CAPLLETRA 42

REVISTA INTERNACIONAL DE FILOLOGIA

Primavera, 2007

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

Redacció:
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Avda. Blasco Ibáñez, 32
46010 València
Telèfon 96–386 40 90
Edita i publica:
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Subscripcions i correspondència:
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Telèfon: 932450303
Adreça electrònica: <subscripcions@pamsa.cat>
Adreça postal: Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona
Preu de cada número en règim de subscripció: 14'50 €

ISSN:

Dipòsit legal:

Fotocomposició:
IIFV
Imprès per:
Novagràfik, S.L. - Barcelona
(2007)

Primavera, 2007

Director: Vicent Simbor Roig
Secretari de redacció: Francesc Pérez i Moragón
Consell de redacció: Josep M. Baldaquí, Maria Josep Cuenca, Antoni Ferrando, Tomàs Martínez
Consell Assessor: Anna Maria Annicchiarico, Antoni Badia i Margarit, Maria Teresa Cabré i Castellví, Jordi Castellanos, Germà Colón, Joan Fuster (†), Joseph Gulsoy, Josep Massot i Montaner, Joaquim Rafel, Giuseppe Sansone (†), Joan Solà, Arthur Terry (†), Joan Veny, Max Wheeler, Curt Wittlin, M. Claire Zimmermann

Característiques i normes d'avaluació de les colálaboracions

1. Els articles hauran de ser treballs originals d'investigació no publicats amb anterioritat.
2. Els articles rebuts a la redacció passaran per un procés d'avaluació externa estrictament anònima que gestionarà directament el director amb la col·laboració del secretari de redacció. Els avaluadors podran recomanar-ne la publicació sense necessitat de cap retoc. O proposar-ne correccions necessàries per a poder ser publicats i, en aquest cas, el contingut d'aquestes indicacions serà tramés als autors perquè les incorporen. Els avaluadors podran fins i tot recomanar, de manera raonada, la no publicació d'un article. En aquest cas, si hi ha unanimitat entre els avaluadors, *Caplletra* n'assumirà la decisió i el director comunicarà als autors l'acord del rebuig i aportarà els motius adduïts pels avaluadors. En cas que no hi haja unanimitat entre els avaluadors sobre la conveniència o no de la publicació d'un article, el Consell de redacció prendrà l'última decisió i, en cas d'acordar-ne la publicació, supervisarà la introducció dels canvis necessaris per tal de subsanar-ne els problemes.
3. *Caplletra* no s'identifica necessàriament amb els punts de vista mantinguts en els articles que publica.

NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

Qüestions generals

Els articles tindran una extensió màxima de 64.000 caràcters (espais inclosos). Només excepcionalment i per acord del Consell de redacció hom podrà acceptar articles que ultrapassen l'esmentada extensió. En una pàgina a banda, a més del nom de l'autor i el títol de l'article, s'inclourà un resum o *abstract* amb una extensió de 600 a 1.200 caràcters (espais inclosos) i les paraules clau o *Key words*, en anglés o en la llengua utilitzada a l'article, juntament amb les adreces postal i electrònica i el telèfon de contacte de l'autor. Els articles s'enviaran en suport informàtic, en Word per a Macintosh o Word per a Windows. En aquest segon cas, s'adjuntarà una còpia en format RTF. Si s'utilitza algun altre processador de textos caldra indicar quin. Cal enviar-ne també una impressió en paper, a doble espai. El text anirà encapçalat amb el títol (tan breu com siga possible) i el nom de l'autor. Al final de l'article i abans de les Referències bibliogràfiques, es tornarà a indicar aquest nom i la institució acadèmica a què pertany l'autor, a més de les seues adreces postal i electrònica.

Les ressenyes s'ajustaran a les mateixes exigències informàtiques de presentació i tipus de lletra que els articles i tindran una extensió màxima de 15.000 caràcters (espais inclosos). Només excepcionalment i per acord del Consell de redacció hom podrà acceptar ressenyes que ultrapassen l'esmentada extensió.

Divisió dels articles

Segons les necessitats expositives, convindrà dividir l'article en apartats. Els títols dels epígrafs o subepígrafs aniran en redona normal, en una línia separada dels paràgrafs precedent i següent.

Referències bibliogràfiques internes

Les referències bibliogràfiques s'inclouran dins del cos de l'article i seguiran el sistema «autor-any-pàgina». L'any i les pàgines apareixeran entre parèntesis, separats per dos punts. Quan la referència abaste tota una obra s'hi ometrà explicitar les pàgines a què es remet. Entre l'últim cognom de l'autor citat i l'any de publicació del text a què es fa referència no s'intercalarà cap signe:

... com ja s'ha observat (Sanchis Guarner 1980: 144)

... com observa Sanchis Guarner (1980: 144).

... «Dels documents del Principat desaparegué plenament l'article *es* ja en el segle XIV» (Sanchis Guarner 1980: 144).

... Aquesta era la idea recurrent del llibre (Sanchis Guarner 1980).

Bibliografia

Les referències que apareixen en el text es repetiran al final en un apèndix de Bibliografia, ordenades alfabèticament pel primer cognom de l'autor i s'ajustaran a les convencions següents:

— Articles (títol entre cometes i nom de la revista en cursiva, numeració completa, any d'edició, pàgines):

Picallo, C. (1990) «Elements anafòrics i localitat», *Caplletra* 8, pp. 41-53.

En el cas dels articles de diari no cal indicar-ne el número; serà suficient amb la data completa.

— Llibres (títol en cursiva, lloc d'edició i casa editorial):

Sanchis Guarner, M. (1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana,* Barcelona, Salvat.

— Capítol o parts de llibres col·lectius o miscel·lanis (autor, títol, dins, primer autor, nom de l'editor o editors de l'aplec, ed. o eds., títol del recull, any, pàgines):

Anderle, A. (1991) «La crisi dels col·lectivismes» dins San Martín, A. ed., *Públic / Privat: un debat obert,* València, Universitat de València/Ajuntament de Gandia.

— Els cognoms dels autors hi figuraran en versaletes (o en minúscula; en cas cas, en majúscula), primer el cognom o cognoms; després, separat per una coma, la inicial del nom de fonts. S'utilitzarà la mateixa tipografia per a noms d'autors o curadors d'un volum que apareguen citats en l'interior de la referència.

— El nombre de volums de les obres citades s'indicarà darrere de l'editorial, en aràbics i seguit de l'abreviatura «vol.», sense marcar el plural.

— El volum recomanat s'assenyalarà amb el número romà corresponent darrere del títol.

— Quant a l'entitat editora, s'ometran les paraules Editorial o semblants, llevat d'algun cas en què, per claredat, és aconsellable mantenir-la (p. ex. Edicions 62).

— Les coedicions s'indicaran amb una barra separadora (València / Barcelona; IIFV / PAM).

— Si la data real d'edició d'una obra no es correspon amb la que figura a la portada, s'indicarà entre claudàtors dintre del parèntesi: (1998 [1999]).

— Quan s'utilitze una edició que no siga la primera i la data d'aquesta siga rellevant, s'indicarà entre claudàtors darrere de la data de l'edició emprada: (1998 [1a ed. 1954]).

— Les obres d'un mateix autor i any s'ordenaran afegint una lletra a la data: (1998*a*), (1998*b*), etc.

— Les pàgines s'indicaran amb les abreviatures p. o pp. (no pàg. o pàgs.).

Citacions

Les citacions breus (una o dues línies), apareixeran dins del text, entre cometes angulars («»). Si són més extenses, aniran en paràgraf a banda, sense cometes i en Garamond (o si no en Times) 10, format normal. Les elisions s'indicaran amb tres punts entre claudàtors: [...].

Notes

Les notes crítiques, de nombre i extensió reduïts al mínim, apareixeran a peu de pàgina i es reservaran a explicacions o aclariments complementaris de l'autor. Estaran compostes en Garamond (o si no en Times) 10. El número inicial de referència anirà entre parèntesis. Les crides a nota s'indicaran en el cos de l'original en aràbics volats, darrere de la paraula indicada. Si aquesta porta després un signe ortogràfic, les crides aniran darrere del signe.

Requisits tipogràfics

El format general del text, a banda les especificacions indicades per a citacions extenses, anirà en Garamond (o si no en Times) 12, sense sagnats ni tabuladors. La cursiva podrà utilitzar-se a per a títols de publicacions i per a destacar algun terme o diferenciar paraules o frases curtes en una llengua diferent de la de l'article. No per a les citacions. S'usarà el guió curt ens els casos ortogràficament exigibles i l'intermedi en funció de parèntesi dintre d'una frase. En aquest cas, si l'incís acaba en punt, se suprimirà l'œltim guió. Preferentment s'usaran les cometes angulars. Quan calguen distincions internes en una citació, s'empraran les cometes d'acord amb la gradació « “ ‘ ’ ” ».

Elements gràfics

Les taules i figures, en Garamond (o si no en Times) 10, aniran numerades consecutivament. La llegenda anirà a la part inferior, separada per un espai, en el cas de les figures, i a la superior, en el de les taules.

Correcció de proves

Passada l'avaluació externa i tingudes en compte les observacions que se'n puguen derivar i una vegada maquetats els articles, *Caplletra* farà arribar als autors unes proves perquè les revisen. Aquesta revisió en cap cas no podrà consistir en una modificació important del contingut de l'article.

Taula

Francesco Ardolino
El dantisme de Manuel de Montoliu 9

Rosana Cantavella
Les anotacions marginals al De amore *català* 37

Antoni Ferrando
La traducció catalana de la Història de les amors de París e Viana 59

Xavier Rofes Moliner
Aportació a l'estudi de la conjunció concessiva jatsia 75

Monogràfic sobre "Microvariació sintàctica: el català i l'espanyol comparats"

Maria Lluïsa Hernanz i Carbó i Gemma Rigau i Oliver
Microvariació sintàctica: el català i l'espanyol comparats 109

Bruno Camus
La recontextualització del conflicte en la traducció 119

Joan M. Contreras / Francesc Roca
Un tipus especial d'oracions interrogatives: les interrogatives escindides 145

Maria Victòria Escandell Vidal
Acusatiu preposicional i dislocació amb clític 185

Ángel J. Gallego
Defectivitat morfològica i variació sintàctica 219

Francisco Ordóñez
Observacions sobre la posició dels subjectes postverbals en català i castellà 251

Xavier Villalba
La dislocació a la dreta en català i castellà: microvariació en la interfície sintaxi/pragmàtica 273

Ressenyes 303

Abstracts 321

Table of contents 327

FRANCESCO ARDOLINO

EL DANTISME DE MANUEL DE MONTOLIU[1]

0. Introducció

Subyuga tu mirar fiero
y tu rostro de león;
mas debajo del acero
de tu ademán tan severo
late un noble corazón.

L'epigrama de Manuel de Montoliu, intitulat «Mussolini» i justament oblidat en el fons Montoliu de la Biblioteca de Catalunya, deu pertànyer a finals dels anys 30.[2] Se'ns fa difícil, a hores d'ara, reconèixer, en aquell versificador pedestre, el pensador modernista importador de les atmosferes prerafaelites «considerat, a l'alçada de 1904, com un intel·lectual d'esquerra» (Castellanos 1983: 298).[3] Per afegir més pebre a l'assumpte, podem recórrer a Josep Maria de Sagarra, que dóna una panoràmica global de la joventut dels cinc germans mascles:

1. Aquest estudi s'enquadra en el projecte de recerca HUM2005-00042 dedicat a les traduccions d'obres literàries italianes al català i al castellà, i coordinat per la Dra. María de las Nieves Muñiz Muñiz.

2. Ms 4411, caixa 2/1.

3. Aplico a Montoliu l'etiqueta de modernista, tot i que Marfany (1984: 45-47) explica com els membres del moviment havien deixat d'utilitzar el mot a partir del començament del nou segle. A més a més, ja el 1893, quan Massó i Torrents decideix plegar la revista *L'Avenç,* «"el grup modernista" quedà dirigit per Rusiñol i Casellas, que tenien *La Vanguardia* de Modesto Sánchez com a portaveu i que començaven a reflectir

> Estos Montoliu, además de la personalidad de cada uno de ellos, formaron en su juventud la personalidad colectiva de los Montoliu, que entre el ambiente aristocrático y conservador de fin de siglo, que era el de su propia sangre, representaron la clara rebeldía: el republicanismo, el catalanismo, el intelectualismo, el agnosticismo, la fervente democracia. (Sagarra 1961: 48)

El text de Sagarra té la forma d'un comiat, i és sentit molt personalment, car amb Manuel de Montoliu va tenir una relació de deixeble a mestre ja que va ser el tarragoní d'elecció qui li va descobrir la vocació poètica. Sigui com sigui, hi ha moltes notícies biogràfiques i bibliogràfiques que expliquen la *mutatio animi* del penúltim dels deu germans (i germanes) Montoliu, però els lligams amb el franquisme s'escolen més en la penombra. Deixo parlar en primera persona don Manuel, que, de manera lapidària, recorda: «la victoria de Franco me abrió las puertas de Barcelona, a la que volví a mediados de 1939» (Montoliu 1961: 16).

Un altre aspecte digne de remarcar és l'oblit en què ha caigut aquest protagonista del món literari del modernisme català. És curiosa i canviant la direcció dels vents culturals: una llança a favor seu la trenca Alcoberro (1993: 166), quan, després d'haver-lo col·locat al costat d'altres «personatges oblidats de la cultura de dretes anterior a 1936», afirma que «fins i tot quan es passa, és un crític literari molt important que caldria rellegir seriosament». Per l'altra banda, el judici més sever –però escrit molt més *en calent*, tot i la data de publicació en volum– es deu a Domènec Guansé que, si bé en reconeix el paper de *Pope* de la crítica, n'ataca la metodologia i els criteris basats en un moralisme ranci , i denuncia l'esterilitat del seu ensenyament, com podem llegir a les conclusions d'aquest retrat oval:

> Si promovia, doncs, de vegades, enrenous i malestar i fins induïa un cert públic a mirar amb inquietud certs escriptors i a fer-los considerar com a damnats, no exercí gairebé cap influència literària ni serví de mentor a ningú que valgués la pena. No obstant, tinguts presents

---

una forta influència del simbolisme maeterlinckià i del pre-rafaelitisme» i «en definitiva, si el terme es fa semànticament més especialitzat, també esdevé més vague i confús. Maragall en donarà una definició adés general, com a reacció neoromàntica, adés molt particular, identificant-lo amb pre-rafaelitisme. Quan Rusiñol, a petició d'un grup d'escriptors tarragonins, es veu obligat a definir el modernisme, ho fa en un sentit simbolista».

> els seus punts de vista, els Breviaris recollits en volums, formen, per la constància i bona fe que el guiava, un panorama ben complet de la literatura catalana contemporània. (Guansé 1994: 183-184)

Guansé, que, en menys de dues pàgines, acumula moltes anècdotes hostils contra el «breviarista», no pot ser considerat com un jutge imparcial, atès que un seu llibre va merèixer una forta reprimenda per part de la ploma de Montoliu.[4] Finalment, em sembla reveladora i precisa, amb el do de la *concinnitas*, la lectura diacrònica que en fa Jaume Pòrtulas, en particular quan diu que, a partir dels anys d'estudi:

> Acabà forjant-se una estranya barreja: una mena de combinació d'idealisme vosslerià [...] amb la carcúndia pairal, escolàstica, balmesiana i torresbagiana. Amb els anys, la cosa anà a mal borràs, i en alguns moments resulta francament indigesta: a partir d'un moment determinat, quasi totes les seves crítiques de literatura catalana no són més que comentaris estilístics (ben fets i en general elogiosos, val a dir-ho) combinats amb uns judicis morals severíssims: dures condemnes, del nihilisme i la immoralitat (habitualment sexual) de la literatura del país. (Pòrtulas 2003: 275)[5]

Ara bé, en aquest estudi no es tracta de traçar el recorregut moral i polític de Manuel de Montoliu, ni, això rai!, de reivindicar-ne la memòria.[6] Ni tan sols pretenc

4. Es tracta de *Les cadenes d'Eva*. Vegem-ne un exemple en Montoliu 1979: 140: «Tota la novel·la no és sinó un vast repertori de morboses sensacions eròtiques, encarnades en una noia que fa tot l'humanament possible per prostituir tots els nobles sentiments heretats d'una família honorable en el fang pestilent d'una luxúria demoníaca». Una petita curiositat: en un article publicat inicialment a la meitat dels anys 30 (Montoliu 1988*a*), el crític empra la crisi de Dante a *La Vida Nova* com a model per explicar el mecanisme sentimental del protagonista d'una altra novel·la de Guansé.

5. Per donar suport a la tesi de Pòrtulas, citaré dos textos de Montoliu. El primer recull la conferència que va fer al Centre Catòlic d'Igualada, el dia 16 de desembre de 1927, on evidencia entre els mals que l'escriptor catòlic ha de combatre «la lamentable superficialitat del sentiment i de les idees religioses en una massa considerable dels catòlics de la nostra terra». Aquest principi, que sembla limitar-se a un àmbit estrictament lligat a la fe, s'estendrà com una bassa d'oli fins a cobrir tot el pensament del crític que, una vintena d'anys més tard, es proposarà «elevar el espíritu de los que me hacen el honor de leerme, contribuir con mi producción a la educación no sólo intelectual sino moral del hombre, interpretar las creaciones literarias en el plano de la totalidad y armonía de las fuerzas espirituales de mis semejantes» (Montoliu 1928: 8 i Montoliu 1947: 5). També és molt lúcid el judici que, amb data 26 de maig de 1961, reporta en el seu dietari Maurici Serrahima (2004: 225-229).

6. No ressegueixo les petjades marcades per Pujals (1990). D'altra banda, és honest reconèixer que fins i tot el discurs hagiogràfic de l'aleshores President de la Diputació no arrossega pas el lector a un entusiasme acrític. Per una verdadera reivindicació, cal tornar enrere en el temps, just arran de la mort de Montoliu fins a un Díaz-Plaja (1961) que encara emana una forta olor de franquisme.

donar una visió general de la seva obra d'intel·lectual, sinó posar-ne al descobert la faceta concreta de traductor i exegeta de l'obra de Dante que representa, també, la seva aportació més important a la italianística catalana.[7]

1. Els primers passos

El judici de valor que acabo de donar no és pas gratuït. Si bé l'activitat de Montoliu com a estudiós de literatura italiana no s'exhaureix amb la figura de Dante, les altres contribucions semblen, de totes totes, destinades a quedar en un segon pla. Aquí val la pena recordar, si més no, la traducció de la *Historia de la literatura italiana* de Karl Vossler, del qual Montoliu se sent alumne, les dures crítiques a l'estètica de Croce (Montoliu 1929:20-32), d'on tanmateix en surt reforçat el «deixeble» Vossler, o les reiterades reivindicacions de Manzoni (per exemple, Montoliu 1926, Montoliu 1944*a*, Montoliu 1944*b* i Montoliu 1944*c*). D'altra banda, no sembla haver deixat algun rastre significatiu en els seus records el viatge d'estudis que presumptament va fer a Roma a l'any 1909, entre l'estada a Alemanya que comença el 1908, com a becari per a la Universitat de Halle i la tornada el 1910 a Catalunya, quan, com a membre de la redacció d'*El Poble Català*, hi va començar a col·laborar amb la pàgina de la crítica literària.[8]

Ara bé, la traducció de *La Vida Nova* remunta a 1903, tot i que abans d'aquest any ja podrem trobar algun vagit dantesc per part d'un jove poeta en formació. I encara més, si recuperem de la memòria un passat gairebé mitificat:

> A poco a poco de habernos instalado en la calle de las Trompetas hicimos en la cercanía un interesante descubrimiento: el taller del artista Alejandro de Riquer. Fué Riquer el que introdujo en Cataluña la influencia de la escuela prerrafaelista inglesa, presidida por el pintor-poeta Dante Gabriel Rossetti [...]. En aquel período yo estaba enfrascado en la lectura de la *Divina Comedia*. Mi entusiasmo por el gran florentino no tenía límites. ¡Cuál fué mi alegría al descubrir que Alejandro de Riquer era tan apasionado admirador como yo del gran poeta italiano! Con él y con mis dos amigos convinimos que dos días por semana tendríamos en su taller sesiones dantescas para leer y comentar en común la *Divina Comedia* [...]. Aquellas reuniones fueron el primer aglutinante del culto, que entre nuestras minorías selectas cuajó rápidamente, al gran poeta y sublime poema. Al cabo de un año salía publicada la traducción

7. En canvi, per a un estudi global sobre el pensament crític de l'estudiós, és encara indispensable el volum d'Aritzeta (1988) que també completa les dades de Torres (1951). L'anàlisi més recent es deu a Casacuberta (2006).

8. De fet, l'única informació que tinc de l'estada romana procedeix d'un «Bosquejo biográfico» (Anònim 1961: 7) que obre el volum *Manuel de Montoliu (homenaje póstumo)*. No reporta aquesta notícia tampoc Griera (1951) que havia estat el seu company d'estudi a Alemanya.

> catalana, en prosa y verso, de la *Vita nuova*, elaborada por mí al conjuro del ábside de la catedral sumergida en el hechizo del plenilunio. Fué mi primer libro. (Montoliu: 1958: 206-207)[9]

Els «dos amigos» de Montoliu són Francisco Galí i Joan Llongueras. Aquest últim també recorda aquell període amb un deix nostàlgic en el seu volum de memòries ric d'informacions precioses i de detalls anecdòtics. Manuel de Montoliu és l'amic amb el qual Llongueras i Galí lloguen un nou taller, després d'haver hagut d'abandonar el pis que ocupaven «en la calle de las Trompetas de Jaime I y Bajada de la Cárcel, frente a la Plaza del Rey». Llongueras (1944: 152-167) explica les trobades amb Alexandre de Riquer, que els visitava i els parlava de Ruskin, Dante Gabriel Rossetti, Burne-Jones i dels altres prerafaelites que els germans Montoliu, tanmateix, ja coneixien i admiraven.[10] Amb la qual cosa, la tríade d'amics es consolida fins a l'autoexaltació lírica:[11] Manuel de Montoliu, considerat com «la nobleza y la intelectualidad» del cenacle, llegia fragments de *La Vida Nova* que anava traduint, i també s'organitzaven al taller de Riquer unes lectures comentades de la *Divina Comèdia*, «en las que solía asistir, entre otros, Luis de Zulueta».

9. Cal col·lacionar aquest record amb un altre, més poètic –si més no, fixem-nos en el final amb regust leopardià–, i relativament més proper als temps narrats: «Recordaria, per exemple, les reunions que uns quants amics teníem, amb l'objecte principal de fer en comú lectura comentada de la *Divina Comèdia*, en aquell interessant taller que l'artista Alexandre de Riquer tenia al pis més alt d'una casa dels darrers de la Seu. La vista que, en aquest taller, hom fruïa de l'absis de la nostra Seu, era un espectacle simplement meravellós. Les nits de lluna, alternàvem la lectura de la *Divina Comèdia* amb l'execució de música selecta. Vesprades inoblidables aquelles en les quals al conjur màgic de la música, de la poesia dantesca i de les gàrgoles, dels capitells, dels contraforts i finestrals gòtics de l'absis inundats de la claror misteriosa del pleniluni, vivíem per uns moments en un món de somni on ens submergíem amb el desig de naufragar-hi per sempre més» (Montoliu 1988*b*: 212).

10. Cebrià de Montoliu va ser el traductor i introductor a Catalunya «dels grans referents ideològics dels Modernisme, sobretot Ruskin, Emerson i Walt Whitman» (Castellanos 1993: 134). Vg. també l'interessant estudi de Cerdà (2006) i la polèmica que Martínez Alier (1995) engega contra la majoria de les contribucions del llibre col·lectiu (Roca 1993) sobre Cebrià Montoliu.

11. Montoliu va compondre un poema, intitulat «Himne» i dedicat a Galí i Llongueras, amb una nota a peu de pàgina que diu «en record de l'inauguració del nostre taller». El text, que té data 9 d'abril de 1900, forma part del primer volum de poesia de l'autor, de 1902; l'íncipit («Com tres àguiles daurades/ de lliure vol, / que traspassen les boirades / per mirar enamorades / la llum del sol, / havem penjat ben enlaire / el nostre niu / respirant la sana flaire / que aquí dalt alena l'aire / hivern i estiu») també és transcrit per Llongueras en les seves memòries. De *Primeres poesies* també cal recordar una altra composició, dedicada als mateixos companys i amb data «abril 1900», amb el títol horacià «Epístola». La imatge inicial és molt semblant («Com tres aucells esgarriats volavem / ignorats l'un de l'altre»), però la 5a estrofa s'obre amb aquesta imatge: «I escampeu a l'entorn la nostra vista / dos ardits campanars pel cel rumbegen / llurs nobles testes per cent anys colrades / i dolçament pel sol emmorenides... / Germans! El nostre riu reposa a l'ombra / d'un bosc gegant de pedra». Per si la metàfora no fos suficientment clara, amb una remissió de nota a peu de pàgina s'aclareix que es tracta dels campanars de la Catedral.

De fet, a aquelles alçades, Montoliu ja s'havia estrenat com a poeta amb el seu volum *Nova Primavera (poema líric). Primeres poesies*, on feien la seva entrada unes quantes referències dantesques, si bé de manera molt vaga i no sempre de fàcil identificació. En el primer text, el poema líric que, potser, caldria anomenar «fantasia lírica» (i també «dramàtica»), segons el suggeriment que l'autor ens en dóna a final del volum, en el paisatge canviant en què es troben Raimon i Mariagna, s'hi produeix un remolí de fulles que, sumat a la presència d'uns ocells, podria fer pensar en el cant V de l'Infern. Però no aniríem més enllà de les il·lacions si no fos que la veu de Francesca ressona, més endavant, en l'epígraf d'una de les «primeres poesies», sense títol («Raja que raja la font del present», amb data 1899): «*... Nessun maggior dolore / che ricordarsi del tempo felice / nella miseria...*».

Dos anys després d'aquesta prova juvenil, la influència de la traducció de *La Vida Nova* que l'autor estava portant a terme és molt més tangible. El *Llibre d'amor* de 1903 té quatre seccions («Preludis»; «Cants d'absencia», «Intermezzo» i «Nupcials») i les tres primeres són introduïdes per una citació de Dante. Les reprodueixo en ordre i sense correccions:

Io me sentii svegliar dentro allo core
uno spirto amoroso che dormia.

Voi udirete me chiamar sovente
la mia donna gentil, che se n'è gita.

Io sento sì d'Amor la gran possanza,
ch'io non posso durare
lungamente a soffrire.

Deixant de banda qualsevol discurs sobre les errates de transcripció de Montoliu o les lliçons diferents, constatarem que els versos procedeixen respectivament: 1) del sonet del cap. XXIV de *La vita nuova* on Beatrice-Amore apareix com a oposició de Giovanna-Primavera; 2) del sonet del cap. XXXII de *La vita nuova*, «Venite a intender li sospiri miei»; 3) de la cançó que, segons l'edició de Barbi, ocupa el lloc XCI de les *Rime*.[12]

12. Amb aquesta darrera especificació, corregeixo la petita distracció de Cerdà (1981: 229), que atribuïa totes tres citacions a *La vita nuova*.

Ara bé, fins en les pròpies composicions, Montoliu insisteix en la fórmula «vida nova», que ja apareixia en el recull anterior. Com a exemple del *Llibre d'amor*, citaré tres versos del poema «Impromptu», de la primera secció:

> Oh primers dies de l'amor! llavores
> animem, a l'escalf de nostres ànimes,
> amb una vida nova la Natura [...][13]

El sintagma s'ha de posar al costat d'altres igualment insistents, com ara la «dolça aimia» o també d'adjectius reiteratius que, amb la seva persistència, fan l'efecte de ser uns *centones* que el poeta utilitza amb un aspecte no gens connotatiu i que remeten formalment a un univers de senyals prerafaelita, com també a alguns elements neoplatònics que, atès que el seu significat és neutralitzat amb una codificació exasperant, caracteritzen més una atmosfera poètica del temps que no pas una consonància explícita amb algun autor. Així, doncs, el poema «El teu nom» es clou amb una imatge del pantocràtor que podria ser una glossa del Paradís dantesc: «I amb estrelles i mons tot el món gira / al voltant d'Ell, que al centre brilla i canta, / l'harmonia regint de les esferes». Ara bé, no vull pecar de sobreinterpretació, però el mot «Ell» té una forta ambigüitat en el text citat, ja que, si fa referència al «nom» del títol, el joc metafòric respecte de la relació dona/divinitat sembla encara més audaç que el plantejament guinizzellià; altrament, haurem d'acceptar una intervenció *ex machina* de la divinitat que, fins a aquest punt, no havia estat apel·lada. Sigui com sigui, dins el recull hi ha empremtes del dantisme prerafaelita encara més consistents. Em refereixo a la balada-cançó que reprodueixo a continuació:

> Missatge
>
> *In abito di saggia messaggiera*
> *muovi, ballata, senza gir tardando.*
> Dante

13. En canvi, com a exemple tret de les *Primeres poesies*, triaré els versos finals del «Cantic del llorer»: «La terra am flors i fulles ja s renova! / Desvetllem-nos, germans, a vida nova!». El sintagma aquí adquireix una clara funció política. D'altra banda, em sembla que, si al costat d'aquest èxplicit n'hi posem un altre, tret de l'«Himne patriòtic», serà difícil no acceptar la perspectiva secessionista del poble català: «Nostre crit de serra en serra / pel món tot retrunyirà! / Pobles lliures de la terra, / saludeu un nou germà!». Respecte a l'ús de l'expressió «vida nova» amb un valor de reivindicació nacionalista, vg. Arqués 2001: 41.

I ans de partir, cançó, beneita sigues!
No defalleixis, bona missatgera,
que es, ai!... llarga, molt llarga ta carrera.
Déu te meni i consoli tes fadigues.
Fins que t'acullin unes mans amigues
vés sempre avant; llavores, séns espera,
a la dama gentil que l cor venera
am gesto humil i veu ben dolça digues:

«Salut de part del trist que a vós m'envia!
Al dir-me "Adéu!" plorava d'anyorança,
talment, talment, que, sense l'esperança
de tornar-vos a veure, moriria».
I, am murmuri més suau que l de l'abella,
li dius lo que no dic a cau d'orella.

(Imitació del Dant)

Pel que fa a l'epígraf, es tracta de la citació d'un text d'atribució dubtosa del qual Contini (1970) va assenyalar, en un article famós, el valor duratiu del gerundi «rivolto alla lirica stessa»:[14]

Inn- abito di saggia messaggera
movi, ballata, senza gir tardando
a quella bella donna a cui ti mando,
e digli quanto mia vita è leggera.
Comincerai a.ddir che li occhi mei
per riguardar su' angelica figura
solean portar corona di desiri:
ora, perché non posson veder lei,
li strugge Morte con tanta paura,
c'hanno fatto ghirlanda di martiri.
Lasso! non so in qual parte i' li giri
per lor diletto; sì che quasi morto
mi troverai, se·nnon rechi conforto
da lei: ond'eo ti fo dolce preghiera.[15]

14. D'altra banda, també és de Contini (Dante 1995: 502) l'afirmació segons la qual «la nostra ballatetta ha indubbamente del ricalco: è un cibreo di frasi fatte, e l'anonimato le conviene benissimo».

15. Transcric la lliçó de la darrera edició crítica (Dante 2002).

Montoliu, en el seu «Missatge», multiplica el joc metapoètic de Dante. Gairebé com en un *trompe l'oeil*, la *ballata* s'ha convertit en una cançó i el primer vers dialoga amb el poema mateix, però, alhora, ho fa amb el dístic de l'epígraf per rectificar-ne l'ordre. En lloc de centrar-se en la petició del poeta de tornar a mirar la dona per ser-ne recíprocament mirat amb una visió salvífica, el text català es detura en la descripció del viatge de la cançó. I la situació propera a la mort en què es troba el subjecte i que, en el text italià, era confiada a la balada perquè en donés notícia a l'estimada, en la imitació de Montoliu és dictada en estil directe com a fórmula que la cançó haurà de repetir davant de la dona, mentre un final particularment feliç obre, amb una discreta censura, l'espai cap a l'erotisme.

2. Entorn de *La Vida Nova*

El camí de preparació a la traducció del *prosimetron* dantesc és llarg i els exemples que he aportat fins ara ho demostren positivament. Cal afegir que, poc abans de la publicació de l'obra a la Biblioteca Popular de «L'Avenç», Montoliu va fer una conferència a la Federació Escolar Catalana amb què obria el cicle de les seves intervencions sobre Dante, que s'acabarà només amb la seva mort. En realitat, el text, que serà publicat en dos lliuraments a la revista *Catalunya*, és la versió ampliada del prefaci que el traductor col·loca al capdavant de la primera versió catalana de *La Vida Nova*, del qual resumeixo les idees centrals. Primer de tot, Montoliu es recolza en les paraules de Carlyle (1916: 97-140), però distancia el Dant retratat suposadament per Giotto –que marca una llarga ècfrasi crítica en el discurs de l'autor anglès– del Dante de *La Vida Nov*a, que és «un jove ... qué dic!... es un infant, fondament enamorat desde ls nous anys, estranyament seriós i pensador per la seva tendra edat» (Montoliu 1903*c*: 5-6). Amb tot, no hi ha solució de continuïtat entre el cor del jove que, en aquell llibre, envia «les primeres vagues però potentes flamarades d'un amor sobrehumà [i] aquell front potent que l'havia de transfigurar més tard en la gran visió de *La Divina Comedia*» (Montoliu 1903*c*: 10). Com que aquest aspecte de la progressió ordenada de la trajectòria del poeta es declina sota el signe de Beatriu, Montoliu ha de deturar-se en aquesta figura per respondre a les lectures crítiques que li semblen més perilloses. Dos noms ressonen en la seva peroració, acusats de ser portadors de dues heretgies interpretatives. Per un costat, el canonge Biscioni, culpable, en el segle XVIII, d'haver negat l'existència de la persona real de Beatriu, i, per l'altra, Gabriele Rossetti, el pare

del pintor, que, amb un «enginyós trencaclosques» llegeix *La Vida Nova* en clau simbolicopolítica: «segons aquest patois, el gibelinisme se deia Vida i el güelfisme Mort; per això el Dante diguè Vida Nova, referint-se al nou curs de sa vida politica» (Montoliu 1903*c*: 8) –i ja he remarcat que en l'obra lírica de Montoliu s'abocava el sintagma «vida nova» com a perspectiva política, tal com ocorre en Maragall i en altres autors del període.[16] Tanmateix, la veu que Montoliu aixeca contra aquestes distorsions del missatge de Dante no és ben bé original. De fet, es tracta d'una traducció, en alguns fragments més fidel i en d'altres una mica més lliure –en fi, sortint de tant en tant d'un plagi flagrant–, de la introducció que Fraticelli va posar a la seva edició del text a la primera meitat del segle XIX.[17] Així, doncs, el traductor català, després d'haver fet passar per seves totes les objeccions de Fraticelli a les lectures *à clef* de l'obra, irromp a l'escena amb una apòstrofe contra els sequaços de Rossetti:

> Interpreteu la primera obra del gran mestre de la manera que us plagui; dongueu-li la significació més ultra-terrena i més extraordinaria: am tots els vostre artificis no lograreu aixecar al Dant un dit més de la gran altura on se troba si interpretem sa primera obra en el sentit absolutament literal. Doncs, què! ¿Penseu que qualsevol pot, d'un amor *real* de la infantesa, concebir-ne una *Divina Comedia*? (Montoliu 1903*b*: 11)

Ara que l'estudiós sembla prendre finalment la paraula, l'escàs valor de les seves argumentacions es fa manifest i l'intent de fer quadrar el cercle amb un *coup d'effet* no

16. Montoliu expressava la idea, amb majors detalls, al segon article publicat a *Catalunya*. Vegem-ne un exemple: «*Dona* o *madona* significava pels Gibellins el poder imperial, *Salut*, l'emperador, *Deu*, l'imperi, i la paraula *Amore* tenia dues meravelloses propietats; en la forma *Amor* resultava *Roma* girada del revés; i la paraula sencera se dividia en dues: *Amo-re* es o [*sic*] dir, en catalá *am el rey* i significava l'afecte per l'emperador... *et sic de cateris*»; (Montoliu 1903*b*: cdliii). Pel que fa al cas concret de Maragall, em permeto remetre a Ardolino 2006: 38-39.

17. Posem ara el text de la nota anterior a comparació amb les paraules de Fraticelli (1839: 234-235): «*Donna* o *Madonna* chiamavan essi (com'ora ho notato) la Potestà Imperiale, *Vita* il Ghibellinismo, *Morte* il Guelfismo o Papismo, *Salute* l'Imperatore, *Iddio* l'Impero ec.; e spesso per significare le stesse cose usavano vocaboli equivalenti, e così a *Vita* sostituivano *Cortesìa* da *Corte*, perchè l'Imperatore n'era il capo; a *Morte* sostituivano *Pietà* da *Pietas* Religione, perchè regolatore n'era il Papa. *Amore* poi, parola che offriva loro due proprietà, poichè tronca (*Amor*) invertesi e dice *Roma*, intera dividesi e dice *Amo Re*, significava l'affetto per l'Imperatore e l'Impero». Una constatació tan evident com aquesta és el primer pas per desmuntar tota una estratigrafia crítica que s'ha produït sobre la figura de Montoliu com a importador cultural, i que s'autoalimenta i s'autocita sense confrontar-se directament amb els textos implicats. D'aquesta manera, un text fonamentat en un plagi arriba a ser definit reiteradament com «un important pròleg-estudi del traductor» (Camps 1997: 91 i Camps 2001-2002: 578).

produeix cap solució remarcable. Per això se sentirà en l'obligació de citar una altra vegada la condemna que, d'aquests comentadors, en fa «el gran Carlyle». Més interessant, em sembla, és la *coda* d'aquest discurs, ja que, en el moment de justificar la seva traducció al català, invoca el nom de Verdaguer, com a torsimany que hauria pogut fer «una traducció ideal de l'obra del Dant» (Montoliu 1903*c*: 12). A les planes de *Catalunya*, havia estat encara més afalagador cap al «Geni nat de les entranyes de la nostra terra»: el comparava amb Dante per la missió d'educador que ensenya a parlar al seu poble i perquè podria estar al costat del poeta italià, amb un paper semblant al de Virgili, en la baixada «á l'Infern en vida» (Montoliu 1903*b*: cdlvii).[18]

Sigui com sigui, Montoliu reivindica la seva versió i n'assenyala els trets fonamentals. Així, doncs, anomena «fidel i quasi literal» el resultat dels seus esforços, justificant –tot adduint les traduccions catalanes medievals de textos italians– la quantitat d'italianismes que se li podria retreure en la prosa, i confessant que la proximitat entre els dos idiomes fou «la causa que m'ha mogut a traduir en vers totes les cançons de l'obra excepte dugues, i a més conservar la forma de sonet en la traducció de tots els que s'hi troben» (Montoliu 1903*b*: 12). Afegirem, però, una petita rectificació, ja que les dues «cançons» que Montoliu no versifica són *sonetti doppi* (o *rinterzati*), una fórmula tan característica de l'italià medieval, en la qual Dante es posa a la prova en les composicions *O voi che per la via* (cap. VII) i *Morte villana* (cap. VIII).[19]

No entraré ara en una anàlisi aprofundida sobre un text que mereix una atenció específica,[20] sinó que m'estimo més treure a col·lació uns altres comentaris sobre *La Vida Nova* que Montoliu fa amb pocs anys de distància. Es tracta d'una nova sèrie de tres articles que publica a *Empori* amb el títol «Beatriu. Assaig de crítica dantesca». Caldrà començar per la segona contribució, ja que Montoliu hi repeteix tot el que ja

18. També cal remarcar, en la mateixa pàgina, la defensa de la llengua catalana basada en una similitud amb la italiana del període de Dante: «No acaba ella també de sortir d'un son secular al que semblava haverla condemnat un geni malefic? Sopor ple d'un tragic silenci, segona infantesa mila vegades més treballosa que la que us he contat de la llengua italiana, no breçolada ni amanyagada com aquesta pels cants d'una mare que mor pera donarli la vida, ans abandonada de tots i esclava d'una germana que acaba per subjugarla i mitj ofegarla». Per comprendre l'abast de la palinòdia lingüística de Montoliu als anys 40, vg. Aritzeta 1988: 134-141 i Massot 2001: 155-171.

19. El traductor posa una nota a peu de pàgina al final de la prosa amb què Dante introdueix el primer dels dos sonets («I llavors escriguí eix sonet») per explicar al lector que «sonet, entre ls poetes d'aquell temps, significava també qualsevol composició poètica de curta extensió» (Dant 1903: 24).

20. N'estic preparant una anàlisi detallada en un estudi global sobre les relacions entre Montoliu i la cultura italiana que duu, com a títol provisional, *La cultura italiana en l'obra crítica de Manuel de Montoliu*.

li hem sentit afirmar –fins i tot amb les mateixes paraules–, però compta aquí amb el suport d'uns quants comentaristes més, la qual cosa no li impedeix de manllevar encara més material del text de Fraticelli fins al punt d'inserir en el propi discurs també les notes a peu de pàgina del seu model, amb citacions incloses. Tanmateix, aquest estudi és l'únic que se centra de manera quasi exclusiva en la Beatriu de *La Vida Nova*: Montoliu està a punt de fer el gran salt per posar en relació aquella Beatriu, que té «una doble existencia real en la vida del poeta, figurativa en la seva obra» (Montoliu 1908*b*: 48), amb la Beatriu el cos de la qual, al llarg de «la seva evolució dins l'obra dantesca [...] va perdent per graus l'aparièncía terrenal fins convertir-se, a l'arrivar a l'últim grau, en un místich vas de cristal diàfan a través del qual hi llueix el nèctar vivificador de la idea». Però com arriba Montoliu, que havia resistit fins llavors als cants de les sirenes de la interpretació exclusivament al·legòrica de Beatriu, a exaltar-ne el «fantasma sense consistència corpòrea», la vida de la qual es palesa únicament «per la llum de la mirada o per la llum superior del somriure»? (Montoliu 1908*b*: 47).

3. De Beatriu a Beatriu

Si el nostre estudiós i traductor ha pogut emprendre aquest camí exegètic respecte de la Beatriu, atesa l'absència d'originalitat de les seves posicions, hem de suposar l'existència d'una nova línia interpretativa on hagi trobat suport a les seves tesis. A les contribucions a la revista *Empori*, hi apareix un nom clau, el d'Ozanam. Anem per ordre. Al començament de l'article que tanca la sèrie, Montoliu, que s'havia lluït en les seves preses de distància de Rossetti, ara es dedica a defensar el valor simbòlic de la Beatriu. Del barret, en treu la carta a Cangrande della Scala, per remarcar la famosa explicació dels graus diferents de lectura que es poden donar a la *Divina Comèdia* i, amb la lògica de l'*autoschediasma* –també s'ha de tenir en compte que l'epístola ha generat dubtes respecte a la seva atribució des de començaments del segle xix–,[21] la posa com a demostració fefaent d'una voluntat l'al·legòrica. Ara Montoliu recupera fins i tot les teories de Rossetti, perquè «l'existència d'un sentit abscons o alegòrich es en *La Vida Nova* tant evident que no's pot arribar a creure que algú l'hagi negat», i centra la prova en l'existència d'una secta dels *Fedeli d'Amore*, segons la lectura prerafaelita que, més tard serà recuperada per Valli (1928) o per Guénon (1925) i que, avui dia, pot tenir

21. Un *status quaestionis* posat al dia sobre la carta a Cangrande ens l'ofereix Cecchini 1995: VII-LI.

algun crèdit només entre alguns cercles esotèrics. En efecte, com ha notat Gabriella Gavagnin, en l'exemplar de *La Vida Nova* conservat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, encara es pot llegir una anotació manuscrita del traductor posada al costat de la prosa que segueix el sonet «Amb altres vos rïeu del meu posat». En aquella glossa, Dante comentava la presència de paraules dubtoses en el seu poema, «ço es, quan dic que Amor destrueix tots els meus esperits, i sols els de la vista resten am vida, emperò fòra dels instruments llurs», i es nega a desvelar el misteri atès que «aquest dubte es impossible de resoldre pera qui no sia en el mateix grau fedel d'Amor» (mentre que, naturalment, qui el misteri ja el sap no necessita cap explicació). Montoliu afegeix en vertical: «Prova de l'existencia d'una especie de secta baix el nom de fidels d'amor». Les notes autògrafes posades al marge per part del traductor se centren en els capítols XII i XIV del text. Mirem-los més de prop. Quan, en el somni, li apareix Amor, Dante-personatge li demana per què plora, i la resposta serà «*Ego tanquam centrum circuli, cui simili modo se habent circumferentiae parte; tu autem non sic*». La frase no és clara per a Dante, i Amor, passant a la llengua vulgar, després d'una resposta sibil·lina («*Non dimandare più che utile ti sia*»),[22] reporta les queixes de Beatriu. Al costat de l'expressió en llatí, Montoliu posa la glossa «Pressentiments del caracter simbolic de Beatriu» i, amb una remissió de nota a peu de pàgina, remarca: «Relacionis ab el 3er pensament que l'assalta (XIII). Caracter universal d'una idea divina personificada en B.»

I, en l'espai de 6 pàgines, el llibret s'omple d'observacions centrades, prevalentment, en la figura de Beatriu:

> Es perquè ja havia trobat en B. el simbol de alguna Idea Divina que no podia parlarli en 2ª persona.
>
> Fixis be sobre aixo perque sembla indicar el pas de la influencia part. de Beatriu sobre ella à la impl. universal deguda á que encarna segurament una idea superior.

22. «Il poeta, naturalmente, sa il latino: non in questo risiede dunque l'oscurità; ciò che lo lascia sconcertato è il fatto che queste parole dovrebbero essere la risposta alla domanda con cui aveva chiesto al dio d'Amore perché si fosse messo a piangere [...] Quello che il poeta non comprende è che, per mezzo della immagine del cerchio e del centro del cerchio, il dio d'Amore ha voluto dire non tanto che egli è un dio e il poeta non lo è, quanto che ei, essendo –a differenza del poeta– un dio, può vedere nel futuro: egli può vedere che la morte di Beatrice è imminente». I també: «Il trapasso al volgare da parte del dio d'Amore nelle ultime parole da lui pronunciate è di per sé parte della rivelazione totale che si opera mediante la visione. Infatti, solo le parole in latino sono di natura oracolare, e l'essere in tale lingua le distingue e le innalza a una dignità conveniente» (Singleton 1968: 27-28).

> Potser hi ha un sentit mes transcendental del que ‘s despren á primera vista. Aquesta dona ja no és dona.
>
> Dubtes i temors d’un neòfit d’una nova fe.
>
> Vegent ja en la viva Beatriu quelcom mes que una Dona per les revelacions fetes anteriorment, vegent en ella la encarnacio d’una idea divina y potser ab el temor de que no pot habitar per molt temps la terra, li assalten tots aquest esglai i defalliment.
>
> Els esperits de la vista signifiquen la vida de la inteligencia. Formen part del esperit animal que radica en el cervell (V. II). Els esperits aquests queden fora y ‘s queixen perque no la poden veure: per lo tant resulta que Beatriu sols es vista ab la llum de l’Amor que arriva pera el lloch dels ulls! Qui negará la encarnacio de una idea purament espiritual incorporea en Beatriu?[23]

Tinc la sospita que aquestes notes fossin preparatòries a les tres contribucions d’*Empori* que acabo d’assenyalar. Si més no, algunes frases semblen assemblar-s’hi molt. En relació amb el darrer text citat, posaria l’observació de Montoliu respecte del sonet «Amb altres vos rïeu...», on també reporta l’explicació successiva de Dante, tot modificant la traducció que havia publicat: «Aquest dubte es de solució impossible per tot aquell qui no sia en igual grau (que jo) *fidel d’amor*». I comenta:

> Aquestes paraules demostren que ‘ls poetes amatoris d’aquell temps formaven una mena de societat secreta, en la qual l’iniciat passava per diferents graus (noti’s la frase del Dant “en igual grau”); els seus membres usaven un llenguatge convencional, per la completa comprensió del qual calia l’iniciació al grau corresponent; aquesta secta literària o intel·lectual devia dur el nom de *Fidels d’Amor*. (Montoliu 1908*c*: 129)

No insisteixo en la presumpta relació de causa/efecte que hi pot haver entre les anotacions manuscrites i la sèrie d’articles de 1908; en canvi, m’urgeix assenyalar que aquesta recuperació de la simbologia dantesca té com a punt d’origen l’escola catòlica francesa liderada per Ozanam. El nom de l’estudiós és present en dues llargues citacions en aquest assaig tripartit, i sembla desplaçar el nucli ideològic de les reflexions de Montoliu que també pren distàncies respecte a Fraticelli (i, per primera vegada, n’escriu el nom), sense oblidar-se de reportar-ne, com sempre, llargs fragments com si

23. Una annotació successiva, referida a una frase que Dante diu a un amic («Jo só tingut els peus en aquella part de la vida, més enllà de la qual no s pot anar amb intenció de retornar») explica: «Precisament perque havia contemplat ab una llum divina una existencia superior, un esperit pur».

fossin de collita pròpia. En una lectura superficial de l'exegesi dantesca del segle XIX, Frédéric Ozanam, representaria la línia neogüelfa davant de la línia neogibel·lina marcada per Foscolo i Rossetti; però, més enllà d'un esquematisme tan poc rigorós, reconeguem que es tractava d'un autor «catholique, démocrate, républicain» (Counson 1921: 386, també citat per Scotti 2002: 19) que a Montoliu, abans de la seva apostasia política, encara li anava com l'anell al dit.

De l'assaig d'Ozanam, que és citat amb el títol *La Philosophie du Dante*, se n'extreu: 1) la revalorització d'una Edat Mitjana marcada per la Cristiandat; 2) una lectura de la *Divina Comèdia* que en preserva el valor filosòfic tot recuperant-ne els aspectes que havien estat deplorats com a doctrinaris (la polèmica s'adreça contra la interpretació foscoliana, però Montoliu la pot aprofitar per oposar-la a les teories de Croce); i 3) la reivindicació d'una exegesi figural[24] de la *Divina Comèdia* on se'n posaven en relleu les línies platònica i tomista. És precisament una llarga citació d'Ozanam al final del darrer article de Montoliu, amb l'assumpció de Beatriu al cel, que corona tot el discurs del català: «La modesta donzella florentina desapareix al donar-li una representació que no pot esser altra que la de la Teologia» (Montoliu 1908*c*: 130).[25]

Després d'haver assenyalat els textos que, a la primera dècada del segle, són a la base dels plantejaments de Montoliu, no tindrem cap dificultat a resseguir-ne els filons al llarg de la seva saltuària carrera de divulgador i comentador de l'obra de Dante. Abans, però, val la pena recordar que, si el mateix 1908 va marxar a Halle, al moment del seu retorn, el 1910, ja ha esdevingut «un altre home, d'idees conservadores i interessos acadèmics» (Marfany 1986: 180) .

El 1921 cau el sisè centenari de la mort de Dante. Gavagnin ha explicat detalladament com Joan Estelrich, juntament amb Magí Morera i Galícia, va esdevenir

24. Scotti (2002: 29), potser amb una mica d'èmfasi, denuncia l'oblit en què hauria caigut el nom d'Ozanam en la crítica dantesca lligada a l'exegesi figural, des d'Auerbach (1938) fins a Singleton (1978).

25. Pot ser útil reproduir aquí les paraules de De Sanctis (1967: 114) en la «lezione sesta» del seu «Corso torinese sopra Dante. Primo anno (inverno-primavera del 1854)»: «Dante volle fare una poesia allegorica e non vi riuscì, perché era poeta: il poeta vinse il critico, la poesia trionfò della poetica [...] Innanzi a Dante i pensieri diventano fantasmi: vuol costruire un'allegoria, ed eccoti fuori una poesia; ha in mente una personificazione, e sotto la penna gli esce una persona. La Teologia diviene Beatrice, la Ragione diviene Virgilio, l'Uomo diviene Dante Alighieri, esseri vivi e compiuti che hanno infiniti lati propri, indipendenti del concetto, di cui dovrebbero essere simboli».

el factòtum de l'extraordinària organització dels actes commemoratius ja des de la segona meitat de l'any anterior.

> L'homenatge col·lectiu que la cultura catalana va tributar a Dante superà per intensitat i per extensió qualsevol previsió raonable i va assolir dimensions inusuals, no igualades per cap altre autor ni estranger ni català. (Gavagnin 2004: 179)[26]

Al mig d'aquestes celebracions no podia faltar la veu del traductor de *La Vida Nova*. Les contribucions de Montoliu, però, són circumscrites a un parell d'articles. El primer, «L'al·legoria en l'obra de Dant», apareix el mes de gener en un número monogràfic de *La Revista* dedicat a Dante, i no conté ni una idea nova per part del seu autor: és la transcripció fidel de l'article conclusiu de la sèrie publicada a *Empori*, al qual afegeix, mercès al saqueig de les idees d'Ozanam, algunes observacions sobre l'al·legoria i el simbolisme. De fet, no hi ha, segons el crític català, cap distinció entre aquests dos termes, i el centre de l'argumentació, després d'un parell de referències a Friedrich Schlegel, recau més aviat en la construcció històrica de la simbologia cristiana de Beatriu, «un producte espiritual en constant evolució que transformant-se per graus va anar adquirint successivament distintes representacions i elevant-se cada cop més en sa significació fins assolir el cim transcendental de la seva ascensió gloriosa» (Montoliu 1921*a*: 19-20).

Més personal sembla l'article «Beatriu» publicat a *D'ací i d'allà*. Aquí, l'única *auctoritas* citada és Abel François Villemain, «autor, el 1830, d'un *Cours de littérature au moyen-âge* que conté un ampli capítol sobre Dante» (Gavagnin 2004: 213).[27] Ara

26. A més del text de Gavagnin, que dedica un capítol sencer a la descripció del centenari, és bo consultar la nota breu (Anònim 1965), però densíssima d'informacions, que surt amb el títol «Dante Alighieri» a la revista *Poemes*, en ocasió del setè centenari del naixement del poeta.

27. Villemain també va formar part del tibunal que, el 7 de gener de 1839, jutjà la tesi doctoral d'Ozanam (Scotti 2002: 13). Villemain (1840) s'ocupa de Dante des de la lliçó desena fins a la dotzena en la part final del volum, que és dedicada a l'Edat Mitjana. A part de la citació explícita a l'article «Beatriu», no trobo elements de correspondències significatius entre aquest text i les aproximacions dantesques de Montoliu que no es puguin reconduir també a Ozanam. L'erudit català posseïa també un exemplar de l'estudi sobre Beatriu escrit per Gourmont (1908) que és conservat al fons Montoliu de la Biblioteca Pública de Tarragona. Gourmont dóna la preeminència al valor al·legòric de Beatriu, sense negar-li la possibilitat d'una existència real i fins i tot anodina, però em sembla que Montoliu no ha construït una relació de diàleg crític tampoc amb aquest text.

Beatriu ha esdevingut definitivament, en la interpretació que en fa Montoliu, l'eix vertebrador de tota l'escriptura de Dante. Les fases d'aquest salt de qualitat són relativament senzilles. Primer de tot, «la *Divina Comèdia* és no-res menys que la lògica continuació de la *Vida Nova*».[28] Segon, «tota la vida i tota l'obra del Dant és el camí espiritual que'l porta a Beatriu, realitat i símbol a un temps». Conclusió, «Beatriu és, sens dubte, la més sublim creació de l'"Etern Femení" que palpita al fons de la Humanitat».[29] Tanmateix, si «l'amor de Beatriu és el punt de creació de tot el poema», i n'és també el final, el centre de l'article de Montoliu rau en la idea, si més no captivadora, que l'amor de Dante «és la música òrfica [...] als acords de la qual s'han enllassat rítmicament fins a reposar en una harmonia suprema, totes les pedres d'aquesta grandiosa Catedral de tres naus que anomenem *Divina Comèdia*». La imatge és especialment feliç i ja ens l'havia proposada al temps de la seva conferència de 1903: llàstima, però, que sigui un fragment extret del tan estimat Carlyle.[30]

28. El pas de Beatriu de *La Vita Nuova* a la *Divina Comèdia* és, naturalment, un dels tòpics més rellevant de la dantística de tots els temps. Per a una interpretació del període que, del prerafaelisme, arriba fins als anys de la traducció de Montoliu, vg. Galdenzi 1994. En una ràpida mirada històrica, l'estudiosa observa que «ad un interesse critico prevalente rivolto alla realtà di Beatrice –fra De Sanctis e Croce si collocano i due opposti fronti della linea interpretativa storicista (D'Ancona, Del Lungo, Imbriani) e della linea allegorica (Biscioni, Rossetti)– si affianca la varia serie delle mediazioni letterarie del personaggio Beatrice, che, nell'immaginario lirico e narrativo tardo-romantico, si dispone a trasformarsi in topos letterario: cifra della vicenda interiore di ogni ricerca spirituale, di ogni aspirazione ad un mondo di valori ideali ed assoluti» (Galdenzi 1994: 333-334). En el mateix volum, és emblemàtica per la seva concisió l'explicació de Hinterhäuser (1994: 381): «Muta nella *Vita Nuova*, nella *Divina Commedia* parla ed agisce, anzi redarguisce aspramente l'amico al loro primo incontro sulla soglia del Paradiso terrestre; ma, ormai messa al sicuro dal suo rango metafisico, può mostrare apertamente il suo "antico affetto", reso fattivo entro il piano divino della Salvazione». Entre els estudis moderns més innovadors, assenyalo el de Santagata que, tot remarcant el caràcter encara no «angelicat» de la dona –que es presenta, tanmateix, plena de qualitat sobrenaturals–, subratlla la dialèctica entre poesia i prosa a *La Vita Nuova*, on la prosa implicaria un salt endavant, ja que porta a la conclusió que «il vero miracolo di Beatrice è forse questo: l'avere impresso alla lirica d'amore la spinta per trasformarsi da criptico alfabeto per iniziati, per coloro che già sanno, in strumento per comunicare a chi vorrebbe o dovrebbe sapere» (Santagata 1999: 61).

29. De Sanctis (1967: 141) ja havia emprat l'exemple goethià a la «lezione ottava» del seu «Corso torinese sopra Dante...» en afirmar que «l'idea allora è un Iddio, un genio, un idolo, una donna, l'eterno femminino di Goethe».

30. «The three kingdoms, Inferno, Purgatorio, Paradiso, looks out on one another like compartments of a great edifice; a great supernatural world-cathedral, piled-up there, stearn, solemn, awful; Dante's World of Soul!» (Carlyle 1916: 113).

Ja hem constatat que Montoliu no perd mai l'oportunitat de reivindicar la pròpia funció de torsimany de *La Vida Nova*. Així, doncs, no estranya pas que, a la meitat dels anys trenta, aprofiti un article en què presenta al públic la intenció de Josep Maria de Sagarra de traduir la *Divina Comèdia*, per recordar les sessions dantesques al taller d'Alexandre de Riquer, d'on «va sortir la meva traducció jovenívola de la *Vita Nuova*» (Montoliu 1988*b*: 212).[31] No obstant això, la seva figura de traductor queda molt empetitida en la nova edició de l'obra, l'any 1937. Una nota del director explica que s'ha volgut mantenir el pròleg de 1903 «perquè l'estudi que s'hi fa de l'obra traduïda il·lustrarà bellament el lector», tot i «el recobrament absolut» de la llengua catalana. Imagino que la darrera referència s'ha de posar en connexió amb el final del pròleg, ja que Montoliu hi reivindicava un català «culte i elegant» i invitava la llengua catalana a «purificar-se de totes les grolleries i expressions groixudes». Sigui com sigui, la nota ens informa que el text ha estat sotmès a una revisió lingüística amb l'autorització del traductor. Ja he comentat aquesta posició i les seves conseqüències en un altre lloc (Ardolino 2006: 100 i *passim*), on també m'he pronunciat respecte a la decisió, portada a terme més de seixanta anys després per part de Jaume Vallcorba, de «corregir» el text de la traducció en la seva tercera edició (Dante 1999). Ara, més aviat, voldria remarcar l'aspecte combatiu amb què es presentava *La Vida Nova* de 1937, atès que, al final del volum, una altra nota editorial («Als nostres amics») posava de manifest la voluntat de celebrar el número 200 dels Quaderns Literaris amb la «gegantina figura» de Dante. I especificava:

> Mentre Itàlia col·labora tan activament a la destrucció material del nostre país, la «Biblioteca de la Rosa dels Vents», l'única publicació catalana que ha sobreviscut a guerra civil, ret tribut d'homenatge a la cultura romana, la gran cultura que Catalunya, amb les armes al braç, defensa contra els traïdors d'Espanya i de fora venuts o aliats a la barbàrie i al crim.

Chapeau per als Quaderns Literaris, direm nosaltres; però hem de dirigir la mirada cap a Montoliu que, si fa no fa, en aquell període, després d'haver vagabundejat per França i Itàlia, devia estar a punt de marxar cap a Sant Sebastià, on es quedarà des

31. Per aportar alguna dada més, recordaré que, a la versió castellana de la *Historia de la literatura italiana* de Vossler, en una nota a peu de pàgina al final del capítol sobre Dante que no em sembla una gosadia atribuir al mateix Montoliu s'assenyalen les traduccions de la *Divina Comèdia* i després se'ns diu que «de la *Vita Nuova* existen varias traducciones castellanas en prosa, y sus sonetos y canciones han sido traducidos por varios autores. La primera versión en prosa y en verso, conforme al original, que se ha publicado en España, es la catalana, del traductor del presente manual» (Vossler 1930: 45).

de mitjans de 1937 fins al final de la guerra, concentrat, entre les altres feines que li donaven a l'Ufficio Stampa Italiano, en la preparació de la traducció al castellà d'una obra de ben distinta qualitat poètica, com ho podia ser el tom X dels *Scritti e Discorsi del Duce*.[32]

4. El llop muda les dents, i no els pensaments

L'any 1943 marca una etapa en la biografia de Montoliu. La mort de la seva dona el porta a buscar refugi dins el monestir de Poblet: l'actitud religiosa esdevé cada cop més intensa i es fa encara més fort el pes que té en les qüestions de crítica literària. Així, doncs, un parell d'anys més tard, a les planes de *Cristiandad*, apareixen dos articles de tema dantesc dedicats, aquesta vegada, només a aspectes puntuals de la *Divina Comèdia*. En el primer, és exaltada la figura de Sant Tomàs: Montoliu subratlla la decisió de Dante de posar-lo en paral·lel a Sant Bonaventura, en un amplex místic on es reconciliarien dominicans i franciscans, «las dos grandes escuelas teológicas cuya rivalidad llegaba algunas veces en aquella época a extremos de lamentable apasionamiento» (Montoliu 1945*a*: 113). Però és la trobada de Dante amb el Doctor Angèlic que interessa Montoliu per desenvolupar la idea d'un connubi feliç, en la *Comèdia*, entre el caire filosòfic i la poesia. Ara que hem conegut la manera de treballar del nostre erudit, una declaració tan programàtica suscita, de seguida, les nostres sospites pitjors, i ens ve espontani cercar, en el text d'Ozanam, les informacions que Montoliu podia manllevar per organitzar el seu article. I, com ja hem vist sovint, les coincidències resulten aclaparadores. Com s'explica el nexe filosofia i poesia? Vegem-ho en Montoliu (les cursives són meves):

32. La carta-contracte de 1938 (tot i que és datada l'any següent) amb què se li encarrega la traducció, així com la comunicació de l'11 de setembre de 1939 en què se li agraeix la confirmació d'haver rebut els diners, es conserven al Fons Montoliu de la Biblioteca de Catalunya. Són evidents les dificultats de Margarida Aritzeta que, havent obtingut la beca Manuel de Montoliu, ha d'admetre que «si bé que les opinions de Manuel de Montoliu durant la guerra del 1936-39, en el temps que passà a Sant Sebastià treballant a l'oficina de premsa italiana, òrgan de propaganda feixista, no poden ser tingudes en compte d'una manera definitiva sense malmetre la imatge que Montoliu ha tingut i té entre nosaltres, tampoc no poden deixar de ser considerades, a causa precisament de la fidelitat a la imatge que se n'ha de tenir» (Aritzeta 1988: 132). Tanmateix, com la mateixa estudiosa afirmarà més endavant, la tria de bàndol de Montoliu és totalment lliure. Per reblar el clau, afegiré que, una vintena d'anys més tard, en fer un balanç de la seva vida, Montoliu (1961: 15) parlarà del 1936-39 com de «la guerra de liberación».

> Pero la filosofia era de difícil, si no imposible, acoplamiento con el esencial elemento artístico y propiamente poética de su obra. Debía encontrar un medio que permitiera la fusión más perfecta posible de la filosofía y de la poesía. *Este medio lo encontró en la misma tradición de la Iglesia que lo ha aplicado ya desde los primeros tiempos a las solemnidades del culto y de la liturgia*. Este medio es el simbolisme, lenguaje filosófico porque sirve de vehículo a las ideas y a las abstracciones intelectivas, y a la vez eminentemente poético porque para la expresión de aquéllas se vale de imágenes. (Montoliu 1945*a*: 114)

I ara en Ozanam:

> Or la philosophie, avec l'austerité de ses formes savantes, ne pouvait occuper qu'un espace restreint, et ne s'unissait point heureusement aux autres éléments de poème : il fallait un moyen à l'aide duquel elle se transformât et se répandit par une fusion intime sur tous les points de l'ensemble. Ce moyen fut le symbolisme, procédé philosophique, puisqu'il repose sur la loi incontestable de l'association des idées, et éminemment poétique d'ailleurs ; car, pendant que la prose place immédiatement sous le signe de la parole la pensée proposée, la poésie y place des images qui sont elles-mêmes les signes d'une pensée plus haute. (Ozanam 1895: 123)

Naturalment, el nom de l'estudiós francès no apareix en l'article de Montoliu el qual, sense perdre mai l'ordre del discurs original, no s'hi està d'afegir de tant en tant alguna consideració personal, encara que no vingui a to, com les que he evidenciat en el fragment anterior. Altrament, «mucho y excelente se ha escrito [...] acerca de la representación que tienen en la Divina Comedia la filosofía i la teología tomista», per tant poc serà «lo que podrá poner de su propia cosecha el autor de este artículo, que no se ha especializado en estudios filosóficos» (Montoliu 1945*a*: 114): fullejant el text d'Ozanam al costat de l'article, no podrem sinó donar-li tota la raó.

L'altre text de 1945 té una estructura diferent. L'aproximació és històrica i Montoliu intenta explicar el pas de la devoció mariana a partir de la influència directa de Sant Bernat fins a la Beatriu dels darrers cants del Paradís. La part que toca la *Divina Comèdia* és a la conclusió de l'article: Montoliu tornarà a treballar sobre el seu text una desena d'anys més tard i el publicarà a les pàgines del *Diario de Barcelona* i després, amb alguns afegitons, en forma d'un assaig monogràfic. L'estudi s'ha nodrit d'algun vers més tret de la *Divina Comèdia*, però essencialment ha quedat el mateix, amb un ús teològic del poema dantesc més que amb una interpretació crítica.

Fet i fet, Montoliu està portant a les darreres conseqüències unes posicions en les quals s'havia atrinxerat ja durant els anys 20. És la idea d'una literatura catàrtica que hauria de purificar el lector i acompanyar-lo pedagògicament en una mena d'itinerari espiritual. A poc a poc, però, en la seva lectura de Beatriu, la dona de *La Vida Nova* s'ha esvaït progressivament fins a deixar pas exclusiu al personatge enlluernador del Paradís.

No passava el mateix l'any 1927, quan Paolo i Francesca encara duien la veu cantant, i el moralisme del crític justificava *per contraria* les flames infernals:

> La literatura, igual que tota activitat artística, exigeix, doncs, en l'autor la presència viva d'un principi espiritual que elevi tota la realitat a una esfera superior on sigui redimida de les seves misèries i passions. És la intenció de l'artista, no el procediment de l'escola, ço que assoleix aquest resultat purificador. Per això el mateix realisme pot ésser i ha estat un procediment legítim d'aquesta acció redemptora, sempre que ha anat guiat per aquest sentit superador de la realitat. Per això el realisme prodigiós amb què Dant escriví el seu *Infern* és art puríssim, mentre el de Boccaccio en el *Decamerone* és art falsificat, és pseudo-art [...] Per això, finalment, un gran sector de la novel·lística moderna informada per les tendències malsanes de l'obra de Proust, que no és més que una exhibició, això sí, refinadament estilitzada, de totes les monstruositats morals, no són dignes d'entrar en aquest sagrat cercle de l'art on tota creació de l'esperit ha de portar gravada, com el front dels predestinats en el *Purgatori* dantesc, la marca roent de la triple purificació. (Montoliu 1929: 104-105)

«La réalité se transfigure dans le symbole», afirmava Ozanam (1895: 398) a propòsit de la Beatriu, amb el suport de Villemain i de pas recordarem que el menysteniment degut a motius religiosos vers l'obra de Boccaccio ja havia estat apuntat pel mateix Ozanam. El 1908, el nostre crític transcrivia fidelment aquestes paraules. El darrer Montoliu, en canvi, va molt més enllà i, en la que podem considerar com la seva darrera contribució dantesca, converteix uns versos del cant XXV del Paradís en una profecia de la proclamació del dogma de l'Assumpció. No exagero pas: la pregunta que fa parla per si mateixa: «¿Se quiere un precedente más precioso, dentro de la ficción poética, de un dogma que se había de definir y proclamar por la voz infalible del Papa siete siglos después?». La Beatriu, que acompanya Dante en aquest cant és una figura esbiaixada: la Teologia ja no necessita símbols, perquè viu de si mateixa, això és, en «la atmósfera de prodigio y de triunfo en la que el gran poeta situó su "revelación" poética del dogma de la Asunción» (Montoliu 1950: 559).

5. Conclusions

Farinelli, que Montoliu apreciava com a estudiós i com a amic,[33] va deixar escrites aquestes paraules a propòsit de Dante:

33. Queda constància d'aquests sentiments en Montoliu (1938). Com a curiositat afegiré que l'editor Bosch, amb data 20 de novembre de 1946, escriu una carta on inclou uns articles de Farinelli per demanar a don Manuel que en faci una tria en vista d'una futura publicació. El document és conservat al fons Montoliu de la Biblioteca de Catalunya.

> Assorbe lui, assorbe la creazione sua poetica intera la preoccupazione morale, tenacissima. Ma, l'individualità artistica, possentissima, gagliardamente, scoteva, frangeva, in un baleno, quel suo mondo di logica e di pensiero. Quando scoppia la poesia nel cuore, fugge la filosofia ne' suoi cieli; e, se rimane, è dalla poesia perfettamente assorbita. (Farinelli 1922: 459-460)

L'autor ens deixa entendre que en aquesta direcció cal interpretar les pàgines que Vossler dedica a Goethe i a Dante: una lectura croceana moderada que preserva, d'alguna manera, aquells espais de *non poesia* que també es troben a la *Divina Comèdia*. Em plauria poder col·locar Manuel de Montoliu en una tradició exegètica moderadament oposada a aquesta, que pretengui ressaltar la coherència dels aspectes doctrinals i justificar la presència de la filosofia escolàstica en l'obra de Dante segons els paràmetres d'un altre model estètic. Em plauria, deia, però em resulta difícil. La rígida dogmàtica que arriba a impedir qualsevol diàleg crític en els seus últims treballs sobre la *Comèdia*, la confusió en l'aproximació a la figura de Beatriu en les seves primeres contribucions, la pràctica del plagi que porta endavant amb fases alternades durant quatre dècades denuncien una assimilació defectuosa i parcial de la literatura dantesca i de les seves circumstàncies. Tanmateix, en aquest estudi no he afrontat directament l'anàlisi de la seva traducció de *La Vida Nova* que és, fet i fet, la seva aportació més significativa en l'àmbit de la dantística. Per fer-ho, no podré evitar de citar el darrer dels seus nous manaments que anomenarà «preceptes» o «principis pràctics» del traductor:

> En les traduccions d'obres en vers tenir per norma general que és millor fer-ne una traducció fidel en prosa, per la raó de què podrà seguir d'una manera més fidel el sentit dels versos sense estar lligat per les trabes del ritme i de la rima. Només en casos excepcionals i quan el traductor és poeta ell mateix, se podrà atrevir a plantar cara en aquestes grosses dificultats que suposa fer una traducció fidel en vers. (Montoliu 1985: 571)

Aquest text és de l'any 1906. Manuel de Montoliu va traduir en vers gairebé totes les poesies de *La Vida Nova*: evidentment, ho va fer perquè ell mateix es considerava poeta, i el llibre també representava un cas excepcional de fidelitat a causa de la proximitat lingüística que, segons el traductor, lligava els dos idiomes, tot i les èpoques diferents d'escriptura. I això ens portaria a una sèrie de consideracions metodològiques a les quals caldrà sotmetre la versió catalana sense oblidar-se mai del *testo a fronte*. És un plantejament que requerirà una anàlisi meticulosa, on l'estudi d'aquesta traducció haurà de passar pel sedàs de les eines de l'estilística i s'haurà de relacionar amb les

posicions que, en aquells anys, Montoliu assumia respecte a la normalització de la llengua catalana.

FRANCESCO ARDOLINO
Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA DE MANUEL DE MONTOLIU

Textos de creació:

Nova Primavera (poema líric). Primeres poesies, Barcelona, L'Avenç, 1901
Llibre d'amor. Cants íntims, Barcelona, L'Avenç, 1903.

Assaigs:

(1903*a*) «La Vida Nova de Dant» (parts I i II), *Catalunya*, 8, 30 d'abril, pp. ccclxiii-ccclxvi.
(1903*b*) «La Vida Nova de Dant» (parts III, IV i V), *Catalunya*, 10, 30 de maig, pp. cdli-cdlviii.
(1903*c*) «Prefaci», dins Dante Allighieri, *La Vida Nova*, Barcelona, Biblioteca Popular de «L'Avenç», pp. 3-12.
(1908*a*) «Beatriu en relació ab l'ambient social de la seva època», *Empori*, 7, gener, pp. 26-30.
(1908*b*) «El misteri de Beatriu y 'ls seus intèrprets», *Empori*, 8, febrer, pp. 47-53.
(1908*c*) «El símbol de Beatriu», *Empori*, 10, abril, pp. 128-130.
(1921*a*) «L'al·legoria en l'obra de Dant», *La Revista*, cxxvii, gener, pp. 17-20.
(1921*b*) «Beatriu», *D'ací i d'allà*, 10, octubre pp. 730-732.

(1926) «Alexandre Manzoni. Els promesos. Traducció de Maria Antònia Salvà», dins *Breviari crític I (1923-1924)*, Barcelona, Llibreria Catalonia, pp. 327-329.
(1928) *Els deures de l'escriptor catòlic*, Igualada, Nicolau Poncell impressor.
(1929) *Llenguatge i poesia*, Barcelona, Publicacions de «La Revista».
(1938) «Un gran amigo y enamorado de España; Arturo Farinelli», *La Prensa*, 24 de juliol.
(1944*a*) «Dos poetas paralelos», *Diario de Barcelona*, 2 de maig.
(1944*b*) «Una obra cumbre del gran poeta de la liturgia. Alejandro Manzoni», *Cristiandad*, 3, 1 de juny, pp. 116-120.
(1944*c*)«Poesía liturgica, poesía de la Humanidad. El Himno *La Navidad* de Alejandro Manzoni», *Cristiandad*, 18, 15 de desembre, pp. 411-415.
(1945*a*) «Santo Tomás de Aquino y la Divina Comedia», *Cristiandad*, 23, 1 de març, pp. 113-115.
(1945*b*) «San Bernardo, la poesía de los trovadores y la Divina Comedia», *Cristiandad*, 35, 1 de novembre, pp. 385-387
(1947) *Elucidario crítico*, Barcelona, Montaner y Simón.
(1950) «Dante y el dogma de la Asunción», *Cristiandad*, 161-162, 1-15 de desembre, p. 559.
(1956*a*) «San Bernardo y los trovadores», *Diario de Barcelona*, 2 de maig.
(1956*b*) «San Bernardo, Dante y Beatriz», *Diario de Barcelona*, 8 de maig.
(1956*c*) *San Bernardo, los trovadores y la «Divina Comedia»*, Universidad de Madrid (Publicación de la cátedra Juan Boscán, núm. 2).
(1958) *Memorias de infancia y adolescencia*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
(1961) «Autobiografía», dins *Manuel de Montoliu (homenaje póstumo)*, Diputación Provincial de Tarrragona, pp. 13-19.
(1979) «Domènec Guansé. *Les cadenes d'Eva*» [1932], dins *Breviari V*, ed. d'Olga Xirinachs i Francesc Xavier Ricomà, Diputació Provincial de Tarragona, pp. 139-142.
(1985 [ed. facsímil]) «Moviment assimilista de la literatura catalana en els temps moderns. Conveniencia de que's fassin traduccions i esment ab que cal fer-les», dins *Primer Congrés de la Llengua Catalana. 1906*, Barcelona, Vicens-Vives, pp. 569-573.

(1988*a*) «Domènec Guansé. Una nit» [12 de juliol de 1935], dins *Breviari Crític VII*, ed. de Francesc Xavier Ricomà i Rosa Mª Ricomà, Diputació de Tarragona, pp. 148-151.

(1988*b*) «Josep M. de Sagarra traductor de la Divina Comèdia» [25 de juny de 1935], dins *Breviari crític VIII* (ed. de Francesc Xavier Ricomà i Rosa M. Ricomà), Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconensis Ramon Berenguer IV, p. 212.

Traduccions:

DANTE ALLIGHIERI (1903) *La Vida Nova*, Barcelona, Biblioteca Popular de L'Avenç.

DANTE ALLIGHIERI (1937) *La Vida Nova*, Barcelona, Edicions de la Rosa dels Vents (Quaderns Literaris, 200).

DANTE (1999), *Vida nova*, Barcelona, Quaderns Crema,

VOSSLER, K. (1930 [1a ed. 1925]) *Historia de la literatura italiana*, Labor, Barcelona-Buenos Aires.

BIBLIOGRAFIA CITADA

ALCOBERRO, R. (1993) *Contra Josep Pla*, Barcelona, Barcanova,

Anònim (1961) «Bosquejo biográfico», dins *Manuel de Montoliu (homenaje póstumo)*, Diputación Provincial de Tarrragona, pp. 7-9.

Anònim (1965) «Dante Alighieri», *Poemes*, 8, tardor, pp. XI-XII.

ARDOLINO, F. (2006) *Una literatura entre el dogma i l'heretgia. Les influències de Dante en l'obra de Joan Maragall*, Barcelona, Cruïlla,

ARITZETA, M. (1988) *Obra crítica de Manuel de Montoliu*, Diputació de Tarragona.

ARQUÉS, R. (2001) «El rastre de la pantera perfumada (Dante en les poètiques catalanes de la modernitat)», dins *Quaderns de la Fundació Joan Maragall*, 53, pp. 23-53.

AUERBACH, E. (1995) «Figura», dins Id., *Studi su Dante*, Milà, Feltrinelli, [ed. orig. dins *Archivium Romanicum*, 22, 1938, pp. 436-489].

CAMPS, A. (1997) «El Dante de *La vita nova* en català», *Revista de Catalunya*, 122, octubre, pp. 89-103.

— (2001-2002) «*Morte villana, di pietà nemica...* Per a un estudi de les traduccions de *La Vita Nova* en català», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLVIII, pp. 577-589.

Carlyle, T. (1916 [1a ed. 1840]) «The Hero as Poet. Dante; Shakespeare», dins Id., *On Heroes, Hero-Workship and the Heroic in History*, Bernard Tauchnitz, Leipzig, pp. 97-140.

Casacuberta, M. (2006) «Manuel de Montoliu, crític modernista», dins *El modernisme literari a Tarragona*, Tarragona, Arola, pp. 47-79.

Castellanos, J. (1983) *Raimon Casellas i el Modernisme*, Curial, Barcelona, vol. I.

— (1993) «Cebrià Montoliu i el modernisme», dins *Cebrià Montoliu (1873-1923)*, a cura de Francesc Roca, Ajuntament de Barcelona, pp. 131-156.

Cecchini, E. (1995) «Introduzione», dins Dante Alighieri, *Epistola a Cangrande*, Florència, Giunti, pp. VII-LI.

Cerdà, A. M. (1981) *Els pre-rafaelites a Catalunya*, Barcelona, Curial.

— (2006) «Cebrià de Montoliu», dins *El modernisme literari a Tarragona*, Tarragona, Arola, pp. 179-196.

Contini, G. (1970) «Esercizio d'interpretazione sopra un sonetto di Dante» [1947], dins Id., *Varianti e altri studi di linguistica*, Torí, Einaudi, pp. 161-168.

Counson, A. (1921) «Le reveil de Dante», *Revue de littératures comparées*, 1, pp. 362-387.

De Sanctis, F. (1967) *Lezioni e saggi su Dant*e. *Opere di Francesco De Sanctis*, vol. V.

Dante Alighieri (1995) *Opere minori*, vol. I, tom I (*Vita Nuova. Rime*), a cura de Domenico De Robertis i Gianfranco Contini, Milà-Nàpols, Ricciardi,

— (2002) *Rime* (Edizione Nazionale a cura della Società Dantesca Italiana), vol. III, a cura de Domenico De Robertis, Florència, Le Lettere.

Díaz-Plaja, G. (1961) «Montoliu y la injusticia», *Destino*, 1244, 10 de juny de 1961, p. 45, reproduït dins *Manuel de Montoliu (homenaje póstumo)*, Tarragona, Diputación Provincial de Tarrragona, pp. 66-68.

Farinelli, A. (1922) *Dante in Spagna, Francia, Inghilterra, Germania (Dante e Goethe)*, Torí, Fratelli Bocca.

Fraticelli, P. (1839) «La Vita Nuova di Dante Alighieri...», dins *Opere minori di Dante Alighieri*, vol. III, Florència, Tipografia de Leopoldo Allegrini i Giovanni Mazzoni, pp. 202-264.

Galdenzi, M. (1994) «Una lettura di Beatrice fin de siècle», dins *Beatrice nell'opera di Dante e nella memoria europea 1290-1990. Atti del Convegno Internazionale 10-14 dicembre 1990*, a cura de Maria Picchio Simonelli, Florència, Cadmo, pp. 333-340.

GAVAGNIN, G. (2004) *Classicisme i Renaixement: una idea d'Itàlia durant el Noucentisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GOURMONT, R. de (1908) *Dante, Béatrice et la Poésie amoureus*e, París, Société de Mercure de France.

GRIERA, A. (1951) «El doctor Manuel de Montoliu, romanista», dins Federico Torres Brull, *Bibliografía de Manuel de Montoliu. Homenaje en sus bodas de oro con las letras*, Tarragona, pp. 21-25.

GUANSÉ, D. (1994) «Manuel de Montoliu», dins Id., *Abans d'ara. Retrats literaris*, Tarra-gona, El Mèdol, pp. 183-184.

GUÉNON, R. (1925) *L'ésotérisme de Dante*, París, Bosse.

HINTERHÄUSER, H. (1994) «La figura di Beatrice all'insegna del Romanticismo e del Simbolismo», *Beatrice nell'opera di Dante e nella memoria europea 1290-1990. Atti del Convegno Internazionale 10-14 dicembre 1990*, a cura de Maria Picchio Simonelli, Florència, Cadmo, pp. 381-398.

LLONGUERAS, J. (1944) «Un curioso cenáculo de artistas», dins *Evocaciones y recuerdos de mi primera vida musical en Barcelona*, Barcelona, Llibreria Dalmau, pp. 152-167.

MARFANY, J. L. (1984 [1ª ed. 1975]) *Aspectes del Modernisme*, Barcelona, Curial.

— (1986) «Assagistes i periodistes», dins Riquer, M., A. Comas, i J. Molas, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel, vol. VIII, pp. 143-186.

MARTÍNEZ ALIER, J. (1995) «Urbanisme i ecologia a Barcelona», *Arguments i propostes*, núm. 3, pp. 5-16.

MASSOT I MUNTANER, J. (2001) *Escriptors i erudits contemporanis*, segona sèrie, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

OZANAM, F. (1895 [1a ed. 1839]) *Dante et la philosophie catholique au treizième siècle*, dins Id., *Oeuvres Complètes*, París, Librairie Victor Lecoffre, tom VI.

PÒRTULAS, J. (2003) «Manuel de Montoliu i els clàssics», *Ítaca*, annexos 2, pp. 273-280.

PUJALS I VALLVÉ, M. (1990) «Una figura que cal reivindicar», dins *Homenatge a D. Manuel de Montoliu de Togores*, Tarragona, Diputació de Tarragona, pp. 5-7.

ROCA, F., ed. (1993) *Cebrià Montoliu (1873-1923)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

SANTAGATA, M. (1999) «La donna del miracolo», dins Id., *Amate e amanti. Figure della lirica amorosa tra Dante e Petrarca*, Bolonya, Il Mulino, pp. 13-61.

Sagarra, J. M. de (1961) «Una dedicación ilustre», dins *Manuel de Montoliu (homenaje póstumo)*, Diputación Provincial de Tarragona, pp. 47-50.
Scotti, M. (2002) *Il Dante di Ozanam e altri saggi*, Florència, Olschki.
Serrahima, M. (2004) *Del passat quan era present*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. III.
Singleton, C. S. (1968 [ed. orig. 1958]) *Saggio sulla «Vita Nuova»*, trad. de G. Prampolini, Bolonya, Il Mulino.
— (1978) *La poesia della Divina Commedia*, trad. de Gaetano Prampolini, Bolonya, Il Mulino.
Torres Brull, F. (1951) *Bibliografía de Manuel de Montoliu. Homenaje en sus bodas de oro con las letras*, Tarragona.
Valli, L. (1928) *Il linguaggio segreto di Dante e dei «Fedeli d'amore»*, Roma, L'Universale.
Villemain, A. F. (1840 [1a ed. 1830]) *Cours de littérature française*, Brussel·les, Société Belge de Librairie.

ROSANNA CANTAVELLA

LES ANOTACIONS MARGINALS AL *DE AMORE* CATALÀ

Com eren rebuts, entesos i assimilats els textos erotodidàctics medievals? El terme *erotodidactisme* va ser encunyat per A. G. Elliott (1977: 27). Considere textos erotodidàctics les obres que, a l'edat mitjana, aconsellaven o donaven models de conducta, en dicció i/o actuació, per comportar-se escaientment en l'amor en general o en la seducció en particular, anassen o no aquestos models embolcallats en teories sobre què fos l'amor humà. He presentat més en profunditat aquest gènere a Cantavella (en premsa: 1.2). Ací em limitaré a indicar que el text del qual van derivar tots els altres fou, com era esperable, *l'Ars amandi* ovidiana, amb els complementaris *Remedia amoris*. Les primeres obres medievals en què s'aplica l'erotodidactisme seguint Ovidi, daten del segle XII: el *Pamphilus* i el *Facetus "Moribus et vita"*, que s'arribarien a fer quasi tan populars com el seu model, al qual imitaven també en la forma mètrica. A partir d'aquests textos se'n van anar escrivint molts altres, i ja aviat en vulgar, amb els mateixos referents didàctics.

La informació sobre recepció coetània de l'erotodidactisme prové sovint, o bé del blasme dels moralistes (que, com és lògic, valoraven aquests textos molt negativament), o bé de les introduccions a arts (el "pròleg tipus D" segons R.W. Hunt 1948), i dels *accessi* que podien acompanyar en els manuscrits aquestes obres d'iniciació

Caplletra 42 (Primavera 2007), pp. 37-58

a la seducció, *accessi* escrits pels mateixos autors, pels traductors al vulgar, o pels copistes[1].

Però també les anotacions marginals en els textos manuscrits constitueixen una font de primera magnitud per a l'estudi de la recepció medieval d'aquest tipus d'obres, per la raó evident que, el que l'anotador escull remarcar, és el que ha considerat especialment important. Sense dubte, són els manuscrits ovidians medievals de l'*Ars amandi* i els *Remedia amoris*, i en vulgar els del *Roman de la Rose*, els que més s'han beneficiat d'aquests estudis de recepció textual sobre els textos erotodidàctics.[2] En el present article, oferisc a l'estudiós una edició filològica de les anotacions marginals a la traducció catalana del *De amore*, l'original del qual es considera redactat, com a molt tard, en els anys 30 del segle XIII (Dronke 1994: 55).

Tant pel seu tema com per la seua extraordinària difusió a l'Occident medieval, el *De amore* ha suscitat considerable interés, materialitzat en importants estudis. Alfred Karnein en va presentar un ampli panorama de la recepció en vulgar (1985 i 1970); Rüdiger Schnell en va estudiar els coneixements legals que exhibeix l'autor (1982), i també se'n va ocupar, en el context d'altres obres medievals sobre la idea de l'amor humà, al seu *Causa amoris* (1985). Peter Dronke, que hi ha mostrat interés almenys des del seu treball de 1963, a més d'estudiar-ne la datació, ha posat en dubte l'existència real d'un'"Andreu el Capellà", mostrant que aquest era el nom d'un personatge de ficció coetani de la redacció de l'obra (1994). Malgrat tot, encara no comptem amb una edició crítica exhaustiva del *De amore*. L'edició més recent a l'abast és la de Creixell Vidal-Quadras (1985), que segueix bàsicament el text llatí en l'edició bilingüe de Pagès (1930), incloses les pràctiques divisions d'aquest en capítols i apartats.

El manuscrit únic de la traducció catalana del *De amore* revela moltes anotacions marginals. Es tracta d'un manuscrit miscel·lani, reenquadernat malament (quaderns desordenats, cosa que explica l'errònia foliació moderna) juntament amb un altre de miscel·lani també, i que es conserva a la Real Biblioteca de Madrid, amb la signatura II-3096 (I). F. M. Gimeno en va fer un detallat estudi paleogràfic, i va concloure que es tractava d'una còpia del pas del segle XIV al XV (1992: 179), per la qual cosa prenem aquest moment històric com el *terminus ad quem* de confecció de la traducció. Gimeno

1. Sobre aquests darrers, vegeu un ampli panorama i avaluació a Minnis (2001: 35-81). El terme *academic prologue* que empra Minnis, engloba tant el tipus *accessus* com la més estesa introducció (*ibid.*: 13 i nota 30).

2. Vegeu especialment l'ampli estudi-recapitulació de Minnis (2001: 1-81). Una mostra bibliogràfica no exhaustiva inclouria Lippi Bigazzi (1987), Walters (1994), Huot (1993) i Coleman (1981).

considera probable que el centre de còpia d'aquest còdex fos la matyeixa Cancelleria reial: «També l'escriptura i la forma de presentació del text en cadascuna de les pàgines recorda els registres de la Cancelleria i els manuscrits que amb format de llibre-registre transmeteren la literatura en les llengües vulgars» (*ibid.*). De fet, aquest manuscrit està associat amb la figura del vicanceller valencià Misser Domingo Mascó, que possiblement en va ser el primer posseïdor (Cantavella 1994).

Les anotacions marginals que presente ací no van ser incloses a l'edició Pagès (1930), però sí a la prèvia edició d'Arderius-Julià (1926), els quals, malauradament, tot i la lloable feina de transcripció, no van reconéixer que l'obra que tenien entre mans era el *De amore*.[3]

El nostre manuscrit llueix remarques marginals de crida (*vide*, *vide bene*, *nota*, *nota bene*) pràcticament a cada pàgina, generalment acompanyades de manícules segons el costum medieval. He comptat, en total, 126 crides d'atenció als 49 fulls conservats del text. Això, per si sol, ja manifesta l'alt grau d'interés que el conjunt d'aquesta obra presenta per a l'anotador. Però, a més, quasi en la meitat d'ocasions (61 casos), aquestes remarques de crida apareixen acompanyades de comentaris explícits, i seran només les crides amb comentari les transcrites ací.

La cal·ligrafia de les notes és coetània del manuscrit, i, de fet, tan similar a la del text, que no podríem descartar que la mà de l'anotador fos la del mateix copista. Com que això no sembla comprovable ara com ara, em limitaré a indicar com a únic fet clar la contemporaneïtat de les anotacions respecte del text. De tot el manuscrit II-3096 (I), la traducció del *De amore* és l'obra copiada en la tinta més fosca, més espessa; però les anotacions, en canvi, tot i que mostren el mateix tipus cromàtic de tinta, la presenten molt més diluïda; molt més sensible, doncs, a les vicissituds del pas del temps, cosa que explica que la humitat haja acabat esborrant-ne algunes lletres. La diferència en la dilució indica que, cas de ser l'anotador, realment, el mateix copista, les anotacions no s'haurien realitzat alhora que s'efectuava el procés de còpia, sinó en un moment posterior. D'altra banda, l'homogeneïtat cromàtica de la tinta en les notes fa considerar la possibilitat que totes elles poguessen haver estat escrites en una mateixa seqüència temporal, en un mateix període de temps, tot i que no necessàriament en ordre de primera a última.

3. A més de la de Gimeno, trobem altres descripcions o esments del manuscrit II-3096 (I) a Martínez ed. (1995: 1, 75-77), Puig i Oliver (1994: 220-22), Alvar (1994: 206-9) i Badia (1991: 42). Sobre els paradigmes dels manuscrits miscel·lanis a la baixa edat mitjana, vegeu Rico (1997).

1 Temes de les anotacions

Les anotacions marginals a aquesta traducció són classificables en diferents grups temàtics: (1) anotacions miscel·lànies sobre comportament educat i moralment correcte; (2) regles que ha de tenir en compte l'enamorat en el procés de seducció i en l'amor; (3) indicacions sobre el correcte comportament de la dona en la seducció i la relació amorosa; (4) observacions sobre la natura de l'amor humà.

1. 1 Anotacions morals i de bones maneres

En aquest conjunt temàtic miscel·lani es presenten consells molt variats, que tenen, però, en comú la civilitat cristiana de l'actitud recomanada. Comencem fixant-nos en tres anotacions de tipus moral: s'hi remarca que cal no renegar de Déu pel fet de ser pobre, sinó agrair els béns que arriben (ítem 18); que cal no lloar el mal, sinó intentar corregir-lo amb discreció, i, si això és impossible, allunyar-se'n (19); i que no es pot censurar algú forçat a fer el mal, només al qui el fa voluntàriament (57). A aquestes tres, hem d'afegir-ne una altra: la remarca que també el sexe marital siga pecat mortal si no busca la reproducció de l'espècie (35).

L'etiqueta social és tema de referència en cinc anotacions, i aquestes són les informacions remarcades: cal no lloar-se un mateix (observació repetida tres vegades: 5, 37, i 4; aquesta darrera il·legible, però deduïble pel text de referència); no emprar paraules "llejes ne diformes" (23), i respectar els religiosos, especialment les monges: "Vide c·om no deu malparlar contra negunes persones d'àbit de religió, e majorment de dones" (24).

Si, en el punt citat, l'anònim anotador remarca el respecte degut als clergues, hi ha tres ocasions més en què aquell torna a fer observacions relacionades amb els estaments socials, i en cap dels casos l'anotació no es mostra favorable a l'estament nobiliari.

En la primera anotació, es declara que el clergue és més noble que el cavaller ("Vide que lo [cle]rgue és dit pus noble que no lo qui n'[é]s per lin[a]tge", 2). A propòsit dels clergues, sembla significatiu que –tot i la deferència cap a l'estament clerical que ha mostrat en remarcar el passatge citat– l'anotador no aprofite el paràgraf de 39 per subratllar la idea present al text principal, que pren partit pel clergue en l'antic debat del clergue i el cavaller. Deixaria passar aquesta ocasió de lluïment, si fos clergue ell mateix?

En la segona anotació de caire estamental, es declara que una dama ha d'"atorgar d'am[ar aqu]ell qui és noble per pro[e]a de bones costumes, qu[e] no aquell qui ho és per linyatge" (6). Observeu a la transcripció el text de referència, que no podria entusiasmar un noble de llinatge.

Afegint-se a aquestes notes, la tercera del grup de tema estamental també em sembla significativa. Apareix al primer paràgraf de la secció "De hom pus noble e de dona pus noble". En aquest punt, la nota diu: "Vide bene que, com negú demana amor de pus noble que ell no és, com deu pensar que no parle res perquè puxa star reprès" (36). El que resulta notable és que, al passatge principal, no s'esmenten desigualtats estamentàries entre galant i dama; aquesta ha estat aportació particular de la mà que anota.

La qüestió de classe té, com veiem, una repetida presència en el treball de l'anotador. Pels comentaris vistos, resulta extremadament improbable que aquest pertangués a la noblesa, o almenys a la noblesa vella, i tampoc no resulta probable que fos clergue.

Les observacions assenyalades, miscel·làniament educatives, representen sols una minoria d'aproximadament el 17% de notes. El 83% restant, tal com he indicat prèviament, i com era esperable en anotacions a un text de les característiques del *De amore*, remarquen aspectes erotodidàctics, referents per tant a l'educació en l'amor i la seducció.

1. 2 Regles d'amor

Constitueixen un important grup d'anotacions, aquelles que destaquen regles que ha de tenir en compte l'enamorat en el procés de seducció i en l'amor. En primer lloc, s'hi remarca que cal escollir com a objecte de l'amor una dona sàvia (1), tot i que (diu una altra anotació), si l'enamorat és molt jove, escollir una dona sàvia és picar massa alt i, en aquest cas, això es desaconsella (7). Precisament, si hom corteja aquesta mena de dona, se li remarca l'advertència que una persona així no consentirà sense protestes rebre lloances, per la qual cosa l'estratègia de l'adulació també hi és desaconsellada (11).

En un altre passatge ve expressada l'observació que, en la primera ocasió que l'enamorat presente conversa a la dama, cal que evite parlar d'amor amb ella, "mas fer-se [i]gnorant" (29). Pel que fa als preliminars del festeig, s'hi anota que el galant ha de

demanar permís a la dama per seure al seu costat (26), consell enquadrable també, per la seua elementalitat, en les observacions d'etiqueta social que havíem vist abans. Així mateix s'indica que l'enamorat no ha d'interrogar la dama sobre a qui estima aquesta: "Vide com nengú no deu descobrir ni encerquar nenguna dona que am, a qui ama e a qui no" (47).

La resta de consells sobre etiqueta de l'amor remarcats, destaquen altres virtuts que ha de tenir l'enamorat: el seny, contrari a la follia ("Vide c·om no deu mirar les dones sinó mostrant de si seny", 20); una altra virtut, la ben cortesa generositat econòmica o llarguesa ("Vide que negun amador no pod ésser en amor si no és larch, car no consent amor que sia avariciós", 17); i altres consells bàsics del mateix tipus: tenir només una enamorada ("Vide c·com no·n deu amar sinó una, e per amor de aquella fer plaer a quantes n'à [al] món", 21) i complir les promeses, especialment les de regals ("Vide bene et nota. Vide c·om no deu res prometre a nengu[n]a dona ne enriquir-la de paraula, e de[s]puys que no ho faça per obra", 22), cosa que també es demanarà a la dama objecte de seducció: aquesta ha de tardar a prometre res (9), i ha de donar sempre el que haja promés, especialment si el que ha promés és ella mateixa (15 i 59). Com es veu, la qüestió de la confiança, del compliment de la paraula amorosa donada, també resulta particularment important per al nostre anotador, ja que es destaca en quatre ocasions diferents.

L'últim punt d'etiqueta amorosa assenyalat té també rellevància, perquè subratlla la característica posició del *De amore* contra l'enveja (25), i especialment condemnant la gelosia amorosa: "Vide com gelosia és enemiga d'amor" (33); en una tercera nota, es remarca la condemna de la gelosia també dins del matrimoni: "Vide com lo marit no deu haver suspita de la muller sens leja rahó que y veja a hull" (34).

1. 3 Actitud femenina en la seducció

El segon grup d'observacions erotodidàctiques són aquelles que fan referència al comportament de la dona en el procés de seducció. Ja he esmentat, en l'apartat anterior, les anotacions en què es remarca l'obligació de la dona de pensar-se bé què prometrà al seu enamorat, ja que després estarà obligada a atorgar-ho per la paraula donada. També he fet referència, a 1. 1, a l'anotació en què es diu que les dames han de concedir el seu amor més aviat als valors personals que no al llinatge (6), cosa que reforça, doncs, aquesta línia subratllada per l'anotador en repetides ocasions: que el

mèrit personal val més que no el de nissaga. Encara s'hi afegeix una altra anotació en aquest sentit: que les dames han d'admirar no l'aspecte físic del pretendent, sinó el seu comportament (16). És, doncs, novament, el mèrit moral el que apareix subratllat sobre altres mèrits com l'aparença externa o la noblesa de sang.

Què més es diu sobre el comportament femení? Doncs l'esperable en aquesta àrea temàtica: que no hi ha res que una dama puga atorgar més preat que el seu cos (10), però que la que el lliura per diners en comptes de per amor, ha de rebre el nom de bagassa (59). S'hi remarca també l'exigència bàsica que s'ha demanat prèviament de l'home: que tampoc la dona no ha d'admetre més d'un enamorat alhora (14), i que, en amor, no hi valen enganys, ni d'ell ni d'ella (48). A aquestes s'afegeix una particular remarca, conseqüència d'una mala comprensió del text original: si la dama no comenta determinats temes i abans sí que ho feia, és que comença a deixar d'estimar (51).

Dues observacions s'afegeixen a aquesta llista de remarques femenines, que cauen més en el que són els tòpics medievals sobre la condició femenina (poc presents, de tota manera, al nostre text, ja que, com he indicat, només se n'anoten tres): que, a les dones, els agrada l'adulació (3) –excepte a les sàvies, com hem vist més amunt (11)–, i que *la donna è mobile*: el constant tòpic sobre la presumpta volubilitat femenina, unit ací a la també presumpta incapacitat femenina per guardar secrets (40). El curiós d'aquesta darrera anotació és que no són aquests dos tòpics els que apareixen al passatge de referència, sinó uns altres dos igualment populars: les acusacions al gènere femení de manca de seny i de cretina credulitat. Vegeu el rerefons cultural d'aquests tòpics a través de l'índex analític de Cantavella (1992).

Per descomptat, si el manuscrit hagués recollit també la reprovació de l'amor que constitueix el tercer libre del *De amore*, probablement les anotacions sobre tòpics antifeministes haurien pogut ser moltíssim més abundants i variades, però, com és sabut, la versió catalana del *De amore* no inclou aquesta part (vegeu Pagès ed. 1932).

1. 4 Natura i signes de l'amor

El tercer gran grup de notes erotodidàctiques, el formen les que fan referència a la natura de l'amor i als signes del procés amorós: l'amor hi és vist com a origen de tot bé (28); augmenta amb la freqüentació de mirades i converses (30); fa veure bella la que és lletja (27); l'amor vol "gran governació e consell" (39); aquell que estima de veres no pot dissimular l'amor que sent, ni en públic (45); quan l'amor se'n va

difícilment tornarà a reviure, almenys com era abans (50); les discussions i enuigs entre enamorats no acreixen ni minven l'amor, sinó que el purifiquen (52); reclamar de tornada les coses que hom ha regalat, és mal senyal (53); i, si el mascle falla sexualment, l'amor s'acaba: "Vide que, si s'avé que·l [a]mant és ab la dona [q]ue ama, e aquell aurà [a]vinentea de aquella, [e] no porà fer-li res, [a]mor d'aquí avant [n]o pod ésser en[t]re ells, per lo [c]as que li serà esdevengut" (49).

Pel que fa al darrer tema, cal dir que l'edat mitjana no sembla tenir misericòrdia amb la possible flaquesa masculina. Ja al *Pamphilus* s'exigia al jove mascle que mostràs la seua homenia a la primera oportunitat ("te precor esse virum", v. 546, Rubio-González eds. 1977). El *Facetus* desenvolupava amb més detall (vv. 293-302) el que s'apuntava al *Pamphilus*, advertint ja que, si l'home s'atura abans del coit, la donzella se'n ressentirà ("nam, si desistat, mente puella dolet", v. 296, Morel-Fatio ed. 1886). El tema s'amplia encara més al *Facet* català, on s'adverteix que la dona ja no respectarà gens l'home després que aquest haja fracassat: aquell serà objecte de cruel burla femenina (vv. 1233-79 *ibid.*).

També en aquest apartat de natura i signes amorosos, és notable un grup d'anotacions sobre les distincions i els tipus d'amor. N'hi destaque la crida als quatre diferents graus d'amor (8); també, dins un passatge comentant les característiques distincions del *De amore* sobre l'amor pecoral, la mesclada i la pura, la crida a la descripció de l'*amor commixtus*. L'anotador no es deixa enganyar: si inclou sexe, l'amor serà folla, es diga com es diga (38), participant així de la visió dels moralistes sobre aquest tema. Dues més, indicant que es diu amor a la luxúria i al sexe (12 i 32), podrien considerar-se una mica inconsistents amb la remarca d'aquesta classificació anterior. Observem-ho: "Vide bene com ajustament de home e de dona és dit amor", diu l'una (32); i l'altra afirma: "Vide que amor és lutxúria, e per lutxúria és amor axí dita" (12); és a dir, que "amor" seria l'eufemisme que el luxuriós donaria al seu desig, observació que subscriuria qualsevol moralista coetani com, per exemple, Francesc Eiximenis; ara bé, els moralistes menyspreen les distincions entre amor pura, mesclada i carnal, que, com acabem de veure, sí que interessen a l'anotador.

2 L'anotador

Tot el que hem vingut observant confirma que l'anotador va llegint el *De amore* no simplement com a obra curiosa, sinó com a text bàsicament educatiu; atrau

l'atenció, per exemple, que les parts narratives que conté l'obra, tot i que inclouen ocasionals manícules de crida, no han impulsat l'anotador a realitzar-hi comentaris marginals.

I el nostre anotador no és gens el primer d'Europa a llegir el *De amore* amb la mateixa actitud amb què haurà llegit potser, en la seua primera joventut, altres llibres erotodidàctics com el *Pamphilus* o el *Facetus*, que tenien presència en l'àmbit escolar (Cantavella en premsa: 1.2). El nostre anotador, com els lectors d'aquests últims textos, no planteja, llegint el *De amore*, un clar antagonisme entre les observacions d'aquest i les d'obres de caire moralitzant religiós, sinó que llegeix els comentaris sobre l'amor en el marc de la cortesia com unes regles d'urbanitat amb el seu propi codi moral, no del tot contradictòries amb les primeres: ja acabem de veure, en les dues anotacions d'equivalència entre sexe i amor, que en alguna ocasió l'opinió de la moral cristiana es fa notar també.

És altament improbable que arribem a conéixer la identitat de l'anotador d'aquest manuscrit. Com he dit a la introducció, tenint present la concordança cal·ligràfica, no és descartable que les notes haguessen estat escrites pel mateix copista. Poc més podem saber de cert. Tot i així, convé recordar que la sort d'aquest manuscrit apareix lligada a la figura de misser Mascó. En un altre lloc he presentat les dades que fan probable la hipòtesi que Mascó fos el primer posseïdor del còdex (Cantavella 2004: 53-58).

Domingo Mascó era un patrici de la ciutat de València, jurista i diplomàtic il·lustre, vicecanceller del rei Joan I; però no noble de nissaga (tot i que va comprar un senyoriu, i que més tard va ser ordenat cavaller).[4] Si la hipòtesi de Mascó com a primer posseïdor del manuscrit fos certa, Misser Domingo podria haver estat l'autor de les anotacions. Una persona de la seua extracció social, naturalment tindria ben presents les distincions de classe: ja hem observat a 1. 1 que, repetidament, la mà que anota tendeix a remarcar el major valor del mèrit personal sobre la noblesa de llinatge. Les observacions vistes a 1. 2, donant gran importància al compliment de la paraula donada, així com les vistes adés sobre l'amor com a pura luxúria, tampoc no serien rares en la consciència d'un jurista com Mascó, que alhora era assessor del papa Benet XIII,

4. Va comprar el senyoriu de Burjassot en 1389 (López Laguarda 1946: 14). El va ordenar cavaller el rei Ferran, probablement com a premi als nombrosos serveis d'aquell en la causa dinàstica (Cantavella 2004: 50).

per al qual va realitzar diverses missions diplomàtiques (Cantavella 2004: 48-49). Però, tot i que veiem que hi ha cas a favor de Mascó, he de recordar que no tenim cap prova fefaent que ell, el probable primer posseïdor del manuscrit, en fos també l'anotador.

Per a qui anotava, el nostre anotador? Per a ell mateix o per a uns altres lectors? Potser per als seus fills? L'erotodidactisme no està malvist a l'edat mitjana: forma part de l'educació en bones maneres i urbanitat, com m'he esforçat a explicar en un altre lloc (Cantavella en premsa: 1.2). En aquella època es considerava que calia que el jove aprengués a seduir amb elegància: que ho fes amb bones maneres, o, tal com deia el *Facet* català, "no u fasses con a porquer, / mas fe-u con a franc cavaller" (vv. 1169-70, Cantavella en premsa). Per a aconseguir aquesta distinció de costums, l'única manera manera que l'edat mitjana concebia era l'aprenentatge, l'educació. Les anotacions que hem estat veient reblen aquest clau: mostren l'interés de l'anotador perquè el lector tragués de la lectura un profit tan eficaç com moralment urbà; que s'allunyàs per complet d'allò tan temut llavors: la vilania de costums. El *De amore* va ser vist, doncs, per la nostra mà catalana, com un text educatiu en la seducció que alhora ajudava a formar-se en el refinament de costums: en l'autèntica cortesia.

3 Observacions a la transcripció

Dos tipus de buits poden presentar els textos transcrits: els derivats del guillotinat del manuscrit per la reenquadernació moderna (que sovint mutila en cosa d'un o dos mil·límetres les anotacions), i la completa dilució de la tinta en alguns punts. A això cal sumar l'apedaçat del marge en certs punts de les primeres pàgines conservades, les més deteriorades. A IVv / 52v, per exemple, podria haver-hi hagut un comentari marginal més, del qual sols és ara legible la paraula *Vide*; es pot distingir, però, que l'escriptura continuava a la línia inferior: el marge d'aquest full, molt deteriorat, ha estat restaurat amb paper modern.

Les mancances textuals són indicades a la transcripció de dues maneres: quan la reconstrucció és evident per l'espai i pel context, aquesta apareix entre claudàtors. Quan no ho és, s'hi marca un buit amb punts suspensius.

Pel que fa a la transcripció, al marge de puntuar el text, he reduït al mínim les intervencions textuals. Em limite a regularitzar usos d'*i* i *j*, i d'*u* i *v*, i sols desaglutine quan no hi ha pèrdua de sons. Mostres d'elements desaglutinats: *nou* en *no u*, *passim*; *quin[e]s* en *qui n'[é]s* (2); *almon* en *à·l món* (28); *nessen* en *ne sse'n* (52); *dessa* en *de ssa*

(53); *siu* en *si u*, *desser* en *de sser* (54); *nossi* en *no ssi* (57). Les desaglutinacions d'adjectiu i substantiu es resolen deixant sencer el substantiu: *follamor* en *foll·amor*, *suamor* en *su·amor* (però vegeu transcrit al text de referència de 41, *sa·speransa*, per la diferència gràfica de la vocal). *Quen* és transcrit *que·n* per al pronom adverbial, i *qu·en* per a la preposició.

Rosanna Cantavella
Universitat de València

Text

El codi que acompanya la transcripció de cada anotació (per exemple, Vr / 53r. 1.VI.A, 76 / VIII), es llegeix així: foliació antiga / foliació moderna del manuscrit. Llibre. Capítol. Apartat (si n'hi ha), localització del text a què fa referència la nota, a l'edició llatina de Creixell Vidal-Quadras (1985) / ídem a l'edició catalana de Pagès (1930). Rere aquests, i per millor localització de cada anotació, transcric també el fragment a què fa referència aquella, entre cometes per evitar confusions entre text principal i anotacions marginals.

0. ...rme ... no ...endre ...ell ni ... qui ... amor ... IIv / 50v. 1.V, 66 / III. "...car apr...s de .lx. anys en lo mascle, e apr...s de .l. anys en la fembra, jatsia açò que encara puxa hom lutxuriar, emperò lo seu desig no pod venir a amor, car la calor natural, pus que ...s en aquella edat, ja comença perdre ses forçes..."

1. Nota com deus fer per manera que la d[o]na que volrràs amar que sia sàvia, e la su·amor e la t[u]a durarà longam[ent]. IVr / 52r. 1.VI, 72 / VI. "Donchs pensa't e hajes ànsia d'aver sàvia amant. La fembra no guarda forma ne bellea ne linyatge, car a negú plau bellea si no y ha gens de bonea..."

2. Vide que lo [cle]rgue ...s dit pus noble que no lo qui n'[...]s per lin[a]tge. IVv / 52v. 1.VI, 74 / VII. "Encara trobam hun orde m...s en los mascles qu·en les fembres, car lo mascle pod ...sser dit molt pus noble, així com ...s dit lo clergue".

3. Vulpis amat fraudem ...is agnum femina laudem. Vide. IVv / 52v. 1.VI.A, 76 / VII. "Car les fembres, en gran partida, s'alegren per loament de la lur persona, e totes coses que pertanguen a la lur lahor crehen leugerament aquestes de vila, majorment les pageses".

4. Qr laus i... Vr / 53r. 1.VI.A, 76 / VIII. "Costuma de sàvies persones ...s que jam...s ab la lur pròpia bocha no atorguen la lur proea e bellea..."

5. [Vide] que nengú [no] deu loar si [m]ateix, e si ho fa ...s gran legea [en] boqua de [pròp]ia persona. Vv / 53v. 1.VI.A, 76 / VIII. "...per ço que jam...s no puguen oir lo proverbi vulgar, lo qual diu que tota lahor s'ensordeix en la bocha pròpia de cascú..."

6. Vide que la dona no [deu] gardar linyatge ...me que resplandesqu[en pe]r b[o]nes virtuts, car ...es de atorgar d'am[ar aqu]ell qui ...s noble per pro[e]a de bones costumes, qu[e] no aquell qui ho ...s per linyatge. VIr / 54r. 1.VI.A, 78-80 / X. "...encara ...s elegidor aquell qui ...s tant solament noble per noblea de bones costumes, car, antigament, pus noble era aquell qui per si mateix era plen de bones costumes, que aquells qui eren nobles per linyatge".

7. [Vi]de que negun [h]ome [m]assa jove no deu [d]emanar amor [a] sàvia fembra. Nota. VIv / 54v. 1.VI.A, 82 / XI. "E dich-te sembantment que hom massa jove no deu demanar amor de neguna sàvia dona..."

8. Vide que .iiii. són los graus d'amor. VIIIr / 56r. 1.VI.A, 86 / XIV. "Antigament quatre foren les maneres o graus departits en amor: lo primer està en donament d'esperansa; lo segon, en donament de besar; lo terç, en donament de abraçar; lo quart, en lo atorgament de tota la persona sia finit".

9. Vide que neguna dona no deu res prometre cuytosament a negú. Nota. VIIIv / 56v. 1.VI.A, 88 / XIV.

"Mas a sàvies fembres no tany enriquir algú per yvaçosa o cuytosa prometensa".

10. Vide com major cosa en lo món no pot donar la fembra sinó que liure son cors a·quell qui ama. Nota. Vide bene. VIIIv / 56v. 1.VI.A, 88 / XV.

"...mas per la gran cosa la qual la fembra ha donada en sa persona. Quina differència major pot fer la fembra, sinó que liure son cors a altre arbitre?"

11. Vide qui negun amador no deu trop loar s·aimia davant, si aquella coneix ...sser sàvia. IXr / 57r. 1.VI.B, 90 / XVI. "Si la noble fembra serà sàvia e discreta, cautelosament te guarda contrestar al temprat lohament de aquella".

12. Vide que amor ...s lutxúria, e per lutxúria ...s amor axí dita. XIr / 59r. 1.VI.B, 96 / XIX. "Con amor costreny tots los hòmens per l'enteniment de lutxúria naturalment ...sser appellats..."

13. [Vide] que nengú forna...u ...sser larch [de] paraula ni [de]u [pro]metre [re]s ...en vo... fa... d... Nota. XIv / 59v. 1.VI.B, 98 / XXI. "Enans, si·l pobre o·l freturós usa de paraules de cortesia o de larguea, en aquesta manera l'escarniria la gent, dient: 'Vejats

aquest hom que no posseheix m...s que no pot donar als hòmens, e gaba's de haver gran larguea. Mas, si tengu...s res que donàs, tot aytal seria com se tany de la sua natura e linyatge. Car no ve de nenguna bona costum dels possidents dir de paraula ...sser larch..."

14. Vide que, si la dona ...s ligada a·ltra amor, no deu consentir a la volentat de negú. XIIv / 72v. 1.VI.B, 102 / XXIII. "...no li deu dir de no de la su·amor, si donchs ja no era ligada a altra amor. Donques, si altra amor no t... res acostada, neguna rahó te porà escusar".

15. [Vi]de que la fembra, com [h]a promès res, no u pot [co]ntradir que no u do[n]e, e, si no u fa, ...s a[g]uda per vil fembra. XIVv / 74v. 1.VI.C, 110 / XXVIII.

"Car neguna cosa ...s pus prous a la noble fembra que no ...s guardar les coses promeses de ssi mateixa, e envanehir la esperança donada, e enganar la gent ab sa paraula".

16. Vide que la dona no deu guardar si l'amador ...s leig ho mal parençós, mas que aquell sia ple [d]e bones costumes. Nota. XVv / 75v. 1.VI.C, 114 / XXX.

"Donques no devets guardar quines cuxes ne quins peus haja, mas per quines bones costumes sia vestit, e que hom fassa tot bon fet".

17. Vide que negun amador no pod ...sser en amor si no ...s larch, car no consent amor que sia avariciós. Nota. XVIv / 76v. 1.VI.C, 116 / XXXII. "Donchs, qui vol ...sser agut digne ne vol·s cavallerejar en la host d'amor, no ...s obs que sia detengut per neguna avarícia, mas que resplandesqua per gran larguea".

18. Vide que negú per pobrea no deu blastomar D...u, ans deu loar Aquell de so que li dóna. XVIv / 76v. 1.VI.C, 116 / XXXII. "E no deu blastomar per pobrea D...us ni sos sancts, mas a tots deu donar paraules humils, e a tots deu ...sser apparellat de servir".

19. Vide c·om no deu loar mals de negú ab sa mentida per fer plaer a·quell, ans los deu corregir secretament, e si aquell ...s no corregible, deu desemparar la companyhia d'aquell, perquè no sia trobat culpable. XVIv / 76v. 1.VI.C, 116 / XXXIII. "Los mals, no·ls deu loar ab sa mentida, mas deu-los esmenar ab correccions secretes. Mas, si conexerà ...sser aquell no corregible del tot en tot, axí com desemparat d'aquell deu gitar aquell de ssi, per tal que no sia dit que sia consentidor e faedor d'error ab ell ensemps".

20. Vide c·om no deu mirar les dones sinó mostrant de si seny. Nota. Vide. XVIIr / 77r. 1.VI.C, 118 / XXXIII. «Les fembres deu guardar ab poch ris, car segons

la paraula de Salamó, molt ris ...s vist portar oradura, car tots los folls e no savis hòmens, sàviament los saben lunyar de ssi les dones".

21. Vide c·com no·n deu amar sinó una, e per amor de aquella fer plaer a quantes n'à [al] món. XVIIr / 77r. 1.VI.C, 118 / XXXIII. "No deu ...sser amador de moltes fembres, mas per amor de una fembra deu servir a quantes n'à en lo món".

22. Vide bene et nota. Vide c·om no deu res prometre a nengu[n]a dona ne enriquir-la de paraula, e de[s]puys que no ho faça per obra. XVIIr / 77r. 1.VI.C, 118 / XXXIII. "Encara no deu enriquir negú per soptada e yvaçosa prometensa, car no seria de donar-ho, e pus lo creedor haurà pocha de creenssa a les coses promeses".

23. Vide que negun home no deu dir paraules lejes ne diformes. Nota. XVIIr / 77r. 1.VI.C, 118 / XXXIV. "Mas leges paraules, no les deu dir en neguna manera, e majorment deu esquivar les asenyalades" [però no se n'ha assenyalat cap].

24. Vide c·om no deu malparlar contra negunes persones d'àbit de religió, e majorment de dones. Nota. XVIIv / 77v. 1.VI.C, 120 / XXXIV. "E jam...s no deu dir parales males ne injurioses contra frares ne contra clergues o monges..."

25. Vide com negun amador no deu ser envejós de amor de negú altre. Nota. XVIIv / 77v. 1.VI.C, 120 / XXXIV. "...no deu ...sser envejós de glòria de negun home".

26. Vide bene que·l amant deu demanar licència a la dona que ama, si li plaurà que segua costa ella. Nota. Vide bene. XVIIIr / 78r. 1.VI.D, 122 / XXXVI.

"Emperò, si són d'egual orde, pod a ella demanar licència, que si vol que segua costa ella, la qual atorgada pod seure costa ella; en altra manera no".

27. Vide com amor fa bella la dona que hom ama, per leja que sia. XIXv / 79v. 1.VI.D, 126 / XXXIX. "...car amor, a vegades, una fembra leja e d'al linyatge fa semblar a l'home bella e noble".

28. Vide que tots quants b...ns à·l món naxen e v...nen d'amor. XXIIIr / 83r. 1.VI.E, 138 / XLVII. '"Mas en aquest món neguna cosa ...s trobada pus plasent d'amor, com d'ella venga tota instrucció de b..., e sens aquella nengú no obre sens enginys de b...".

29. Vide que nengun amador no deu, tantost qui ...s davant s·aymia, parlar d'amor, mas fer-se [i]gnorant. XXVIv / 61v. 1.VI.G, 184 / LVI. "Car lo savi amador e instruhit, com parla a·lguna dona la primera vegada, que no l'aja coneguda, no deu així disputar ni pledejar ab ella del fet d'amor, ans se deu a ella demostrar tot simple e humil".

30. Vide que sovint mirar e pratichar fa crèxer l'amor. XVIIr / 62r. 1.VI.G, 186 / LVIII. "Donchs la nostra amor no·s pod acabar, car la retgla nos demostra l'amor, e l'esguardament que tots dies fa crèxer l'amor".

31. Vide que foll·amor ...s dita amor. Nota. XVIIv / 62v. 1.VI.G, 188 / LXIX. "Per esguardament d'amagada amor jam...s no crech que·s deja elegir amor, si·s vol sia prop, si·s vol sia luny. Jam...s foll·amor no sab çelar los secrets d'amor".

32. Vide bene com ajustament de home e de dona ...s dit amor. Nota. XVIIv / 62v. 1.VI.G, 190 / LX. "Quina cosa ...s amor, sinó desig de tots no temprats abraçaments, e gran cobejança d'estar la hu costa l'altre?"

33. Vide com gelosia ...s enemiga d'amor. Vide. XVIIIr / 63r. 1.VI.G, 192 / LXI. "Qui poria loar dretament la envega de gelosia, o deffendre-la ab sa paraula, com gelosia no sia altra cosa sinó àvol e leg pensament e suspita que hom ha de la fembra? Donchs ja D...us no u vulla, que nengun prous sia tengut per gelós, car de totes bones coses ...s vista ...sser enemiga, e ...s avorrida de tots b...ns per tot lo món".

34. Vide com lo marit no deu haver suspita de la muller sens leja rahó que y veja a hull. XVIIIv / 63v. 1.VI.G, 194 / LXII. "Car lo marit no pod haver sospita de la muller sens leja rahó. Car vera gelosia acostada al marit ...s ensutzehida així com de substància de vi, e desempara de ...sser ço que era".

35. Vide com peca lo marit ab la muller mortalment tota vegada que·s gita·b ella, si donchs no u fa per desig de infants. XXIXr / 64r. 1.VI.G, 194 / LXIII. "...dich-vos que amor de marit e de muller ...s ab pecat tota via que fassen nenguns solaços, si donchs no u fan tan solament per desig de fills; abans tota via que usen en guis de fornicació, ...s pus fort pecat en ells que en altres".

36. Vide bene que, com negú demana amor de pus noble que ell no ...s, com deu pensar que no parle res perquè puxa star reprès. XXXv/ 65v. 1.VI.H, 202 / LXVII.

"Si hom pus noble demana ...sser amat de fembra pus noble, primerament deu senyalar aquesta doctrina que·s deu metre davant tots e pus primer: e guart-se com parlarà, qu·en res que diga no puga ...sser reprès".

37. Vide que nengú no deu loar si mateix de cosa·l món, per b... que y sia abte, davant nengú, car si ho fa, mostra de si poch seny e saber. XXXIIIr / 68r. 1.VI.H, 210 / LXXII. "Car tota lahor, en pròpia bocha de cascú s'enlegeix".

38. Vide bene que folla amor ...s dita vera amor, jatsia sia amor mesclada e no fina. Nota. XXXVr / 70r. 1.VI.H, 230 / LXXVII.

"Aquella amor ...s dita mesclada que son trachtament ...s, e sa intenció, en la derrera obra de lutxúria. Què ja sia aytal amor, en ço que damunt ...s dit o podets conèxer. Aquesta amor aytal, tost falleix e poch dura, e com ho ha fet no u volria haver fet; e per aytal amor nafra hom lo prohisme, e lo Rey celestial ho ahira; encara, que sse'n seguexen molts perills. Emperò no dich açò axí com si volia destruhir l'amor mesclada; car mesclada amor tamb...·s vertadera e loadora, e deu ...sser naximent de tots b...ns, jatsia que·n vinguen molts greus perills".

39. Vide com vol gran governació e consell, amor. Nota. XXXVIv / 71v. 1.VI.H, 234 / LXXX. "...car lo clergue ha scrita la sciència de totes coses; per què mellor deu ...sser la sua amor que no del lech, car nenguna cosa ...s huy tan necessària ha amor com amador savi".

40. Vide com les fembres són movibles e comutables e no han fermetat alguna, e no tenen res çelat sinó ço que no saben. XXXVIIv / 85v. 1.VI.H, 240 / LXXXIII. "...car les fembres per natura crehen totes coses pus tost que·ls mascles, e pus simples són, e per ço crehen totes paraules. On, com lo diable v...u que l'hom no era tant leuger de seny, ni tan enclinat a creure tantost totes coses –per ço car ...s pus savi e pus soptil en totes coses–, m...s amà començar a la fembra, tement-se que debades ho diria al mascle. Mas, si agu...s començat al mascle e ell li hagu...s dit de no, en continent la fembra ho confermara".

41. Vide que, aquell qui ama, com deu dir sa intenció a la dona que ama, e per res no lo y deu tenir çelat. XXXVIIIr / 86r. 1.VI.H, 240 / LXXXIV. "Car qui posa sa·speransa en amor, ja a mi no pot destorbar parlant d'amor, car vejares m'...s que aquell sia pus digne de acabar son enteniment, qui diu tots los secrets que ha e·l cor, que no aquell qui en pintament de paraules posa tot son enteniment..."

42. Vide bene que, ab demanar, ha hom prou fet de acabar ço que hom vol; quant m...s si hom callava e n[o] demanava hom res. XXXVIIIr / 86r. 1.VI.H, 242 / LXXXIV. "Car aytal costum ha en lo món: que no callant, enans demanant sovent, anvides ha hom prou fet de acabar e de haver ço que hom desiga".

43. Vide que, sens demanar, nengú no pod haver amor de dona; per què u deu hom demanar e tenir a prop, car en altra manera no u hauria hom. XXXVIIIr / 86r. 1.VI.H, 242 / LXXXV.

"Car anch fembra no ach en lo món que, sens que hom no lo y demanàs, que u donàs a hom, per ço cor n'à vergonya".

44. Vide bene que amor no·s deu comprar per diners nenguns, e lla on ...s preu algú, l'amor va en mercaderia, e dengú d'aytal amor no·n deu usar. Vide et nota. XXXVIIIv / 86v. 1.VI.H, 244 / LXXXV-LXXXVI. "Car amor ...s cosa graciosa, la qual ve de dolça noblesa de cor e de franquesa de pensament; dóna's per grat, e per grat se deu donar, e no jam...s per preu, jatsia que·ls amants moltes vegades lus convinga ab dons d'entrar en solaços; mas lo do deu ...sser rebut tant solament per amor..."

45. Vide com negun amador qui ame finam...n no·s pod cobrir que no am, e que no guarde aquella sov...n, no tenint-se per dit que nengú ho mire. Nota. XXXIXv / 87v. 1.VI.H, 246 / LXXXVIII. "...car, si menys sàviament e discreta lo coratge sia escomogut del amant, no pod àl·s tenir de demanar sovent la·sperança de la amor, ni·s pod abstenir de guordar allà on ...s la sua amor. On, per força·s cov... que d'aytal comportament dels amans, que·n aja a parlar lo poble".

46. Vide com negun home no deu demanar de dona·l món amor pus sàpia qui ella ame ja altre, e si ho fa, ...s agut per àvol e per vil. XLr / 88r. 1.VI.H, 248 / LXXXIX. "...car manament ...s d'amor que nengun hom no trastorn fembra qui sia ajustada a covinent amor".

47. Vide com nengú no deu descobrir ni encerquar nenguna dona que am, a qui ama e a qui no. Nota. XLv / 88v. 1.VI.H, 250 / XC. "...car no ...s axí leu cosa conèxer a nenguna dona si ...s ajustada a covinent amor..."

48. Vide que nengun home no deu amar ab engany en amor, e axí mateix dona, e si ho fan, tantost se'n deu hom partir. XLv / 88v. 2.IV, 300 / XCI. "...per què hom ni fembra no pod ...sser ligada a dos amors, per ço car per força la una de aquelles hauria a ...sser falssada; car amador enganador, tota dona deu fugir d'ell, car per molt noble que sia nengú, ni haja tota quanta saviea ha e·l món, si va enganosament en amor deu ...sser lunyat de tota dona, e axí mateix ho diem de la fembra, e no deu ...sser digne ne digna d'...sser en cort d'Amor".

49. Vide que, si s'av... que·l [a]mant ...s ab la dona [q]ue ama, e aquell aurà [a]vinentea de aquella, [e] no porà fer-li res, [a]mor d'aquí avant [n]o pod ...sser en[t]re ells, per lo [c]as que li serà esdevengut. Vide et nota. XLv / 88v. 2.IV, 300 / XCII.

"Encara, si per aventura la hu dels amants venia a no poder de lutxúria, amor d'aquí avant no pot durar en ells, enans de tot en tot desemparen amor; car entre·ls amants naix gran fellonia, e null temps no·s poden concordar".

50. Vide que, com un·amor ...s partida, ...s difícil cosa que jam...s torne en lo punt primer. XLIr / 89r. 2.IV, 300 / XCII. "...mas a tart ...s que, pus un·amor sia partida, que torne en lo primer punct ni estament".

51. Vide que, la dona que amaràs, si·s abst... de parlar ab tu algunes coses qui d'abans parlava, com desempara l'amor que·t ha. Nota. XLIv / 89v. 2.V, 304 / XCIII. "Encara, si conexeràs que s'abstinga de les coses que solia parlar ab lo missatge, e que·stiga així com a estranya, o·s trastornara de ço que·t haurà dit, cregues qui ella s'...s girada".

52. Vide que, a vegades, la hu dels amants mostra si endenyat o felló, e fa-ho amor; emperò, per res aquella fellonia no·ncrex amor, ne sse'n minva gens, ans se purifica l'amor d'aquells abdós. XLIv / 89v. 2.V, 306 / XCIV. "Car si hu dels amants mostra si hirat al altre amant, e per alguna rahó mostra si endenyada al amant, conèxer pot la fe d'aquell amant; car totstemps tem que·l amant qui·l deu amar no li sia endenyós, mas si b...·s demostra hirat he endenyat, aytal comoviment no pot durar lonch temps, si ver·amor ...s entre ells. E d'aytals endenyaments no·n creix amor ne·n minva sa supstància, que abans se purifica lo naximent".

53. Vide bene que, si s'av... que l'amant demana algunes coses que haurà donades al altre amant, e aquelles li demana per quina via se vulla, aquell amant que allò demana se vol lunyar de ssa amor, e·s vol enrequir de les coses que aquell li ha donades. XLIIr / 90r. 2.V, 306 / XCIV. "Encara, si la hu dels amans serà escomogut de demanar les coses de l'altre, si donchs gran fretura no lo y fa fer, dich-te que aytal se vol lunyar de l'amor del altre amant, e vol-sse enriquir de riqueses d'altre".

54. Vide que, nengú que ame a dona·l món, com li deu tenir lealtat, e que no deu curar de altra dona e·l món, e si u fa, ...s digne de sser foragitat de amor de tota dona. XLIIr / 90r. 2.VI, 308 / XCV. "Si la hu dels amants trench la fe a altre amant, si ...s hom aquell qui l'à trenchada, e que ho haja fet per acabar novell·amor, diem que de tot en tot mereix ...sser dellunyat de aquella amor, car l'espirit de la primer·amor li defall".

55. Vide que, si s'av... que·l amador, ab licència de la dona qui ama, usarà d'abraçaments d'altra dona, e puys tornarà a·quella primera qui ama, dich que aquella no li pod denegar los abraços primers que havia ab ella, puys de volentat sua ell usà dels abraços de altra fembra. XLIIv / 90v. 2.VI, 312 / XCVII.

"Mas per ventura, si demanes què deu fer la fembra com l'amant, ab licència d'ella, pren amor d'altra fembra, dich que la fembra a qui ama null temps li'n deu donar

licència, que l'amant hus d'abraçaments d'altra fembra, enans lo y deu negar en totes maneres. Mas si, per ventura, li n'à donada licència, dich que la fembra a qui ell ama no li pod negar los solaços que sol fer d'abans".

56. Vide que amor fina e mesclada ...s dita un·amor, jatsia semblen diverses, emperò tota ...s dita una. Vide bene et nota. XLIIIr / 91r. 2.VI, 316 / XCVIII. "Car, jatsia ço que l'amor pura e la mesclada sien ...sser vistes dues amors, emperò la pur·amor e la substància ...s jutjat mesclad·amor, mas d'aquella matexa ve ab gran desig de cor; car la substància d'aquelles dues amors una ...s, mas semblen diverses quant a l'esguardament del coratge, axí com en aquest eximpli pots veure: car si algú bega lo vi pur e despuys bega l'aygua sola, o lo vi mesclat ab l'aygua, jatsia emperò que sien departides les maneres, tot torna a huna cosa; tot enaxí ...s de pura e mesclada amor".

57. Vide qui nenguna persona qui per força haja feta alguna cosa, que hom no la deu refusar per allò, si ja donchs per son grat altra vegada no ss'i tornava. XLIIIr / 91r. 2.VI, 316 / XCVIII. "Mas tu, Galter, pories demanar si deu hom de ssi lunyar la fembra la qual forcívolment s'...s mesclada ab altr·amor. Diem que nengú que res fassa per forssa no deu ...sser reptat, si donchs altra vegada per son grat no u atorga".

58. Vide com negú no deu demanar amor de dona·l món que hom sàpia que sia ajustada a·mor d'alcú primer abans que hom, ne aquella sostraure per fer desamar aquell e que amàs a hom. XLIIIr / 91r . 2.VI, 318 / XCIX.

"E si·m demanes de consell si deu hom sostraure nenguna amant d'altre a sos solaços, diem que açò ...s trenchar la fe a l'altre amant, e diem que açò no·s deu fer en neguna manera, car no devem los manaments d'amor de D...u lexar per aquells del diable".

59. Vide que nenguna dona no·s pod tornar atràs de ço que ha promès, e, si u fa, ...s jutjada per bagassa, car a les bagasses cov... de fer tals coses, e per ço són dites bagasses: com han totes les coses dobles en lo cor. Nota. XLIIIv / 91v. 2.VI, 320 / C. "Mas emperò, si contenia de negar ço que ha promès e no u vulla complir, no u pod fer, car nenguna fembra no pod tardar ço que ha promès; mas, si de tot en tot no vulla obehir lo demanament, lavors ha gran falsia en si, he ...s jutjada per fort leja cosa en la fembra, si no atèn les coses que ha promeses; car aytals falssies fan les bagasses, les quals en tots sos fets e dits són plenes de falsia, e totes quantes coses an en lo cor són dobles".

60. Vide que, quantes dones al món qui·s liuren a lurs amadors per sguart de diners, són dites bagasses. Vide et nota. XLIIIv / 91v. 2.VI, 320 / C. "Encara jutjam

per bagasses, no tant solament aquelles qui són en lo bordell, mas encara aquelles qui·s liuren al amant per l'esguardament de diners".

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alvar, C. (1994) «Manuscritos románicos no castellanos, 1: Biblioteca del Palacio Real (Madrid)», *Revista de Literatura Medieval* 6, pp. 194-209.

Arderius, E. i Julià, E. eds. (1926) *Régles de amor i Parlament de un hom i una fembra: obra atribuida al canciller mossen Domingo Mascó, segle XIV*, Castelló, Societat Castellonenca de Cultura.

Badia, L. (1991) «Traduccions al català dels segles XIV-XV i innovació cultural i literària», *Estudi General* 11 (= *Llengua i literatura de l'Edat Mitjana al Renaixement*), pp. 31-50.

Cantavella, R. (1992) *Els cards i el llir: una lectura de l'«Espill» de Jaume Roig*, Barcelona, Quaderns Crema.

— (2004) «El Capellà, el vicecanceller i el secretari, o *De amore*, Mascó i Metge», *Llengua & Literatura* 15, pp. 31-66.

— ed. (en premsa) *El «Facet» català*, Barcelona, Barcino.

Coleman, J. (1981) *Medieval Readers and Writers, 1350-1400*, London, Hutchinson.

Creixell Vidal-Quadras, I., ed. (1985) *Andrea Capellani De amore / Tratado sobre el amor*, Barcelona, El Festín de Esopo / Quaderns Crema.

Dronke, P. (1963) ressenya del llibre de Felix Schlösser *Andreas Capellanus: seine Minnelehre und das chrisliche Weltbild um 1200*, *Medium Aevum* 32, pp. 56-60.

— (1994) «Andreas Capellanus», *The Journal of Medieval Latin* 4, pp. 51-63.

Elliott, A. G. (1977) «The *Facetus* or, The Art of Courtly Living», *Allegorica* 2, 2 winter, pp. 27-57.

Gimeno Blay, F. (1992) «El manuscrit II-3096 (olim 2. Ll.1) de la Biblioteca del Palacio Real», *Caplletra* 13, pp. 175-84.

Hunt, R. W. (1948) «The Introductions to the *Artes* in the Twelfth Century», in *Studia Mediaevalia R. J. Martin, O.P.*, Bruges, De Tempel, pp. 85-112.

Huot, S. (1987) «The Scribe as Editor: Rubrication as Critical Apparatus in Two Manuscripts of the *Roman de la Rose*», *L'Esprit Créateur* 27, pp. 125-36.

—(1990) «Medieval Readers of the *Roman de la Rose*: The Evidence of Marginal Notations», *Romance Philology* 43, pp. 43-60.

— (1993) *The «Romance of the Rose» and its Medieval Readers: Interpretation, Reception, Manuscript Transmission*, Cambridge, Cambridge University Press.

KARNEIN, A. (1970) *De Amore deutsch: der Tractatus des Andreas Capellanus in der Übersetzung Johann Hartliebs*, München, C.H, Beckische.

— (1985) *«De Amore» in volkssprachlicher Literatur: Untersuchungen zur Andreas Capellanus Rezeption im Mittelalter und Renaissance*.

LIPPI BIGAZZI, V. ed.(1987) *I volgarizzamenti trecenteschi dell'«Ars amandi» e dei «Remedia amoris»*, Firenze, Accademia della Crusca.

LÓPEZ LAGUARDA, J. J. (1946) *Burjasot: apuntes para su historia*, Valencia, edició de l'autor.

MARTÍNEZ ROMERO, T. ed. (1995) L.A. Sèneca. *Tragèdies*, Barcelona, Barcino, 2 vols.

MINNIS, A. (2001) *Magister Amoris : The «Roman de la Rose» and Vernacular Hermeneutics*, Oxford, Oxford University Press.

MOREL-FATIO, A. ed. (1886) «Le *Livre de courtoisie*«, *Romania* 15, pp. 192-235.

PAGÈS, A., ed. (1930) *Andreae Capellani regii francorum «De amore» libri tres: text llatí amb la traducció catalana del segle* XIV, Castelló, Societat Castellonenca de Cultura.

PUIG I OLIVER, J. de ed. (1994) «Unes prediccions pseudo-arnaldianes del segle XV: edició i estudi», *Arxiu de Textos Catalans Antics* 13, pp. 207-85.

RICO, F. (1997) «Entre el códice y el libro: notas sobre los paradigmas misceláneos y la literatura del siglo XIV», *Romance Philology* 51, pp. 151-69.

RUBIO, L. i GONZÁLEZ ROLDÁN, T. eds. (1977) *Pánfilo, o el arte de amar*, Barcelona, Bosch.

SCHNELL, R. (1982) *Andreas Capellanus: zur Rezeption des römischen und kanonischen Rechts in «De Amore»*, München, Wilhelm Fink.

— (1985) *Causa Amoris: Liebeskonzeption und Liebesdarstellung in der mittelalterlichen Literatur*, Bern, Franke.

WALTERS, L. (1994) «Reading the *Rose*: Literacy and the Presentation of the *Roman de la Rose* in Medieval Manuscripts», *Romanic Review* 85, pp. 1-26.

ANTONI FERRANDO

LA TRADUCCIÓ CATALANA DE LA *HISTÒRIA DE LES AMORS DE PARÍS E VIANA**

Voldria aprofitar el marc d'aquest simposi* sobre les traduccions romàniques medievals i la seua funció cohesionadora de la cultura europea occidental per a sotmetre a la seua consideració els resultats de les meues investigacions i reflexions a propòsit de la traducció catalana de *París i Viana*, que, sota el títol de *La història de les amors e vida del cavaller París e de Viana, filla del dalfí de França,* es va editar a Barcelona i Girona en l'última dècada del segle XV, en dues o potser tres ocasions. La versió original d'aquesta novel·la amorosa, una de les més famoses de l'Edat Mitjana europea, sembla de procedència francesa: la seua ambientació històrica és francesa, els seus dos protagonistes principals porten el nom de dues importants ciutats de l'antiga Gàl·lia,

* Treball d'investigació presentat al Colloque franco-espagnol *Pour une histoire comparée de la traduction. La traduction des classiques valenciens et la tradition française*, celebrat entre el 25 i 27 de gener de 2007 a l'École Nationale des Chartes, de París, i organitzat per l'École Nationale des Chartes, el CNRS i el Colegio de España. Aquest treball s'ha realitzat en el marc de la Xarxa d'Excel·lència Europea "TRAMICTEK" ['Translation, Multilingualism, Information and Communication Technologies and Transference of Knowledge'] (NoE & Special Targered Research Project [STREP] "TRAMICTEK" [FP6-IST/NG-NoE/STREP-2004-64988-QEW6SNMTXU; MEC: HUM2004-22980; GV: IIACDI/2004/8; UA: ACPE-2002-2004]) (2002-2007).

la majoria de les seues escenes discorren per terres franceses i la seua versió coneguda més antiga correspon a la traducció en francès que va realitzar el provençal Peire de la Cepeda, abans de 1432, a partir d'una versió occitana, suposadament derivada d'un original català. Si a aquesta última circumstància, que m'afecta com a parlant i com a historiador de la llengua i la cultura catalanes, s'uneix el marc parisenc d'aquesta trobada i, concretament, l'École Nationale des Chartes, que ha propugnat sempre la integració de la filologia i la història com a mètode més apropiat per a la interpretació dels textos i la comprensió dels fenòmens culturals del passat, sembla més que oportuna la tria del tema, ja que es tracta d'un bon exemple de text objecte de traducció multilingüe i d'una versió catalana que ha suscitat interpretacions filològiques contradictòries. Així, mentre que per a Martí de Riquer (1964:602) el text dels incunables catalans «sembla traducció del francès o de l'italià», per a Germà Colón (1976:371) «tal como hoy se presenta el texto, cabe ver una versión del castellano, o la mano de un traductor familiarizado con esta lengua», i per a Pedro M. Cátedra (1986:33) «procedeix segurament d'una de les edicions italianes»; en canvi, Modest Prats (1986:100-101) creu «difícil determinar si ens trobem davant d'una traducció», si bé, seguint Colón, el veu com «un exemple claríssim de l'"afició cap a l'ús de la capa més moderna i més *hispànica* del lèxic català"».

M'afanye a assenyalar que no considere que *París i Viana* siga d'origen català, encara que és cert que a casa nostra en corria una versió catalana almenys des de la segona dècada del segle XV, ja que l'obra figura en l'inventari de llibres del rei Alfons el Magnànim, de 1417. Pel que fa a les edicions incunables catalanes, que reprodueixen l'únic text que ens ha arribat, recordem que la primera que es va publicar, avui no documentada, ho va ser possiblement a Barcelona abans de 1495; la segona, a Girona, en 1495, de la qual es conserva un sol exemplar; i la tercera, sense colofó i també en exemplar únic, probablement a Barcelona, cap a 1499 (Cátedra 1986:33). La hipòtesi d'una primera edició anterior a 1495 es basa en una deducció: si l'edició barcelonina de *ca.* 1499 és de millor qualitat textual que la de Girona, cal descartar que la seua impressió s'hagués inspirat només en aquesta. Cátedra va fer acompanyar el seu interessant estudi sobre *París i Viana* amb el facsímil de l'edició de Girona. Per la meua part, he realitzat la transcripció filològica de l'incunable de Barcelona, precedida d'un breu estudi (encara en premsa), que serveix per a acompanyar el corresponent facsímil (1997). I, mentre compartisc amb vostès aquestes reflexions, Glòria Sabaté i Lourdes Soriano (2006) m'han fet arribar un estudi i una edició d'aquest mateix incunable.

Finalment, quant a la transmissió textual de la novel·la, convé recordar que ens ha arribat a través de dues famílies: la I o *a* (que és en general la dels manuscrits francesos) i la II o *b* (que és bàsicament la dels manuscrits italians i la que va circular impresa), segons han coincidit a proposar Robert Kaltenbacher (1904) i Anna Maria Babbi (1991), respectivament. La versió dels incunables catalans se situa dins del grup II o *b*, però, segons veurem, amb algunes peculiaritats notables. La versió de La Cepeda i de tots els manuscrits francesos, excepte un, no és anterior al grup II, com es creia, sinó posterior: es tracta d'una *amplificatio* amb canvi de la major part de l'onomàstica original inclòs.

Els resultats de les investigacions i reflexions que em propose presentar-los, fruit de noves lectures de *París i Viana*, sobretot des d'una òptica lingüística i historicocultural, giren al voltant dels quatre eixos següents:

- la presència primerenca del text en totes les terres de llengua catalana com a manifestació molt eloqüent de les intenses relacions, al llarg del segle XV, entre Itàlia i la Corona d'Aragó i del paper d'aquesta com a porta d'entrada de la influència italiana en la resta de la Península Ibèrica;

- la quasi simultaneïtat de les edicions incunables de l'obra en les més importants llengües europees, entre les quals figura el català, com a expressió de la cohesió cultural de l'Europa quatrecentista i del dinamisme de la llengua catalana;

- els trets lingüístics de la versió catalana com a reflex de l'impacte de la cultura cortesana de signe castellà en la societat barcelonina de finals del segle XV i de la intensificació de l'orientació hispanitzant que s'opera en la llengua catalana des de la darreria d'aquella centúria;

- la necessitat de combinar la crítica textual i l'anàlisi filològica amb la història cultural i la història de la traducció per a dilucidar la procedència lingüística del text dels incunables catalans.

Tot això, no sense oferir abans un resum de l'argument de la novel·la, tal com ens l'ofereix la nostra versió, per a poder destacar alguns dels seus trets singulars respecte de les dues grans famílies que ens l'han transmesa.

La història dels amors de París i Viana se situa en el temps de Carlemany i a la ciutat de Viana, la capital del Delfinat, quan era delfí Godofredo de Lançó (en realitat, Alançon), casat amb Viana, filla del comte de Flandes. Al cap de set anys de matrimoni els va nàixer una xiqueta, de nom també Viana, que va tenir com a dida la mare de qui serà la seua amiga més íntima, Isabel.

En el mateix senyoriu vivia un jove cavaller, París, expert en música i cant, que era fill de misser Jacobo i gran amic d'Adoardo. Ambdós dediquen serenates a la jove Viana. Godofredo, presumint que persegueixen l'amor de la seua filla, intenta atrapar-los, però escapen. Viana entristeix i París, per a aconsolar-se, comença a freqüentar la casa del bisbe de Sant Llorenç.

París reprèn els seus contactes amb Viana gràcies a un torneig que organitza el delfí, en el qual ell i el seu amic Adoardo guanyen tots els trofeus. Es tractava de dirimir qui era la dama més bella de França: si Constanza, germana del rei d'Anglaterra, si Floriana, filla del duc de Normandia, o si Viana. Aquesta sospita que un dels dos guanyadors del torneig és el seu secret servidor. Però Misser Jacobo, preocupat pel rumb enamoradís del seu fill, l'allunya a Brabant, en companyia d'Adoardo.

Viana cau malalta per l'absència de notícies de qui creu que és el seu amant.

En acompanyar son pare a casa de misser Jacobo, comprova que a la seua capella són exposats els trofeus que havien guanyat París i Adoardo, amb la qual cosa se li aclareixen els dubtes sobre la identitat del seu amant, i decideix d'emportar-se'ls d'amagat.

París torna de Brabant i adverteix de seguida el robatori dels trofeus. Sa mare li confirma que només Viana ha entrat a la capella, però ell atribueix la desaparició a un lladre.

Viana, fingint que vol ser catequitzada pel bisbe de Sant Llorenç, acudeix al seu palau, coincideix amb París i li arranca una promesa de matrimoni. Per a evitar que el delfí obligue Viana a casar-se amb algú indesitjat, Viana concep una estratègia dissuasòria: misser Jacobo demanarà al delfí la mà de Viana per al seu fill París. I així ho fa, però el delfí, fora de si per l'agosarada iniciativa de misser Jacobo, el priva dels seus béns i l'empresona. Adoardo convenç París que fuja, i Viana, en conèixer aquesta eventualitat, li promet d'anar-se'n amb ell. Tant Viana com Isabel, disfressades d'home, l'acompanyen en la fugida, però en una ciutat pròxima les localitzen uns espies del delfí. Abans de detenir-les, Viana aconsegueix donar un diamant a París com a record, i aquest aconsegueix fugir a Gènova des del port d'Aigüesmortes.

Amb el temps, Viana obté el perdó de son pare i que aquest deixe misser Jacobo en llibertat. Però el delfí intenta forçar el consentiment de Viana per a casar-la amb el fill del duc de Borgonya. La seua negativa li val un nou càstig de reclusió forçosa.

Desesperat per la separació de la seua estimada, París va com a penitent a les índies, a les terres del Preste Joan, a Jerusalem i a Babilònia, és a dir, al Caire, on aconsegueix que el sultà el nomene governador i l'òmpliga de riqueses.

Mentretant, el Papa convoca una croada, en la qual el rei de França, com a comandant de l'expedició, envia el delfí a espiar el sultà. Aquest captura al delfí, però el flamant governador París aconsegueix alliberar-lo de la presó a canvi de la promesa que li done les seues terres, quan li les demane. París torna a França i, en presentar-se al delfí, li recorda el seu compromís. Però Viana, que no sap que París ha tornat, creu que son pare li vol imposar un nou pretendent i es nega a rebre'l. Davant la seua insistent negativa, París aconsegueix que Viana li accepte un obsequi: el diamant que aquesta li havia regalat. En veure'l, Viana el reconeix, però dedueix que París ha mort. Llavors París, que havia romàs junt a la porta de l'habitació de Viana, entra i es dóna a conèixer. Feliç i emocionada, accepta el matrimoni que tant anhelava. Es casen, com també ho fan Adoardo i Isabel, i després es converteixen en els nous delfins. Els seus fills s'emparentaran amb les cases reials d'Aragó i de França.

En poques paraules, una bella història sentimental, la gestació de la qual, per una sèrie de paral·lelismes amb fets històrics de la França de mitjan segle XIV, sembla situar-se en aquesta època i en aquestes terres. D'altra banda, *París i Viana* comparteix molts *topoi* amb la narrativa amorosa culta de l'Europa occidental quatrecentista. Basta esmentar ací alguns paral·lelismes amb la novel·la catalana anònima *Curial e Güelfa*, amb la qual comparteix també nombrosos detalls realistes. Així, París té la precaució de proveir-se de lletres de canvi en iniciar el seu exili voluntari; el mateix fa Curial. Viana reconeix París pel diamant que li havia regalat; és el mateix detall que apareix al *Curial* en l'episodi de la duquessa acusada falsament d'adulteri. París, quan torna d'Orient, es presenta d'incògnit a Viana; Curial fa el mateix davant la Güelfa quan torna de Tunis. La Terra Santa és en ambdós casos font de purificació per a tots dos protagonistes. El bisbe de Sant Llorenç fa d'intermediari entre París i Viana; un paper semblant és el que realitza Melcior de Pandó entre Curial i la Güelfa. Viana invoca l'amor de Medea per Jason; l'autor del *Curial e Güelfa* remet el lector a les *Històries troianes* perquè conega els amors entre aquells amants. En el seu exili a Babilònia, París aprèn a parlar àrab; Curial l'aprèn en terres tunisenques. Al final de la història, no sols es casen París i Viana, sinó també els seus íntims amics Adoardo i Isabel, respectivament; el *Curial* també s'acaba amb el matrimoni dels seus dos protagonistes principals i el dels seus amics Galceran de Madiona i Festa.

Presentat, molt succintament, l'estat de la qüestió, ens interessa concentrar-nos ja en els quatre punts anunciats.

En primer lloc, el de la presència i la relació de la versió catalana amb les de la resta de la Romània. Encara que d'origen gàl·lic, la narració es va difondre a Itàlia probablement a finals del segle XIV, perquè el poeta italià Francesco Imperial, resident per aquells anys i a principis del segle XV en la cort castellana, evoca el nom dels seus dos protagonistes, concretament en 1405, en una composició dedicada al naixement del futur rei Joan II. Circumstància, per cert, que no es va veure acompanyada per la difusió del text a Castella durant el segle XV. En canvi, els intensos contactes de la Corona d'Aragó amb Itàlia van afavorir la presència primerenca de *París i Viana* en terres catalanes, i probablement a Aragó. Ja ho hem vist a propòsit de l'inventari de 1417 del Magnànim, en què es descriu el manuscrit que en conté el text com «un libre petit, en paper, en lenga catalana, apellat *París e Viana*, ab els posts de paper engrutades, cubertes de cuyr vert, ab quatre correix del dit cuyr». A partir de 1423, la novel·la apareix amb certa freqüència en inventaris de nobles i mercaders de Catalunya, i encara en les primeres dècades del segle XVI, a pesar que no es torna a editar, se'n documenten molts exemplars en els catàlegs dels llibreters barcelonins. Menys conegudes són les dades sobre la seua presència a Mallorca i València, que ens ofereixen Jocelyn Hillgarth (1991) i Rosario Ferrer (1993), respectivament. Les atestacions més antigues de Mallorca corresponen a «Julianus Forn, parator», de 19 d'agost de 1447 («Ítem, hun libre d'*Istòries [de] París e Viana*») i al mercader Francesc Vilaragut, de 20 de setembre de 1452 («ítem, hun libre de paper, de *París e de Viana*, amb cubertes de fust»). Com a llibre imprès el documentem també a Mallorca al llarg de la primera meitat del segle XVI. Així, apareix en l'inventari del donzell Pere Joan Fuster, de 1518 («ítem, un altre libre de stampa, anomenat *La història de París e Viana*»), en el del mercader Joan Nicolau, de 1518-1519 («Ítem, dos librets de forma manor, l'un titulat *Officia divina noviter facta*; l'altra, *París y Viana*»), en el del paraire Joan Seguí, de 29 d'agost de 1531 («Ítem, altre libre de stampa, anomenat de *París y Viana*») i en el del llibreter de Niça establit a Palma Thomàs Squer, de 1550 («Lo libre de *París y Viana*»). A València, en canvi, es documenta molt poc. L'atestació més antiga correspon a l'inventari del notari Joan Llorenç, ciutadà de València, que realitzen, el 19 de maig de 1445 («Ítem, hun libre de *París e Viana*»), els seus marmessors, els també notaris Guillem Llorenç i Dionís d'Olit.

Junt amb aquests documents, es fan ressò de la seua difusió molts dels nostres escriptors. Així, els seus herois són citats en la novel·la anònima *Curial e Güelfa* (de mitjan segle XV), en el poema titulat *Glòria d'amor* (datable cap a 1468), de Bernat Hug de Rocabertí, en una cançó (anterior 1471) del poeta valencià Joan Rocafort, i en el *Somni recitant lo procés d'una qüestió enamorada* (de les últimes dècades del segle XV), del barceloní Francesc Alegre, i, ja en el XVI, en *De institutione christianae feminae* (1524), de Joan Lluís Vives. Concretament, París i Viana apareixen en el *Curial* dansant en un visió junt amb altres famoses parelles d'enamorats procedents de la mitologia clàssica i de les narracions cavalleresques medievals: «Aquí vírats Tisbes e Píramus fer-se maravellosa festa; Flors e Blancaflor; Tristany e Ysolda; Lançalot e Genebra; Frondino e Brisona; Amadís e Uriana; Phedra e Ypòlit; Achiles, tot sol, menaçant són fill Pirro; Tròyol e Briseyda; París e Viana; e molts altres». A *Glòria d'amor*, poema del gènere *infern d'enamorats*, són esmentats al costat de Guillem de Cabestany i de Tristany i Isolda. En la cançó de Rocafort també apareixen entre enamorats famosos: «No entenc que fos de París a Viana / pus ferm voler del que joám trob al cor». Al *Somni* d'Alegre figura París entre «lo rey Pere d'Aragó» i el gallec Macías. Finalment, en l'obra de Vives, no són en realitat els personatges sinó la narració *Paris et Vienna* la que apareix citada en una llista de «*pestiferis libris*» molt difosos a França, que li mereixen la més absoluta condemna moral.

Segons ja s'ha avançat, la versió de *París i Viana* dels incunables catalans presenta peculiaritats pròpies, imputables probablement a l'adaptador o corrector que va preparar el text per a la impremta. La història no se situa en temps del rei Carles (II) de França, sinó de Carlemany, el «gran emperador» que «de l'una part d'Espanya lançà els moros e d'aquella tragué e expel·lí lur infael e cruel senyoria». Sens dubte, no devia ser aliè a la substitució el fet que per aquells anys regnava a França un monarca del mateix nom, Carles VIII (1483-1498), que estava en guerra amb Ferran II d'Aragó (1479-1516). Aquesta modificació es va realitzar probablement a efectes de publicació, perquè els *íncipits* dels manuscrits que figuren en els inventaris esmentats sempre fan referència al rei Carles (així, «En aquell temps del rey Carles», en el de Guillem de Cabanyelles, de 1423), i fins i tot en algun d'aquests inventaris, com en el de 1423, el nom del rei Carles apareix en el títol de l'obra («*Istòries del rey Carles*»). També, per raons probablement paleogràfiques, s'hi confon el nom de la mare de Viana, que és Diana, amb el de la mateixa Viana. No incorre en tal error cap de les altres versions conegudes, ni tan sols la versió castellana editada a Burgos en 1524. I al final de l'obra,

quan se'ns diu que París i Viana van tenir fills i filles que van ser «molt favorits en casar ab cases reals d'Aragó y de França», es va voler, sens dubte, com a l'inici de la versió catalana, connectar una història situada a França amb el propi espai geogràfic.

Segons va observar Cátedra (1986:45), la versió dels incunables catalans no deriva directament d'un text italià, sinó d'una altra versió catalana que circulava llavors a Catalunya, ja que en les edicions italianes (Babbi 1991: 88 i 163) es dóna a la mare d'Isabel, l'amiga íntima de Viana, el nom de la seua filla, mentre que tant en la família I com en la família II se la presenta com una «tres saige fame» o una «grant dame» o una «gentil donna» una «savia e nobelle donna». De l'esmentada versió, més extensa, procedeix probablement el text castellà editat en 1524 (Galmés de Fuentes 1970:31-32). Efectivament, no és difícil advertir que frases de la versió castellana de 1524 com «el dia del torneo todo hombre fue ricamente aparejado», «ya veis en qué punto somos» o «con él pasava París cada día en gran pensamiento», per posar uns exemples, són calcs de les frases corresponents de la versió catalana incunable («lo jorn del torneig arribat, tothom fon aparellat», «ja veus en quin punt som» o «ab ell passava sa vida en gran pensament»), que al seu torn deuen reflectir les de la hipotètica font catalana comuna. Així, el text de l'edició incunable catalana i, més encara, el que li va servir de font semblen més pròxims a l'original que el de les edicions italianes.

En relació amb la versió de La Cepeda, tant la versió catalana com la castellana comparteixen un format més breu i una onomàstica quasi idèntica. Bastaran uns pocs exemples per a il·lustrar aquesta asseveració: mentre que la versió francesa presenta el bisbe amic de París com a titular de Sant Vicent, les versions catalana i castellana el fan titular de Sant Llorenç; mentre que en la versió francesa no s'esmenten ni el nom ni el nombre dels cavallers que participen en el torneig que convoca el delfí, en les versions catalana i castellana es precisen aquests detalls, si bé ambdues difereixen quant al nombre de cavallers; mentre que en la versió francesa el criat de París que s'ofega en passar un riu s'anomena *Olivier*, en les versions catalana i castellana rep el nom de *Jordi*. Aquest últim detall confirma molt clarament que la versió castellana depèn de la catalana, ja que no tradueix el nom de *Jordi* pel de *Jorge*, com caldria esperar. A excepció d'aquest últim nom, les versions catalana i castellana conserven en italià els noms dels seus protagonistes: *Godofredo, Jacobo, Origo* (en la versió castellana, *Hurigo*, és a dir, l'Arigho italià), *Fraderico, Adoardo*, *Isnaldo* i *Girardo.* Així, doncs, sembla imputable a l'adaptador del text per a la impremta no sols la labor de modernització lingüística que tal operació solia implicar, sinó també la de *reductio* del text que li va servir de font.

En tot cas, aquests aspectes textuals són expressions molt eloqüents de la considerable circulació de *París i Viana* per terres catalanes.

Tot això posa de manifest que la versió catalana procedeix indirectament d'una font italiana, sense mediació francesa. És, sens dubte, un fidel reflex dels contactes privilegiats de la Corona d'Aragó amb Itàlia, que no es redueixen als regnes italians amb què aquella està vinculada (Sicília, Sardenya, Nàpols), sinó que s'estenen a la major part dels «estats» italians. Uns contactes que li permeten fer de pont entre Itàlia i Castella al llarg de tot el segle XV. Cal tenir en compte que Nàpols, després de la mort del Magnànim, va seguir en mans de la dinastia aragonesa, els llaços del qual amb la Corona d'Aragó encara es van incrementar a partir del casament del seu rei Ferrante (1458-1494) amb Joana d'Aragó, germana del Rei Catòlic. Aquests llaços van contribuir a preservar la influència literària italiana en determinats cercles literaris i cortesans dels territoris hispànics la Corona d'Aragó. Probablement, van ser un estímul important per a l'edició de *París i Viana*.

En segon lloc, crida l'atenció que *París i Viana* fos objecte d'edició en sis llengües europees en un espai de temps de poc més de deu anys, interval sens dubte breu a cinccents anys de distància. En efecte, el 1482 apareix a Trèveris la primera edició italiana i, el 1485, el famós William Caxton publica a Londres la seua versió anglesa a partir d'una desconeguda edició francesa, que podria ser d'un o diversos anys abans. El 1487 s'edita a Anvers la versió flamenca i la primera edició francesa que ens ha arribat. L'any següent i en la mateixa ciutat se'n publica la versió alemanya. Ja hem advertit que la primera edició catalana deu ser anterior a 1495. Caldrà esperar el segle XVI per a veure edicions en llatí (1516), suec (1523), castellà (1524), yiddish (1594) i fins i tot armeni (1587). La llengua catalana se situa, doncs, dins del grup de les sis llengües pioneres en l'edició de l'obra. No sols és un dada indicativa de la profunda unitat cultural de l'Europa occidental, que afecta tant els països llatins com els anglogermànics, sinó una mostra eloqüent de la normalitat de la cultura catalana, en ple regnat dels Reis Catòlics, encara que ja en vespres d'una profunda crisi, en consolidar-se la desigual *federació* entre les corones d'Aragó i de Castella, que anuncien els castellanismes lèxics i, sobretot, l'orientació hispanitzant de la llengua de l'edició catalana de *París i Viana*.

En efecte, aquesta orientació lingüística del *París i Viana* incunable crida poderosament l'atenció si comparem la seua llengua amb la de les obres dels més

importants escriptors valencians i catalans de l'època, com Joan Roís de Corella, Isabel de Villena o Francesc Alegre, que en part també s'editen per aquells anys. La impressió que deixa la lectura de *París i Viana* és que el seu traductor-adaptador es mou entre els cercles cortesans de Barcelona, on es practica el bilingüisme literari català / castellà, fruit del nou context polític. Com és ben sabut, el rei Ferran el Catòlic només va residir en els seus dominis de la Corona d'Aragó poc més de tres anys dels trenta-set del seu regnat. Davant l'absentisme real, la cultura cortesana de Barcelona de les dues últimes dècades del segle XV es va concentrar en gran manera al palau dels Cardona, una de les famílies catalanes de llinatge nobiliari més prestigiós, i al de l'infant don Enric d'Aragó (*ca.* 1445-1522), duc de Sogorb i comte d'Empúries, cosí germà del Rei Catòlic i lloctinent seu a Catalunya (1479-1493). En concret, Joan Ramon Folc III (*ca.* 1418-1486), comte de Cardona (1471-1486), va sostenir una brillant cort literària, en la qual va destacar el poeta bilingüe Francesc Moner. El comte va aconseguir casar el seu fill i hereu Joan Ramon Folc IV amb Aldonza Enríquez (1467), germana de la reina Joana Enríquez, mare del Rei Catòlic. Fruit d'aquell ambient cortesà va ser el cançoner denominat *Jardinet d'orats* (1486), compilat pel notari Narcís Gual, que recull 64 composicions en català i 20 en castellà. També va seguir els seus passos, encara que sense la brillantor de son pare, l'esmentat Joan Ramon Folc IV, comte (1486-1491) i primer duc (1491-1513) de Cardona. Aquesta nova situació cultural va haver de repercutir necessàriament en l'orientació hispanitzant de la llengua literària catalana i en la seua consideració social. L'aproximació lingüística a la llengua del rei devia percebre's com un signe de modernitat. El pas següent, ja a inicis del segle XVI, va ser el canvi de llengua. El correlat valencià d'aqueix ambient barceloní va ser el cercle cortesà de don Serafí de Centelles, segon comte d'Oliva (1480-1536), que va passar de ser protector de les lletres valencianes –per a ell va treballar el conegut traductor Bernardí Vallmanya, la llengua del qual presenta moltes semblances amb les de *París i Viana*– a ser mecenes de les lletres castellanes.

Tot això ens dóna peu per a abordar l'últim punt de les nostres consideracions. Ja hem vist que no tots els estudiosos de l'obra parteixen de la hipòtesi que la versió catalana procedeix d'un text italià. Cátedra addueix arguments de crítica textual i d'onomàstica per a avalar aquesta última hipòtesi. En suport d'aquesta també addueix, sense convenciment, l'ús d'algun exemple d'italianisme lèxic, com *pensosa*. Feble suport, considerat aïlladament, ja que *pensós* no és estrany en texts catalans de l'època.

En canvi, Colón no sols constata «enormes» calcs del castellà, sinó «la preferencia por un determinado vocabulario que campea en tota la obra, una afición hacia el empleo de la capa más moderna y más "hispánica" del léxico catalán, a la que pertenece *bodes*», és a dir, l'exemple que li ha servit de pretext per a aquesta caracterització lèxica de *París i Viana*. Colón reconeix que les veus que destaca (*aconseguir, criar, casament, casar, animosament, descans, descansar, danyar, danyós, desatent,* etc.) no tenen per què ser totes castellanismes, però considera que formen part d'una «camada léxica» menys «genuina», que s'imposa clarament en el nostre text.

Efectivament, tant l'edició gironina de 1495 com la barcelonina de *ca.* 1499 comparteixen els mateixos castellanismes i certes preferències castellanitzants, com *almirant, atavio, ataviat, adreçat, desvario, porfia, amansar, recel, cerca*, etc. En aquest aspecte, només hi ha una excepció: un cas de *porfia* en l'edició gironina enfront de *porfídia* («desijant exir d'aquella porfídia») en l'edició barcelonesa (l'editor de la qual, recordem-ho, degué tenir en compte la suposada edició barcelonina anterior a 1495). Encara caldria afegir que, a vegades, aquests castellanismes es vesteixen formalment de català, com en «cascun vespre *debaix de* la sua finestra», «un *mosset* qui·ls portave els instruments», etc., i, sobretot, que la «hispanització» afecta també alguns aspectes morfològics i sintàctics, com són els exemples excepcionals del numeral *dos* com a invariable («dos voltes», «dos coses») o del possessiu plural *sos* per *llurs* («La vida dels dos fon molt larga; sos fills e filles...»). Construccions com fer regir el verb *ajudar* per un pronom datiu («ajudar-li»), o anteposar la preposició *a* al complement directe de persona («no oblide a mon pare») o introduir les oracions subordinades substantives sense la conjunció *que* («dient-los havien anar davant el dalfí») no són calcs sintàctics castellans, però la seua freqüència, molt patent en els enunciats dels capítols, com també ocorre en el *Tirant*, potser té a veure amb aquesta influència.

Hi ha, doncs, bases suficients per a argumentar les dues esmentades hipòtesis, contradictòries entre si, sobre la naturalesa lingüística de la font que va servir de base per a fixar el text de la versió catalana incunable de *París i Viana*. Tanmateix, aquesta contradicció, fruit d'una aplicació unidireccional dels respectius mètodes d'investigació, és a dir, la crítica textual per Cátedra i la lexicografia diacrònica per Colón, és només aparent. Crec que el recurs a la història de la cultura i a la història de la traducció no sols enriqueixen les perspectives d'anàlisi del nostre text, sinó que ens poden donar les claus per a resoldre el dilema en què ens situen els posicionaments d'ambdós estudiosos.

En efecte, ens trobem en les primeres dècades de la introducció de la impremta, que va comportar un procés de correcció lingüística dels originals en el doble sentit de modernització i regularització de les grafies i de la morfologia, d'una banda, i de llatinització del lèxic, d'una altra. Aquesta llatinització, percebuda com un aspecte essencial de la modernització lingüística, portada a les seues últimes conseqüències, va derivar en un estil sintàcticament i lèxicament ampul·lós. L'ennobliment de les llengües vulgars per la via de la llatinització va arribar a ser un reclam eficaç de cara a uns lectors àvids d'estar al dia. No sempre la llatinització intensa acompanyava la modernització lingüística. Així, en *La vida de sant Honorat,* que s'edita a València el 1495, predomina l'operació d'actualització lingüística d'un text traduït a la llengua catalana en el segle XIV i que a la darreria del segle XV es percebia com a antiquat. En canvi, el *Tirant lo Blanc*, obra acabada el 1464, però impresa per primera vegada el 1490, va ser probablement objecte d'una injecció suplementària de materials corellans, dissimulats sota el reclam que Martí Joan de Galba n'havia traduït la quarta i última part, en un intent d'exhibir la màxima modernitat literària.

L'actualització, en major o menor grau, dels textos que es preparaven per a la impremta era una constant de l'època, que es donava en totes les llengües de l'Europa occidental. Però les actualitzacions distaven molt de ser sistemàtiques i coherents. Els editors, més atents al negoci que al rigor lingüístic, es conformaven d'oferir la imatge de modernitat que es pretenia. Tanmateix, les versions modernitzades de l'època permeten advertir, amb major o menor transparencia, dues o més capes lingüístiques sincròniques: la de la llengua coetània de l'editor i la de la llengua del text de què es parteix. Ens ho va fer veure amb meridiana claredat Beatrice Schmid a propòsit de les modernitzacions del *Blanquerna*, de Ramon Llull, i de la *Scala Dei*, de Francesc Eiximenis, editades el 1521 i el 1523, respectivament.

Doncs bé, el text dels incunables catalans de *París i Viana* no s'aparta d'aquest diagnòstic. Ja hem vist que, des de principis del segle XV, corria una versió catalana del text. És obvi que si aquesta versió, avui desconeguda, és, com sembla, la font de la versió que s'edita a Barcelona i Girona en l'última dècada del segle XV, va haver de patir les manipulacions lingüístiques que reflecteixen els trets moderns, jo diria moderníssims, del text de les edicions incunables catalanes. La seua «camada» moderna hispanitzant no és només lèxica sinó també morfològica i sintàctica, i és sens dubte molt pròxima cronològicament a la del text imprès. De fet, la seua orientació hispanitzant és prou superior a la que presenten les traduccions de l'esmentat escriptor valencià Bernardí

Vallmanya. La influència castellanitzant s'observa estridentment en l'alternança de *sota* i *baix de* / *debaix de* («tothom se meta *sota* aquella bandera»; «*sota* aquesta [bandera] se meteren tots»; «*sota* la mia finestra sonà e cantà tantes nits», al costat de «cantar *baix de* la finestra on ella dormia»; «si sou vós lo que sonàs tantes nits *baix del* nostre palau»; «venien *debaix de* la sua finestra»).

Però aquesta capa moderna conviu amb una altra de més antiga. Certament, l'alternança entre variants antigues i modernes, com *menassar* / *amenassar, crestall* / *cristall, crestià* / *cristià, vengueren* / *vinguen, us deman* / *us demane*, etc., que expressen la tensió entre arcaisme i innovació, és freqüent en molts textos de l'època. No obstant això, l'ús de formes i construccions, en algun cas no idèntiques en els dos incunables, com *nós mateixs* per *nosaltres mateixos*, *combatats* per *combatau* o, *tornat-vos-ne* per *tornau-vos-ne*, que es documenten fins a mitjan segle XV, en convivència amb els seus equivalents més moderns, o paraules com *lleixar, pris, frare, jorn, nafrar, dan, pus, arreat*, etc. junt amb, quasi sempre, els sinònims més moderns *deixar, premi, germà*, *dia, ferir*, *dany, més, ataviat*, etc., per posar només uns quants exemples lèxics, confirmen la persistència d'una capa anterior, que s'ha salvat de l'operació de modernització duta a terme per l'editor de la primera edició catalana de la nostra novel·la. Una constatació que només pot ser pertinent per als nostres objectius si respon a una tendència més o menys sistemàtica, com es dóna en el nostre cas. En aquest sentit també crida l'atenció no l'alternança de certes formes fortes i febles del perfecte, corrent a l'època, com *dix* / *digue*, sinó la freqüència de les primeres (*hac, stec, trench, conech, vench, aparech*, etc.) o la conservació de formes com *tu curs* per *tu cures*, en un text que vol ser modern a tota costa. Una modernitat radical, com ja va advertir Colón, que es manifesta en l'ús exclusiu de *bodes*, i no *noces*, *ànimo* i no *coratge*, *casar*, i no *maridar*, *atrevir* i no *gosar*, etc.

D'altra banda, la nostra versió no presenta els italianismes típics de les traduccions catalanes de l'època, com *aquistar, pur, assai, ans* 'anzi', etc., però la tendència a opcions sintàctiques i lèxiques paral·leles a les de l'italià, com «m'obliguen molt més *dels* altres», «els seus esforços són majors *dels* vostres», «tu lo estimaries més de cavaller del món», *pensosa*, potser *sota* (amb preferència sobre la més literària *sots*) etc., no sols confirma l'estadi lingüístic de la versió catalana manuscrita que circulava en terres catalanes a mitjan segle XV, amb una capa italianitzant potser ja prou difuminada, sinó la més que probable dependència d'un text italià. En realitat, aquests

trets italianitzants són les petges quasi diluïdes d'una versió que només va deixar pràcticament inalterada l'onomàstica.

Tot això ens porta a concloure que en el text català dels nostres incunables conviuen dos estadis lingüístics: un d'arcaïtzant, potser anterior a la primera meitat del segle XV, que ha preservat quasi íntegrament l'onomàstica italiana original, tal com va apuntar Cátedra, i un altre, molt modernitzant i hispanitzant, coetani de l'edició, com va observar Colón. I aquesta conclusió no sols permet superar l'aparent contradicció entre les hipòtesis de Cátedra i de Colón, sinó que les integra fecundament en introduir-hi elements d'anàlisi de la història cultural i de la història de la traducció.

Antoni Ferrando
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Babbi, A. M. (1991) *Paris e Vienna, romanzo cavalleresco*, «Medioevo Veneto», Padova, Marsilio.

Baranda, N.; Infantes, V. eds. (1995) *Narrativa popular de la Edad Media. La Doncella Teodor. Flores y Blancaflor. París y Viana*, Madrid, Akal.

Cátedra, P. M. (1986) «Estudi literari i tipogràfic», dins *Història de París i Viana. Edició facsímil de la primera impressió catalana (Girona, 1495),* Girona, Diputació de Girona.

Cingolani, S. M. (1996) ressenya a A. M. Babbi (ed.), *Paris e Vienna, romanzo cavallesco* (Padova, 1991), en *Romanisches Jahrbuch*, 46 (1995), Berlín / Nova York, Walter de Gruyter, pp. 221-222.

Colón, G. (1976) *El léxico catalán en la Romania*. Madrid, Gredos.

Coville, A. (1941) *La vie intellectuelle dans les domains d'Anjou-Provence*, París, Droz.

Ferrando, A. (en premsa) *L'edició barcelonina de la* Història de les amors de París e Viana (*ca.* 1499). Estudi i transcripció, en *Bibliofilia*, V. [Edició facsímil: València, Vicent García Editors, 1997].

— (1999) «El paper dels primers editors (1473-1523) en la fixació del català modern», *Caplletra* 27, pp. 109-136.

Ferrer, M. R. (1993) *La lectura en Valencia (1416-1474). Una aproximación histórica*. Tesi doctoral, València, Facultat de Geografia i Història.

Galmés de Fuentes, Á. (1970) ed., *"Historia de los amores de Paris y Viana. Estudio y materiales"*, Madrid, Gredos.

Hillgarth, J. N. (1991) *Readers and books in Majorca 1229-1550*, 2 volums, París, Éditions du CNRS.

Madurell i Marimon, J. M. (1974) *Manuscrits en català anteriors a la impremta (1321-1474).* Barcelona, Associació Nacional de Bibliotecaris, Arxivers i Arqueòlegs. Delegació de Catalunya i Balears.

Miquel y Planas, R. (1910) *Valter e Griselda. La filla del rei d'Hungria. Frondino e Brisona. Paris e Viana* («Històries d'altre temps»), Barcelona.

Prats, M. (1986) «Estudi lingüístic», dins *Història de París i Viana. Edició facsímil de la primera impressió catalana (Girona, 1495),* Girona, Diputació de Girona.

Riquer, M. (1964) *Història de la literatura catalana*, vols. II i III, Esplugues de Llobregat, Ariel.

Sabaté, G.; Soriano, L. eds., (2006) *"Història de les amors de Paris e Viana". Edició i estudi*. Roma, Nuova Cultura.

XAVIER ROFES MOLINER

APORTACIÓ A L'ESTUDI DE LA CONJUNCIÓ CONCESSIVA *JATSIA*

1. Presentació

1.0. L'objecte d'aquest treball és traçar la història del connector concessiu del català antic *jatsia (que)* i variants, utilitzant principalment com a referència les dades obtingudes mitjançant el Corpus Informatitzat del Català Antic (*CICA*) i el període que comprèn aquest corpus.[1] La qüestió és que, deixant de banda altres casos que van tenir un ús més ocasional o anecdòtic, com els de *maquari*[2] i *tamiats*[3] (o *temiats*),[4] *jatsia*

1. El Corpus Informatitzat del Català Antic (<http://jad.jadserver.com:8080/cica/index.php>), dirigit per Joan Torruella amb la col·laboració de Manuel Pérez Saldanya i Josep Martines, actualment en curs d'elaboració, reuneix textos catalans que daten dels orígens fins al 1649. El desembre de 2006 contenia 114 obres, que representaven un volum total de 3.457.826 mots.

2. La conjunció *maquari* (emparentada amb la romanesa *macar* o la castellana *maguer*, vg. Montero 1992 i Herrero 2005: 436 i ss.) té un ús testimonial en els textos catalans antics (vg. Soberanas 1980), i, de fet, constitueix un hàpax al *CICA*: «E sap[iau] que jo los li hé fets te[nir] a la fira ja si los poguera vendra, e maquari no ha tro[bat] qui li·n hage promès un diner» (*Lletres*, carta 2, lín. 14).

3. La forma *tamiats* o *temiats* es troba principalment en textos lul·lians (*DCVB* X, 128-129; *VLCM*, s. v. *roïment*) i sembla que es pot posar en relació amb la forma *temiau* (del verb *témer*) de la versió catalana del *Decameró* (*DECat* VIII, 1*b*41 ss.). Recentment, Colón (2005: 220) ha aportat nous exemples d'aquesta forma. Al *CICA* constitueix un hàpax: «Et encara a ell, testimoni, algunes vegades que·l ne pregà dién-li totavia que tamiatz alò que·l cors li volrria aver tolt» (*Clams* II, 179.36). N'hi podem afegir encara algun altre exemple: «E Boeci dix: no entén la qüestió, *temiats* que ho sàpia» (*Consolació*, 53).

Caplletra 42 (Primavera 2007), pp. 75-106

és pràcticament l'únic connector concessiu[5] del català antic caigut en desuetud.[6] Aquest fet no tindria més transcendència si no fos perquè aquest connector és relativament usual en textos catalans dels segles XIII al XVI: només al *CICA* registra fins a 695 ocurrències que abasten un període comprès entre els anys 1220 i 1574.[7]

El procés d'aparició, variació i decadència d'aquest element gramatical es pot posar en relació amb el procés d'aparició i expansió de la locució conjuntiva *encara que*, que hi va alternar durant els segles XIV i XV, i va acabar ocupant-ne el lloc. Aquest relleu

4. No fem esment de la locució conjuntiva *enc que* (o *anc que*, *anque*), que trobem modernament, entre altres, en textos de Joan Alcover, Antoni M. Alcover, Carner, Costa i Llobera, Oller, Ruya, Sagarra o Verdaguer, i que sembla que és típica de les Balears (vg. Nonell 1898: 108; Grandia 1901: 307; Fabra 1912: § 155; Forteza 1915: § 383, Rovira 1916: 164, i especialment Alomar 2003*a* i *b*, que la relaciona amb *on que* i discuteix la consideració de castellanisme propugnada per Coromines, *cf. DECat* III, 312*b*53-55, i secundada pel *DCVB,* 662*a*). Aquesta forma no figura al *DIEC* ni en altres diccionaris generals.

5. En època medieval hem documentat *jatsia (que)* i variants amb valor concessiu, motiu pel qual hem centrat el nostre estudi en aquest valor. Amb tot, J. J. E. Gracia assenyala en el glossari de la seva edició de *Com usar bé de beure e menjar* d'Eiximenis, p. 141, el següent: «*jatsia que*, ja que (accepció no documentada a Alcover-Moll)». Havent despullat aquesta obra trobem, en efecte, algun cas que sembla més causal explicatiu (equivalent a *com sia que*) que no pas concessiu: «Si escuma hi ha, no·y bufes per la vida, ne en brou per calt que fos, ne en res que hajes a dar a beure o menjar a altre, jatsia que sia així mateix gran viçi e leig bufar brou ne sopes, ne res que hom matex haja a beure ne a menjar» (Eiximenis, *Usar*, 129).

6. Abans de continuar convé matisar aquest aspecte, perquè no hi ha consens sobre la valoració de l'ús actual d'aquest connector. Mentre les gramàtiques catalanes ometen aquesta forma (Fabra 1933; Moll 1968; Sanchis 1950) o la consideren arcaica o desapareguda (Fabra 1912: § 155; Forteza 1915: § 383; Rovira 1916: 164; Badia 1962: vol. II, § 253.7, 308.3; Marvà 1968: § 241*f*; Badia 1994: § 133.7.2; Salvador 2002: 3019) o bé pròpia del llenguatge literari o formal (Wheeler & *al.* 1999: § 33.3.3), els diccionaris (*DGLC*, *DIEC*, *GDLC*) registren *ja sia que* (s. *ja*) sense cap marca valorativa d'ús (vg. també el *DDLC*, s. v. *jatsia*). Notem que Fabra (1956: 100.9) també registra *ja sia que*. Casos a part, entre les gramàtiques, són el de Bofarull & Blanch (1867: 79), que es limita a registrar *jatsia* o *jatsesia* i *jatsia que*, sense indicar-ne l'extensió d'ús, i el de Nonell (1898: 109), que assenyala que és «empleada pe'ls actuals escriptors». Notem, encara, que els diccionaris solen marcar amb el valoratiu «ant.» les formes *iatsia* (*DGMG*), *jatsia* (*DCCL*, *DLCL*, *DGMG*) i *jatsesia* (*DCCL*, *DLCL*, *DGMG*). A tot això hem d'afegir que en època recent, i segons les dades que forneix el *CTILC*, es documenta un cert ús d'aquesta conjunció, concretament: *jatsia* (5 ocurrències), *jassia* (8 ocurrències).

7. En aquest corpus apareix per primer cop als *Usatges*, 93.10, 99.7 o 137.4, i es documenta encara a Conques, *Job*, 82.13; *Antiquitats* II, 201.18 o *Memòries*, 251.24. Tanmateix, la forma es pot observar en textos anteriors (entre la fi del s. XII i l'inici del s. XIII): «E domentre que pogra ésser conogut per veritat no la volc far jutgar, *ja fos ezo que* li prohome lo i dizien bé» (Russell-Gebbett 1965: 91.49-51 i Martí & Moran 1986: 26.19-21; l'exemple ja és recollit per Klesper: 1930: 412). Pel que fa als tractats i repertoris de l'època, trobem *jatsia* a les *Regles* (f. 200v*c*26), i a Esteve (1489), però no la registren March (1371), Rosembach (1502), Nebrija & Busa (1507) o Lacavalleria (1696). Modernament la retrobem a Ros (1764: 134), el *DCCL* (II, 33*a*) i el *DLCL* (II, 83*b*), i també a Bofarull & Blanch (1867: 79); vg. nota 6.

es pot entendre millor si es para esment al fet que tots dos connectors tenen com a font un adverbi temporal aspectual (*ja* i *encara*, respectivament) i presenten una sintaxi similar (donen lloc a concessives i condicionals concessives, amb el verb en subjuntiu en tots dos tipus d'oracions i opcionalment en indicatiu en les primeres).

1.1. En efecte, partint de la base que les concessives plantegen una relació de contraexpectativa entre un antecedent que expressa una causa ineficient (tesi), és a dir, que no produeix l'efecte esperable, i un conseqüent que expressa l'efecte contrari a l'expectativa creada (antítesi), *jatsia (que)* i *encara que* poden introduir una pròtasi amb una causa hipotètica, no assumida necessàriament, i, doncs, donar lloc a condicionals concessives (1), o bé poden introduir una pròtasi amb una causa assumida o factual, no hipotètica, i llavors donar lloc a concessives pures (2):

(1) a. Los mercaders de la ciutat e del regne de València pusquen haver e pendre segurtat de christians e de sarrahins per rahó de mercaderia a usar e a fer, jasia ço que nós ab christians e ab sarrahins guerra hajam o haurem o la dejam haver, (Jaume I, *Furs*, rúbr. 5, 6.2)

b. E encara que jo fos ten fola que jo ho volgués fer, la fadrina no hu consentria. (*Alcavota*, 111.10)

(2) a. Emperó la neu jatsia que sia tota blanca, sots la blancor ha altres colors qui no aparexen (Llull, *Santa Maria*, 142.7)

b. encara que sia cech de la hun huyll, depuix veuré·n ab l'altre (Sant Vicent, *Sermons* IV, 191.24)

També en tots dos casos les oracions resultants es poden situar a mig camí de la concessivitat i l'adversativitat, concretament si la causa és factual i es posposa a l'efecte, i el mode del verb és l'indicatiu (3):

(3) a. yo no us faré negun mal, jatsia que a vós yo demostraré molt fera de veure (Martorell, *Tirant*, 1366.20)

b. mas encara o condempna tota la scola nostra, encara que alguns han volgut dir que alguns formatges se porien exceptar (Alcanyís, *Regiment*, 148.26)

1.2. D'altra banda, l'estudi de les fonts adverbials de *jatsia* i *encara que* remet a la tipologia de fonts que donen lloc als connectors concessius (König 1994: 679*b*-680*a*; Pérez Saldanya & Salvador 1995: n. 27; Salvador 2002: 28.3.2.2), que recollim sumàriament a la taula 1 i exemplifiquem a continuació:

Tipus de font		*Connectors*
Expressions temporals aspectuals (4)		encara que, jatsia (que)
Expressions totalitzadores (5)	*Quantificadors universals*	ab tot
	Quantificadors lliures (indefinits)	comsevulla que, onsevulla que, qualsevol que, quesvulla que, quisvulla que; qual que qual
Expressions oposittives (6)	*Emocions negatives*	a despit de, mal que, malgrat de, a pesar de; temiats
	Impediments	no contrastant, no obstant; sens algun/tot embargament, sens algun empatx
Expressions emfasitzadores (7)		bé que, per bé que; magaari
Expressions condicionals (8)		si, si bé, si sabia, sisvol, si tot (o sitot)

Taula 1. Tipologia de les fonts dels connectors concessius del català antic.

(4) a. no gossaria neguar la veritat, *encara que*·n deja ésser condempnat a mort (Gorigos, *Flor*, 122.24)
b. car *jatsia* fossen infels, emperò altament entenien a ffer totstemps justícia (Eiximenis, *Dotzè* I.1, 94.42)

(5) a. E si per alcun home qu'ic passàs ic fos jaquit, *ab tot* fóra maravela, co·l pogra hom adur; tant és grans. (*Vides*, 159.26)
b. Però *com se vulla que* sia, nunca Tulcis serà població (Despuig, *Col·loquis*, 138.13)

(6) a. él hi entraria *malgrat de* tots aquels qui li ó volgesen vedar. (Desclot, *Crònica* II, 155.20)
b. Et la cort, *no contrastan* excepció, manà al dit en Bernat que respona a la dita acusació (*Clams* II, 228.29)

(7) a. dins lo gran fons del teu cor vull stendre, *bé que* corda no·m basta a aytal fons mesurar (Malla, *Memorial*, 113.9)
b. Quant recórrech a Tu, Déu, no·m dónes orella, ý *per bé que* persevere de mi no·t cures (Conques, *Job*, 77.16)
(8) a. *Si* totes les gents no us demanen virtuts, per tot ço no us estigats de fer almoyna de virtuts. (Llull, *Santa Maria*, 340.10)
b. *Si bé* la sua edat és avançada, algun gran senyor se casarà ab ella de bona voluntat (Martorell, *Tirant*, 1524.12)

Sense pretendre anar més lluny en aquesta classificació, podem advertir que tots els tipus assenyalats mantenen una estreta relació els uns amb els altres, fins al punt que hi ha elements que es podrien considerar en més d'una classe atenent a afinitats lèxiques (cf. *si bé* i *bé que*, que tenen en comú l'adverbi *bé*) o gramaticals (cf. *bé* és un adverbi com *ja* o *encara*; *ja* té un valor assertiu emfàtic semblant al de *bé*, etc.).

1.3. Més enllà de la determinació de les fonts lèxiques, el procés de gramaticalització i fixació de *jatsia* (vg. Cuenca & Massip 2005) es revela complex i ple d'entrebancs, en vista de la confluència dels factors següents: *a*) la vacil·lació formal (només al *CICA* registra un total de 34 variants diferents),[8] *b*) la prescripció de què fou objecte (vg. *Regles*, 200v*c*26), *c*) la proximitat a altres connectors sense valor concessiu (cf. *ja que*, *ja... ja...*, *sia... sia...*), *d*) la competència de la resta de connectors del paradigma concessiu (especialment de *encara que*, suara esmentat), *e*) l'extinció dels paral·lels romànics (fr. *ja soit que*; occ. *ja sia aisso que*, it. *già sia ciò che*),[9] i *f*) els criteris de codificació de la llengua catalana actual (que sense bandejar definitivament el connector no n'han propiciat tampoc la reintroducció).

2. Origen

2.0. Com és sabut, les llengües romàniques no han mantingut, en general, el sistema de conjuncions llatí, sinó que n'han desenvolupat un de propi, sovint a partir de processos de gramaticalització. Aquesta via resulta especialment productiva en el cas del paradigma de les conjuncions concessives.

2.1. Des del punt de vista etimològic, atenent al *DCVB* i el *DECat* la forma *jatsia* prové de l'aglutinació de *ja's sia* (< *IAM SE SIAT), amb la dissimilació ulterior de les sibilants en contacte, la de la forma asil·làbica del pronom reflexiu i la de la forma verbal ([s] + [s] > [ts]), tesi que també subscriuen Colom (1984: 170), Badia (1999: 295-296) i Colón (2001: 53-54).[10] Amb referència al francès, Herman (1963: 240) assenyala que el gir podria haver tingut l'origen en la llengua escrita:

8. El *CICA* conté les formes següents: *iatsia que*, *ja fos (que)*, *ja se sia*, *ja sia ço/assò que*, *ja sie ço que*, *ja sien (que)*, *ja ssia ço que*, *ja us siats*, *ja·s fos que*, *ja·t fos que*, *jac se sie que*, *jasi'assò que*, *jasia (que)*, *jasie que*, *jassia (que)*, *jassie (que)*, *jatcia que*, *jatfós que*, *jatsefós que*, *jatsesia (que)*, *jatsesie que*, *jatsia (que)*, *jatsie (que)*, *jatsien*, *jatssasia que*, *jatssesia assò que*, *jatssia (que)*, *jatssie*, *jatzia*, *jatzsesia (que)*, *jatzsia que*, *ya fos so que*, *ya sia aysò/ssò que*, *yasia (aysò/asò) que*. Com que la forma *jatsia* és de bon tros la més freqüent (219 ocurrències), és la usada en aquest estudi com a forma de citació de la conjunció (convé notar que les formes *jasia* i *jassia* presenten 148 ocurrències cadascuna).

9. Vg. Meyer-Lübke (1974: § 649), Herman (1963: 240 i ss.). El paral·lel castellà *ya sea que* dels *Proverbios* de Santillana és un calc (Herman 1963: 241) segurament del català o potser de l'aragonès (*DECat* IV, 873*b*39-48; Ridruejo 1984). Les variants *ya sia* i *ya sia esto que*, documentades a *Ordinación* i *Tesoro* (*apud CORDE*), poden ajudar a corroborar aquest fet. Podem afegir que el castellà conegué un ús de *ya que* condicional (*DRAE* VI, 541*b*) i concessiu (vg. nota 25).

> Les premiers exemples sûrs de la tournure [i.e. *ja soit ce que*] apparaissent dans les textes traduits du latin, au XIIe s. (v. KLARE, *l. c.*). Aussi est-il évident qu'il s'agit ici d'une tournure née dans la langue écrite, sans d'ailleurs qu'il s'agisse du calque d'une conjonction latine (LERCH, o. c. I, 194 note, se trompe certainement en affirmant que *ja soit ce que* est une «imitation» de *etiamsi*): cette locution est née du besoin de précision qu'inspiraient les textes latins, avec leurs tournures concessives bien nettes, aux clercs qui les traduisaient ou les paraphrasaient en français.

Respecte a aquesta darrera possibilitat convé notar que, a diferència de la resta de llengües que, com el francès, presenten una solució paral·lela, en català la forma evidencia, si més no, l'empremta de la llengua oral.

2.2. La gènesi històrica de la locució, amb relació al desenvolupament de l'expressió de la concessivitat, ja va ser estudiada per Klesper (1930: 408 i ss.) i Badia (1982: 19 i ss.). Més recentment Cuenca & Massip (2005) n'han descrit detingudament el procés de gramaticalització. En síntesi, podem posar en relleu els aspectes següents:

10. Per a aquesta explicació fonètica de *jatsia*, vegeu Moll (2006: § 245), Veny (1978: 90), Recasens (1991: 271), Bonet & Lloret (1998: 167); Dols (2002: 338). Tanmateix seria bo delimitar fins a quin punt podia haver esdevingut més o menys general en la llengua antiga la regla de dissimilació de sibilants. En tot cas, constatem que el fenomen no es produeix entre consonants etimològicament diferents, les quals donen lloc a un allargament o geminació –*Sescebes*, *Sescelades*, *dos-cents*, *tres-cents*, *sis-cents*–, ni entre dues sibilants idèntiques, si etimològicament la primera és precedida per consonant, atès que es fusionen: TEŬRANS *Tresserra*. No obstant això, prèviament convindria poder precisar el veritable abast de la concurrència del pronom reflexiu *se* amb verb *ser* en la llengua antiga. Al marge de la coocurrència del pronom reflexiu amb el verb *ser* com a auxiliar dels temps de perfet, que no és el cas que ens ocupa, caldria estudiar més detingudament l'ús de *ser* no auxiliar amb pronom reflexiu quan no té caràcter de passiva pronominal, desconegut en el català actual i que no sembla prou acotat (cf. *DCVB* V, 490*b*, s. v. *esser*, acc. IV.1; *DECat* IV, 872*b*24-43). Al *CICA* trobem la construcció de *ser* amb pronom reflexiu *se* en els casos següents: *a*) amb valor esdevenimental («E aquest comensament no s'és totstemps en un temps, ans variega, ayxí co la festa de Pasca»; *Vides*, 513.1; «E axí s'és dels altres hòmens virtuosos, car res no és bastant a ffer-los fer mal»; Eiximenis, *Dotzè* I.1, 280.22); *b*) amb valor resultatiu o possessiu («si vós goanyàvets alguna re de moros, que·s fos vostre»; Jaume I, *Fets*, 69r21; «que la bèstia sia e romanga a aquel metex de qui·s era», Jaume I, *Furs*, rúbr. 69, 9.1); o encara, *c*) amb valor duratiu («Lo sol tan jove s'és ara com lo dia que fon creat»; Sant Vicent, *Sermons* IV, 29.16). I també apareix associat a construccions com les següents: *a*) *no saber què s'és* («Si açò és viure, no sé què·s serà morir!», Martorell, *Tirant*, 397.17); *b*) la construcció amb valor indefinit *que és que es fos* («e parlà ab la dita Trials de què·s que·s fos, e puys anaren-se·n ves la Bocaria»; *Alcavota*, 116.23); *c*) seguint la locució conjuntiva concessiva *si bé* («e si bé s'eren tants, no s'esquinsà l'aret», *Edats*, 284*b*17); *d*) amb el díctic *sí* 'també', 'així mateix', generalment amb un participi sobreentès o el·líptic («Vençuda fo la justícia de nostra Dona e sí·s fo de son fill»; Llull, *Santa Maria*, 68.29), o finalment, *e*) en comparacions («Axí dolent e axí faló con s'era se n'a[nà] cavalcant tro que la nit lo pras en ·I_a· val gran e pragon»; *Questa*, 69v*b*1).

a) El subjuntiu constitueix, d'antuvi, la primera pedra de l'expressió concessiva, fins al punt que, per exemple, en llatí arcaic fou un indicador suficient per a expressar tot sol la concessió (Valentí 1984: § 237*a*; Bassols 1987: § 355; Badia 1982: 19). En general, aquesta característica se sol associar al fet que el subjuntiu és el mode que expressa situacions hipotètiques o subjectives (*modus irrealis*). Tanmateix aquesta associació contrasta amb el fet que subjuntiu i indicatiu s'usen indistintament en les concessives pures (tal com evidencien els exemples de 2, amb subjuntiu), que precisament no presenten una causa hipotètica. En aquests casos el fet que el subjuntiu sigui característic de la clàusula concessiva, especialment amb elements com *jatsia*, *encara que* o *malgrat que*, s'atribueix bàsicament a la configuració informativa del període concessiu: la causa ineficient (o tesi) és eminentment temàtica, és a dir, coneguda o assumida per l'interlocutor; mentre que la conseqüència (o antítesi) sol ser remàtica (vg. Pérez Saldanya 1988: 262-265; Quer 2002: 2854-2855).

b) L'adverbi *ja*, que té caràcter pressuposicional (Solà 2002: 2919) en la mesura que presenta l'inici d'una situació com la negació de qualsevol expectativa contrària, es tenyeix en el català arcaic d'un matís més o menys concessiu, sobretot en concurrència amb el subjuntiu. Tot plegat s'associa directament amb el fet que la concessivitat es basa també en un joc de pressuposicions o, més exactament, d'expectatives i contraexpectatives. Aquesta proximitat, doncs, explica la propensió de *ja* cap a l'expressió de la concessivitat, com mostren els exemples de (9):[11]

(9) a. e *ja* viskés pog temps provad deu ésser si fo batejad. (*Judicis* I, 78.27)
b. *Ja* ho vuyl fer, e no puc, cor l'escata del dragon me ten pressat (*Diàlegs*, 81v17)
c. no és null hom al món que d'aytal rahó me hagués res dit ne parlat, que *ja* li valgués guiatge ne asegurament que fet li hagués, que mantinent no·l fes tot lancejar. (Desclot, *Crònica* V, 45.22)

11. Apuntem breument que l'adverbi *ja* també té en català antic bàsicament valor aspectual («et fuit dit quod una fèmina l'avia mort que ja n'avia altra mort»; Russell-Gebbett 1965: 91.45-46, cf. Martí & Moran 1986: 26) i assertiu o d'afirmació emfàtica («e ipse P. de Lobeira dis que ja no la trairia a jutgament, que malauta era de febres»; íd., 91.52-53). Al costat d'aquests valors és possible advertir matisos com el concessiu, ja esmentat, o el causal («que ja vertuds de frare Ponz no·ls pogesen proo tenir, que no·i avien lur fe»; Martí & Moran 1986: 35.12-13). Observem, a més, que també es troba amb valor de quantificador focal o operador escalar d'informativitat («Vincens fo de mout noble lynatge, mas él fo ja pus noble per fe e per religió.»; *Vides*, 178.18).

Com hem pogut observar més amunt, la participació d'un adverbi en l'expressió concessiva no és un fenomen isolat o ocasional, sinó recurrent en aquest tipus de conjuncions (cf. *encara*, *bé*, *baldament*: *encara que*, *si bé*, *bé que*, *per bé que*, *baldament*, etc.).

c) El verb copulatiu *ser* (usat pronominalment o no), que sovint concorre en la pròtasi concessiva, acaba formant una col·locació amb l'adverbi *ja* (com la combinació en llatí del verb *sum* amb un adverbi) al mateix temps que tendeix a construir-se amb una clàusula substantiva, també en subjuntiu, que reforça la conjunció *que* amb un díctic textual catafòric, i que expressa la causa ineficient o tesi dins l'esquema concessiu.[12]

d) Finalment, la construcció es reestructura i se simplifica per passar d'una fórmula analítica a una de sintètica: el verb de la clàusula subordinada esdevé el verb de la pròtasi concessiva, de manera que la forma de tercera persona de subjuntiu de *ser* queda fixada juntament amb l'adverbi *ja*. En aquest punt els dos mots experimenten una modificació fonètica amb el concurs del pronom reflexiu, mentre la conjunció *que* es manté com a element d'enllaç o fins i tot desapareix juntament amb el díctic.

Naturalment, aquest tipus de processos no presenten mai una seqüència lineal absoluta, encara que se'n pugui fer una abstracció a efectes descriptius, perquè sovint coexisteixen resultats d'etapes diverses.

2.3. En conclusió, *jatsia (que)* és el resultat de la gramaticalització de l'adverbi *ja*, la qual implica el pas d'una forma analítica, en forma de clàusula substantiva, a una de sintètica, en forma de connector. En aquest procés de gramaticalització *ja* desenvolupa un valor concessiu a partir del caràcter pressuposicional esmentat (traslladant la relació de contraexpectativa entre fases temporals o intervals a les relacions de causa i efecte entre proposicions).[13]

12. L'aparició d'un díctic catafòric es pot associar al fet que els connectors concessius solen tenir també caràcter catafòric en la mesura que típicament introdueixen el primer terme del període concessiu.

13. En aquest sentit, el camí de la gramaticalització de *ja* amb valor concessiu aparentment no difereix del que assenyalen Pérez Saldanya & Salvador (1995: 92, i 99 i ss.) per a *encara*.

3. Variació formal

3.0. Encara que ja hem fet esment al polimorfisme d'aquesta conjunció i hem fet un inventari de variants (vg. nota 8), convé fer-ne una anàlisi més detinguda. Deixant de banda les habituals variants gràfiques a causa de l'ús vacil·lant de les lletres (*i*/*j*/*y*, *c*/*s*/*ss*/*zs*, *a*/*e*) i de la diversa segmentació gràfica dels mots, el procés que acabem de descriure dóna lloc a un repertori de variants encara prou respectable. Val a dir que malgrat que amb el temps s'imposen les formes *jasia (que)*, *jassia (que)* i *jatsia (que)*, gran part de les variants coexisteixen al llarg del període d'ús d'aquesta conjunció i es poden trobar fins i tot en un mateix text. No és estrany, doncs, que en aquest context es pugui percebre una situació de vacil·lació que no devia propiciar la fixació d'aquest element gramatical.

La vacil·lació formal que presenta la construcció que dóna lloc al connector es manifesta tant en la seva composició (pel concurs del pronom reflexiu, el díctic textual, el nexe i fins i tot la forma verbal) com en la forma que adopten els components (especialment pel que fa a la flexió del pronom reflexiu i la forma verbal).

3.1. Pel que fa a la composició, les variants presenten diferències segons els elements que les componen.

a) Hi ha variants en què, si més no, no és possible identificar el clític, com en els exemples de (10):

(10) a. E *ja sie açò que* universalment tota mort sie molt terrible, emperò mort sobtana és molt periyllosa specialment quant a la ànima (Agramont, *Regiment*, 56*a*14)

b. e faria e diria tot ço que fos profit d'aquell, *jasia ço que* se·n segís dan a qui·s vol (*Clams* II, 249.18)

c. E en casa del senyor rey ha un jove, *jassia* vell de seny, apellat en Bernat Ros (*Epistolari* I*e*, carta 9, lín. 6)

b) Més rarament els manca el verb (si no és que és altre que *ésser*), com en els exemples de (11):[14]

14. En rigor, no són pròpiament variants de *jatsia*: l'exemple (11a) es pot relacionar amb els de (9), i (11c) exemplifica l'ús concessiu de *ja que* (vg. nota 25). Per al cas de (11b), vegeu la nota 17.

(11) a. E él, quant ho hoí, plach-li, e dix que·ns ho graÿa molt, *ja*·s perdessen molt; que, ab tot açò, sí graÿa molt la mercè que nós li faýem. (Jaume I, *Fets*, 120r4)

b. E tots aquells que ab ferma fe | serveixen Déu, e lo món no, | *jats que* prosperitats no els do | en est segle, podets pensar | que Ell ho sap bé guasardonar | en paradís (Metge, *Fortuna*, vv. 840-845)

c. senyor, això que dieu és malícia ý ràbies que posau a la obra, *ja que* així fos com dieu, ve tot just nostra culpa, ý així nos ho merexem nosaltres (Despuig, *Col·loquis*, 66.21)

c) Així mateix, més sovint cap a la primeria, la construcció també conté (*a*)*çò* amb un valor de díctic textual catafòric (Cuenca i Massip 2005: 273-274),[15] com ocorre en els exemples (10a i b) o a (12):

(12) a. *Jasi'assò que* sien tres persones, un emperò és Déus (*Vides*, 111.15)

b. lo qual no ha volgut ne vol deliurar la dita roba als senyors d'aquella, *jassia ço que*·n sia estat moltes vegades request (*Epistolari* I*b*, carta 46, lín. 15)

d) Com es pot veure, en aquest cas, i a (10a i b), el díctic és seguit sempre de *que*, en la mesura que el *que* és pròpiament la conjunció que introdueix la subordinada i el díctic l'element que avança el contingut de la clàusula que introdueix. Però *que* també apareix altres vegades ja en absència del díctic, tal com mostren els exemples de (13):

(13) a. E tant no volrrets aventurar aquest feyt, que nós no·l haventurem més; *jatsia que* no calla aventurar, car ja u havem tot guanyat (Desclot, *Crònica* V, 137.10)

b. e *jatsia que* sia Fill Déu, per tot açò no és mudat de sa natura (Llull, *Santa Maria*, 50.15)

c. E *jassia que*·l pesar sia gran, no u façam semblant de fora. (Jaume I, *Fets*, 40v7)

e) Finalment, *jatsia* pot ocórrer sense *que* en contextos on forma una oració atributiva amb un sintagma adjectival, com en el cas de (10c) i (14),[16] o en què esdevé una veritable conjunció (*DCVB* VI, 774*b*), com es pot comprovar a (15):

15. També es dóna el cas que el lloc del díctic l'ocupi un nom genèric, com ara *cosa*: «sí que·l rey d'Aragó hac en cor que·s combatés ab él, *ja fos cosa que* avia meys de gent la meytat que·l rey de Castela» (Desclot, *Crònica* II, 156.6). El mot *cosa* pot trobar-se en altres construccions conjuntives analítiques antigues, com ara *com sia (cosa) que*: «Per so que damunt avem dit, t'és revelada la natura de l'àer et de la terra, *con sia cosa que* l'àer se covenga ab l'aygua et la terra ab lo foc.» (Llull, *Medicina*, 81.9).

16. D'acord amb això, ens sembla que al *DECat* IV, 873*b*7-9 cal llegir *proposició* en lloc de *preposició*: «altres cops, anant sense el *que* i duent un predicat (adj. o altre) funciona en certa manera com una preposició». Convé notar que en aquests casos *jassia* no és més que el verb copulatiu, precedit de l'adverbi, que forma el predicat nominal amb l'adjectiu: *ja sia vell/just*. Així ho demostra la concordança (tant de la forma verbal com de l'adjectiu) amb el subjecte, com pot observar-se en els exemples (20b) i (20d). Ara bé, veient exemples com el

(14) Açò, senyor, *jassia* just, haurem a singular gràcia de la vostra reyal magnificència (*Epistolari* I*d*, carta 161, lín. 104)

(15) a. No·s parlava sinó de Curial; tots jorns crexia la sua honor, la qual cosa los ancians veyen bé, e *jatsia* mostrassen haver-ne plaer, tota via lo volguéran veure mort, desonrat e abatut. (*Curial* II, 249.6)

b. E com pervengués a notícia de la muller, cascun dia ella lo anava a vesitar, *jatsia* fos ben guardada si portava alguna cosa per sustentació de la humana vida perquè li pogués la vida alargar. (Martorell, *Tirant*, 1124.36)

f) D'altra banda, la combinació ordinària dels elements assenyalats (l'adverbi *ja*, el clític, la forma verbal en subjuntiu, el díctic i el mot *que*) també admet la inserció ocasional d'altres elements abans de *que*, com ara vocatius (16a) o connectors textuals parentètics (16b):

(16) a. E *jassia*, senyor, *que*·l bando d'En Valldaura e de sos fills sia principalment ab los Clarmunts (*Epistolari* I*d*, carta 135, lín. 64)

b. *jassia*, encara, *que* alcunes vegades les primeres crides o publicacions dels dits establiments se facen de part del dit justícia e dels jurats e pròmens consellers, (*Epistolari Id*, carta 12, lín. 61)

3.2. Pel que fa a la diversitat de formes que adopten els components, la variació afecta els mots amb flexió: el clític i la forma verbal.

a) La forma usual del clític és la reflexiva de tercera persona. Tanmateix, ocasionalment pot adoptar també la segona persona, com il·lustren els exemples de (17):[17]

---

de (4b) també es pot considerar que en els casos en què no és evident la concordança es pot haver sobreentès un verb atributiu (i *jatsia* fa llavors la funció de nexe).

17. Sembla que també es podria considerar que hi ha clític de segona persona en l'exemple (11b), malgrat que el més probable és que la consonant dental provingui de l'analogia amb *jatsia* (*DCVB* VI, 745*a*), un cop s'ha deixat de reconèixer en aquesta darrera forma el clític original. Precisament aquesta pot ser l'explicació de la forma *jatsefós*, amb la inserció de la forma sil·làbica del clític a continuació de la consonant dental, com ocorre a l'exemple (19c) o als de (21) (vg. infra, § 4). Convé notar, en tot cas, la forma *jats* de l'exemple (17b) i del del *DCVB* (s. *jatfós*), però especialment de l'exemple (11b), que dóna lloc a la combinació *jats que*, sense verb, que Par (1927: 55) considera «forma apocopada» (en documentem encara algun altre exemple: «*Jatz que* tots jorns, per ma granda folhia...»; Masdovelles: *RIALC*: Rao 103.81, v. 1). Bofarull & Blanch (1867: 79) registren la forma *jat*, de la qual diuen el següent: «*Jat* solo, suple por *ja*, ó significa *encara*». Aquesta mateixa forma *jat* figura al *DLCL* també amb el valor de 'encara'. Finalment reportem encara un altre exemple que es pot relacionar amb els anteriors: «més amaria a bona fe que ela les agués que con jo les hé; *jac se sie que* totes quantes vós me·n trametets jo les enviu a ela» (Sereneta, *Cartes* II, carta 11, lín. 25).

(17) a. si de vós s'esdevenia àls, nós e tota la terra seríam perduts; que'*ja us siats* vós·I·hom sols, la vostra persona, en tot loch hon sia present, amam més e·ns fa més d'anfortiment que·II·cavallers, o encare més, que fossen ab nós en ajuda. (Desclot, *Crònica* V, 13.1)

b. *Jats vos siats* la plus belha que sia, | si no·m volets, yeu aytanpauch vos vulh, (Basset, *RIALC*: Rao 14.12, vv. 25-26)

A part d'aquesta variació estrictament flexiva cal parar esment en l'alternança entre la forma pronominal sil·làbica (*se*) i la asil·làbica (*s*):

(18) a. Cor si l'entenció qui va devant és perversa, tota la obra qui·s seguex és mala, *jatsesia que* aparega dreturera. (*Diàlegs*, 14r17)

b. però, *ja·s fos que* haguessen feyta gran errada, que los pendríem a mercè e faríem ab ells que·ls perdonàs (Jaume I, *Fets*, 159v19)

Sobre aquest darrer aspecte, vegeu també la nota 17.

b) Amb relació a la forma verbal, predomina la tercera persona del singular del present de subjuntiu (*sia*). No obstant això, també va tenir una certa extensió l'imperfet de subjuntiu (*fos*), com es pot veure als exemples de (19):[18]

(19) a. Nuls temps, pus que·l marit fo mort entrò al dia que ela s'adormí en Nostre Seyor, no menyà ab ela ome, *ja fos so que* ela lo saubés baró sant o que fos en dignitat de bisbalia. (*Vides*, 210.15)

b. consirà en les penes infernals per entenció que n'agués paor e que per la paor perdés la temptació; e *ja·t fos ço que* ell consiràs en les penes infernals com més podia, per tot açò no perdé la temptació que havia tan gran. (Llull, *Santa Maria*, 362.8)

c. Aquel sabia pendre los fruytz de virtutz, *jatsefós que* en paraules él no·ls sabés odorar. (*Diàlegs*, 60v23)

d. E los cristians, qui eren cathòlics, digueren e a grans veus demanaren que·ls fossen tallades les mans dretes ab què havien encensat, *jaffós que* no haguessen encensat a honor de lles ýdoles. (*Miracles* I, 274.31)

Aquest ús de l'imperfet de subjuntiu està condicionat pel fet que el verb de la pròtasi concessiva també aparegui en subjuntiu imperfet als exemples de (19a-c), o plusquamperfet, a (19d).[19]

18. Coromines registra, excepcionalment, algun exemple amb el verb en indicatiu (*DECat* IV, 873*a*21-25).

19. En canvi, les variants amb la forma verbal en present de subjuntiu no presenten restriccions temporals, com ja hem indicat al § 1.1 i es pot apreciar comparant, entre altres, els exemples (10a) i (10b), ni modals, com en el cas de l'exemple de la nota 15 o l'exemple següent: «Dien los metges que aytals aygües són escíptiques e sanes, jatsia que les aygües fontals són comunament pus plasents e pus belles» (Eiximenis, *Dotzè* I.1, 231.23).

A més del temps, pot variar, encara que més rarament, la persona; de manera que el verb de la construcció adopta persones altres que la tercera persona del singular, com palesen els exemples de (17), i els de (20):

(20) a. Bé conexem e veem lo dan e la onta que vós e nós prenem, e, *ja siam* infant, nos ne venjarem, si vós ho volets, a nós e a vós. (Jaume I, *Fets*, 13r1)

b. Cercats d'uymay, *ja siats* bella e pros, | que·ls vostres pres e laus e ris plasents; | car vengut es lo temps que m'haurets menys. (Ferrer, *RIALC*: Rao 61.8, vv. 436.438)

c. E *ja sien que* fosen gentils aquels qui escarnien Jesucrist, emperò éls ó faÿen per los jueus, e axí nós no·ns aginolam per eylls. (*Edats*, f. 259a7)

d. que en mi les erres, *jatsian* grans, atenent en la edat en què só posada, me fa dubtar lo significat de tes paraules. (Martorell, *Tirant*, CCLV)[20]

No deixa de ser significatiu que, en bona part d'aquests darrers exemples, el verb no és altre que el de la pròtasi concessiva, tal com fa evident l'acord amb el subjecte.

4. La prescripció de l'època

Un fet remarcable que va lligat amb el polimorfisme que acabem de descriure i que pot ser un indici de les dificultats que devia tenir la fixació d'aquest nou element gramatical és que fou objecte de prescripció a les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, concretament l'entrada número 150: «*jatsesia* per *jatsia*» (Badia 1999: 295-296 i Colón 2001: 53-54).

El sentit de la prescripció és clar: es proposa bandejar *jatsesia* per *jatsia*. Segurament la variant *jatsesia* es devia considerar redundant (vg. nota 17), i doncs inapropiada o vulgar. Tanmateix, la incidència de *jatsesia* i *jatsefós* sembla relativament petita, almenys en la llengua escrita: el *CICA* en registra 40 ocurrències. A més del cas de l'exemple (19c), constatem l'ús d'autors com Llull, sant Vicent Ferrer o Martorell en els exemples de (21):[21]

20. Aquesta forma (*jatsian*) figura a l'ed. de Hauf, vol. II, p. 550; si bé consta *jatsia* a l'ed. de Riquer, p. 744.

21. A part d'aquests autors, la forma *iatsesia* també figura a Esteve (1489: 5141 «iatsesia que tu't burles ab mi»), si bé hi predomina *iatsia* (2265, 5120, 5161-3, 5184, 7422 i 11520).

(21) a. Enaxí con los altres infants pochs, se lexava aministrar lo fil de Déu a nostra dona, e poch a poch crexia son cors, *jatssesia assò que* son poder e sa vertut fos major que tot l'altra poder e tota l'altra vertut qui és en les criatures. (Llull, *Doctrina* I, 31.6)

b. Mas als bons lo morir los és plaer, que *jatsesia que*·l cors muyre, mas la ànima viu per tots temps: (Sant Vicent, *Sermons* IV, 182.6)

c. Lo gran Alexandre, *jatsesia* jove e molt poderós senyor, menyspreà un acusador ab molt gran e bona fama e fiança. (Martorell, *Tirant*, 606.13)

Pot fer estrany que les *Regles* no es pronunciïn respecte de formes que en comparació amb *jatsesia* tenen més extensió d'ús (com ara *jasia* i *jassia*). Però això cal atribuir-ho al fet que aquestes altres variants no presenten problemes formals comparables i, sobretot, perquè no es documenten més enllà de la primera meitat del segle XV, fet decisiu atès que les *Regles* són de la darreria d'aquest mateix segle (Badia 1999: 94; Colón 2001: 12). En canvi, l'ús de *jatsesia* arriba casualment fins al moment en què es compongueren les *Regles*: l'última de les obres del *CICA* que registren aquesta variant és el *Tirant*.

Més enllà d'aquesta època no solament decau l'ús de *jatsia* i variants, sinó que es pren consciència del fet que es tracta d'un element preterit, com podem constatar en textos com el pròleg de Marc Antoni Ortí al *Siglo cuarto de la conquista de Valencia,* del 1640 (*apud* Martí & Moran 1986: 217-218):

> Lo que jo procurara en tal cas fóra mostrar que es pot parlar ab major elegància i cultura que la castellana, desterrant d'ella les veus antigues, per les quals la solien nomenar llengua llemosina. Perquè jo só de parer de que en estos temps lo mateix seria parlar en València dir *llur*, *jatsia*, *celleshores* i altres vocables antics, que si parlant en castellà diguéssem *maguer*, *yantar*, *fincar de hinojos* i altres que, també la nostra llengua, ab lo discurs del temps, s'ha anat polint i enriquint com la castellana [...]

5. L'APARICIÓ DE *ENCARA QUE* I *JA QUE*

5.0. Probablement un dels principals punts d'inflexió en el procés de fixació de la conjunció *jatsia* fou el de l'aparició i generalització de la locució conjuntiva *encara que* amb valor concessiu, malgrat que totes dues formes van coexistir durant un cert temps.

5.1. L'adverbi *encara* ja posseeix en la llengua antiga els valors següents: *a*) aspectual, que expressa continuïtat d'una acció (22a) o un estat (22b), *b*) textual, que

expressa continuïtat del discurs (23), *c*) quantificador focal additiu o inclusiu (o operador escalar d'informativitat), que focalitza el constituent que completa semànticament el constituent precedent (24), o *d*) concessiu (25):

(22) a. La qual tan abundantment exí, e *encare* ix, que entrò al peu del pug decorre. (*Diàlegs*, 22r19)
b. E sapiatz que *enquara* no àn feit res ni faran d'aquí enant si Déus ó vol. (*Vilamur*, 120.14)

(23) a. E *encara*, aqel qi à caritad no à envega a nula re e no mou barala a nul om, e no mou barales entre uns frares e altres (*Organyà*, 118.9)
b. mas dich-vos *encara* ço que ja us hé dit: que no vull haver treves ab lo rey de Franssa. (Desclot, *Crònica* V, 124.12)

(24) a. si la major partida de nosaltres, o *encara* tots cels qui assí som, érem morts (Desclot, *Crònica* V, 12.28)
b. E·ls dapnatz *encara* més í poran ésser, per la divinal vertut. (*Vides*, 20.20)

(25) a. E con ela *encara* no fos covinable de sofferir novela manera de martiri, de tot en tot ja era madura de sen e de victòria. (*Vides*, 178.6)
b. los quals los homes estimen perfetz, *encare* en los uyls del subiran masestre àn alcun defaliment (*Diàlegs*, 69v8)

La locució conjuntiva concessiva *encara que* no prengué peu fins ben bé el segle XV, malgrat que ja n'hi comencen a haver rastres al segle XIII («per ço car no són del pleyt e encara que ó ffossen són excepcions dilatòries», *Cocentaina*, 110.43).[22] En tot cas, al *CICA* no arriba a assolir la freqüència absoluta (550 ocurrències amb valor concessiu) ni el recorregut temporal de *jatsia*, com es pot apreciar a la taula 2.

22. La data coincideix amb la que assenyalen Pérez Saldanya & Salvador (1995: n. 22) a partir d'un exemple adduït per Klesper (1930: 413) i amb els exemples dels *Costums de Tortosa* referits per Cuenca & Marín (2005). De fet, sembla que també sorgeixen per aquesta mateixa època altres paral·lels romànics. En castellà es documenta *aunque* a mitjan segle XIII: «No es tenido aqueil a qui es demandada la sortilla por m·s que ata C sueldos, *aun que* sea d'oro con piedra pretiosa» (*Vidal,* 45.7, apud *CORDE*). De tota manera pot haver tingut un precursor anterior de caràcter discontinu (malgrat que cal considerar l'exemple amb reserves): «aun de lo que diessen [que] oviessen grand ganançia» (*Cid*, v. 520, apud Herrero 2005: 447). Com en català, no es generalitza fins als segles XIV i XV, i quan ho fa és a costa de *maguer* i de *comoquier(a)* (Herrero 2005: 448). En francès *encore* pren un valor concessiu a partir del segle XII (cf. *DAF*, 199*a*, s. v. *encore* acc. 2), i en italià *ancorché* ja és usat per Guido Guinizelli el 1276 (cf. *DELI*, 102*a*, s. v. *ancorché*).

Conjunció	*Segle* XIII	*Segle* XIV	*Segle* XV	*Segle* XVI
jatsia	80	307	296	12
encara que	5	19	213	312

Taula 2. Evolució en el temps de la freqüència d'ús de *jatsia* i *encara que* al *CICA*.

Fins al segle XIV, la majoria d'ocurrències de la seqüència *encara que* no constitueixen una locució conjuntiva sinó que corresponen a la seqüència formada per l'adverbi textual *encara* (equivalent a *a més a més*, *també*, etc.) seguit de la conjunció *que*, tal com mostren els exemples de (26). Aquestes seqüències no s'han tingut en compte en els còmputs de la taula 2.

(26) a. així com a aquella que féu despuncellar en casa sua la dita Simoneta e *encara que* vené per diners al fill d'en Coma, (*Clams* II, 238.36)
b. Veem *encara que* si una malgrana hó poma se podrix en una part, que a poch de temps s'estén la putrefacció a tota la malgrana hó a tota la poma. (Agramont, *Regiment*, 55*a*40)

Al llarg del segle XV, *encara que* amb valor concessiu s'eixampla progressivament fins a generalitzar-se i coexisteix amb *jatsia* fins i tot en els mateixos textos:

(27) a. ne la multitut d'aquells fa la ciutat major, *jatsia que* servesquen a la ciutat (Eiximenis, *Dotzè* I.1, 153.22)
b. Per experiència vesem que los hòmens esperituals són comunament ignorants en los fets polítichs e civils, *encara que* sien letrats. (Eiximenis, *Dotzè* I.1, 97.3)

(28) a. *jatsia que* és mal dit «errants», car deu hom dir «caminants» (*Curial* II, 7.2)
b. *encara que* hagen nom donzelles, són dones (*Curial* II, 40.12)

(29) a. la part totalment bona ha triümphat, *jatsia* sovint vejam lo contrari. (Martorell, *Tirant*, 600.13)
b. *encara que* los corsos nostres sien separats, les ànimes són juntes en voluntat. (Martorell, *Tirant*, 951.3)

(30) a. *jatsesie que* hom a huyll no veja les veritats de la fe (Sant Vicent, *Sermons* IV, 266.6)
b. car *encara que* l'absolgue no li val res (Sant Vicent, *Sermons* IV, 21.32)

5.2. És tot just a partir d'aquest moment que l'adverbi *ja* es comença a desprendre del valor concessiu i s'orienta envers el causal,[23] en combinació amb

23. Ja hem vist que l'adverbi *ja* podia presentar un matís causal en la llengua antiga (vg. nota 11).

l'indicatiu, per a formar la locució conjuntiva *ja que*.[24] En efecte, la locució conjuntiva causal *ja que*[25] sembla relativament tardana (al *CICA* comença a aparèixer en textos dels segles XV i XVI i és encara poc freqüent):[26]

(31) a. E sí raspon a les donas e a l'ebadesa que de so no s'ascondiria él, *ya que* volanter lo ferà cavaler pus que elas lo'n prégan. (*Questa*, 2r*a*1)

b. L'emperador los dix que se·n tornassen, e *ja que*·ls ho havia dit altra vegada, fon-los forçat de fer-ho (Martorell, *Tirant*, 709.23)

c. Totes les mayes de aquexa jent són tan infernades que·m dóna esperansa que ses obres matexes los confondran ÿ, *ja que* los jutjes són tan roÿns, crec seria millor fesen alguna cosa ben descarada perquè dels d'així los enebisen per a tot lo resto. (Liori i Requesens, *Epistolaris*, carta 74, lín. 89)

També semblen tardans els paral·lels del *ja que* causal en altres llengües romàniques. En el cas del castellà, l'ús causal de *ya que* és potser una mica anterior (almenys, de començament del segle XIV): «Conoscernos devríades, ya que muchas malas trasnochadas & maitinadas avéis rescibido de nos en este lugar» (*Cifar*, 9r, *apud CORDE*). Segons el *DCECH* (VI, 9-10), la locució causal *ya que* potser va tenir com a precedent el *ya pues que* de l'autor del Cid («Hya pues que adexar auemos fijas del Campeador»; *Cid*, 54r, v. 2.661). En tot cas, observem que coincideix a experimentar un creixement significatiu a la darreria del segle XV i especialment al XVI (Herrero 2005: 347). També en italià *giacché* es documenta a mitjan segle XIV (Domenico Cavalca,

24. El valor causal s'associa amb el caràcter aspectual temporal de l'adverbi. Retrobem aquesta associació de l'expressió de la causa mitjançant un adverbi temporal en el cas de *pus* (*que*) o *puix* (*que*). No és casual el fet que més o menys al mateix temps entrin en competència els adverbis pressuposicionals en el terreny de la concessivitat i els adverbis temporals que indiquen aspecte perfet en el de la causalitat i que *ja* hi estigui implicat en tots dos casos. No podem descartar que en la transició entre el valor concessiu i el causal hi hagués una extensió de l'ús de *jatsia* de la concessivitat a la causalitat, amb mostres com les que hem assenyalat a la nota 5.

25. De vegades, la locució *ja que* pot tenir un valor concessiu amb el verb en subjuntiu (vg. *DGMG*, s. v. *ja*), com en l'exemple (11c) o en aquest altre: «*ja que* siguin fills de moros són fills de la nostra vida» (*Romancer*, 129.26-27). Sembla que aquesta deu ser la raó per la qual Nebot (1894: 112) la registra entre les conjuncions condicionals. En tot cas aquest valor sembla que també es troba en castellà: «y sus historias, ya que no las quemassen, merecian que a cada vna se le echasse vn sanbenito» (Cervantes, *Quixote* II, 20v).

26. Potser el fet que aparegués tardanament va portar Klesper (1930: 390) a considerar-la moderna. En tot cas ja consta a Lacavalleria (1696: 576*a*). Entre les gramàtiques prenormatives, registren *ja que* amb valor causal Ullastra (1980: 55.18, 120.108-110), Petit (1998: 647 [f. 322v]), Estorch (1857: 182), Puiggarí (1852: 60), Fabra (1891: § 127, n. 3; 1912: § 153), Nebot (1894: 113), Grandia (1901: 120, 127, 159, 302) i Rovira (1916: 164). En canvi, no figura a Febrer (1804: 134), Ballot (1987: 99-100), Domènech (1829: 169-172), Amengual (1835: 61-65), Bofarull & Blanch (1867: 65-66), Ferrer (1896: 206-207), Nonell (1898: 107 i ss.) o Forteza (1915: § 385).

després de 1342; cf. *DELI*, 655*a*, s.v. *già*), malgrat que no figura als diccionaris de l'Accademia della Crusca.[27]

Aquestes coincidències amb les llengües romàniques veïnes no són un fet aïllat o casual, si tenim en compte els fets que exposarem tot seguit.

6. Fortuna dels paral·lels romànics

6.0. Com indicàvem al començament, la forma *jatsia* presenta paral·lels en altres llengües romàniques, els quals conegueren unes circumstàncies semblants (estructura, polimorfisme i competència dels paral·lels de *encara*) i, al capdavall, seguiren la mateixa sort que la catalana. Aquí només ens proposem resumir les notícies que hem aplegat al voltant d'aquestes formes en les llengües en què les hem pogut documentar.[28]

6.1. En el cas del francès, registrem la forma *ja soit (ce) que* aproximadament entre els segles xii i xv (cf. Herman 1963: 240; Littré 1863: s. v. *jaçoit que*; *FEW* V, 25*b* i ss., s. v. *jam* acc. 1ε; *EWFS*, 542*b*, s. v. *jaçoit que*), la qual s'acabà deformant en *jaçoit que*, forma que es documenta en Bossuet i que al segle xvii, quan s'extingí, ja només pertanyia al llenguatge dels juristes (Brunot & Bruneau 1949: § 597.3). Entre les variants, notem aquí les formes idiosincràtiques *ja ce soit ce que* i *ja soit ce cose que* (*FEW* V, 26*a*). L'Académie Française, que havia incorporat *jaçoit que* al seu diccionari el 1694 amb la indicació «Il est vieux» (Académie 1694; I, 578*a*), va optar finalment per suprimir-ne l'entrada el 1762 (Académie 1762: I, 956*a*; *DGLF* II, 1341*a*, s.v. *jaçoit que*). Paral·lelament, també existí la variant amb l'imperfet de subjuntiu *ja fust (ce que)* (*GMIL* IV, 274*a*, s. v. *ja*; *DAF*, 321*a*, s. v. *ja*), que sembla que, com en català, va tenir menys extensió. Els diccionaris actuals no en conserven cap rastre (*TLF*, Robert 2007).

6.2. Pel que fa a l'italià, la variació formal també fou notable (*GDLI* VI, 749-750, s. v. *già*, acc. 10). Així, al costat de *giassiaché*, cal remarcar especialment les formes idiosincràtiques *gia che sia* (amb l'anteposició del *che*) i *già con tutto che* (encreuament de les locucions conjuntives concessives *già sia che* i *con tutto*). Com en català, també

27. Notem, encara, que gallec, portuguès, occità i sard posseeixen, respectivament *xa que*, *já que*, *ja que*, *giaghí* (o *giai chî*), mentre que el francès i el romanès, que no han conservat la forma romànica simple provinent de *iam* sinó una de derivada (fr. *déjà*, rom. *deja*), no presenten cap locució causal paral·lela.

28. Per al castellà antic, vegeu el que en diem a la nota 9.

hi ha variants amb la forma verbal en imperfet de subjuntiu (*già fosse cosa che*, *giafossecosaché*), el díctic (*già sia ciò che*), i fins amb *cosa* (*già sia cosa che*, *già fosse cosa che*, *giassiacosaché*, *giafossecosaché*). L'Accademia della Crusca va registrar en un primer moment *gia sia cosa* i *gia sia* (Accademia 1623: 376*b*) i més endavant va donar entrada a *giafossecosachè* (Accademia 1691: 764a) i a *già sia cosa che* i *già sia che* (íd.: 765*a*). Els diccionaris actuals encara registren aquestes formes, malgrat que hi consten com a formes en desús o desaparegudes (Zingarelli 2007: 808*c*).

6.3. L'occità no presenta un panorama gaire diferent, si bé en aquest cas no registrem variants amb la forma verbal en imperfet de subjuntiu ni amb *cosa*. Encara que predominen les formes amb el díctic (*jasiaiso que*, Lévy 1909: 216*a*; *jassiaisso que*, Anglade 1921: 369) no hi manquen les variants sense aquest (*ja sia que*, Jensen 1994:§ 763; «Femna, *jassia que* ieu sia pecayre, tu non devias ges tas mas sobres mi pausar ni mi tocar»; *Legenda*, 164*d*.7). Tanmateix, no sembla tampoc que n'hagi quedat cap rastre en occità actual (Alibèrt 2000: 249-251).

6.4. En vista de la trajectòria dels paral·lels romànics, podem suposar que l'extinció de *jatsia (que)* és un fenomen que transcendeix l'àmbit estricte del català per a esdevenir d'abast romànic. Aquest fenomen el podem associar amb el gir causal de *ja*, o amb la substitució d'aquest mot, en el cas del francès.

7. La codificació moderna i el paper de Fabra

En l'estudi que va dur a terme sobre la coordinació i la subordinació en la documentació de la cancelleria del segle XIV, Fabra va excloure la forma *jassia* (i, de fet, les conjuncions concessives en general).[29] La voluntat eminentment selectiva d'aquell treball, centrat a descriure el funcionament d'uns determinats casos, pot explicar que no aplegués una forma que havia registrat Fabra (1912: § 155). El caràcter sintètic de Fabra (1933 [1a ed. 1918]), que no deixava lloc a un inventari d'arcaismes, també justifica que la conjunció no hi aparegués.

29. Fabra (1926: n. 1) advertia que el seu estudi es basava en la documentació reunida a Rubió (1907), on registrem les formes següents (entre parèntesis indiquem el número de document): *ja sia ço que* (LIV), *jassia que* (CLXXVII, CCXLV, CCCXIV), *jassie que* (CCXIV), *jassia* (CCLXXXIII, CCLXXXIV, CCCCXC).

El cas és, però, que Fabra (1917) i les edicions successives no van registrar tampoc *jatsia* ni cap altra variant seva. Més encara, el 27 de juny de 1923, Fabra dedicà una de les seves converses filològiques a *jatsia*, concretament per expressar la seva opinió contrària a la reintroducció d'aquest mot en la llengua literària:

> *Jatsia* és en català antic una conjunció concessiva, vol dir *encara que*, *si bé*. Àdhuc amb aquesta significació és ja discutible si convé de reintroduir-la en la llengua literària; però ¿quina solta tindria de reprendre-la per fer-li exercir arbitràriament la funció sintàctica que ja exerceix i ha exercit en tot temps el mot *sia*? (Fabra 1984: núm. 401)

El motiu era que, lluny de donar-li l'ús concessiu corresponent, els escriptors tendien a adoptar-la com a equivalent de *sia... sia...*, com mostren els exemples següents:

(32) a. Els atolls han estat formats per les construccions de coralls fonamentades demunt plataformes submarines d'origen volcànich situades *jatsía* a flor d'ayga, *o bé* a menys de 37 metres de fondaria (Font, *Curs*, 114.12, *apud CTILC*)

b. «L'altre» –jatsia alumne o bé professor pel nostre cas– és un gremolejador irritant (Fullat, *Reflexions*, 77.23, *apud CTILC*)

Doncs bé, malgrat aquesta presa de posició, la conjunció, que figura de passada a Fabra (1956: 100,9), finalment s'inclogué l'any 1932 al *DGLC* (1028*b*, s. v. *ja*), però amb la forma *ja sia que* (la mateixa que figura a la gramàtica pòstuma), i d'aquí ha acabat entrant en diccionaris posteriors, com el *DIEC* i el *GDLC* (vg. nota 6).[30] Aquesta circumstància ha implicat, en aquest cas concret, una certa manca de correspondència entre la norma lèxica i la gramatical, que no sembla que hagi cridat l'atenció de lexicògrafs i gramàtics.

8. Conclusions

El panorama que hem prefigurat en aquest estudi mostra que la conjunció *jatsia (que)* és la culminació del procés de gramaticalització de l'adverbi *ja* en l'expressió de

30. En certa manera pot sorprendre que Fabra optés per la forma analítica *ja sia que* en comptes de la forma sintètica *jatsia (que)* o fins i tot per *jassia*, que predomina en la documentació cancelleresca estudiada per Fabra. És possible que en aquesta decisió hagués pesat la voluntat d'evitar complicacions gràfiques i de confusió de variants.

la concessivitat en la llengua antiga, un procés que s'observa també en altres llengües romàniques. Tanmateix aquest procés no es va acabar de completar en vista de les nombroses variants amb què es manifestà al llarg d'aquell període. La generalització de l'ús concessiu de la locució conjuntiva *encara que* (entre els segles xiv i xv) i el desplaçament de *ja* cap a l'expressió de causa mitjançant la nova locució *ja que* (entre els segles XV i XVI) van coincidir amb l'abandonament progressiu de *jatsia (que)*. Aquesta conjunció també desaparegué de les altres llengües romàniques aproximadament per la mateixa època i per motius semblants. Els intents de reintroduir la conjunció en la llengua moderna no han tingut gaire repercussió, i sovint han acabat per confondre'n el valor. Davant d'aquesta confusió, el procés de codificació ha vacil·lat, especialment pel criteri canviant de Fabra, i ha dut a introduir en el diccionari normatiu la forma *ja sia que*, que, en canvi, no consta a la gramàtica normativa.

XAVIER ROFES MOLINER
Oficina de Gramàtica. Institut d'Estudis Catalans

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Académie Française (1694) *Le dictionnaire de l'Académie françoise, dédié au Roy* [en línia], Paris, Vve. J. B. Coignard et J. B. Coignard, 2 vol. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k503971/f598.CadresPage> [febrer 2007]

Académie Française (1762) *Dictionnaire de l'Académie françoise* [en línia], Paris, Vve. B. Brunet, 1762, 2 vol. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k504034/f965.CadresPage> [febrer 2007]

Accademia della Crusca (1623) *Vocabolario degli accademici della Crusca* [en línia], Venezia, J. Sarzina. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k51164r/f405.CadresPage> [febrer 2007]

Accademia della Crusca (1691) *Vocabolario degli accademici della Crusca* [en línia], Firenze, Stamperia dell'Accademia della Crusca. <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k51166f/f766.CadresPage> [febrer 2007]

Alibèrt, L. (2000 [1a ed. 1935]) *Gramatica occitana: segons parlars lengadocians*, Tolosa / Barcelona, Institut d'Estudis Occitans / Institut d'Estudis Catalans, 2000.

Alomar, A. I. (2003*a*) «Enc que», dins A. I. Alomar, *Línia directa*, XIV, pp. 12-13.

— (2003*b*) «La locució concessiva *enc que*», *Randa* 51, pp. 183-190.

Amengual, J. J. (1835) *Gramática de la lengua mallorquina*, Palma, Impr. Real reg. por D. Juan Guasp.

Anglade, J. (1921) *Grammaire de l'ancien provençal ou ancienne langue d'oc*, Paris, Klincksieck.

Badia, A. M. (1962) *Gramática catalana*, Madrid, Gredos, 2 vol.

—(1982 [1a ed. 1954]) «Els orígens de la frase catalana» dins *La llengua catalana ahir i avui*, Barcelona, Curial, pp. 11-28.

— (1994) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (1999) *Les* Regles d'esquivar vocables *i «la qüestió de la llengua»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Ballot, J. P. (1987 [1a ed. 1814]) *Gramatica y apología de la llengua cathalana* [ed. or. en línia], a cura de M. Segarra, Barcelona, Alta Fulla. <http://www.lluisvives.com/FichaObra.html?Ref=5294&portal=1> [febrer 2007]

Bassols, M. (1987 [1a ed. 1956]) *Sintaxis latina*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2 vol.

Bofarull, A. de & A. Blanch (1867) *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Espasa Hnos.

Bonet, E. & M.-R. Lloret (1998) *Fonologia catalana*, Barcelona, Ariel.

Brunot, F. & Ch. Bruneau (1949) *Précis de grammaire historique de la langue française*, Paris, Masson & Cie.

CICA = Torruella, J. dir., *Corpus Informatitzat del Català Antic* [en línia], <http://jad.jadserver.com:8080/cica/index.php> [febrer 2007]

Colom, M. (1984) *Glossari general lul·lià*, III, Palma, Moll.

Colón, G. (2001) *Les* Regles d'esquivar vocables*: autoria i entorn lingüístic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (2005) «Encara les "Regles de esquivar vocables"», *Estudis Romànics* 27, pp. 219-225.

CORDE = Real Academia Española, *Corpus Diacrónico del Español* [en línia], <http://corpus.rae.es/cordenet.html> [febrer 2007]

CTILC = Institut d'Estudis Catalans, *Corpus Informatitzat de la Llengua Catalana* [en línia], <http://pdl.iec.cat/entrada/paraules.asp> [febrer 2007]

Cuenca, M. J. & Massip (2005) «Connectors i processos de gramaticalització», *Caplletra* 38, pp. 259-277.

DAF = Greimas, A. J. (2004): *Dictionnaire de l'ancien français*, Paris, Larousse.

DCCL = Esteve, J., J. Bellvitges & A. Juglà (1803-5) *Diccionario catalan-castellano-latino*, Barcelona, Of. de Tecla Pla Vda., 2 vol.

DCECH = Corominas, J. & J. A. Pascual (1980-1991) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico,* Madrid, Gredos, 6 vol.

DCVB = Alcover, A. M. & F. de B. Moll (1926-1962) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma, Moll, 10 vol.

DDLC = Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* [en línia], <http://dcc.iecat.net/ddlc/index.asp> [febrer 2007]

DECat = Coromines, J. (1980-2001) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial / La Caixa, 10 vol.

DELI = Cortelazzo, M. & P. Zolli (1999) *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli.

DGLC = Fabra, P. (1932) *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Llibreria Catalònia.

DGLF = Hatzfeld, A., A. Darmesteter, A. Thomas (1964) *Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVIIè siècle jusqu'a nos jours*. Paris, Delagrave, 2 vol.

DGMG = Martí Gadea, J. (1891) *Diccionario general valenciano-castellano*, València, Impr. de J. Canales.

DIEC = Institut d'Estudis Catalans (1995) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona / Palma / València, Edicions 3 i 4 / Edicions 62 / Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DLCL = Labèrnia, P. (1840) *Diccionari de la llengua catalana amb la correspondència castellana i llatina*, Barcelona, Est. dels hereus de la Vda. Pla, 2 vol.

Dols, N. (2002) «Fenòmens en grups consonàntics», dins Solà, J. *et al.* (2002) vol. 1, pp. 321-343.

Domènech, J. (1829) *Elementos de gramática castellana-catalana entresacados de varios autores*, Barcelona, Impr. de la Vda. e H. de Brusi.

DRAE = Real Academia Española (1739) *Diccionario de la lengua castellana* [en línia], Madrid, Impr. de la Real Academia Española, 6 vol. <http://buscon.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtlle> [febrer 2007]

Esteve, J. (1489) *Liber elegantiarum* [en línia], a cura de L. B. Polanco, Barcelona, Universitat de Barcelona, <http://www.ub.es/stitc/liber.htm> [febrer 2007]

Estorch, P. (1857) *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Impr. de los herederos de la Vda. Pla.

EWFS = Gamillscheg, E. (1969), *Etymologisches wörterbuch der französischen sprache*, Heidelberg, Carl Winter.

Fabra, P. (1993 [1a ed. 1891]) «Ensayo de gramática de catalán moderno», dins *Ensayo de gramática de catalán moderno: Contribució a la gramàtica de la llengua catalana*, a cura de S. Bonet, Barcelona, Alta Fulla.

— (1912) *Gramàtica de la lengua catalana*, Barcelona, Tipografia L'Avenç.

— (1917) *Diccionari ortogràfic: precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (1926) *La coordinació i la subordinació en els documents de la cancilleria catalana durant el segle XIV*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (1933 [1a ed. 1918]) *Gramàtica catalana*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

— (1993 [1a ed. 1954]) *Gramàtica catalana*, a cura de J. Coromines, Barcelona, Teide.

— (1984) *Converses filològiques*, a cura de J. Rafel, Barcelona, Edhasa, 2 vols.

Febrer, A. (1804) *Principis generals de la llengua menorquina*, dins A. Febrer (2004), *Obres gramaticals,* I, a cura de J. Ginebra, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Ferrer, I. (1896) *Gramática de la llengua catalana segons los principis que informan la gramática histórica*, Barcelona, Impr. Renté y Cantó.

FEW = Wartburg, W. v. (1948 i ss.) *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, Basel, Zbinden Druck un Verlag.

Forteza, T. (1915) *Gramática de la lengua catalana*, [Palma], Diputación Provincial de Baleares.

GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1998.

GDLI = Bataglia, S. (1961 i ss.) *Grande dizionario della lingua italiana*, Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 21 vol.

GMIL = Du Cange (1954) *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Graz, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, 10 vol.

GRANDIA, M. (1901) *Gramàtica etimològica catalana*, Barcelona, Esc. tip. y Llibr. Salesiana.

HERMAN, J. (1963) *La formation du système roman des conjonctions de subordination*, Berlin, Akademie-Verlag.

HERRERO DE LOIZAGA, F. J. (2005) *Sintaxis histórica de la oración compuesta en español*, Madrid, Gredos.

JENSEN, F. (1994) *Syntaxe de l'ancien occitan*, Tübingen, Max Niemeyer.

KLESPER, O. (1930) «Beiträge zur syntax altkatalanischer konjunktionen», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, XVIII, pp. 321-421.

KÖNIG, E. (1994) «Concessive clauses», dins R. E. ASHER ed., *The Encyclopedia of language and linguistics*, II, Oxford / New York / Seoul / Tokyo, Pergamon, pp. 679-681.

LACAVALLERIA, J. (1696) *Gazophylacium catalano-latinum dictiones phrasibus illustratas, ordine literario comprehendens, cui subjicitur irregularium verborum elenchus*, Barcelona, A. Lacavalleria.

LÉVY, É. (1909) *Petit dictionnaire provençal-français*, Heidelberg, Carl Winter.

LITTRÉ, É. (1863) *Dictionnaire de la langue française* [en línia], París, Librairie de L. Hachette et Cie <http://francois.gannaz.free.fr/Littre/accueil.php> [febrer 2007]

MARCH, J. (1921 [1a ed. 1371]) *Diccionari de rims* [en línia], a cura d'A. GRIERA, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. <http://www.aulamariustorres.org/materials/biblioteca/preceptives/march/Diccionari_rims.pdf > [febrer 2007]

MARTÍ I CASTELL, J. & J. MORAN (1986) *Documents d'història de la llengua catalana: dels orígens a Fabra*, Barcelona, Empúries.

MARVÀ, J. (1968) *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcelona, Barcino.

MEYER-LÜBKE, W. (1974) *Grammaire des langues romanes*, Ginebra/Marsella, Slatkine/Laffite, 4 vol.

MOLL, F. de B. (1993 [1a ed. 1968]) *Gramàtica catalana: referida especialment a les Illes Balears*, Palma, Moll.

— (2006 [1a ed. 1952; 1a ed. cat. 1991]) *Gramàtica històrica catalana*, ed. corr. i anotada per J. MESTRE, València, Universitat de València.

MONTERO CARTELLE, E. (1992) «La trayectoria cronológica y modal de la expresión concesiva *maguer(a) (que)*» dins ARIZA, M. coord., *Actas del II Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, vol. 1, pp. 701-710.

MORAN, J. & J. A. RABELLA (2001) *Primers textos de la llengua catalana*, Barcelona, Proa.

Nebot, J. (1894) *Apuntes para una gramática valenciana popular*, València, Impr. de Ripollés.

Nebrija, E. A. & G. Busa (1987 [1a ed. 1507]) *Diccionario latín-catalán y catalán-latín*, ed. facsímil a cura de G. Colón i A.–J. Soberanas, Barcelona, Puvill.

Nonell, J. (1898) *Gramàtica de la llenga catalana*, Manresa, Est. Tip. de Sant Josep.

Par, A. (1927) *«Curial i Güelfa». Notes lingüístiques y d'estil*, Barcelona, Balmes.

Pérez Saldanya, M. (1988) *Els sistemes modals d'indicatiu i de subjuntiu*, Barcelona / València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de València.

Pérez Saldanya, M. & V. Salvador (1995) «Fraseologia de l'*encara* i processos de gramaticalització», *Caplletra* 18, pp. 85-108.

Petit, J. (1998 [ca. 1823]) *Gramàtica catalana predispositiva*, a cura de J. Ginebra, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Puiggarí, P. (1852) *Grammaire catalane-française à l'usage des français*, Perpinyà, J.–B. Alzine.

Quer, J. (2002) «Subordinació i mode» dins Solà, *et al.* (2002), vol. 3, pp. 2799-2868.

Recasens, D. (1991) *Fonètica descriptiva del català: assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle xx*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Regles = Fenollar, B. & J. Pau (ca. 1492-1497) *Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, ed. facsímil dins Badia (1999).

Ridruejo, E. (1984) «Tres catalanismos (y aragonesismos) sintácticos en "Los doze trabajos de Hércules" del marqués de Villena», *Archivo de Filología Aragonesa* 34-35 pp. 273-290.

Robert, P. (2007) *Le nouveau Petit Robert de la langue française 2007*, rev. i ampl. per J. Rey-Debove i A. Rey, Paris, Le Robert.

Ros, C. (1764) *Diccionario valenciano-castellano*, València, Impr. de B. Monfort.

Rosembach, J. (1916 [1a ed. 1502]) *Vocabulari català-alemany*, a cura de P. Barnils, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Rovira i Virgili, A. (1916) *Gramàtica elemental de la llengua catalana*, Barcelona, A. López.

Rubió i Lluch, A. (1907) *Documents per l'historia de la cultura catalana mig-eval*, vol. I, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

Russell-Gebbett, P. (1965) *Mediaeval Catalan linguistic texts*, Oxford, The Dolphin Book.

SALVADOR, V. (2002) «Les construccions condicionals i les concessives», dins SOLÀ, J. *et al.* (2002), vol. 3, pp. 2977-3025.

SANCHIS GUARNER, M. (1993 [1a ed. 1950]) *Gramàtica valenciana*, ed. a cura d¸A. FERRANDO, Barcelona, Alta Fulla.

SOBERANAS, A.-J. (1980) «*Macari*, un hel·lenisme inadvertit en el català medieval», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* I, pp. 31-37.

SOLÀ I PUJOLS, J. (2002) *et al*. dirs. (2002) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, 3 vols.

— «Modificadors temporals i aspectuals», dins SOLÀ, J. *et al*. (2002), vol. 3, pp. 2867-2936.

ULLASTRA, J. (1980) *Grammatica cathalána*, a cura de M. ANGUERA, Biblograf.

TLF = *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789-1960)* [en línia], Paris, Centre National de la Recherche Scientifique / Gallimard, 16 vol. <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm> [febrer 2007]

VALENTÍ FIOL, E. (1984 [1a ed. 1945]) *Sintaxis latina*, Barcelona, Bosch.

VLCM = Institut d'Estudis Catalans, *Vocabulari de la llengua catalana medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain* [en línia] <http://www.iecat.net/faraudo/> [febrer 2007]

VENY, J. (1998 [1a ed. 1978]) *Els parlars catalans: (síntesi de dialectologia)*, Palma, Moll.

WHEELER, M. W., A. YATES & N. DOLS (1999) *Catalan: a comprehensive grammar*, London / New York, Routledge.

ZINGARELLI, N. (2007) *Lo Zingarelli 2007: vocabolario della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli.

10. REFERÈNCIES DEL CORPUS

10.1. Fonts pertanyents al *CICA*

Agramont, *Regiment* = AGRAMONT, J. d' (1998) *Regiment de preservació de la pestilència*, a cura de J. VENY, Lleida/Barcelona, Universitat de Lleida/Enciclopèdia Catalana.

Antiquitats II = *El libre de antiquitats de la Seu de València*, (1994), I, a cura de J. MARTÍ I MESTRE, Barcelona/València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 189-217.

Clams II = Diéguez Seguí, M. À. (2002) *Clams i crims en la València medieval segons el «Llibre de cort reial de justícia» (1279-1321)*, Alacant, Universitat d'Alacant.

Cocentaina = *El català i l'aragonès en els inicis del Regne de València segons el Llibre de cort de justícia de Cocentaina (1269-1295)*, Alcoi, Marfil, 1996.

Conques, *Job* = Conques, J. *Llibre de Job*, a cura de M. I. Peyrats a partir de l'edició de S. Galmès.

Desclot, *Crònica* II = Desclot, B. (1951) *Crònica*, vol. II, a cura de M. Coll i Alentorn, Barcelona, Barcino.

Desclot, *Crònica* V = Desclot, B. (1951) *Crònica*, vol. V, a cura de M. Coll i Alentorn, Barcelona, Barcino.

Despuig, *Col·loquis* = Despuig, C. (1981) *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, a cura d'E. Duran, Barcelona, Curial.

Diàlegs = Alegre, M. (2004) *Diàlegs de Sant Gregori. Retranscripció i estudi lingüístic de la versió catalana de 1340*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona.

Edats = «Les edats de Jesucrist i L'epístola de Jesucrist», dins *Evangelis del manuscrit de Marmoutier*, a cura de J. M. Furió, València, Universitat de València, treball d'investigació, 2003.

Eiximenis, *Dotzè* I.1 = Eiximenis, F. (2005) *Dotzè del Crestià* (primera part, volum primer), a cura de X. Renedo, Girona, Universitat de Girona/Diputació de Girona.

Epistolari I*b*, I*d* i I*e* = *Epistolari de la València medieval*, vol. I, a cura d'A. Rubio Vela, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

Jaume I, *Fets* = *Llibre dels fets del rei en Jaume*, vol. II, a cura de J. Bruguera, Barcelona, Barcino, 1991.

Judicis I = «Llibre dels judicis (Llibre jutge)», dins Moran, J. & J. A. Rabella (2001), pp. 77-78.

Liori i Requesens, *Epistolaris* = *Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens (segle XVI)*, a cura d'E. de Ahumada, València, Universitat de València, 2003.

Lletres = Serra i Ràfols, E. (1952) «Cinc lletres privades catalanes del segle XIV», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, pp. 25-31.

Llull, *Doctrina* I = Llull, R. (2005) *Doctrina pueril*, a cura de J. Santanach, Palma, NEORL, pp. 7-271.

Llull, *Medicina* = Llull, R. *(2002) Començaments de medicina. Tractat d'astronomia*, a cura de L. Badia, Palma, Patronat Ramon Llull.

Llull, *Santa Maria* = Llull, R. (2005), *Das Buch über die heilige Maria. Libre de Santa Maria*, a cura de F. Domínguez & B. Garí, Stuttgart / Bad Cannstat, Friedrich Frommann Verlag.

Martorell, *Tirant* = Martorell, J. (2005) *Tirant lo Blanch*, a cura d'A. Hauf, València, Tirant lo Blanch, 2005.

Memòries = Martí Mestre, J. (1997) «Les Memòries del cavaller valencià Gaspar Antist (s. xvi)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 73, pp. 235-272.

Organyà = *Homilies d'Organyà*, a cura d'A.-J. Soberanas, A. Rossinyol & A. Puig, Barcelona, Barcino, 2001, pp. 117-125.

Questa = Martines, V. (1993) *La versió catalana de la Queste del Saint Graal: Estudi i edició*, tesi doctoral, Alacant, Universitat d'Alacant, 3 vol.

Sant Vicent, *Sermons* IV = sant Vicent Ferrer (1977), *Sermons*, IV, a cura de G. Schib, Barcelona, Barcino.

Sereneta, *Cartes* II = Vinyoles i Vidal, T.-M. (1984) «Cartes d'una catalana del segle xiv al seu marit», dins *Estudis Universitaris Catalans. Estudis de Llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra*, IV, Barcelona, Curial, pp. 387-419.

Usatges = *Usatges de Barcelona*, a cura de J. Bastardas, Barcelona, Noguera, 1984.

Vilamur = «Carta del comanador de Vilamur, B. de Lliri, al bisbe d'Urgell, Ponç de Vilamur», dins Moran, J. & J. A. Rabella (2001), pp. 119-122.

Vides = *Vides de Sants Rosselloneses*, II, a cura de Ch. S. Maneikis Kniazzeh & E. J. Neugaard, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.

10.2. Altres fonts complementàries

Basset, *RIALC*: Rao 14.12 = Basset, J. (1988) «Yeu vos requir, Na ladria malvada» [en línia], dins *Lírica trobadoresca del segle xv. Joan Basset i altres poetes inèdits del Cançoner Vega-Aguiló*, a cura de P. Bohigas, València / Barcelona, Institut de Filologia Valenciana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 78. <http://www.rialc.unina.it/14.12.htm> [febrer 2007]

Cid = *Poema de Mio Cid* [en línia], ed. paleogr. de R. Menéndez Pidal, Madrid, [s. n.], 1961. <http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=7958&portal=68> [febrer 2007]

Cervantes, *Quixote* II = Cervantes, M. (1615) *Segunda parte del ingenioso cavallero Don Quixote de la Mancha* [en línia], Madrid, Juan de la Cuesta. <http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?portal=0&Ref=7556> [febrer 2007]

Cifar = *Libro del cavallero Cifar*, a cura de J. M. Cacho, Zaragoza, Universidad de Zaragoza, 2003 [*apud CORDE*].

Consolació = Boeci (1873) *Libre de consolacio de philosophia* [en línia], a cura de B. Muntaner, Barcelona, Llibr. d'A. Verdaguer. <http://www.lluisvives.com/FichaObra.html?portal=1&Ref=4781> [febrer 2007]

Curial II = *Curial e Güelfa*, II, a cura de R. Aramon, Barcelona, Barcino, 1931.

Eiximenis, *Usar* = Eiximenis, F. (1983) *Com usar bé de beure e menjar*, a cura de J. J. E. Gracia, Barcelona, Curial.

Ferrer, *RIALC*: Rao 61.8 = Ferrer, F. (1989) «O, be's despit e gran dolor» [en línia], dins *Obra completa*, Barcelona, Barcino, p. 217. <http://www.rialc.unina.it/61.8.htm> [febrer 2007]

Font, *Curs* = Font i Sagué, N. (1905) *Curs de geología dinàmica y estratigràfica aplicada a Catalunya*, Barcelona, Establ. Gr. Thomas. [*apud CTILC*]

Fullat, *Reflexions* = Fullat, O. (1967) *Reflexions sobre l'educació*, Barcelona, Nova Terra. [*apud CTILC*]

Legenda = Tausend, M. (1995) *Die altokzitanische Version B der «Legenda aurea» (Ms. Paris, Bibl. Nat., n. acq. fr. 6504)* [en línia], Tübingen, Niemeyer, 1995. <http://www.rialto.unina.it/prorel/LA/LA.htm> [febrer 2007]

Masdovelles: *RIALC*: Rao 103.81 = Masdovelles, J. B. (1938) de «Jatz que tots jorns, per ma granda folhia» [en línia], dins R. Aramon, *Cançoner dels Masdovelles*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 180. <http://www.rialc.unina.it/103.81.htm> [febrer 2007]

Metge, *Fortuna* = Metge, B. (1983) *Llibre de fortuna e prudència,* dins *Obra completa de Bernat Metge*, a cura de L. Badia & X. Lamuela, Barcelona, Selecta, pp. 69-106.

Miracles I = Lieja, A. (2004) *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet*, I, a cura de J.-A. Ysern, Barcelona, Barcino.

Ordinación = *Ordinación dada a la ciudad de Zaragoza por el rey don Fernando I*, ed. de M. MORA, Zaragoza, Impr. Mariano Escar, 1908 [*apud CORDE*].

Romancer = *Romancer català*, text establert per M. MILÀ I FONTANALS, Barcelona, Edicions 62 / La Caixa, 1980.

Tesoro = *Libro del tesoro*, Girona, Catedral 20a5, ed. de Dawn PRINCE, Madison, Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1990 [*apud CORDE*].

Vidal = *Vidal mayor*, ed. de G. TILANDER, Lund, Hakan Ohlssons Boktryckeri, 1956 [*apud CORDE*].

Monogràfic
«Microvariació sintàctica: el català i l'espanyol comparats»
coordinat per M. Lluïsa Hernanz i Carbó i
Gemma Rigau i Oliver

MICROVARIACIÓ SINTÀCTICA: EL CATALÀ I L'ESPANYOL COMPARATS*

És un fet ben conegut que llengües molt diferents manifesten en major o menor grau similituds notables i que llengües estretament emparentades poden igualment divergir de forma inesperada. La necessitat d'integrar de forma coherent aquesta dualitat és consubstancial a l'estudi del llenguatge. Amb paraules de Rizzi (2004 : 327),

> The issue of properly characterizing invariance and variation, an issue common to any science having to do with a rich phenomenology, arises in a specially interesting way in the case of language.

Els articles que integren aquest monogràfic, elaborats des d'una perspectiva comparativa, responen a un doble objectiu: analitzar les diferències sintàctiques que presenten el català i l'espanyol i ressaltar aquelles altres propietats que són compartides, amb la convicció que tant les simetries com les asimetries ens permetran detectar i caracteritzar els principis generals que regeixen les llengües.

* Volem donar las gràcies als autors que han contribuït en aquest monogràfic sobre microvariació sintàctica i que han acceptat amb il·lusió de buscar simetries i asimetries entre el català i l'espanyol. També manifestem el nostre agraïment a Ester Prat i a Víctor Acedo Macellán, que ens han ajudat –amb els seus bons oficis com a correctora i traductor, respectivament– a millorar els textos, com també ho han fet des d'una altra perspectiva els revisors anònims.

El recurs a la comparació entre llengües com a estratègia per a establir patrons de funcionament generals en l'estudi del llenguatge té una llarga tradició en la història de la lingüística. Hom pot afirmar, en efecte, que la consolidació de la lingüística com a disciplina moderna a principis del s. XIX està íntimament lligada a l'emergència del mètode comparatiu i al desenvolupament de la dialectologia. Com observa Benincà (1989: 1), «Inicialment, les primeres intuïcions sobre la regularitat lingüística partien de l'observació de la variació lingüística». Durant aquesta etapa, l'anàlisi de la variació lingüística –per exemple, la comparació de la morfologia verbal de les llengües indoeuropees– va evolucionar des d'una visió dels canvis com a fets arbitraris i accidentals fins a la formulació rigorosa, per part dels neogramàtics, de *regles* fonètiques que operen sense excepcions.[1] Tal com ho resumeix Pedersen (1931: 290), «Allò que primer es formulava com a mera irregularitat va acabar esdevenint estricta regularitat». Regularitat i irregularitat són, doncs, dos factors en bona mesura interdependents i perfectament conciliables en l'estudi del llenguatge.

Al llarg dels darrers 25 anys, l'interès teòric pels estudis de caràcter comparat ha experimentat un impuls molt important. La nova sintaxi comparada difereix, però, de la tradició clàssica decimonònica en el fet que no prioritza la perspectiva diacrònica, sinó que, de forma congruent amb els postulats del marc conceptual en què s'inscriu –el model de la Gramàtica Generativa (GG)–, parteix d'un enfocament de caràcter psicològic i biològic. L'objectiu fonamental és en aquest cas caracteritzar la facultat del llenguatge, la qual, en la mesura que dimana de les capacitats cognitives de la ment humana, es materialitza en forma de patrons regulars en les diferents llengües naturals. La diversitat lingüística, doncs, està severament restringida pels principis del que anomenem *gramàtica universal*. Cal, per tant, treballar en dos fronts complementaris, només assolibles des d'una perspectiva comparatista: d'una banda, establir les propietats lingüístiques que són universals i recurrents en les llengües; d'altra banda, determinar aquells aspectes que varien d'una llengua a una altra i, igualment, els límits de la variació possible (*cf.* Rizzi 1989: 8). Considerem, a tall d'il·lustració, les oracions interrogatives. És fàcilment constatable la multiplicitat de manifestacions que presenten aquestes construccions en les llengües. Així, per exemple, en català, però no pas en espanyol, una interrogativa total pot anar precedida per la partícula de modalitat *que*, tal com ho demostra el contrast entre *Que plou*? i *¿*Que llueve*? Ambdues llengües, en

1. Cf. Pedersen (1931), cap. 7, Lyons (1968), cap. 1, i Benincà (1989: 1), entre altres autors.

canvi, coincideixen quant a la posició prominent en què apareixen els mots interrogatius, els quals han de desplaçar-se al principi de l'oració: *Què has fet*?; *¿Qué has hecho*? Aquesta situació difereix de la que trobem en francès, llengua en què les marques interrogatives poden romandre *in situ*: *Tu as fait quoi*? Ara bé, més enllà de les divergències ressenyades, en totes tres llengües els fenòmens de moviment estan sotmesos a una restricció de caràcter universal, com és el fet que no operen a partir de l'ordre lineal, sinó en funció de criteris de jerarquia estructural. Això es pot constatar comparant en espanyol[2] el funcionament de la regla de formació d'interrogatives (totals) en una oració simple (*El hombre está en la casa*) i en una oració composta (*El hombre, que está contento, está en la casa*). En el primer cas, un cop desplaçat el verb al principi de l'oració, obtenim *¿Está el hombre en la casa*? En el segon cas, però, l'aplicació mecànica d'aquesta mateixa regla –consistent a situar en posició inicial el «primer» verb que trobem a l'oració- dóna lloc a una seqüència agramatical **¿Está el hombre, que contento, está en la casa?* Això significa que la derivació de l'oració ben formada *¿Está el hombre, que está contento, en la casa?* és el resultat de moure no pas el «primer» verb que apareix en l'ordre lineal, sinó el més «prominent» en la jerarquia sintàctica, és a dir, el verb principal.[3] La propietat que s'acaba de comentar –el fet que les regles del llenguatge siguin sensibles a les dependències estructurals- és una restricció universal que el parlant maneja sense haver-ne rebut una instrucció explícita. Com afirma Chomsky (1988: 45),

> This knowledge is part of the child's biological endowment, part of the structure of the language faculty. It forms part of the mental equipment with wich the child faces the world of experience.

Compatibilitzar l'anàlisi de la variació lingüística amb una concepció del llenguatge que privilegiï la noció de regularitat exigeix un refinament teòric notable. De fet, en els seus estadis inicials, el progrés teòric de la GG va romandre molt ancorat en l'estudi d'un nombre reduït de llengües, especialment l'anglès. És a partir dels anys 80, amb el desenvolupament del model anomenat de *Principis i Paràmetres* (*PiP*) –*cf.*

2 . Els exemples –formulats originàriament en espanyol– procedeixen de Chomsky (1988: 41ss.).

3. Dit en altres termes, la regla de formació d'interrogatives "llegeix" l'estructura de constituents, i per tant, en aplicar-se a l'oració composta abans esmentada, no pot accedir al primer verb *estar*, el qual està integrat dins d'un segment més ampli, tal com s'indica mitjançant els claudàtors: [*el hombre* [*que está contento*]].

Chomsky (1981)–, que la teoria es dota de les eines necessàries per acollir la variació lingüística sense renunciar als seus pressupòsits universalistes de partida. La idea bàsica del model de *PiP* és que la gramàtica universal consta de principis de caràcter molt general que admeten un cert grau de variació en les llengües particulars. Aquest marge de variació es reflecteix formalment a través de la noció de **paràmetre**.[4] Així, per exemple, un principi general que opera sobre les llengües és que les oracions han de tenir subjecte. Aquest requisit, però, es pot veure emmascarat per una sèrie de factors en català i en espanyol, llengües (entre moltes altres) en les quals les oracions (flexionades) *La Maria canta* o *Juan baila* són tan gramaticals com els seus respectius correlats *Canta* i *Baila*, mancats de subjecte explícit. Aquest fenomen, que contrasta amb la situació que trobem en francès o en anglès –i.e., *(*Marie) chante*, *(*John) dances*–, ha estat denominat tradicionalment **Paràmetre de Subjecte Nul**.

Tal com ha estat freqüentment observat,[5] una de les conseqüències més notables del model de *PiP* és el gran impuls que va representar per al desenvolupament de treballs de caràcter comparatiu. La perspectiva paramètrica resulta il·luminadora no solament per a contrastar famílies de llengües relativament distants, com ara les germàniques i les romàniques (aproximació *macroparamètrica*), sinó també per a endinsar-se en l'anàlisi comparada de llengües tipològicament emparentades, com les llengües romàniques (aproximació *microparamètrica*). Vistes les coses així, dues variants romàniques tan properes com el català i l'espanyol proporcionen un banc de proves privilegiat per a aïllar les diferències mínimes que poden ser atribuïbles inequívocament a un determinat paràmetre. Emprant una metàfora de Kayne (2000: 9), treballar amb sistemes gramaticals molt directament emparentats permet simular –de forma similar a allò que es persegueix amb un experiment controlat de laboratori– una situació ideal en la qual es fa abstracció de tots aquells elements irrellevants –difícilment destriables quan es comparen llengües molt distants–, que podrien falsejar els resultats que hom pretén obtenir. Tornant al cas dels subjectes nuls, és fàcilment constatable que el (macro)paràmetre de Subjecte Nul no ens permet establir diferències rellevants entre el català i l'espanyol, car ambdues llengües es comporten semblantment quant a la possibilitat que el subjecte de les oracions flexionades no es

4. Tal com afirma Rizzi (1989: 9), "els paràmetres de la gramàtica universal poden ser conceptualitzats com els punts de bifurcació fonamentals del sistema gramatical general, les diferències irreductibles entre els sistemes gramaticals particulars".

5. Cf. Rizzi (2004), entre altres autors.

realitzi explícitament. I el mateix s'esdevé si comparem el capteniment d'aquestes dues llengües pel que fa a altres propietats habitualment relacionades amb l'esmentat paràmetre, com ara la possibilitat de tenir subjectes postverbals: *Ha cantat la Maria* i *Ha cantado María* són igualment acceptables en català i en espanyol respectivament. Aquests paral·lelismes s'esvaeixen, però, si aprofundim en la consideració de les dades empíriques. Un cas particularment interessant observat per diferents autors –i que també rep una especial atenció en els treballs d'A. Gallego i de F. Ordóñez aplegats en aquest monogràfic– afecta l'ordre VSO, que dóna lloc a construccions perfectament ben formades en espanyol, però no en català, tal com es mostra en els exemples següents: *No pienso yo que esto sea absurdo*, *No penso jo que això sigui absurd*; *Cree el ladrón que todos son de su condición*, **Creu el lladre que tothom és com ell*; *¿Tiene tu madre un peine de plata?*, **Té la teva mare una pinta de plata?* Els contrastos ressenyats resulten del tot imprevisibles des d'una perspectiva macroparamètrica. Cal aplicar, doncs, una malla més fina per tal de poder arribar a aïllar-los i proporcionar-ne una anàlisi adequada, de la qual s'hauran de derivar, lògicament, refinaments en la formulació de les variants paramètriques de la gramàtica universal.

Una innovació important derivada del model de *PiP* que ha esdevingut essencial per al desenvolupament de la sintaxi microparamètrica ha estat la substitució progressiva del concepte tradicional de *construcció gramatical* per nocions de magnitud més reduïda, això és, de *primitius*, la interacció dels quals seria al capdavall el desllorigador de les diferències ostensibles que s'observen entre les llengües. Tornant al cas de les interrogatives analitzades més amunt, és fàcilment constatable que la comparació de les diferents variants que adopten aquestes construccions a les llengües romàniques esdevé molt més il·luminadora si hom renuncia a tractar-les «monolíticament» i es concentra en l'anàlisi d'aspectes «atòmics» del seu funcionament, com ara el procés de moviment (l'anomenat *moviment-qu*) que afecta els mots interrogatius (i.e., *Què has fet*?). Vistes les coses així, a banda de poder contrastar nítidament les peculiaritats abans esmentades que presenta aquest procés en català i en espanyol respecte del francès, resulta possible estendre els paral·lelismes a les oracions exclamatives (*Quines coses que has fet*!), i fins i tot establir generalitzacions d'abast més ampli que englobin les subordinades relatives (*Les coses que has fet no m'agraden*) i també altres construccions

6. Tot i que en aquestes oracions no hi tenim un mot-*qu* explícit, s'hi instaura una relació d'operador-variable que presenta similituds evidents amb el cas esmentat de les interrogatives, exclamatives i relatives.

de més difícil classificació (*Tinc moltes coses per fer*; *Aquestes coses són fàcils de fer*).[6] Aquesta trajectòria reduccionista és igualment aplicable al cas de la forma *que* que emergeix a les interrogatives totals del català (*Que plou*?), la qual –tal com ha estat observat a Hernanz & Rigau (2006)– reapareix significativament en diferents construccions de modalitat marcada tant del català (*Que us ho passeu bé*!) com de l'espanyol (¡*Que te vaya bonito*!, ¡*Graciosa que es ella*!). I el mateix s'escau *mutatis mutandis* amb el tractament de què són objecte alguns dels fenòmens abordats en aquest monogràfic com per exemple l'anàlisi que fa X. Villalba de la dislocació a la dreta, l'estudi del funcionament dels termes de polaritat negativa per part de B. Camus, o la caracterització, a càrrec de J. M. Contreras & F. Roca, d'un tipus especial de mot-*qu* que apareix en certes varietats d'interrogatives.

La comparació entre el català i l'espanyol ens permet de situar l'aproximació microscòpica –seguint amb la metàfora de Kayne– en el terreny de la variació interdialectal i, a partir d'aquí, contrastar variants dialectals de totes dues llengües. Aquesta trajectòria ha resultat particularment productiva en els estudis de sintaxi microparamètrica. Prenguem el cas del complement pronominal dels adverbis locatius (i.e., *davant meu, dintre nostre* o *prop seu*). A diferència del que passa en català, en espanyol peninsular el complement pronominal d'aquests adverbis no sol aparèixer en forma genitiva, sinó precedit per la preposició *de* i la forma pronominal obliqua (*delante de mí; dentro de nosotros; cerca de ti*). Ara bé, la forma genitiva o possessiva del pronom en aquests contextos és molt comuna en l'espanyol d'Amèrica[7] (*delante mío; dentro nuestro; cerca tuyo*). La asimetria existent en espanyol entre les dues variants ressenyades reapareix, de forma aparentment inesperada, en el català, llengua en la qual l'opció del dialecte central competeix amb la que és pròpia del valencià, que selecciona en aquests casos la preposició *de* i la forma pronominal obliqua (*davant de mi; dins de nosaltres; prop de tu*). Veiem, doncs, com dues variants dialectals no relacionades geogràficament, una de l'espanyol i l'altra del català, coincideixen de forma estricta. Es tracta, en suma, de dues solucions romàniques que ens ajuden a tipificar una variació paramètrica. La clau per a explicar aquesta diferència ens la subministra –com ha estat observat per diferents autors–[8] el valor nominal que poden conservar els esmentats adverbis locatius (també anomenats «adverbis nominals»). Una bona prova que

7. Cf. RAE (1973: 3.10.11d).
8. Cf. Plann (1986) i Pavón (1999).

confirma aquest supòsit és el fet que tant en català central com en moltes varietats de l'espanyol d'Amèrica són perfectament viables construccions en les quals l'adverbi nominal admet l'article o bé un possessiu pronominal: *Has de veure el darrere de la casa*, *Ho tenia al seu davant*; *Consistirá en conocer el detrás del texto* (Colòmbia), *Te mencionaron en su delante* (Bolívia, Equador, Perú). Aquests exemples, però, resultaran previsiblement agramaticals en els parlars en què els adverbis mencionats no manifestin un capteniment nominal, com s'esdevé, en efecte, en el cas de l'espanyol peninsular i el valencià.

Els sis articles aplegats en aquest monogràfic estudien diferents aspectes de la gramàtica del català i de l'espanyol des d'enfocaments diversos, si bé tots responen a una visió del fenomen comparatiu pròpia de la teoria lingüística generativa. Així, doncs, uns autors posen l'èmfasi en la caracterització de les propietats sintàctiques que defineixen algunes posicions estructurals relacionades amb la modalitat i amb diversos tipus de focus (J. M. Contreras i F. Roca, A. J. Gallego, F. Ordóñez), mentre que d'altres estan més interessats a explorar les restriccions que regeixen certes construccions sintàctiques (B. Camus, M. V. Escandell) o en l'anàlisi quantitativa de la disponibilitat de determinats recursos gramaticals presents en les dues llengües objecte d'estudi (X. Villalba). La majoria dels estudis són sincrònics, excepte en un cas, en què l'enfocament és diacrònic (B. Camus). A més, hi ha treballs atents a la variació diatòpica (M. V. Escandell) o a la variació diastràtica (J. M. Contreras i F. Roca, M. V. Escandell).

Si hi ha un tema estrella en els estudis de sintaxi comparada, és la qüestió de l'ordre dels mots que constitueixen les oracions. Malgrat que els articles d'aquest monogràfic descriuen i analitzen aspectes de la microvariació sintàctica ben diversos, tots se centren en qüestions relatives a la sintaxi de l'ordre. Directament o indirecta, les aportacions del monogràfic ens permeten avançar en el coneixement de la cartografia oracional (*cf.* Rizzi 1997), ja que analitzen aspectes que pertoquen a l'estructura informativa de l'oració –concretament, el focus no contrastiu, les posicions dels subjectes postverbals i les dislocacions per anteposició o posposició–, a l'expressió de la modalitat interrogativa, així com als contextos modals i de polaritat que legitimen els termes de polaritat negativa.

L'ordre dels constituents determina l'estructura informativa oracional en la interfície de la sintaxi i la semàntica discursiva (i la pragmàtica). Però les llengües poden variar en aquest punt. Les posicions de focus disponibles per a l'espanyol no coincideixen plenament amb les del català, segons les hipòtesis defensades per Ángel

J. Gallego i Francisco Ordóñez. En concret, el treball d'Á. J. Gallego, «Defectivitat morfològica i variació sintàctica», proposa una explicació minimista del contrast existent, per exemple, entre l'oració espanyola *Poco dinero es ese, creo yo* i la mala formació del seu equivalent català **Pocs diners són aquests, trobo jo*. Segons aquest autor, aquesta asimetria sintàctica de tipus microparamètric, que permet a l'espanyol –però no pas al català– de manifestar un patró sintàctic de *focus feble*, s'ha de relacionar amb la major riquesa morfològica verbal que presenta l'espanyol. D'acord amb aquesta hipòtesi, les llengües amb una morfologia verbal més explícita tenen una sintaxi més activa, cosa que comporta, entre altres efectes, un ordre sintàctic més lliure. La col·laboració de F. Ordóñez, «Observacions sobre la posició dels subjectes postverbals en català i castellà», mostra que l'espanyol disposa de dues posicions per a subjectes postverbals (no dislocats), mentre que el català només en té una. Així, tant en català com en espanyol els subjectes poden aparèixer darrere dels complements, de forma que l'oració presenta l'ordre VOS: *Avui comprarà menjar en Joan*; *Hoy comprará comida Juan*. En aquestes oracions, el subjecte ocupa una posició de focus. No obstant això, l'espanyol disposa encara d'una altra posició per a un subjecte postverbal, com es veu a *Hoy comprará Juan comida*, on l'ordre és VSO, i també a *Por fin puede Juan dormir*, on el subjecte apareix entre el verb modal i l'infinitiu. La bona formació d'aquestes oracions espanyoles contrasta amb la agramaticalitat de les equivalents catalanes: **Avui comprarà en Joan menjar*; **Finalment pot en Joan dormir*.

Les possibilitats de dislocació de constituents a la perifèria oracional és l'objectiu dels treballs de M. Victòria Escandell i de Xavier Villalba. M. V. Escandell, a «Acusatiu preposicional i dislocació amb clític», compara els complements directes dislocats del català central i de l'eivissenc amb els de diferents parlars de l'espanyol. L'autora, que se centra en els complements directes marcats per la preposició *a* i representats dins l'oració per un pronom clític d'acusatiu, analitza la distribució de l'acusatiu preposicional d'acord amb els valors de topicitat, definitud, especificitat, animació, etc. Escandell conclou que les restriccions que regeixen els parlars catalans estudiats no coincideixen plenament amb les que determinen l'espanyol. Defensa, doncs, que el català i espanyol responen a patrons sintàctics diferents i que no és adient atribuir els paral·lelismes existents a interferències lingüístiques. Si els parlars balears estenen l'acusatiu preposicional als complements dislocats que són tòpics definits (*Colliu-les, a les peres, que ja són madures*), en l'espanyol americà un complement directe definit admet la preposició en posició remàtica (*Después de conocer mucho a la vida, ya no me interesa*

tanto el teatro). X. Villalba, a «La dislocació a la dreta en català i castellà: microvariació en la interfície sintaxi/pragmàtica», caracteritza la sintaxi i la funció discursiva de la dislocació a la dreta en català i en espanyol. Sobre un corpus format per textos paral·lels mesura les aparicions d'aquestes construccions i mostra com les llengües divergeixen no només en les estratègies sintàctiques de què disposen, sinó també en l'ús que en fan. Així, l'espanyol recorre a la dislocació a l'esquerra o al subjecte el·líptic on el català empra la dislocació a la dreta: *Veuràs, tant és que facis com que no facis, que hi vindrem, al teu casament / Pues a tu boda iremos, que quieras o no*; *No sortirà pas, la Marta / Me parece que no sale.*

L'expressió de la modalitat en unes construccions característiques del català i de l'espanyol col·loquials –les anomenades interrogatives escindides– és l'objecte d'estudi de l'article de Joan Miquel Contreras i Francesc Roca titulat «Un tipus especial d'oracions interrogatives: Les interrogatives escindides». Aquestes oracions, semànticament properes a les confirmatòries, van sempre encapçalades per l'element interrogatiu *què/qué* i consten de dos grups entonatius: *Què tornaràs, amb tren?*; *¿Qué iremos, al cine?* La primera part de l'oració recull informació pressuposada i la segona aporta la informació nova sobre la qual es fa la pregunta. J. M Contreras i F. Roca analitzen detalladament l'estructura i les propietats sintàctiques d'aquestes construccions fins ara poc estudiades.

Finalment, una altra qüestió sintàctica que afecta l'ordre dels mots dins l'oració és la relació de concordança entre els inductors negatius i els termes de polaritat negativa. El treball de Bruno Camus, «Evolució de la sintaxi dels contextos de polaritat negativa en castellà i en català», analitza l'evolució d'aquests termes en català i en espanyol des de l'Edat Mitjana fins a l'ús actual. Tal com mostra l'autor, el comportament de les dues llengües divergeix en l'actualitat en els contextos modals legitimadors dels termes de polaritat negativa. Així, és ben formada en català una oració com *Demana-li si vindrà ningú*, mentre que en espanyol *Pregúntale si viene nadie* no pertany a la llengua actual. En canvi, en els contextos imperatius no és possible legitimar un terme de polaritat negativa en cap de les dues llengües: **Ningú que vulgui menjar que ho digui*; **Nadie que quiera comer que lo diga*. En aquests casos, tant l'una com l'altra empren un quantificador inespecífic (*qualsevol, cualquiera*).

M. Lluïsa Hernanz i Carbó Gemma Rigau i Oliver
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Benincà, P. (1989) *Dialect Variation on the Theory of Grammar*, Dordrecht, Foris.

Chomsky, N. (1988) *Language and Problems of Knowledge*, Cambridge: MIT Press.

Hernanz, M. L. & G. Rigau (2007) «Variación dialectal y periferia izquierda», en Fernández, B. & I. Laka (eds.) *Andolin gogoan. Essays in honour of Professor Eguzkitza*, Gipuzkua, Euskal Herriko Unibersitatea, 435-452.

Kayne, R. S. (2000) *Parameters and Universals*, Oxford, Oxford University Press.

Lyons, J. (1968) *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press.

Pavón, M, V. (1999) «Clases de partículas: preposición, conjunción y adverbio», en Bosque I. & V. Demonte (eds.) *Gramática descriptiva de la lengua española,* vol 1. Madrid, Espasa, pp. 565-655.

Plann, S. (1984) «Cláusulas cuantificadas», *Verba* 11, pp. 101-128.

Pedersen, H. (1931) *The Discovery of Language. Linguistic Science in the 19th Century*, Cambridge, Harvard University Press.

R.A.E. (1973) *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe.

Rizzi, L. (1989) «Une théorie de la syntaxe comparative», en Roberge, Y. & M.-T. Vinet, *La variation dialectale en grammaire universelle*. Montréal : Les Presses de l'Université de Montréal. 8-10.

— (2004) «On the study of the language faculty: Results, developments, and perspectives». *The Linguistic Review*, 21, 323-344.

BRUNO CAMUS BERGARECHE

EVOLUCIÓ DE LA SINTAXI DELS CONTEXTOS DE POLARITAT NEGATIVA EN CASTELLÀ I CATALÀ

0. Introducció

L'objectiu d'aquest treball és comparar l'evolució de la sintaxi dels entorns de polaritat en català i castellà. Ens interessa sobretot descriure com ha canviat la distribució de quantificadors i altres paraules considerades de tipus negatiu en contextos descrits modernament com a polars, tant de polaritat negativa com de polaridat modal. D'aquesta manera, resultarà evident una disponibilitat sintàctica més àmplia dels quantificadors catalans i les fortes restriccions distribucionals de les mateixes peces en castellà.

En primer lloc, farem una breu presentació de les qüestions teòriques imprescindibles per a afrontar la descripció d'aquest àmbit de la sintaxi de les llengües naturals. Distingirem la polaritat negativa i la polaritat modal, seguint Bosque (1999), i veurem la relació que es pot establir entre elles, per tal de descriure, a continuació, els tipus de paraules possibles en les estructures amb característiques polars.

Caplletra 42 (Primavera 2007), pp. 119-144

Al segon apartat, descriurem quina era la situació dels contextos polars tant en castellà com en català medieval, per poder seguir, al tercer apartat, l'evolució fins a l'actualitat i així comprendre clarament la naturalesa de les diferències modernes entre les dues llengües. Finalment, farem una breu recapitulació amb la totalitat de les dades presentades.

1. La polaritat modal i la polaritat negativa

La lingüística moderna ja fa molts anys que considera la polaritat com una propietat de les oracions que condiciona i determina el tipus d'unitats que hi poden aparèixer. Així, acceptem que cada oració presenta una polaritat específica, afirmativa, negativa o modal, que és indicada per diferents marques de polaritat o inductors de polaritat. La conseqüència més rellevant de la polaritat manifestada per aquests inductors de polaritat és que fan possible l'aparició de paraules o expressions la distribució de les quals està precisament restringida als entorns polars; són els anomenats *termes de polaritat*. La vinculació evident entre els inductors i els termes de polaritat ens permet considerar aquest comportament com un cas especial de concordança de trets (polars), realitzada en forma de restriccions distribucionals.

Si prenem com exemple els entorns polars modals, que trobem descrits a Bosque (1999), tindrem una idea clara del funcionament d'aquesta propietat sintàctica. Els contextos que aquest autor denomina modals són generats, entre d'altres que podrem veure més tard, per predicats intensionals com *buscar, poder, voler*, etc., els quals proporcionen un marc de referència contingent o virtual que afavoreix la interpretació inespecífica de les entitats al·ludides. Dins d'aquests entorns de polaritat que els inductors modals (IIMM) fan sorgir (inductors tals com els predicats citats –en negreta als exemples), hi trobem una classe específica d'unitats que només apareixen en aquests contextos: són els termes de polaritat modal (TPMs), com ara *qualsevol* en català o *cualquiera* en castellà (en cursiva als exemples). L'absència dels inductors converteix en agramaticals les oracions corresponents:

(1) a. **Puc** somniar amb *qualsevol cosa*.
b. *Vaig somniar amb *qualsevol cosa*.
(2) a. **Busco** *cualquier tipo de casa*.
b. *Compré *cualquier tipo de casa*.

El futur o l'imperatiu produeixen els mateixos efectes i són també IIMM amb propietats semàntiques similars: generen un marc de contingència en el qual l'existència de les entitats referides queda en suspens i obliga a interpretacions inespecífiques, que són precisament les que proporcionen peces com *qualsevol* / *cualquiera*:

(3) a. Demà **menjarem** *qualsevol cosa*.
b. **Digues** *qualsevol cosa*.
(4) a. Mañana **veremos** *cualquier película*.
b. **Compra** *un libro cualquiera*.

Un altre tipus de polaritat, de fet el més conegut i estudiat, és la polaritat negativa.[1] Com ocorre amb la polaritat modal, la polaritat negativa es manifesta amb l'ajuda d'inductors negatius (IINN), el principal i el més obvi dels quals és l'adverbi de negació. Aquests IINN legitimen amb la seva presència l'aparició de termes de polaritat negativa reservats exclusivament per a aquests contextos. Les oracions següents mostren aquest comportament amb el quantificador negatiu *ningú* / *nadie* quan va col·locat darrere el verb:

(5) a. **No** ha vingut *ningú*.
b. *Ha vingut *ningú*.
(6) a. **No** le gusta *nadie*.
b. *Le gusta *nadie*.

Altres IINN poden ser la preposició *sense* / *sin* i els quantificadors o adverbis negatius quan van davant del verb. Com veiem a continuació, permeten l'aparició de termes de polaritat negativa (TPNs) com els de (5-6) o d'altres, com la resta de quantificadors negatius postverbals i altres expressions negatives:

(7) a. **Ningú** té *cap intenció* de venir per Nadal.
b. **Mai** t'he vist *enlloc*.
c. Va quedar **sense** *res*.
(8) a. **Nadie** ha hecho *nada* para ayudarnos.
b. **Nunca** he visto a *nadie* por aquí.
c. Llegó **sin** *ninguna compañía*.

1. Sobre la polaritat negativa i temes relacionats, es pot consultar Camus (2006) i la bibliografia que s'hi troba citada. Una bona presentació dels fets que descrivim continua essent Bosque (1980). Per al castellà i el català, respectivament, cal també acudir als treballs generals de Sánchez López (1999) i Espinal (2002).

Com s'observa als exemples de (5-8), un dels trets més peculiars del català i el castellà, però també d'altres llengües romàniques com el portuguès o l'italià, és el fet que la mateixa sèrie de paraules pot funcionar com un IN, és a dir, un creador de contextos negatius, però també com a TPNs, és a dir, paraules de distribució restringida a la presència prèvia d'IINN al seu entorn. Seran IINN, com a (7a, b-8a, b), si ocupen una posició preverbal al capdavant de l'oració, la mateixa que correspon a l'adverbi de negació, des de la qual puguin actuar també com ho fa aquest, generant contextos de polaritat negativa. Si la seva posició és una altra, més baixa i diferent de la de l'adverbi *no*, generalment postverbal, seran TPNs, com a (5-6). Els quantificadors i adverbis negatius (*ningú, res, mai* / *nadie, nada, ninguno, nunca*, etc.) són en totes dues llengües les peces que presenten d'una manera sistemàtica aquest comportament doble.

La consideració d'aquesta última distribució postverbal de quantificadors i adverbis ens permet comprendre la relació entre els fets de polaritat i altres fets de concordança. Com mostren les oracions de (5-8), la presència d'una paraula que realitza la negació oracional (*no, ningú, mai, nadie, nunca*) obliga a l'aparició subsegüent de les variants negatives de qualsevol quantificador que es trobi dins del seu abast, amb el resultat d'una mena de cadena de peces amb el mateix tret semàntic negatiu.[2] Si, com passa en casos com ara *ningun* / *ninguno*, hi ha també una certa relació formal amb les corresponents paraules positives (*algú* / *alguno*), la concordança podria ampliar-se al pla formal. Per tot això, no és estrany que aquests fets bàsics de l'expressió de la negació a les llengües romàniques s'hagin caracteritzat tradicionalment com a *concordança negativa*. De vegades, per als mateixos contextos, es parla també de *negació doble* o *negació múltiple*, denominacions que volen cridar l'atenció sobre l'existència dins d'una oració de diverses marques negatives (la del IN i també la dels TPNs eventualment copresents).

Una manifestació interessant de la polaritat negativa és la que mostren les oracions que presenten TPNs diferents dels quantificadors i adverbis ja referits, i que la bibliografia descriu sovint com a reforços de la negació. Són casos com els següents:

(9) a. Això **no** val *un ral*.
b. En Joan **no** té *dos dits de front*. (Adaptat d'Espinal 2002: 2789.)
(10) a. Este libro **no** vale *un duro*.

2. Per a una descripció formalitzada de la negació dins d'un marc teòric de tipus generatiu, vegeu Zanuttini (1994, 1997).

b. **No** me importa *un rábano*.
c. **No** pienso mover *un dedo*.

En tots aquests casos tenim en cursiva expressions que funcionen com a TPNs (són impossibles sense la negació prèvia). Serveixen per a emfatitzar la negació que es vol expressar amb l'ajuda de comparacions explícites o entitats de valor o consideració mínima. Com veurem més endavant, moltes vegades aquests casos anomenats de *negació reforçada* són els que subministren el punt de partida per a la creació dels quantificadors negatius.

Finalment, abans de començar la descripció detallada de la polaritat negativa en català i castellà, hem d'abordar un últim conjunt de dades que ens permetrà posar en contacte els dos tipus de polaritat descrits fins ara: la polaritat modal i la polaritat negativa.

Els quantificadors i adverbis negatius que funcionen com a TPNs en català i castellà es troben també en contextos diferents dels que són generats per paraules d'interpretació estrictament negativa, com l'adverbi de negació. És el cas, per exemple, d'oracions com les següents, on tornem a posar en cursiva els TPNs:

(11) a. Dubto que pugui fer *res*.
b. Fa més fred que *mai*.
c. Abans de dir-ho a *ningú*, assegura-te'n.
(12) a. Dudo que a tu fiesta venga *nadie*.
b. Esta vez me gustó más que *nunca*.
c. Vete antes de que venga *nadie*.

L'element que legitima el TPN és, respectivament, un predicat de dubte, la comparació i la preposició *abans* / *antes*. Notem que en tots aquests casos la interpretació adequada de les paraules en cursiva és necessàriament positiva, és a dir, el seu valor és molt semblant al de l'indefinit inespecífic *qualsevol* / *cualquiera*. De fet, podem inserir-hi aquest indefinit en comptes de les paraules negatives sense canviar-ne la interpretació. I és aquesta dada la que ens proporciona la clau: els casos de (11-12) corresponen, com els de (1-4), a entorns de polaritat modal, que, com dèiem llavors, afavoreixen interpretacions inespecífiques perquè provoquen la suspensió de la pressuposició d'existència referida a les entitats de les quals es parla. Si tant els contextos negatius com els contextos modals permeten legitimar les mateixes paraules resulta obligat intentar relacionar-los. En realitat, basta notar que tots dos tipus

d'entorns produeixen efectes semblants sobre la denotació de les entitats que es troben sota el seu abast. La polaritat modal deixa en suspens la pressuposició d'existència dels quantificadors i la polaritat negativa va un pas més enllà i l'anul·la per a donar la interpretació contrària, la inexistència. Com ja assenyalava Bosque (1980), podem considerar que la polaritat modal representa la variant feble de la polaritat negativa. En qualsevol cas, la relació entre els dos tipus de polaritat ja la van veure els primers estudiosos de la negació castellana (Llorens 1929 i Wagenar 1930) o catalana (Par 1923). Llorens utilitza, per a casos com els de (11-12), la denominació ben reveladora de *negació potencial*.

Per a concloure aquesta presentació, descriurem una variant d'aquesta negació potencial amb TPNs en entorns modals. Són els casos tradicionalment classificats com de *negació expletiva*. Efectivament, rep la denominació de *negació expletiva o espúria* la presència d'una negació que no produeix cap valor negatiu i és, per això, prescindible. Si considerem les oracions següents, veurem que podem eliminar l'adverbi de negació corresponent sense canviar el significat de l'oració:

(13) a. M'estimo més que facis soroll que (no) que callis.
b. Quin soroll (no) hauràs fet, tu!
(14) a. Prefiero cantar que (no) bailar.
b. ¡Cuántas cosas (no) haría yo por dar la vuelta al mundo!

Com els contextos de (1-4) o (11-12), els de (13-14), —comparació i exclamació retòrica—, són també contextos modals. Però ara, a més, tenim entorns que traspassen la línia de la contingència i la inespecificitat que s'hi vincula per arribar a lectures de negació implícita, anticipada o, més pròpiament, pressuposada. La polaritat modal resulta així tan fortament emfatitzada que permet l'aparició de la marca negativa típica, l'adverbi de negació.

Ara que ja hem presentat els tipus de contextos que ens interessen, veurem a continuació com es manifesten en les dues llengües, tant en l'època medieval com en la moderna, i la disponibilitat de les diverses peces lèxiques per a funcionar-hi. Aquesta descripció detallada ens descobrirà la coincidència bàsica entre les versions antigues de les dues llengües.

2. La sintaxi dels contextos de polaritat a l'edat mitjana

El tret més notable de la sintaxi de la negació medieval a la majoria de les llengües romàniques,[3] i entre aquestes també el català i el castellà,[4] és el comportament exclusivament com a TPNs de la pràctica totalitat de les paraules negatives. Això vol dir que els quantificadors negatius medievals (*negú, res, null* / *ninguno, nadi(e), nada* i les seves variants), els adverbis negatius (*mai, tampoc* / *jamás, tampoco*) i, fins i tot, la conjunció *ni*, només apareixen en entorns polars, tant se val si van davant o darrere el verb. No funcionen mai com a IINN, és a dir, no incorporen la negació, com sí que fa l'adverbi de negació *no*, i, per tant, mai no poden substituir-lo. Així, en català o castellà medieval són impossibles les oracions modernes que hem vist a (7-8). La traducció més clara d'aquest comportament són les estructures de negació doble preverbal i postverbal, típiques de totes dues llengües a l'Edat mitjana, i que es mostren als exemples següents amb tot detall:

Català medieval[5]

(15) a. Per què *negú* fiar **no** deu en les mundanes prosperitats. (Martorell, *Tirant lo Blanc*, 1521,6.)
b. Aquest rey **no** avia enfant *negú*, mas avia álá germà qui era monge [...]. (Desclot, *Crònica*, 14,3.)

(16) a. Emperò soptosament morí, e de la moneda *res* **no**ás serví. (*Diàlegs de Sant Gregori*, 87v,5.)
b. [...] per què per ço com ab les gents **no** pusc *res* acabar d'açò que deman. (Llull, *Llibre de sancta Maria*, 16,27.)

(17) a. Resposeren [...] que ja *null* temps **no**ás partirían de la carrera de lur senyor. (Desclot, *Crònica*, 21,10.)
b. E dix que **no** viu aquell *nulla* hora comparer davant los dits officials. (*Clams i crims*..., 170,14.)

(18) a. E *may* **no** foren tant grans batalles com aquestes. (Sant Vicent Ferrer, 68,2.)
b. [...] bé que açò **no** ha fet *mai* impressió en l'ànimo de l'il·lustríssimo senyor. (*Cartes triades dels Borja*, c. 11,82.)

(19) a. Y *tanpoc* **no** sé si porà escriure a vostra senyoria. (Roïs de Liori i Requesens, c. 53,109.)
b. [...] **no** l'agera acsceptat *tampoc*, com féu lo del dalfí. (Roïs de Liori i Requesens, c. 52,48.)

3. Per a la negació a les llengües romàniques, vegeu Martins (1996, 2001).
4. Per al castellà, segueixo la meva descripció a Camus (1987-88 i 2006). Per al català, tenim Solà (1976) i, sobretot, Pérez Saldanya (2004).
5. Les dades del català antic procedeixen de la consulta del CICA, és a dir, el *Corpus Informatitzat del Català Antic,* preparat per Joan Torruella amb la col·laboració de Manuel Pérez Saldanya. Quan aquest no sigui el cas, s'hi indicarà la font alternativa.

(20) a. Re steuviave en cas que jo agés mester, *ni* negú **no** me parlave de mengar si no ella. (*Cartes d'una catalana*...c. 8,17.)
b. **No** gós comprar *ni* fer comprar. (*Consells de la ciutat de València*, 85,24.)

Castellà medieval[6]

(21) a. E *ninguna cosa* **non** puede salir de su poder. (*Zifar*, 88,89.)
b. La señora de la villa [...] **non** dizia *ninguna cosa*. (*Zifar*, 74, 23-24.)
(22) a. [...] que a myo Cid que *nadi* **no**l diessen posada. (*Cid*, 25.)
b. [...] **no** la entendió *nadi* esta so cavalgada. (*Milagros*..., 787c.)
(23) a. Pues que *nada* **non** me respondes, aya yo tanta gracia [...]. (*Gen. Est. II*, 214, 6b.)
b. El **non** vio *nada* en que dubdase. (*Calila*, 174.)
(24) a. [...] *hya mas* **non** avra derecho de nos el Cid Canpeador. (*Cid*, 3169.)
b. [...] por **non** demudar en ella *ia mas*. (*Doc. Ling. Esp.* 24,13.)
(25) a. Aunque esta vida de honor *tampoco* **no** es eternal [...]. (Manrique, 35, *apud* Llorens 1929: 83).
b. [...] bien pensavan las gentes que ella lo fazía y ellos **no** veían *tampoco* a él. (*Libro del conde Partinuplés*, 11 (*CORDE*))
(26) a. [...] et *nin* yo *nin* toda mi casa **non** escaparamos. (*Gen. Est. II*, 10, 40b.)
b. **Non** era grande *njn* chico *njn* liviano *njn* pesado. (*Alexandre*, P, 4b, *apud* Llorens 1929: 135).

El comportament d'aquestes paraules com a TPNs és perfectament coherent i les trobarem també en contextos negatius generats per altres IINN diferents de l'adverbi de negació, com, per exemple, la preposició *sens(e) / sin*, que compareix a les oracions següents amb quantificadors i amb la conjunció *ni*:

(27) a. [...] sens neguna volta ésser stat vençut e sens reproche negú, ordenam. (*Tirant lo Blanc*, 241,13.)
b. [...] en la qual casa no pot home veure sens lum de dia ni de nit. (*Clams i crims*..., 230,5.)
(28) a. [...] syn ninguna pereza. (*Fernán González*, 513c.)
b. [...] quando todo lo dispuso syn auer mengua ni sobra. (Mena, 130a, *apud* Llorens 1929: 135.)

Dins de l'inventari dels TPNs medievals, també hi trobem aquelles expressions que funcionen com a reforços de la negació. De fet, la majoria dels TPNs romànics, i, paradigmàticament, casos com ara el de *res* o *nada* entre els quantificadors ja presentats, són exemples d'aquestes expressions de reforç. Altres casos notablement gramaticalitzats del mateix tipus són els de *pas, gaire, gens* i altres en català, amb

6. Les dades del castellà medieval al llarg de tot el treball procedeixen, llevat d'indicació contrària, de Camus (2006).

paral·lels aïllats en castellà.[7] Es tracta de substantius d'ús comú que en aquestes ocasions es presenten sempre dins de SSNN nus i sense cap tipus d'adjunt:

(29) a. [...] e ela no parlà gayre per tal que no la regonegués tro que hac jagut [...]. (Desclot, *Crònica*, 24,19.)
b. [...] dient que no l'amaven gens. (Martorell, *Tirant lo Blanc*, 925,20.)
c. [...] dient -li: «No sia pas, à la cort!». (*Llibre de cort reial mallorquí*, 232,7.)
(30) [...] e punto non se detenga. (Santillana, 515b, *apud* Llorens 1929: 191).

En castellà medieval, però, i no tant en català medieval, són particularment nombroses les expressions minimitzadores que es fan servir com a TPNs. Tenim, en aquests casos, SSNN amb article indefinit que denoten un valor mínim:

(31) a. Quanto dexo non lo presçio un figo. (*Cid*, 77.)
b. Non dava mas por ellos que por vna castanna. (*Fernán González*, 175c.)
c. Lo que non vale una nuez, amor le da gran prez. (*Libro de Buen Amor*, 175d.)

Però a la llengua medieval, la polaritat negativa presentava evidents relacions formals amb la modal. En primer lloc i de manera molt característica, tots aquests TPNs medievals assenyalats també són posibles, de manera general, en contextos modals, cosa que significa que també a l'Edat mitjana era molt freqüent el tipus de construcció que, seguint Llorens (1929), hem anomenat *negació potencial*. Presentem a continuació els IIMM antics amb exemples catalans i castellans:

a) Predicats modals i de dubte, negació, prohibició i oposició (*poder, dubtar / du(b)dar, negar, prohibir, cessar, defender, quitar, vedar*, etc.):

(32) a. Vedà que hom no li donés ayga ni lum. (*Vides*, 516.)
b. [...] per que cessaria ésser infamis ne confés. (*Sueca*, 156, *apud* Pérez Saldanya,Torrent-Lenzen 2006: ex. 16a-b).
(33) a. Negaron que ellos huuiessen dicho alos frayres menores de fazerle ninguna ayuda. (*Jayme*, 321,23, *apud* Wagenaar 1930: 36).
b. [...] que desta guisa se quitarie el rey don Affonso de demandarles ninguna cosa. (*CG*, 49,42a, *apud* Wagenaar, 1930: 34).

7. Sobre aquesta qüestió, vegeu Torrent-Lenzen (2005).

b) Predicats de temor i factivo-emotius com ara *ésser / ser gran, mala... cosa, locura, maravilla, atrevimiento..., maravillar / meravellar, temer*, etc.:

(34) a. E meravell-me molt, sènyer, com negú n'avets emprat de romanir assí. (Desclot, *Crònica*, 232,10.)
b. Açò és gran cosa saber que saviea sàpia neguna cosa mare de sí meteixa. (Llull, *Llibre de sancta Maria*, 74,12.)
(35) a. Seria locura en llegar a consejo de ninguno. (*Zifar*, 52,8-9.)
b. Verguença grande seria a ninguno en dezir que venia de sangre de reyes, (*Zifar*, 162,23-24.)

c) Oracions interrogatives i exclamatives directes o indirectes:

(36) a. E és neguna cosa en què l'Esgleya puxa tan bé metre son tresor [...] (Llull, *Llibre de sancta Maria*, 254,4.)
b. E que vos, reyna, [...], com se poria fer que neguna res sia que de vós no haja bé e benanança? (Llull, *Llibre de sancta Maria*, 124,27.)
(37) a. Ay fijo de rey! Commo vos puedo yo gradesçer ninguna cosa? (*Zifar*, 393,25-26.)
b. ¿Quien vido en esta vidas cuerpo glorificado de ningún hombre como agora el mío? (*Celestina*, I,86.)

d) La modalitat imperativa:

(38) Si no, veja la magestat vostra lo desordre del vostre imperi ni lo punt en què stava[...]. (Martorell, *Tirant*, 891, *apud* Pérez Saldanya,Torrent-Lenzen 2006: ex. 15).
(39) Ninguno qui este nuestro fecho quisier crebantar, aya la hira de Dios. (*Doc. Ling. Esp.* 16,21.)

e) Oracions condicionals i concessives:

(40) a. E si negú muria, fos chomte, hó baró hó altre hom[...]. (Desclot, *Crònica*, 131.2.)
b. [...] mas dix-li que anassen davant la justícia e si res li devie que él lián farie compliment de dret. (*Llibre de Cort de Justícia d'Alcoi*, 9r.10)
(41) a. Mas si el contesor ninguna cosa sobreporna a su adversario, njegue o manifieste como de suso ya es dicho [...]. (*Fuero de Teruel*, 24,10.)
b. Si algunos de mis parientes o null omne chisiere estas heredades che jo do[...]. (*Doc. Ling. Esp.*, 22,29.)
(42) E mager quiera ningun dellos, non aia poder de repentir de aqueste pleito. (*Doc. Ling. Esp.*, 309,24.)

f) Quantificadors paucals i adverbis de valor semblant (*poco, apenas / poc, a tard*, etc.):

(43) a. [...] de les messes compren forment a preu tan poch que null temps pot valer lo dit poch prou en lo temps. (Canals, *Tractat de confessió*, 23va.2.)
b. [...] car a tart atrobara hom negú qui volgés creure la sua resurectió esdevenidora. (*Vides de sants roselloneses*, 377,4.)

(44) a. La carne syn el anima poco aprouecha. (Filiberto, 56,16, *apud* Wagenaar 1930: 38.)
b. [...] apenas quel pobre viejo falla ningund amigo. (*Libro de Buen Amor*, 1366c.)

g) Oracions comparatives:

(45) a. [...] qui és la més gran natura de linatge que neguna altra natura. (Llull, *Llibre de sancta Maria*, 38,4.)
b. Aquest món jamés portí més voluntat e amor a home ningú com a vostre marit. (Martorell, *Tirant lo Blanc*, 130, 19.)

(46) [...] ballestero que le siguia mas que otro ninguno. (*Pedro I*, 91,54a.)

h) *Ante que* / *ans que* i variants:

(47) a. [...] —dix lo philòzoph— que, ans que digua res a la senyoria vostra, que yo pogués veure [...]. (Martorell, *Tirant lo Blanc*, 434, 2.)
b. Com Plaerdemavida véu la emperadriu venir, ans que negú parlàs, dix [...]. (Martorell, *Tirant lo Blanc*, 862,26.)

(48) a. [...] enant que ningun omne los podiesse veer. (*Fernán González*, 638b.)
b. [...] ante que ninguno aya el regno. (*FJuzgo*, 2.1.5, *apud* Llorens 1929: 180.)

És important recordar com en totes aquestes oracions la interpretació adequada dels TPNs és sempre positiva i inespecífica, la que correspon a *qualsevol* / *cualquiera*, que és precisament el que s'ha d'esperar en contextos d'aquest tipus, modals. D'aquesta manera podem garantir un contingut positiu bàsic per a aquestes paraules. Només poden tenir una interpretació negativa quan es troben induïdes i sota l'abast d'IINN que contenen la negació, com ara l'adverbi de negació o la preposició *sense* / *sin* –exemples (15-28). Una conseqüència del fet que calgui interpretar aquestes paraules com a paraules negatives només quan es troben sota l'abast de la negació és la presència obligada, tant en català com en castellà, de l'adverbi de negació acompanyant-les quan es troben aïllades o construïdes sense verb explícit però amb valor negatiu. Aquest tipus de construcció és, efectivament, molt característica del període medieval, com mostren els exemples següents:

(49) E demanà-li quina art avia; e·l sant respòs-li que no neguna, sinó que sabia ben pensar d'ort. (*Diàlegs de sant Gregori*, 36r.)

(50) E preguntóle «¿Quién guarda la casa?» Dijo: «Non ninguno, ca toda es quemada». (*Enxemplos*, 477.4b, *apud* Wagenaar 1930: 40).

Per concloure aquest apartat, doncs, direm que les pautes de distribució del conjunt de paraules catalanes i castellanes medievals que hem comprovat que eren possibles tant en contextos negatius com en contextos modals, corresponen al que Martins (2001) defineix com a *comportament polar feble*. Amb aquest adjectiu l'autora classifica els termes de polaritat de distribució ampla i poc restringida. En el cas dels TPNs febles, es tracta de paraules la definició semàntica de les quals no està determinada pel lèxic, sinó que s'interpreten com a negatives o modals (inespecífiques) pel fet de situar-se en cada cas dins de l'abast d'un inductor amb una d'aquestes propietats. Com acabem de mostrar als paràgrafs precedents, aquest és precisament el comportament dels TPNs medievals catalans i castellans.

El cas oposat és el dels TPNs forts, amb una distribució més restringida, car només són possibles en contextos negatius i, per tant, es defineixen al lèxic com a negatius. Veurem més endavant, al § 3., com alguns dels TPNs moderns s'acosten a aquesta última classe.

Anant una mica més enllà amb l'anàlisi de la polaritat medieval, hem de fer referència també a la variant de polaritat modal que anomenàvem *negació expletiva*, si més no perquè constitueix un símptoma interessant de la connexió formal tan clara entre els entorns negatius i els modals en l'època medieval. Com es pot esperar, aquest fenomen és molt freqüent en totes dues llengües a l'Edat mitjana i apareix pràcticament als mateixos contextos modals que hem inventariat abans: amb predicats de temor, de prohibició, de dubte, quantificadors, comparacions, amb *ans*, etc.[8] com es pot veure als següents exemples:

(51) a. [...] temor havie que no fos per ço [...] (Llull, *Meravelles*, I,20, *apud* Torrent-Lenzen, Pérez Saldanya 2004: ex. 10b).
b. [...] ans no sien venuts en nostra vila e terms. (*Epistolari*, 181, *apud* Torrent-Lenzen, Pérez Saldanya 2004: ex. 18a).

(52) a. Viédote que no cantes. (*Milagros*, 225c.)
b. [...] pues ell es mas cercano pariente que non nos. (*Doc. Ling. Esp.* 131,2.)

8. Sobre la negació expletiva en català antic, vegeu Torrent-Lenzen - Pérez Saldanya (2004).

Però abans d'abandonar l'Edat mitjana per passar a la descripció de les llengües actuals, encara farem una última parada per atendre a la gramàtica de dues peces polars que de nou presenten el mateix funcionament en les dues llengües, encara que aquest sigui molt diferent del que presentaven els TPNs ja vistos. Són l'adverbi *nunca* i l'indefinit *algun / alguno*.

En primer lloc, l'adverbi castellà d'ús general *nunca* i l'equivalent d'origen culte i molt poc freqüent *nunqua* del català presenten des de l'Edat mitjana una distribució peculiar que podríem considerar ja moderna. Efectivament, com passa avui amb les paraules negatives (cf. *supra* (7-8)), *nunca / nunqua* devien ser TPNs febles en posició postverbal (53), però funcionaven, en posició preverbal, com a IINN (54-55) i no necessitaven anar acompanyats de l'adverbi de negació:[9,10]

(53) a. [...] non aviendo tu nunca avido compañía. (*Calila*, 128.)
b. [...] e en quien non ha nin ovo nunqua part de la terrenal faz. (*Gen. Est.* II, 5,16-18.)
c. Hya varones, quien vyo nunca tal mal?. (*Cid*, 3377.)

(54) a. Diu que .I. justícia de la dita vila de Cullera nunqua usà o exercí mer imperi. (*Procés de Sueca*, 128,7.)
b. E dix que [...] nunqua menyaren en casa sua [...]. (*El cavaller i l'alcavota*, 173,2.)

(55) a. [...] que nunca cessan de gastar la vida del ome. (*Calila*, 121.)
b. [...] que nunca su voluntad estará sana. (*Corbacho*, 112.)

Com es pot veure en aquestes dues últimes sèries d'exemples, aquests adverbis, igual que *no*, tenen una interpretació intrínsecament negativa si van davant del verb i, consegüentment, generen entorns negatius.

En segon lloc, l'altra peça de funcionament peculiar és l'indefinit *algun / alguno* i les seves variants adjectivals. A l'Edat mitjana, tant en català com en castellà, a part d'aparèixer, com ara, en entorns afirmatius (56) i modals (57), també apareixia en entorns negatius (58), on resultaba, evidentment, sinònim de *ningun / ninguno*:[11]

(56) a. E pot ésser que ço que algú ha dit sia veritat. (Desclot, *Crònica V*, 77,10.)
b. El osso et el cavallo le dizian esto por alguna maestría engañosa. (*Lucanor*, 133.)

9. Sobre *nunca / nunqua*, vegeu Camus (1992), Batllori - Pujol - Sánchez Lancis (1998), Pérez Saldanya (2004:74-76) i Camus (2006:1189-1190).

10. No he pogut documentar l'ús postverbal de *nunqua* en català, entre altres raons perquè, com hem dit, és una forma molt rara. Es pot suposar, amb una certesa gairebé total, que, com en castellà, en aquesta posició devia ser un TPN acompanyat obligatòriament d'IINN.

11. Sobre *alguno* medieval, vegeu Camus (2006:1184-1187).

(57) a. [...] se fan huy tantes e més mercaderies que en alguna ciutat de la vostra senyoria. (*Epistolari València*, 358,26.)
b. E si algun omne esta ley quiseir crebantar, ó desfazer [...]. (*FJuzgo*, 2.1.5, *apud* Llorens 1929: 28).

(58) a. [...] ni algú dels companyons no pot vedar a altre. (*Furs de València*, 26r.58.)
b. [...] nin fazie culpa ninguna, [...] nin alguna presumpçion non era contra él. (*FJuzgo*, 2.1.24, Llorens 1929: 96).

Aquesta última distribució permet considerar *algun / alguno* medieval entre els TPNs que Martins (2001) defineix com de polaritat doble. Són paraules sense cap propietat polar predefinida i, per tant, possibles en qualsevol tipus d'entorn polar: negatiu, modal i, a més, afirmatiu (Camus 2006: 1221).

Com a recapitulació prèvia a la descripció de les llengües modernes, recordarem una última vegada com la majoria dels quantificadors i adverbis medievals de valor negatiu eren sempre TPNs febles en català i castellà, sigui en posició preverbal o postverbal. Hem vist, a més a més, que a l'Edat mitjana la coincidència entre totes dues llengües en la gramàtica dels entorns polars negatius anava més enllà d'aquesta coincidència en la naturalesa dels TPNs i era quasi total, llevat d'alguna diferència relativa a la varietat i a la disponibilitat de peces i expressions al camp de la negació reforçada i els minimitzadors, i a l'ús i la freqüència de l'adverbi temporal *nunca / nunqua*, de distribució tan particular.

3. Evolució moderna en català i en castellà: Diferències.

A la fi de l'Edat mitjana, tant en català com en castellà, els quantificadors *ningú, res / ninguno, nadie, nada*, els adverbis *mai, tampoc / jamás, tampoco* i la conjunció *ni* van deixar de necessitar l'adverbi de negació quan anaven davant del verb, sempre que aquest es trobés sota l'abast de la negació i hi hagués, per tant, la negació del SV. És a dir, en posició preverbal tots aquests mots incorporen la negació i comencen a funcionar com a IINN, capaços, per tant, de generar els seus propis contextos negatius i legitimar TPNs. És el que ja hem explicat i exemplificat al § 1. amb les oracions de (7-8). Mostrem de nou aquest comportament, que anomenarem modern, a (59-60), amb paraules negatives en posició preverbal, oposant-lo amb la distribució postverbal de (61-62), on les mateixes formes funcionen com a TPNs:

(59) a. Ningú va arribar tard.
b. Mai havia vist tanta bellesa.
c. Demà no tindràs ràdio ni televisió.
(60) a. Nada me importa lo que digas.
b. Jamás te he dicho cosa semejante.
c. Tampoco ha venido Pedro.
(61) a. No va arribar ningú.
b. No he vist mai tanta bellesa.
c. Ni ràdio ni televisió tindràs demà.
(62) a. No me importa nada lo que digas.
b. No te he dicho jamás cosa semejante.
c. Pedro no ha venido tampoco.

Aquest esquema modern de la distribució de les paraules negatives es va acabar imposant en dates i maneres lleugerament diferents per a cada una de les dues llengües. Segons explica Pérez Saldanya (2004), sembla que en català els casos d'anteposició de la conjunció *ni* sense l'adverbi *no* són freqüents ja a la segona meitat del segle XIV; per a les expressions temporals la substitució pertany a la primera meitat del segle XV; i per a *res* i les diverses formes de *ningú* sols es fa general des de la primeria del segle XVI. Només per a *tampoc* la construcció antiga manté una certa vitalitat fins més tard. De fet, i és una dada molt interessant, Pérez Saldanya (2004: 79) assenyala que alguns parlars contemporanis, com el valencià meridional, encara mantenen, per a aquest adverbi i en contextos emfàtics, la presència de *no* també en posició preverbal.

En castellà el procés de desaparició de la construcció antiga és més ràpid i sistemàtic i es produeix pels volts de 1450-1470 de manera general, fins al punt que a la primera meitat del segle XVI les excepcions a l'esquema modern seran casos aïllats (Camus 1986; Batllori, Pujol, Sánchez Lancis 1998). La llengua general d'avui dia desconeix completament la doble negació preverbal i només es poden trobar alguns residus dialectals molt marginals, com el del judeoespanyol.

I així arribem a la descripció del català i el castellà actuals. Com acabem de veure, les dues llengües coincideixen a primera vista en la relació i distribució de quantificadors i adverbis negatius amb l'adverbi de negació. Totes dues presenten el que hem anomenat esquema modern, que d'altra part, és també comú a moltes llengües romàniques. Però en aquests usos negatius en català s'observen encara comportaments

conservadors, sobretot en la llengua literària. Ja hem fet referència a l'ús valencià de *tampoc*. La mateixa construcció de tipus medieval amb *no* per a totes les paraules negatives en posició preverbal és la que, com explica clarament Espinal (2002: 2767), recomanen les gramàtiques tradicionals a partir, fonamentalment, dels consells de Pompeu Fabra. Aquesta insistència ha tingut un trasllat visible a la llengua escrita i, per això, en el català escrit modern no és gaire difícil trobar construccions que són pròpiament medievals per a les paraules de què parlem. Els exemples següents procedeixen del *Corpus Texual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC):

(63) a. *Tota de dol, ningú no la reconeixia.* (Domínguez i Barberà, *Els horts,* 1972.)
b. Res no facilitava fer excursions. (Iglesias i Fort, *Amb les cames i amb el cor*, 1982.)
c. [...] *que mai no perdeu de vista.* (Bertrana, *El meu amic Pellini,* 1923.)

El major conservadorisme català no és, però, exclusiu de les recomanacions tradicionals i la llengua escrita. Així, és relativament freqüent trobar encara a la llengua parlada mots negatius precedits de *no* si apareixen aïllats, construcció típicament medieval, com vèiem en els exemples (49-50), i ja del tot impossible en castellà. Els exemples següents són d'Espinal (2002: 2761).

(64) a. —Què fas? —No res.
b. —Qui ha vingut? —No ningú.
c. —Quan tornaràs? —No mai.

Com explica aquesta autora, aquest tipus de construcció presenta una acceptabilitat diferent segons els dialectes i, dins de cada cas, les paraules que poden anar acompanyades de l'adverbi de negació varien considerablement. Sembla que la més acceptable és el reforç negatiu *gens*; *res* també és freqüent i paraules com *ningú*, *mai* o *cap* presenten moltes més restriccions.

Malgrat tot, les diferències entres les dues llengües resulten especialment visibles si considerem el comportament d'aquestes paraules en entorns diferents dels negatius, és a dir, en els contextos modals. Alguns dels contextos que en època medieval legitimaven els TPNs actualment no funcionen de la mateixa manera en cap de les dues llengües. Per exemple, oracions com les següents, amb modalitat imperativa, només admeten el quantificador inespecífic:

(65) a. (*Ningú / Qualsevol) que vulgui menjar, que ho digui.
b. (*Nadie / Cualquiera) que quiera comer, que lo diga.

Però altres IIMM descrits per a l'Edat mitjana continuen avui dia proporcionant entorns possibles per a TPNs en català i castellà, com ja hem vist en els exemples de (11-12). Així, tenim TPNs amb predicats de dubte, negació, prohibició i oposició:

(66) a. Dubto que pugui fer cap averiguació.
b. Va negar que conegués ningú.
c. El doctor evitarà que begui res.
(67) a. Dudo que pueda hacer ninguna averiguación.
b. Negó que conociera a nadie.
c. El doctor evitará que beba nada.

També tenim TPNs, en català molt millor que en castellà, amb predicats factivo-emotius i predicats de temor:

(68) a. És una ximpleria que avui vagi enlloc.
b. M'empipa que vingui ningú precisament en aquest moment.
c. Em fa por que toquis res.
(69) a. Es una locura que vayas hoy a ninguna parte.
b. Me sorprende que haya venido nadie a la fiesta.
c. Me da miedo que toques nada.

Cal advertir sobre aquestes últimes oracions castellanes de (69), però, que molts parlants, sobretot els més joves, no les admeten de cap manera, cosa que probablement significa que almenys aquest tipus d'entorns modals ja han començat a resultar impossibles per als TPNs.

Certes preposicions i construccions preposicionals com ara *abans, en comptes de / antes, en vez de*, etc., legitimen també TPNs:

(70) a. Vés-te'n abans que arribi ningú.
b. En comptes de buscar res ara, espera't una bona estona.
(71) a. Vete antes de que llegue nadie.
b. En vez de buscar nada ahora, espérate un buen rato.

Les construccions comparatives són també IIMM molt freqüents per a aquests TPNs:

(72) a. Fa més fred que mai.
b. Juga a futbol com ningú.
(73) a. Hace más frío que nunca.
b. Juega al fútbol como nadie.

Les paraules amb valor quantificador com *poc, rarament* / *poco, apenas*, etc. també proporcionen fàcilment contextos possibles per als TPNs:

(74) a. Pocs voldrien sortir amb ningú d'aquells.
b. Rarament viatja enlloc tot sol.
(75) a. Pocos querrían salir con ninguno de esos.
b. Apenas viaja solo a ninguna parte.

Finalment, les interrogatives i exclamatives retòriques funcionen d'una manera semblant:

(76) a. Quan m'has acompanyat tu enlloc!
b. Qui ha dit res agradable avui?
(77) a. ¿Cuándo me has acompañado a ninguna parte!
b. ¿Quién ha dicho hoy nada agradable?

Com acabem de veure, hi ha contextos, com els dels factius i probablement algun més, on el castellà mostra una certa variació quant a l'acceptabilitat de TPNs i sembla, per tant, més limitat que el català. Ara bé, també n'hi ha d'altres i més interessants, com els que veurem a continuació, on aquestes paraules presenten un comportament completament diferent per a cada llengua.[12] Així, en català és possible trobar TPNs en oracions de valor condicional, però no en castellà:

(78) a. Quan vulguis res, digues-m'ho.
b. Si mai te'n vas a Itàlia, m'has de avisar.
(79) a. *Cuando quieras nada, dímelo.
b. *Si nunca te vas a Italia, me tienes que avisar.

Sembla que en castellà aquestes paraules tampoc no són possibles en les oracions interrogatives totals, directes o indirectes; en canvi, sí que ho són en català.

12. En Vallduví (1994) trobem una descripció detallada d'aquestes diferències.

(80) a. Que vol res ningú?
b. Ho havies vist mai enlloc, això? (*apud* Vallduví 1994: 274-275, ex. 30a i 31a)
c. Demana-li si vindrà ningú.
(81) a. *¿Quiere nada nadie?
b. *¿Habías visto eso nunca en ninguna parte?
c. *Pregúntale si viene nadie.

En aquest apartat hem mostrat, per tant, com els TPNs quantificadors i adverbials del castellà presenten una distribució més limitada que els del català fora dels entorns estrictament negatius. De fet, seguint la classificació ja coneguda de Martins (2001) que fèiem servir al § 2. per definir les paraules negatives medievals, es pot dir que, en castellà modern, aquest grup de quantificadors i adverbis es troba en un procés avançat de redefinició de les seves propietats lèxiques. Des del seu estatus medieval de TPNs de polaritat negativa feble, que els facultava, a partir de la seva indeterminació semàntica, a aparèixer sense majors limitacions tant als entorns negatius com als modals, han passat a preferir de manera molt evident els primers i a restringir notablement la seva disponibilitat als segons. És a dir, els quantificadors i adverbis negatius castellans que funcionen com a TPNs, els postverbals, van adquirint a poc a poc propietats típiques de la polaritat negativa forta i, per tant, van redefinint-se com a paraules amb semàntica negativa exclusiva. El canvi ja descrit que els va convertir, en posició preverbal, en IINN és, sens dubte, el factor determinant perquè comencin a desenvolupar dificultats creixents als entorns no negatius. Aquestes complicacions són recents, tal com prova el fet que encara a la llengua clàssica del segle XVII la distribució d'aquestes paraules fos semblant a la medieval. Fins i tot avui aquestes modificacions encara s'estan produïnt, com indica la gran variabilitat que mostren els judicis dels parlants davant de les oracions de (67, 69, 71, 73, 75 i 77) i la seva raresa en la llengua parlada i no tant en la llengua culta i escrita.

La situació en català no està tan avançada i el comportament polar feble de les paraules corresponents és prou consistent, tot i que hi hagi més restriccions als entorns modals que a la llengua antiga. Per a explicar per què el català conserva millor les velles propietats d'aquestes peces lèxiques, hem de tenir en compte la pressió exercida en època moderna, des de la gramàtica normativa, sobre la distribució preverbal de les paraules negatives, imposant la doble negació també en aquesta posició (cf. *supra*, (63)), cosa que pot haver facilitat el millor manteniment de la interpretació indeterminada que l'estrictament negativa.

Hi ha un altre conjunt de dades referides a la sintaxi dels entorns polars que mostren també un major conservadurisme en català que en castellà. Si, com vèiem, a l'Edat mitjana trobem un ús ampli i molt semblant de la negació expletiva en les dues llengües, actualment en castellà presenta més restriccions que en català. Efectivament, com mostren Badia i Margarit (1980:£ 235) i Espinal (2002: 2776-2779), en català modern aquest és un fenomen relativament freqüent i es pot inserir, de manera opcional, l'adverbi *no* (o *no pas*) en quatre tipus bàsics de contextos: en oracions comparatives (82), en oracions amb predicats de dubte, negació o temor (83), en certes exclamatives (84) i, finalment, darrere preposicions com *abans* o *fins* (85):

(82) a. Gasta més ell que (no (pas)) tu en tot l'any.
b. Més m'estimo que participeu que no (pas) que callis. (*apud* Espinal 2002: 2777, ex. 130a i 138a)

Amb predicats de dubte, negació o temor cal que el verb subordinat sigui en subjuntiu:

(83) a. Tenia por que (no) arribés tard.
b. La policia evità que (no) hi hagués un accident.
c. Dubto que Joan (no) ho sàpiga.
(84) Quin embolic (no) heu fet, vosaltres! (*apud* Espinal 2002: 2778, ex. 143a)
(85) a. Abans que (no) arribi, no farem res.
b. Esperaria fins que ell (no) fos a casa seva.

En castellà, però, aquesta negació espúria es troba en menys contextos i és molt restringida, com explica Sánchez López (1999: 2628-2629). En primer lloc, apareix també en oracions comparatives, però preferentment si el segon terme de la comparació no conté un verb flexionat i no hi ha preposicions entre la negació i la comparativa. Així, les oracions de (86) amb *no* serien ben formades, encara que no habituals, però les de (87) no:

(86) a. Me gusta más bailar que (no) cantar.
b. Juan prefiere andar que (no) correr.
(87) a. Pescas mejor que (*no) cazas.
b. Prefiero andar a (*no) correr.

En segon lloc, la negació expletiva apareix amb verbs de dubte i temor quan no hi ha conjunció ni van seguits per indicatiu, cosa que converteix aquestes oracions en arcaiques i, per tant, molt marcades:

(88) a. Dudó (no) fuese un enemigo.
b. Temo (no) venga Pepe.

Finalment, algunes exclamatives, sempre de quantitat i amb futur o condicional, també poden presentar aquesta negació:

(89) ¡Cuánto no harías tú por mí!

Les citades restriccions del castellà fan, per tant, que les oracions equivalents en aquesta llengua de la majoria de les oracions catalanes de (82-85) resultin estranyes o clarament agramaticals, com es pot comprovar a continuació:

(90) a. *Gasta más él que no tú en todo el año.
b. #Temía que no llegases tarde.[13]
c. *ÁQué follón no habéis armado!
d. *Antes de que no llegue, no haremos nada.

Estem, doncs, davant de fets que mostren de nou la dificultat creixent en castellà per a vincular formalment els entorns negatius i els modals, dificultat que ja es comprovava amb la reducció de la disponiblitat dels TPNs a aquests últims.

Finalment, hem de fer una breu referència a un altre canvi de propietats polars dels quantificadors, en aquests cas tant del català com del castellà. Hem vist al § 2 que la sèrie d'*algun / alguno* podia funcionar a l'Edat mitjana en qualsevol tipus de context amb el mateix valor inespecífic. Si considerem les propietats distribucionals d'aquesta paraula en les llengües contemporànies, comprovarem que s'ha produït també un canvi des del moment que ja no la podem trobar als entorns negatius. Oracions com les següents, paral·leles a les medievals de (58), ens permetran veure-ho:

13. És clar que aquesta oració és possible, però només en el cas que la subordinada s'interpreti com a negativa, que és precisament la interpretació que no ens interessa ara perquè no correspon a la negació expletiva. Recordem que l'hem definida com la presència de un *no* que no indica negació i és semànticament prescindible.

(91) Alguna de les teves companyes no ha pogut anar-hi, però altres sí.
(92) No tuve respecto a Juan alguno de esos prejuicios que dices, los tuve todos.

Com mostra la segona part d'aquestes oracions, la interpretació d'*alguna / alguno* en (91-92) no pot ser sinònima de *ninguna / ninguno*, perquè els quantificadors no són sota l'abast de la negació, com succeïa amb les medievals de (58). Tant en català com en castellà moderns aquest tipus de quantificador s'ha d'interpretar sempre fora de l'àmbit de *no* i amb un abast més gran; i no pot ésser mai un TPN com en les variants medievals.[14]

Com ocorre amb les paraules negatives, la sèrie moderna d'*algun / alguno* també ha canviat les propietats polars: ha passat de funcionar com una forma de doble polaritat, afirmativa i negativa –i, per tant, amb una interpretació dependent–, a funcionar sense condicionants distribucionals de tipus polar, raó per la qual la seva interpretació resulta sempre independent d'eventuals inductors polars copresents.

4. Recapitulació

Com a recapitulació del recorregut històric i l'anàlisi feta de les etapes medieval i moderna, hem de recordar la identitat fonamental quant als fets de polaritat negativa i modal entre el castellà i el català a l'Edat mitjana, que hem mostrat al § 2. La majoria dels quantificadors i adverbis negatius medievals eren, en totes dues llengües, termes de polaritat negativa febles que apareixien tant en entorns negatius com modals amb una interpretació que era producte del context i depenia, doncs, del tipus d'inductor copresent.

Avui dia els canvis de la fi de l'Edat mitjana en aquest àmbit, principalment el pas dels quantificadors i adverbis negatius a inductors de la negació en posició preverbal, han fet sorgir algunes diferències en la distribució d'aquestes paraules quan continuen funcionant com a TPNs (en posició postverbal), diferències que hem descrit al § 3. Es pot dir, en general, que els TPNs catalans apareixen més fàcilment en entorns no negatius i presenten un comportament més consistent de TPNs febles, mentre que

14. Cal advertir que aquest és el cas de *alguno* castellà quan es troba com a determinant prenominal, però no si es col·loca en posició postnominal, com un adjectiu, on sí que és sempre un TPN:
(i) a. No me gustó alguna película. (≠ ninguna, no TPN)
b. No me gustó película alguna. (= ninguna, TPN).

en castellà aquestes paraules es troben més a prop de la consideració de TPNs forts i, per tant, de paraules amb significació intrínsecament negativa. En relació probablement amb aquesta modificació, modernament el castellà ha limitat molt més que el català l'aparició de l'anomenada *negació expletiva*, molt característica en general dels entorns modals emfàtics.

Finalment, un altre canvi de definició lèxica és el que ha afectat el quantificador *algun / alguno* i la seva sèrie, que ha perdut les propietats polars medievals i ha deixat de ser actualment, en totes dues llengües, una paraula dependent d'inductors polars.

Bruno Camus Bergareche
Universidad de Castilla-La Mancha

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Badia Margarit, A. (1980) *Gramática catalana*, 2 vol., Madrid, Gredos.

Batllori, M, I. Pujol, C. Sánchez Lancis (1998) «Semántica y sintaxis de los términos negativos en su evolución diacrónica», *XXVIII Simposio de la Sociedad Española de Lingüística*, Madrid.

Bosque, I. (1980) *Sobre la negación*, Madrid, Cátedra.

— (1999) «Sobre la gramática de los contextos modales. Entornos modales y expresiones inespecíficas en español», dins *Actas del XI Congreso de la ALFAL,* Las Palmas de Gran Canaria, Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.

Camus, B. (1986) «Cronología y extensión de un cambio en la expresión de la negación en la Romania», *Revista de Filología de La Laguna*, pp. 111-122.

— (1987-1988) «Negación doble en la Romania: un cambio sintáctico», *Revista de Filología Románica*, 5, pp. 11-28.

— (1992) «Derivados románicos de *nunquam*: aspectos sintácticos», dins Lorenzo, R. (ed.), *Actas del XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Romance, Santiago de Compostela, 1989*, La Coruña, Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, pp. 733-741.

— (2006) «La expresión de la negación», dins Company Company, C. (ed.), *Sintaxis histórica del español. Parte I: La frase verbal,* II, México, Fondo de Cultura Económica / UNAM, pp. 1165-1252.

Espinal, M. T. (2002) «La negació», dins Solà, J., M. R. Lloret, J. Mascaró, M. Pérez Saldanya (dirs)., *Gramàtica del català contemporani*, III, Barcelona, Empúries, pp. 2728-2797.

Institut d'Estudis Catalans *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana (CTILC)*, consultable a http://pdl.iec.es/.

Llorens, E. L. (1929) «La negación en el español antiguo con referencia a otros idiomas», *Revista de Filología Española*, annex 11, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Martins, A. M. (1996) «Aspectos da negação na história das línguas românicas. (Da natureza de palavras como *nenhum, nada, ninguém*)», *Actas do XII Encontro da Associação Portuguesa de Linguística*, Lisboa, Associação Portuguesa de Linguística, pp. 179-210.

— (2001) «Polarity items in Romance. Underspecification and lexical change», dins Pintsuk, S, G. Tsoulas, A. Warner, ed., *Diachronic syntax*, Oxford, Oxford University Press, pp. 191-219.

Par, A. (1923), *Sintaxi catalana segons els escrits en prosa de Bernat Metge (1398)*, Halle, Niemeyer.

Pérez Saldanya, M. (2004) «La negació i la concordança negativa en català antic», *Estudis Romànics* 24, pp. 65-83

Pérez Saldanya, M., A. Torrent-Lenzen (2006) «Els activadors negatius en català antic», dins IV Simposi Internacional *Vers una sintaxi històrica del català: metodologia i objectius*, La Nucia.

Real Academia Española *Corpus de referencia diacrónico del español (CORDE)*, consultable a http://www.rae.es/.

Sánchez López, C. (1999) «La negación», dins Bosque, I. V. Demonte dir., *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa Calpe, pp. 2561-2634.

Solà, J. (1976) «¿Negación doble en catalán (antiguo y moderno)?», dins *Actes du XIIIe Congrès International de Linguistique et Philologie romane*, Québec, Les Presses de l'Université Laval, pp. 373-387.

TORRENT-LENZEN, A. (2005) «Negació postverbal i minimitzadors en català antic», dins III Simposi Internacional *Vers una sintaxi històrica del català: metodologia i objectius*, La Nucia.

TORRENT-LENZEN, A., M. PÉREZ SALDANYA (2004) «L'anomenada negació expletiva en català antic», dins II Simposi Internacional *Vers una sintaxi històrica del català: metodologia i objectius*, La Nucia.

TORRUELLA, J. (dir.), amb la col·laboració de M. PÉREZ SALDANYA, *Corpus informatitzat del català antic (CICA)*, consultable a http://jad.jadserver.com:8080/cica/.

VALLDUVÍ, E. (1994) «Polarity items, n-words, and minimizers in Catalan and Spanish», *Probus*, 6, pp. 263-294.

WAGENAAR, K. (1930) *Étude sur la négation en ancien espagnol jusq'au xve siècle*, Groningen-Den Haag, J. B. Wolters.

ZANUTTINI, R. (1994) «Reexamining negative clauses», dins CINQUE, G., J. KOSTER, J.Y. POLLOCK, L. RIZZI, R. ZANUTTINI ed., *Paths towards universal grammar. Studies in honor of Richard S. Kayne*, Washington, Georgetown University Press, pp. 427-451.

— (1997) *Negation and clausal structure*, Oxford, Oxford University Press.

JOAN M. CONTRERAS/FRANCESC ROCA

UN TIPUS ESPECIAL D'ORACIONS INTERROGATIVES: LES INTERROGATIVES ESCINDIDES*

1. Introducció

En els registres col·loquials del català i de l'espanyol es troben, molt freqüentment, construccions interrogatives com les següents:

(1) a. Què anirem, al teatre?
b. Què ho faràs, al forn?
(2) a. ¿Qué vendrás, en tren?
b. ¿Qué llamará, mañana?

* Agraïm els comentaris i les observacions de M. Cabré, M. L. Hernanz, X. Lamuela, S. Martí, J. P. Mora, G. Rigau J. Romero, E. Vallduví i T. Vallverdú. Tots els errors que hi pugui haver són responsabilitat exclusiva dels autors. L'elaboració del treball s'ha beneficiat de l'ajut concedit al projecte HUM2006-07217 pel MEC.

L'entonació d'aquestes oracions interrogatives és particular. A (1) sembla que hi ha dos patrons diferents separats per una petita ruptura representada gràficament per la coma: el primer patró és descendent i seria semblant al de les oracions interrogatives totals neutres introduïdes per la conjunció *que* en català (com ara *Que vindràs?*; vg. Rigau i Prieto 2005); el segon és ascendent, tanca la construcció i es limita al constituent que hi ha darrere de la coma. Camacho (2002) descriu l'entonació d'aquest tipus d'interrogatives en espanyol mitjançant una corba que s'inicia amb un to alt, baixa de seguida a un to baix, continua amb un to mitjà a l'inici de la segona part de la interrogativa i acaba amb un to alt. Per això aquest autor considera que l'entonació de les interrogatives de (2) és com la de dues preguntes separades: una interrogativa parcial seguida d'una interrogativa total.

Respecte a la seva interpretació, les oracions de (1) i (2) es caracteritzen per ser emeses quan la persona que planteja la pregunta té una certa intuïció sobre les respostes possibles. Aquesta intuïció està representada pel constituent de més a la dreta, del qual s'espera la confirmació o, en cas de resposta negativa, la substitució per una alternativa. Ho podemà il·lustrar amb el fragment dialogat següent:

(3) A: Què anirem demà, a la platja?
B: Sí / Sí, sí que hi anirem / Sí, però només al matí
No / No, anirem a la piscina / No, que plourà

La resposta a la pregunta de l'interlocutor A pot ser afirmativa, amb alguna explicació o precisió opcional, o bé negativa, amb una explicació o amb una proposta alternativa. Una resposta negativa simple, sense cap altra especificació, no és adequada (com indiquem amb el símbol #).

Sintàcticament, aquestes oracions es caracteritzen perquè s'inicien amb la partícula interrogativa *què*/*qué* i acaben amb el sintagma que expressa la funció sintàctica i el valor semàntic que correspon al constituent sobre el qual es pregunta (el subjecte, l'argument intern locatiu i l'adjunt temporal a (1) i (2)). En aquest article, anomenarem aquestes construccions interrogatives *oracions interrogatives amb constituent escindit* o, més breument, *oracions interrogatives escindides*.[1]

1. La presència obligatòria de *què*/*qué* i la seva connexió amb el sintagma final diferencia crucialment les oracions interrogatives escindides de seqüències com les de (i), que no s'ajusten a les característiques que hem donat i que, com veurem més endavant (vg. apartat 2.3), són construccions diferents:
(i) a. Qui vindrà, en Joan?
b. On anirem, al cinema?

L'article està organitzat de la manera següent: a l'apartat 2 es presenten els trets bàsics que permeten diferenciar les interrogatives escindides d'altres tipus d'interrogatives; a continuació, a l'apartat 3, es descriuen les propietats sintàctiques que singularitzen aquestes construccions en català i en espanyol; a l'apartat 4 es proposa una anàlisi sintàctica; i finalment, a l'apartat 5 es resumeixen les propietats fonamentals de les construccions i es connecten amb l'anàlisi proposada.

2. Oracions interrogatives amb constituent escindit *vs.* altres construccions interrogatives

En aquest apartat proposem una breu comparació entre les oracions interrogatives amb constituent escindit i altres tipus d'oracions interrogatives del català i de l'espanyol. La finalitat de la comparació és delimitar adequadament el tipus de construcció que, posteriorment, serà objecte d'una anàlisi detallada.

2.1. Les oracions interrogatives totals neutres

Les oracions interrogatives totals neutres plantegen una pregunta sobre la veritat o falsedat d'un contingut proposicional. A diferència d'aquestes, les escindides no pregunten sobre la totalitat de l'enunciat, sinó només sobre el constituent de més a la dreta. Com hem dit, qui emet una interrogativa escindida espera la confirmació d'una sospita o intuïció i no l'asseveració o la negació de tota la pregunta. Des d'un punt de vista sintàctic les interrogatives amb escissió presenten un element *Qu-* inicial que és tònic i obligatori, com mostra (4). El contrast amb les oracions interrogatives totals del català, on aquest element és àton i facultatiu (5), i amb les de l'espanyol, que no poden ser introduïdes per cap partícula (6), és clar:

(4) a. *Què* anirem, al cine?
b. *Anirem, al cine?
(5) a. *Que* anirem al cine?
b. Anirem al cine?

c. Què has menjat, peus de porc?

Pel que fa a la nomenclatura, aquestes interrogatives han rebut diverses etiquetes: per a Lorenzo (1994) són *preguntes dislocades amb* què *expletiu*; Camacho (2002) les considera *preguntes amb doblament de Qu-* (*Wh-doubling questions*); i López-Cortina (2003) les *anomena interrogatives escindides* (*split interrogatives*).

(6) a. *¿*Que* iremos a la playa?
b. ¿Iremos a la playa?

També s'han de distingir de construccions com les de (7), que són interrogatives totals amb un constituent dislocat a la dreta:

(7) a. Hi anirem, *al cine*?
b. Que hi anirem, *al cine*?

L'entonació d'aquests exemples és la pròpia de les interrogatives totals: ascendent a (7a) i descendent a (7b) (vg. Rigau i Prieto 2005). No es tracta, doncs, de l'entonació que conté un patró descendent seguit d'un altre d'ascendent i que hem donat com a característica de les interrogatives amb constituent escindit. A més, a (7) hi ha el pronom feble *hi* (obligatori en la dislocació: **anirem, al cine?*, **que anirem, al cine?*) que no apareix a l'escindida de (4a).

2.2. Les oracions interrogatives totals confirmatòries

Aquestes construccions s'assemblen semànticament a les interrogatives escindides en el fet que en tots dos casos el parlant vol confirmar una informació. Tot i això, hi ha algunes diferències sintàctiques clares, com, per exemple, la impossibilitat de ser introduïdes per un marcador interrogatiu confirmatori (vg. Rigau i Prieto 2005 sobre les diferents realitzacions d'aquests marcadors en català):

(8) a. *Oi* que vindrà en Joan?
b. *No* que vindràs?
(9) a. **Oi* què vindrà, en Joan?
b. **Eh* què ho ha fet, perquè ha volgut?

En espanyol les interrogatives confirmatòries poden anar introduïdes per formes com *verdad que* o *es cierto que* (10), que tampoc no són possibles en les interrogatives amb escissió (11):

(10) a. ¿*Verdad* que Juan se ha casado?
b. ¿*Es cierto* que subirán los precios de los móviles?
(11) a. *¿*Verdad* qué se ha casado, Juan?
b. *¿*Es cierto* qué subirán, los precios?

2.3. Les oracions interrogatives parcials

Les interrogatives parcials es poden construir amb qualsevol pronom o adverbi interrogatiu (*què*, *qui*, , *quan*, *on*, etc.), però les escindides només admeten la forma *què*:

(12) a. *Què* has comprat?
b. *Quan* anirem a la platja?
c. *Qui* vindrà demà?
(13) a. *Què* has comprat, llibres?
b. **Quan* anirem a la platja, diumenge?
c. **Qui* vindrà demà, en Pere?

Les construccions de (13) no s'han de confondre amb seqüències de dues interrogacions consecutives com les següents, que són perfectament admissibles:

(14) a. Què has comprat? Llibres?
b. Quan anirem a la platja? Diumenge?
c. Qui vindrà demà? En Pere?

L'entonació de (14) és diferent de la de (1) i (2) o de la que se suposa per a (13). Els patrons entonatius de (14) són en tots dos casos els propis de les interrogatives parcials, és a dir, descendents a partir de la darrera síl·laba tònica, i no un de descendent i l'altre d'ascendent.

La necessitat que a les interrogatives amb escissió la partícula inicial sigui només *qué* es confirma si ens fixem en constituents *Qu-* complexos de l'espanyol com els següents:

(15) a. ¿*Qué libros* compraste? ¿Los rojos?
b. *¿*Qué libros* compraste, los rojos?
c. ¿*Qué* compraste, los rojos?

El pronom interrogatiu *qué* pot anar acompanyat d'un sintagma nominal a les interrogatives parcials (15a), però no a les escindides (15b).

A més, el constituent que apareix a la dreta és imprescindible en les interrogatives escindides, però no a les interrogatives parcials confirmatòries:

(16) a. Què has vingut, *en cotxe*?
b. *Què has vingut?
(17) a. Com has vingut? *En cotxe*?
b. Com has vingut?

L'absència del segon constituent a (17) no dóna lloc a la agramaticalitat de l'enunciat i només provoca la desaparició de l'orientació sobre la resposta.

3. CARACTERITZACIÓ SINTÀCTICA DE LES INTERROGATIVES AMB CONSTITUENT ESCINDIT

En aquest apartat descrivim les principals propietats sintàctiques de les oracions interrogatives escindides i les comparem, sempre que és rellevant, amb altres construccions interrogatives i amb oracions amb sintagmes dislocats. L'atenció se centra en la compatibilitat amb partícules de caràcter negatiu, l'aparició en determinats contextos gramaticals, l'ordre de constituents, la capacitat d'elidir o no certs elements i la naturalesa sintàctica i semàntica de les expressions implicades.

3.1. La negació

Les oracions interrogatives amb constituent escindit són incompatibles amb la negació. Com mostren els exemples següents, la presència de l'adverbi negatiu *no* converteix la construcció en agramatical:

(18) a. Què vindràs, en tren?
b. Què ho ha fet, en Pere?
(19) a. *Què *no* vindràs, en tren?
b. *Què *no* ho ha fet, en Pere?

Aquesta és una diferència clara respecte a les interrogatives totals o parcials de qualsevol tipus, que no presenten aquesta restricció pel que fa a la negació:[2] En realitat,

2. En realitat, en un context neutre les interrogatives parcials no accepten bé la negació entre el pronom interrogatiu i el verb (hi ha una adjacència molt forta entre aquests dos constituents). Enunciats com els de (22) són possibles, però amb una entonació lleugerament diferent a la interrogativa parcial afirmativa (a la negativa hi ha més separació entre el primer constituent i el que el segueix), i en una situació comunicativa en què el parlant ja té informació prèvia sobre l'adjunt (23a) o sobre el subjecte (23b). Creiem, però, que el constrast entre interrogatives respecte a la possibilitat d'admetre la negació es pot mantenir, malgrat aquesta

en un context neutre les interrogatives parcials no accepten bé la negació entre el pronom interrogatiu i el verb (hi ha una adjacència molt forta entre aquests dos constituents). Enunciats com els de (22) són possibles, però amb una entonació lleugerament diferent a la interrogativa parcial afirmativa (a la negativa hi ha més separació entre el primer constituent i el que el segueix), i en una situació comunicativa en què el parlant ja té informació prèvia sobre l'adjunt (23a) o sobre el subjecte (23b). Creiem, però, que el constrast entre interrogatives respecte a la possibilitat d'admetre la negació es pot mantenir, malgrat aquesta observació, tal com s'ha plantejat en el text, ja que hi ha casos d'interrogatives parcials com (i) que admeten la negació (amb la mateixa entonació) i que no són possibles en la versió escindida (ii). La comparació amb (iii) demostra que el contrast és atribuïble a la presència de la negació:

(20) a. *No* vindràs demà?
b. Que *no* ho ha fet en Pere?
(21) a. Oi que *no* véns en tren?
b. Eh que l'Anna encara *no* t'ha trucat?
(22) a. Com *no* vindràs?
b. Qui *no* ha vingut?
(23) a. Com *no* vindràs? En tren?
b. Qui *no* ho ha fet? En Pere?

La incompatibilitat amb la negació inclou també la capacitat de legitimar termes de polaritat negativa, tal com mostren els exemples de (24). Els elements de polaritat negativa són peces lèxiques com ara *res* o *mai*, que només poden aparèixer en posició postverbal si hi ha una negació preverbal o si la modalitat de l'oració és marcada i té la capacitat d'activar l'entorn modal adequat (vg. Sánchez López 1999, Espinal 2002).

---

observació, tal com s'ha plantejat en el text, ja que hi ha casos d'interrogatives parcials com (i) que admeten la negació (amb la mateixa entonació) i que no són possibles en la versió escindida (ii). La comparació amb (iii) demostra que el contrast és atribuïble a la presència de la negació:

(i) a. Per què *no* hi ha anat? (Perquè no ha volgut?)
b. Per què *ja no* surts amb nosaltres? (Perquè t'avorreixes?)
(ii) a. *Què *no* hi ha anat, perquè no ha volgut?
b. *Per què *ja no* surts amb nosaltres, perquè t'avorreixes?
(iii) a. Què hi ha anat, perquè ha volgut?
b. Què surts amb nosaltres, per distreure't?
c. Què has deixat de sortir amb nosaltres, perquè t'avorreixes?

Les interrogatives totals i les parcials proporcionen el context adequat per a aquesta mena de paraules, com indica la bona formació dels exemples de (25):

(24) a. *Tu has vingut *mai* en tren [cf. Tu *no* has vingut *mai* en tren]
b. *En Pere t'ha donat *res* [cf. En Pere *no* t'ha donat *res*]
c. *La Marta t'ha dit *res* [cf. La Marta *no* t'ha dit'*res*]
(25) a. Has vingut'*mai* en tren?
b. Que t'ha donat *res* en Pere?
c. Qui t'ha dit'*res*?

Les interrogatives amb escissió no poden legitimar aquesta mena d'elements negatius:

(26) a. *Què vindràs *mai*, en tren?
b. *Què t'ha dit *res*, la Marta?

Podem concloure, per tant, que, en contrast amb altres oracions interrogatives, les oracions interrogatives amb dislocació són incompatibles amb la negació, i que aquesta incompatibilitat es reflecteix en la impossibilitat d'admetre una negació explícita i d'activar un context negatiu legitimador de termes de polaritat negativa.

3.2 Continuació amb *o no?*

Una altra propietat de les interrogatives escindides, també relacionada amb la presència d'una partícula negativa, és que no admeten una continuació del tipus *o no?*:[3]

(27) a. *Què ho ha tallat, amb el ganivet *o no*?
b. *Què ho ha fet, perquè ha volgut? *O no?*
c. *Què ha arribat, en Pere? *O no?*

Això les diferencia de les interrogatives polars neutres de (28) i les apropa a les interrogatives parcials de (29), que tampoc no admeten aquesta continuació:

3. Camacho (2002: nota 2) observa aquest contrast en les frases equivalents de l'espanyol (**Qué compraste, un libro o no?*), però no en dóna cap explicació.

(28) a. Hi has arribat a temps *o no*?
b Ho ha portat, la Maria? *O no?*
c. Oi que demà anirem a la platja? *O no?*
(29) a. *Quan vindràs? *O no?*
b. *Per què ho ha fet? *O no?*
c. *A qui ho has donat? A l'Enric *o no*?

L'explicació per a aquest comportament té a veure amb el fet que les preguntes de (27) busquen una confirmació (sí/no) sobre un dels components de la frase i no sobre tota l'oració, que és el contingut que s'associa amb aquesta mena de continuació a (28). De la mateixa manera, les interrogatives parcials de (29), confirmatòries o no, es caracteritzen per demanar informació sobre un constituent en particular i no admeten la continuació que afecta tota l'oració.

Aquesta restricció és completament independent de la possibilitat d'admetre una disjunció. La disjunció en el constituent final no suposa cap problema:

(30) a. Què vindràs demà, *en tren o en cotxe*?
b. Què és, *gran o petit*?
c. Què te l'ha portada, *massa calenta o massa picant*?

El caràcter confirmatiu sobre un constituent d'aquestes construccions s'adiu totalment amb el plantejament propi de la disjunció, que, en aquest cas, redueix les opcions a dues. Les interrogatives parcials també són compatibles amb la disjunció:

(31) a. *Quin llibre o quina pel·lícula* creus que es comprarà?
b. Qui ho ha fet? *En Pere o la Marta*?

3.3. Restriccions de localitat

Com indica Camacho (2002) respecte a l'espanyol, aquestes oracions interrogatives estan sotmeses a restriccions de localitat. En els exemples següents, tots mal formats, el constituent escindit de la interrogativa s'ha de relacionar amb una posició interna a un sintagma nominal complex, a una oració interrogativa subordinada

o a un subjecte oracional (indiquem com a *e* la posició amb què cal relacionar el sintagma; els exemples de (33) sn de Camacho 2002: 159):[4]

(32) a. *Què et molesta [el fet que compri *e*], *molts llibres*?
b. *Què preguntaves [qui vindria *e*], *en tren*?
c. */?Què et preocupa [que arribem *e*], *demà*?
(33) a. *¿Qué te molesta [el hecho de que compr *e*], *un libro*?
b. *¿Qué [que comprara *e*] te molesta, *un libro*?

Les construccions de (34), en canvi, no presenten el mateix tipus de mala formació:

(34) a. ?Què t'han dit [que compraria *e*], *llibres*?
b. ?Què creus [que vindrà *e*], *en tren*?
c. ?Què t'han dit [que arribaríem *e*], *demà*?

El mínim grau de desviament gramatical de (34) es deu, probablement, al fet que les interrogatives confirmatòries amb escissió són, preferiblement, seqüències curtes amb poc material entre l'element interrogatiu inicial i el sintagma final. Tot i aquesta desviació, es percep un contrast fort entre els enunciats de (34) i els de (32) o (33). Dins de la tradició de la gramàtica generativa, aquesta mena de contrastos s'han interpretat com una evidència a favor d'un trasllat sintàctic des de la posició interna fins a la posició superficial en què apareix el constituent. Això, es distingeix en contextos com els de (32), que bloquegen la relació sintàctica entre el sintagma focalitzat al final i les posicions d'objecte directe (32a) i d'adjunt temporal (32c) o de manera (32b), de contextos com els de (34), en què és possible establir aquesta relació. Cal atribuir, doncs, la diferència de gramaticalitat entre (32)-(33) i (34) a l'existència d'un trasllat de constituent (l'interrogatiu *què*, el sintagma escindit o, potser, tots dos) des de la posició indicada dins de la clàusula subordinada: aquest desplaçament serà lícit en un cas, però no en l'altre. A l'apartat 4 entrem amb més detall en la possible anàlisi de les construccions i en les relacions de trasllat pertinents.

4. La agramaticalitat de (33b) no és una prova contundent a favor d'aquesta restricció, perquè el subjecte (la clàusula subordinada) apareix davant del verb. Com veurem a l'apartat 3.5, en les interrogatives escindides el subjecte està, en general, exclòs de la posició preverbal.

Pel que fa a aquesta mena de restriccions, el comportament de les interrogatives parcials, que són l'exemple típic de desplaçament sintàctic de l'interrogatiu en llengües com les romàniques, és el mateix. Són impossibles en contextos com els de (32), però perfectament factibles en els de (34). Vegem-ho en els exemples següents:

(35) a. *Què et molesta el fet que compri?
b. *Com preguntaves qui vindria?
c. */?Quan et preocupa que arribem?
(36) a. Què t'han dit que compraria? (Llibres?)
b. Quan t'han dit que arribar en Pere? (Dem?)
c. Com creus que vindrà en Pere? (En tren?)

En aquest sentit, no hi ha diferència entre les interrogatives amb constituent escindit i les interrogatives parcials, que admeten opcionalment una continuació confirmatòria addicional, com s'indica entre parèntesis a (36).

3.4. Subordinació

Camacho (2002) observa també que aquestes construccions interrogatives amb dislocació no són com altres construccions interrogatives perquè no poden aparèixer com a proposicions subordinades. Les interrogatives parcials i les totals, pel contrari, sí que es poden trobar en posició subordinada, on assumeixen la funció sintàctica i semàntica de l'argument intern de verbs del tipus *preguntar-se*, que selecciona un complement de caràcter proposicional i interrogatiu (els exemples (37d) i (38d) són de Camacho 2002):

(37) a. Quan arribarà la Maria?
b. (Que) portaràs el menjar?
c. Què vindràs, dilluns?
d. ¿Qué compraste, un libro?
(38) a. Ens han preguntat quan arribar la Maria
b. Em pregunto si portaràs el menjar
c. *Em pregunto què vindràs, dilluns
d. *Se preguntan qué compraste, ¿un libro?

Les proposicions encapçalades pel pronom interrogatiu *quan* o per la partícula *si*, que serien les equivalents a les interrogatives de (37a,b), poden satisfer adequadament els requisits de selecció del verb a (38a,b), per les interrogatives amb escissió de (37c,d) no sembla que tinguin aquesta capacitat i aquesta seria la raó de la mala formació de (38c,d). Camacho interpreta aquest fet com a indici que l'element interrogatiu *qué/qu*è de (37c,d) no és un autèntic operador interrogatiu en aquestes configuracions (a diferència de quan la mateixa forma encapçala una interrogativa parcial com *Què has comprat / ¿Qué compraste?*) i, per tant, és incapaç de satisfer els requisits de selecció del verb *preguntar-se*.

Aquesta restricció es pot estendre a les altres interrogatives confirmatòries, tant les totals, a (39) i (40), com les que presenten un sintagma interrogatiu, a (41) i (42):

(39) a. Oi que has portat els llibres?
b. ¿Verdad que Juan está enfermo?
(40) a. *Em pregunto oi que has portat els llibres
b. *Se preguntan verdad que Juan está enfermo
(41) a. Qui ho ha fet? La Carla?
b. ¿Dónde lo he escondido? ¿Debajo de la cama?
(42) a. *M'han preguntat qui ho ha fet, la Carla?
b. *Se preguntan dónde lo he escondido ¿debajo de la cama?

De fet, la impossibilitat de tenir aquesta mena de subordinació es detecta tamb amb altres interrogatives que aporten determinats valors relacionats amb el context enunciatiu (citació, orientació invertida, deliberació, etc.) i que van introduïdes per partícules de diferents tipus (*així que, con que, acaso, cómo que*, etc.). Podem concloure, doncs, que els valors semàntics i pragmàtics que aporten aquestes construccions interrogatives, entre els quals hi ha el caràcter confirmatori de les oracions que estem examinant, són els autèntics factors que les fan incompatibles amb la subordinació sintàctica a un verb com *preguntar-se*, i no pas el possible caràcter d'autèntic operador interrogatiu de la partícula *què/qué*, cosa que suggereix Camacho (2002).

3.5. Posició del subjecte

A les oracions interrogatives confirmatòries amb sintagma escindit podemà trobar el subjecte al final de la primera part de l'oració (43a), dislocat a l'esquerra (43b) o dislocat a la dreta (43c). En els dos ltims casos el subjecte apareix en una posició extraoracional, de manera que precedeix o segueix tota la construcció interrogativa. La posició preverbal pròpia de les oracions declaratives queda totalment exclosa (43d):

(43) a. Què ha vingut *en Miquel*, en tren?
b. *En Miquel*, què ha vingut, en tren?
c. Què ha vingut, en tren? *en Miquel*
d. *Què *en Miquel* ha vingut, en tren?

En realitat, l'única posició que pot ocupar el subjecte, si no està dislocat, és al final de l'oració. Les construccions amb més d'un complement dins del predicat indiquen que la posició immediatament postverbal tampoc no és lícita:

(44) a. Què va venir ahir *en Miquel*, en tren?
b. *Què va venir *en Miquel* ahir, en tren?
(45) a. ??Què ha comprat els llibres *la Teresa*, a l'Abacus?
b. *Què ha comprat *la Teresa* els llibres, a l'Abacus?

A (44) el subjecte *en Miquel* ha de seguir l'adjunt temporal *ahir* i només pot precedir el sintagma amb què cal relacionar l'element interrogatiu. El contrast dels dos exemples de (45), amb les reserves pertinents respecte a la coaparició amb l'objecte directe (vg. l'apartat 3.9), mostra que el subjecte no es pot trobar entre el verb i l'argument intern, sinó que ha d'anar al final.

En espanyol, la situació no és exactament la mateixa. El subjecte pot estar dislocat a l'esquerra (46a) o a la dreta (46b) i no pot ser preverbal (46c), però no necessàriament ha de trobar-se al final de l'oració. Com mostra la bona formació de (46e), que contrasta amb l'exemple (44b) del català, el verb i el subjecte s'inverteixen i aquest pot aparèixer en posició immediatament postverbal (entre el verb i un complement):

(46) a. *María* ¿qué vino ayer, en tren?

b. ¿Qué vino ayer, en tren? *María*
c. *¿Qué *María* vino ayer, en tren?
d. ¿Qué vino ayer *María*, en tren?
e. ¿Qué vino *María* ayer, en tren?

Aquest comportament del subjecte coincideix totalment amb el que es troba a les interrogatives parcials. Les interrogatives parcials exigeixen la inversió d'ordre entre el subjecte i el verb, de manera que el subjecte no pot ser preverbal (47a, 48a), sinó que apareix al final de l'oració (47b) en català i al final de l'oració (48b) o entre el verb i altres complements (48c) en espanyol. A més, el subjecte pot ser dislocat a l'esquerra (47d, 48d) o a la dreta (47e, 48e).[5]

(47) a. *Què *en Lluís* ha regalat al nanos?
b. Què ha regalat als nanos *en Lluís*?
c. *Què ha regalat *en Lluís* als nanos?
d. *En Lluís*, què ha regalat als nanos?
e. Què ha regalat als nanos, *en Lluís*?
(48) a. *¿Qué *Luis* ha regalado a los chavales?
b. ¿Qué ha regalado a los chavales *Luis*?
c. ¿Qué ha regalado *Luis* a los chavales?
d. *Luis* ¿qué ha regalado a los chavales?
e. ¿Qué ha regalado a los chavales, *Luis*?

Pel que fa a la comparació amb les interrogatives totals, la coincidència és només parcial. En català, com indiquen Rigau i Prieto (2005: 3-4), en aquestes interrogatives el subjecte pot trobar-se al capdavant (49a) o al final (49b) de l'oració, però sempre en posició dislocada. Si el subjecte apareix darrere del verb sense estar dislocat, com a (49c), l'oració no és neutra i s'ha d'interpretar amb un matís de sorpresa o de desaprovació per part del parlant que cal relacionar amb el context lingüístic previ:

(49) a. Viu a Barcelona, *en Joan*?

5. Les interrogatives parcials amb caràcter confirmatori (*Què ha regalat als nanos en Lluís? Llibres?*) es comporten igual pel que fa a la posició del subjecte.

b. *En Joan*, viu a Barcelona?
c. Ho ha portat *en Joan*?

Les interrogatives totals introduïdes per *que* es comporten de manera paral·lela, però és interessant de remarcar que en aquestes construccions el subjecte no pot aparèixer entre la conjunció *que* i el verb, com indica (50). Aquesta és una diferència sintàctica important entre aquestes interrogatives totals neutres i les interrogatives totals confirmatòries introduïdes per partícules com *oi* o *eh*, que sí que admeten el subjecte preverbal:

(50) a. Que ve, *la Maria*?
b. *Que *la Maria* ve?
(51) a. Oi que *en Joan* viu a Barcelona?
b. Eh que *la Maria* no vindrà?

En espanyol les oracions interrogatives totals poden presentar tant la inversió entre el subjecte i el verb com l'ordre subjecte-verb propi de les oracions declaratives. La tria entre un ordre i l'altre no és, però, arbitrària. Escandell (1999: 3952) demostra que l'ordre no marcat en les interrogatives totals és verb-subjecte (52a) i que les construccions amb el subjecte preverbal (52b) reben una interpretació particular vinculada a una proposició o estructura enunciativa complexa preexistent:

(52) a. ¿Conoce tu marido a alguien del tribunal?
b. ¿El ministro ha dimitido?

La diferència entre les dues oracions és que la primera s'interpreta com una estructura remàtica completa, on tot és informació nova, però la segona aporta un valor de sorpresa o estranyesa per part del parlant que recorda una mica el matís que es detecta en català quan el subjecte és postverbal (vg. 49c). Les diferències d'interpretació són més clares si, com fem a (53), establim una comparació estreta entre una interrogativa amb subjecte preverbal, una oració interrogativa amb el subjecte dislocat a l'esquerra i una oració amb el subjecte postverbal:

(53) a. ¿*Carlos* ha vuelto a llamar a Eva?

b. *Carlos*, ¿ha vuelto a llamar a Eva?
c. ¿Ha vuelto a llamar *Carlos* a Eva?

Només les dues darreres oracions demanen informació nova sobre la situació descrita. La interrogativa de (53a) expressa sorpresa davant d'una situació que el parlant ja coneix prèviament. Aquesta connexió amb la situació enunciativa preexistent, que aporta els matisos de sorpresa, estranyesa o desaprovació, es pot produir, sota condicions diferents, en les interrogatives totals del català i de l'espanyol, però no en les interrogatives escindides, que mantenen una relació diferent amb el context lingüístic previ.

Finalment, les interrogatives confirmatòries de l'espanyol també es caracteritzen per admetre l'aparició del subjecte en posició preverbal:

(54) a. ¿Verdad que el ministro ha dimitido?
b. ¿Es que Eva no va a venir a la cena?

Resumint, respecte a la posició del subjecte de les oracions interrogatives amb constituent escindit, hem comprovat que en català només pot aparèixer dislocat (a la dreta o a l'esquerra) o en posició final i que en espanyol ho pot fer dislocat (a la dreta o a l'esquerra), en posició final o en posició immediatament postverbal. Això posa de manifest una coincidència total de les interrogatives escindides amb les interrogatives parcials en ambdues llengües i una clara divergència respecte a les interrogatives confirmatòries totals, que admeten el subjecte preverbal. Addicionalment, les interrogatives escindides es diferencien de les totals en el fet que no expressen el valor de sorpresa o estranyesa relacionat amb una situació enunciativa complexa, un valor que en català té un correlat sintàctic en l'aparició postverbal no dislocada del subjecte (configuració possible en les escindides, però sense el valor afegit) i en espanyol, en la manca d'inversió entre el subjecte i el verb (configuració impossible en les escindides).

3.6. Les propietats del constituent escindit

En aquest apartat estudiem les propietats del constituent que apareix escindit, desplaçat cap a la dreta, dins de l'oració interrogativa. El primer aspecte que cal tenir present és que aquest constituent pot assumir qualsevol funció sintàctica i interpretar-

se amb qualsevol paper temàtic (especifiquem la funció sintàctica i el valor semàntic a la dreta de cada exemple):[6]

(55) a. Què has anat, *al cine*? (complement regit, locatiu)
b. Què ha arribat, *aquesta tarda*? (adjunt, temporal)
c. Què ho ha fet, *perquè ha volgut*? (adjunt, causa)
d. Què ho ha fet, *amb les mans*? (adjunt, instrument)
e. Què parlarà demà, *de política*? (complement regit, tema)
f. Què ho donaràs, *a la Maria*? (objecte indirecte, meta)
g. Què has espantat, *en Pere*? (objecte directe, tema)[7]
h. Què ha vingut, *en Lluís*? (subjecte, tema)

També és possible que apareguin a la dreta sintagmes que aporten una predicació secundària o que, de fet, són els nuclis reals de la predicació, com és el cas, respectivament, dels predicatius (56) i dels atributs (57):

(56) a. Què el consideres, *massa prepotent*?
b. Què has arribat, *molt cansat*?
c. Què te l'ha portada, *molt calenta*?

6. Uriagereka (1988) considera que, en el cas de l'espanyol, aquestes construccions són habituals només amb adjunts de contingut adverbial (temporal, locatiu, manera, instrument, etc.). No sembla que aquesta sigui la situació real, com a mínim en totes les varietats, ja que altres autors com Lorenzo (1994), Camacho (2002) o López-Cortina (2005) donen com a bones construccions en què s'escindeix un objecte directe (*¿Qué compraste, libros?*) o un subjecte (*¿Qué llegó, Juan?*), que són arguments i no s'interpreten com a temps, lloc, manera, etc.

7. Les interrogatives amb escissió no resulten acceptables amb objectes directes i subjectes amb el tret [–animat]:

(i) a. *Què has comprat, llibres?
b. *¿Qué tiene cuatro páginas el artículo?

És possible que el fet que aquests constituents oracionals siguin representats, quan són interrogatius, precisament per *què*, provoqui que aquestes seqüències s'interpretin satisfactòriament com a interrogatives parcials confirmatòries (*Què has comprat? Llibres?*). En contrast amb els exemples de (1), Lorenzo 1994 i de Camacho 2002 donen per bones en espanyol construccions interrogatives amb escissió d'objecte directe [–animat]:

(ii) a. ¿Qué leíste, *lo último de Schultz*?
b. ¿Qué comió en la playa, *paella*?
d. ¿Qué compraste, *un libro*?

Agraïm a M. Lluïsa Hernanz aquesta observació.

(57) a. Què estàs, *fart de la feina*?
b. Què estàs, *de vacances*?
c. Què ets, *de Barcelona*?

Si la relació predicativa entre subjecte i atribut és identificativa, l'element escindit de l'oració atributiva no pot ser el subjecte, ha de ser l'atribut:[8] Els enunciats de (59) s'han de veure en relació amb construccions com les de (i), on l'expressió nominal que precedeix el verb copulatiu fa de subjecte de l'oració, o amb les interrogatives totals de (ii)-(iii), en què el subjecte, dislocat a esquerra o a dreta, queda inequívocament identificat:

(i)
a. *El teu cotxe* és el vermell
b. *En Pere* és el guia
c. *Ton cosí* és aquell d'allà
(ii)
a. *El teu cotxe*, és el vermell?
b. *En Pere*, és el guia?
c. *Ton cosí*, és aquell d'allà?
(iii)
a. És el vermell, *el teu cotxe*?

8. Els enunciats de (59) s'han de veure en relació amb construccions com les de (i), on l'expressió nominal que precedeix el verb copulatiu fa de subjecte de l'oració, o amb les interrogatives totals de (ii)-(iii), en què el subjecte, dislocat a esquerra o a dreta, queda inequívocament identificat:

(i) a. *El teu cotxe* és el vermell
b. *En Pere* és el guia
c. *Ton cos* és aquell d'allí
(ii) a. *El teu cotxe*, és el vermell?
b. *En Pere*, és el guia?
c. *Ton cosí*, és aquell d'allà?
(iii) a. És el vermell, *el teu cotxe*?
b. És el guia, *en Pere*?
c. És aquell d'allà, *ton cosí*?

Probablement, l'explicació per a la mala formació de (59) rau en el fet que el subjecte de les identificatives tendeix a interpretar-se com a informació coneguda, en contrast amb el sintagma nominal atribut, que aporta la informació nova. A l'apartat 3.8 demostrem que la distribució informativa és molt rellevant per delimitar els constituents admissibles en cada part de l'oració interrogativa escindida.

b. És el guia, *en Pere*?

(58) a. Què és, *el vermell*? (el teu cotxe)
b. Què és, *el guia*? (en Pere)
c. Què és, *aquell d'all*? (ton cos)
(59) a. *Què ho és, *el teu cotxe*?
b. *Què és el guia, *en Pere*?
c. *Què l'és, *ton cosí*?

El constituent escindit a les construccions de (58) es troba en un lloc que no correspon ni a la posició habitual de la seva funció sintàctica ni a la dels sintagmes desplaçats en les oracions interrogatives, que acostumen a encapçalar tota la construcció. L'existència d'un tall entonatiu, indicada gràficament mitjançant la coma, podria suggerir que la posició sintàctica que ocupen aquests constituents és la pròpia de la dislocació, però, com comprovarem immediatament, hi ha força arguments per impedir aquesta equiparació. Els sintagmes dislocats del català i de les llengües romàniques en general (vg. Cinque 1990, Vallduví 2002) es caracteritzen per aparèixer desplaçats de la posició habitual de la seva funció sintàctica, per separar-se de la resta de components de l'oració mitjançant un tall feble i per la necessitat de ser represos, dins de l'oració, per un pronom feble. El pronom de represa estableix una relació de coreferència amb el sintagma dislocat (amb el qual concorda en els trets morfològics pertinents) i, quan aquest és un dels arguments del verb, resulta imprescindible, ja que el pronom es converteix en l'element que materialitza, dins de l'oració, els requisits de selecció d'arguments per part del verb:

(60) a. *Els* he tret del calaix, *aquests llibres*
b. *A l'armari vell*, no *hi* he ficat res
c. *Als estudiants*, *els* regalem un carpeta quan es matriculen
(61) a. *He tret del calaix, *aquests llibres*
b. **A l'armari vell*, no he ficat res
c. **Als estudiants*, regalem una carpeta quan es matriculen

Els constituents que apareixen al final de les interrogatives confirmatòries de (62) estarien dislocats en el sentit que hi ha una pausa entonativa respecte al segment

precedent i que apareixen desplaçats a la dreta, però respecte a la capacitat de ser represos per un pronom mostren precisament el comportament contrari, és a dir, aquests sintagmes no es poden relacionar amb cap pronom:[9] La restricció contra la connexió amb un pronom no afecta els casos en què l'element escindit fa la funció d'objecte indirecte. En el català col·loquial el clític de datiu pot doblar l'objecte indirecte encara que aquest no estigui dislocat, com mostra (ia). En les oracions interrogatives que analitzem, aquesta capacitat del clític es manté (ib):

(62) a. Què has vist, *la Maria*?
b. Què l'has ficat, *a l'armari vell*?
c. Què anirem demà, *a la platja*?
(63) a. *Què *l'*has vist, *la Maria*?
b. *Què l'*hi* has ficat, *a l'armari vell*?
c. *Què *hi* anirem demà, *a la platja*?

La peça lèxica amb què cal relacionar el sintagma dislocat i que és imprescindible és l'interrogatiu *què* (**Has vist, la Maria?*), però aquest element no es pot concebre com el correlat del pronom de represa perquè, a banda de tenir propietats morfològiques i fonològiques diferents, no serveix per establir cap vincle argumental entre el verb i el constituent desplaçat. La partícula *què* és invariable i no aporta cap informació sobre la funció sintàctica ni semàntica. La funció sintàctica i semàntica del constituent escindit se segueix de la mateixa naturalesa del sintagma: així, per exemple, la interpretació locativa dels sintagmes *a l'armari vell* i *a la platja* de (62) i la seva relació amb la xarxa argumental del verb es dedueixen de la presència de la preposició *a*, que aporta aquest valor semàntic i facilita la connexió amb el tipus d'argument seleccionat pel verb. La partícula *què* no fa cap aportació rellevant en aquest sentit.

D'altra banda, el fet que el pronom de represa de les construccions amb dislocació satisfaci completament les relacions argumentals del verb facilita que es

9. La restricció contra la connexió amb un pronom no afecta els casos en què l'element escindit fa la funció d'objecte indirecte. En el català col·loquial el clític de datiu pot doblar l'objecte indirecte encara que aquest no estigui dislocat, com mostra (ia). En les oracions interrogatives que analitzem aquesta capacitat del clític es manté (ib):
(i) a. *Li* donaré el llibre *a la Maria*
b. Qu *li* donaràs el llibre, *a la Maria*?

pugui eliminar el sintagma dislocat sense que la gramaticalitat de l'oració quedi afectada. D'acord amb això, es pot considerar que, sintàcticament, el pronom de represa és més important que el sintagma amb què es relaciona. El contrast respecte a les oracions interrogatives escindides, on el constituent dislocat ha d'aparèixer obligatòriament, és clar:

(64) a. *Els* he tret del calaix, *aquests llibres*
b. *A l'armari vell*, no *hi* he ficat res
(65) a. *Els* he tret del calaix
b. No *hi* he ficat res
(66) a. Què l'has ficat,'*a l'armari vell*?
b. Què anirem demà, *a la platja*?
(67) a. *Què l'has ficat?
b. *Què anirem demà?

La impossibilitat de prescindir del sintagma final també diferencia les interrogatives escindides (70-71) i les interrogatives confirmatòries encapçalades per un sintagma interrogatiu capaç d'expressar el contingut semàntic i la funció sintàctica (68-69). En aquesta mena d'interrogatives la continuació que orienta la resposta de l'oient és prescindible. Els exemples següents mostren el contrast entre els dos tipus d'interrogatives:

(68) a. Com vindràs? *En cotxe?*
b. On anirem demà? *A la platja?*
c. De què parlarà? *De política?*
(69) a. Com vindràs?
b. On anirem demà?
c. De què parlarà?
(70) a. Què vindràs, *en cotxe*?
b. Què anirem demà, *a la platja*?
c. Què parlarà, *de política*?
(71) a. *Què vindràs?
b. *Què anirem demà?
c. *Què parlarà?

Si eliminem la pregunta final de les construccions de (68), perdem l'element que facilita la resposta (*sí/no*) per part de l'oient i l'enunciat es converteix en una oració interrogativa parcial, però continua estant ben formada. Pel contrari, la desaparició dels constituents dislocats de (70), que categorialment i semànticament són idèntics a la part final de (68), en provoca irremeiablement la agramaticalitat. La raó per a aquesta diferència es troba en el fet que els elements interrogatius inicials de (69) contenen tota la informació sintàctica i semàntica necessària per satisfer els requisits argumentals del verb a (69b,c) i per interpretar un adjunt de manera a (69a). La partícula *què* no aporta aquesta informació i per això és impossible interpretar un adjunt de manera a (71a), el complement locatiu regit pel verb *anar* a (71b) o el complement de règim encapçalat per la preposició *de* del verb *parlar* a (71c). L'element necessari per recuperar tota aquesta informació en cada una de les interrogatives de (70) és el sintagma que apareix al final.

Finalment, en les oracions dislocades, el constituent dislocat es pot trobar tant al començament de l'enunciat (dislocació a l'esquerra) com al final (dislocació a la dreta). En canvi, en les oracions interrogatives que examinem, el constituent escindit ha d'aparèixer forçosament en el marge dret de l'oració. La agramaticalitat dels exemples de (73) mostra que no és possible trobar-lo desplaçat a l'esquerra. El contrast amb els sintagmes dislocats de (74) és clar:

(72) a. Què ho ha fet, *en Carles*?
b. Què vindràs, *dilluns*?
(73) a. **En Carles*, què ho ha fet?
b. **Dilluns*, què vindr?
(74) a. *A la platja*, enguany no hi hem anat pas
b. Enguany no hi hem anat pas, *a la platja*

Resumint, les oracions interrogatives confirmatòries escindides es diferencien de les oracions amb dislocació en tres aspectes: (i) no hi pot haver un pronom de represa, (ii) no és possible prescindir del sintagma dislocat (això, a més, és una diferència important respecte a les interrogatives parcials amb continuació orientada a una resposta *sí/no*), i (iii) el sintagma desplaçat no pot aparèixer a l'esquerra. Els dos primers punts posen de manifest que el sintagma desplaçat és el constituent que satisfà directament els requisits sintàctics i semàntics del predicat. L'interrogatiu *què* que

introdueix l'oració no aporta cap mena d'informació en aquest sentit, però també resulta imprescindible, com indica la agramaticalitat dels enunciats següents:

(75) a. *Vindràs, en cotxe? [cf. Què vindràs, en cotxe?]
b. *Anirem demà, a la platja? [cf. Què anirem demà, a la platja?]
c. *Parlarà, de política? [cf. Què parlarà, de política?]

En aquestes construccions la partícula *què* no s'associa a cap valor semàntic concret, i s'ha de veure, més aviat, com l'element responsable del caràcter de pregunta orientada cap a un constituent. Aquesta peça lèxica té trets interrogatius (formalment és idèntica al pronom interrogatiu *què*) i és l'únic element que reflecteix sintàcticament que l'enunciat és interrogatiu (fonològicament, ho expressa l'entonació) i que la interrogació es focalitza sobre un constituent. Per això, aquest *què* és un component fonamental de les interrogatives amb escissió i, en aquest aspecte, és diferent del *que* que introdueix les interrogatives totals en català (com *Que vindràs en cotxe demà?*). Les interrogatives totals es poden interpretar com a tals independentment de la presència de *que* (*Vindràs en cotxe demà?*): les diferències d'entonació (i, quan és el cas, també la posició del subjecte) són suficients per fixar la interpretació interrogativa. De la mateixa manera que a les interrogatives parcials tenim una entonació particular i un pronom interrogatiu (en el constituent sobre el qual es focalitza la pregunta) i cap dels dos no és prescindible, a les escindides la partícula *què* és tan necessària com l'entonació.

3.7. Els constituents dislocats en les interrogatives escindides

En l'apartat anterior hem comprovat que les oracions interrogatives confirmatòries amb constituent escindit no són analitzables com a casos de dislocació i que, per poder ser ben formades, aquestes interrogatives necessiten que el constituent sobre el qual recau la interrogació aparegui al final, no al principi. No obstant això, la posició que ocupa aquest constituent no ha de ser obligatòriament la posició final de tot l'enunciat. Com reflecteixen els exemples següents, en aquestes oracions s'hi poden trobar, a més, constituents dislocats, tant a la dreta com a l'esquerra:

(76) a. *Això*, què ho donaràs, a l'Elena?
b. Què ho donaràs, a l'Elena? *això*
c. *En Pere*, què ho donarà, a l'Elena? *això*

A (76) el constituent sobre el qual es projecta la interrogació és l'objecte indirecte *a l'Elena* i els elements dislocats *això* a (76a,b) i *això* i *en Pere* a (76c) apareixen tant a l'inici com al final de l'enunciat. També és possible que el constituent dislocat precedeixi el sintagma que tanca la interrogativa:

(77) a. Què ho donaràs, *això*, a l'Elena?
b. Què ho has deixat, *això*, per demà?
c. Què te'l pagarà, *el cafè*, la Míriam?

Els objectes directes *això* (77a,b) i *el cafè* de (77c) s'han d'analitzar com a dislocats a la dreta, ja que estan reduplicats per un pronom feble i hi ha una pausa que els separa del verb, però en tots tres casos apareixen davant del sintagma que focalitza la interrogació, que és l'objecte indirecte a (77a), el complement temporal a (77b) i el subjecte a (77c). El fet que els sintagmes dislocats a la dreta puguin precedir o seguir el constituent escindit planteja la disjuntiva de determinar si en aquestes construccions hi ha dues posicions sintàctiques diferents disponibles per a la dislocació a la dreta o bé si, al contrari, tots els constituents que apareixen al marge dret de l'oració ocupen el mateix tipus de posició. Les importants diferències sintàctiques (caràcter optatiu i connexió amb un pronom feble en un cas, però no en l'altre), semàntiques (interpretació com a informació coneguda o com a focus de la interrogació) i fonològiques (l'entonació interrogativa és impossible amb els dislocats) existents entre aquests elements suggereixen que s'ha de tractar de posicions diferents. Tindríem, per tant, una posició especfica per al constituent interrogat, que cal vincular d'alguna manera amb l'interrogatiu *què*, i dues posicions disponibles per als sintagmes dislocats des de les quals és factible la connexió amb un pronom de represa (vg. Villaba 2000).

La posició específica per al sintagma escindit, que rep l'entonació interrogativa, és sintàcticament diferent de la de la dislocació. Una de les característiques de la dislocació és que permet que coapareguin un darrere de l'altre i en diferent ordre, diversos sintagmes dislocats, com a (78). Això mateix no és factible amb les oracions interrogatives escindides, com mostra la agramaticalitat dels exemples de (79):

(78) a. Ja els hi ficaré més tard, *els llibres*, *al calaix*
b. *Al calaix, els llibres*, ja els hi ficaré més tard
(79) a. *Què vindrà, *demà en Joan*?

b. *Què ho donarà, *a l'Elena en Joan*?
c. *Què vindrà, *en tren demà*?
d. *Què donaràs, *a en Pere els llibres*?

Els enunciats de (79) són impossibles en la interpretació en què els dos sintagmes que apareixen després de la pausa són el focus de la interrogació. La impossibilitat de tenir dos constituents focalitzats és, doncs, un altre argument a favor de la idea que la posició d'aquests sintagmes no és la mateixa de la dislocació, on no hi problemes per tenir més d'un constituent.[10]

3.8. Els constituents de les interrogatives escindides: pressuposició i focus

Les oracions interrogatives confirmatòries amb un constituent escindit es caracteritzen per ser, habitualment, enunciats curts que, des del punt de vista informatiu, s'organitzen en dues parts: la part inicial, que conté la informació que el parlant dóna per coneguda (pressuposició), i la part final, que es limita al constituent del qual es demana la confirmació (focus). Cada part té la seva pròpia entonació i està separada de l'altra mitjançant un tall suau:

(80) a. Què tornaràs, en tren?
b. Què vivies, a Barcelona?
c. Què ho has fet, amb el ganivet nou?

La partició queda ben exemplificada a (80), on la partícula *què* i el verb (amb els auxiliars i els clítics corresponents) formen la part de pressuposició, i el sintagma preposicional final és el focus. Les construccions de (80) contenen només la informació mínima exigida pel predicat i deixen com a sobreentesa qualsevol altre informació

10. Lorenzo (1994) dóna com a bones les següents construccions de l'espanyol, on sembla que hi ha dos constituents en la posició interrogativa final:

(i) a. ¿Qué llegó, *Juan en bicicleta*?
b. ¿Qué llegó, *a Oviedo en bicicleta*?
c. ? ¿Qué llegó, *Juan a Oviedo*?
d. ? ¿Qué llegó, a Oviedo *Juan en bicicleta*?
e. ¿Qué comió Juan, *paella en el desayuno*?

rellevant en l'acte comunicatiu i que es pot deduir a partir del context. Es tracta, per tant, d'exemples que, des d'aquest punt de vista, contrasten amb els següents:

(81) a. ??Què tornaràs *un cop hagi acabat el concert*, en tren?
b. ??Què vivies *quan eres petit*, a Barcelona?
c. ??Què has tallat *la carn que va portar ahir la mare*, amb el ganivet nou?

El grau d'estranyesa d'aquestes construccions no s'ha d'interpretar com una restricció contra l'aparició d'arguments o d'adjunts en la part pressuposicional de la interrogativa, sinó que s'ha de relacionar simplement amb la preferència per enunciats breus. Si substituïm els constituents en cursiva de (81) per un adverbi, un sintagma preposicional simple o un pronom feble que puguin rebre la mateixa interpretació, els problemes d'acceptabilitat desapareixen:

(82) a. Què tornaràs *després*, en tren?
b. Què vivies *de petit*, a Barcelona?
c. Què *l'*has tallada, amb el ganivet nou?

Finalment, cal assenyalar que la realització explícita dels complements i dels adjunts només presenta dificultats dins dels límits de l'oració. Si aquests constituents estan dislocats i, per tant, ocupen posicions perifèriques, no hi ha cap problema amb la llargada dels sintagmes:

(83) a. Què tornaràs, *un cop acabat el concert*, en tren?
b. Què vivies, a Barcelona? *quan eres petit*
c. *La carn que va portar ahir la mare*, què l'has tallada, amb el ganivet nou?

3.9. Restriccions de definitud

L'anàlisi dels complements i adjunts que es troben dins d'aquestes interrogatives posa de manifest una restricció que afecta la definitud dels sintagmes, que singularitza les interrogatives amb escissió enfront d'altres oracions interrogatives i que ens

proporciona una via d'explicació per a alguns dels contrastos dels apartats anteriors. Les expressions nominals que apareixen en la part inicial de la interrogativa han de ser interpretades necessàriament com a definides. En els exemples de (84) l'argument intern del verb està realitzat mitjançant un clític d'acusatiu o el clític locatiu *hi*. En tots tres casos l'argument s'interpreta com a definit, com confirma la relació amb el sintagma explícit entre parèntesis (que podria aparèixer dislocat en la mateixa posició):

(84) a. Què te'*l* pagarà, la Míriam? (*el cafè*)
b. Què *l*'ha regalat, a la Raquel? (*el cotxe*)
c. Què *hi* aniràs, demà? (*a la platja*)

Si eliminem el clític i incorporem el sintagma definit a l'oració, el resultat presenta un cert grau de desviament, però si en lloc de ser definit el mateix sintagma és indefinit les seqüències són completament agramaticals. La comparació entre (85) i (86) reflecteix aquest contrast:

(85) a. ??Què et pagarà *el cafè*, la Míriam?
b. ??Què ha regalat *el cotxe*, a la Raquel?
c. ?Què aniràs *al concert*, demà?

(86) a. *Què et pagarà *un cafè*, la Míriam?
b. *Què ha regalat *un cotxe*, a la Raquel?
c. *Què aniràs *a un concert*, demà?

La diferència de gramaticalitat es deu al caràcter definit o indefinit dels sintagmes nominals. D'una banda, la diferència entre les construccions amb sintagma definit i indefinit es fa més evident si els sintagmes estan dislocats (el contrast es manté en les altres posicions per a la dislocació):[11]

11. El fet que els sintagmes indefinits no acostumin a ser substituïts pel clític d'objecte directe *el-els-la-les* (**l'he vist, un estudiant* vs. *l'he vist, l'estudiant*) no és el factor determinant per a la agramaticalitat de (88). Hi ha configuracions sintàctiques en qu un objecte directe indefinit pot ser reprès per aquest clític:
(i) a. Home, ja te'*l* pagarà, *un cafè*, la Míriam (no és pas tan rata)
b. *Un cafè*, la Míriam encara te'*l* pagaria (per no pas un sopar)
En aquests casos les interrogatives confirmatòries amb escissió continuen quedant excloses, però no altres interrogatives:

(87) a. Què te'*l* pagarà, *el cafè*, la Míriam?
b. Què *l*'ha regalat, *el cotxe*, a la Raquel?
c. Què *hi* aniràs, *al concert*, demà?
(88) a. *Què te'*l* pagarà, *un cafè*, la Míriam?
b. *Què *l*'ha regalat, *un cotxe*, a la Raquel?
c. *Què *hi* aniràs, *a un concert*, demà?

Els contrastos següents, amb un argument locatiu, tamb s'expliquen a partir de la interpretació definida o no dels sintagmes implicats:

(89) a. Què hi vas, *a la "uni" i a la feina*, en tren?
b. Què hi vas, *cap a casa*, en tren?
c. Què hi vas, *als llocs*, en tren?
(90) a. *Què hi vas, *a diversos llocs*, en tren?
b. *Què hi vas, *cap a una casa*, en tren?
c. *Què hi vas, *a qualsevol lloc*, en tren?

La presència de sintagmes clarament indefinits com els que hi ha a (90) provoca sistemàticament la agramaticalitat dels enunciats. En canvi, si els sintagmes són definits, tot i que no refereixin una entitat concreta, com a (89c), o si s'interpreten com a tals tot i no ser-ho formalment, com és el cas de *casa* a (89b), les construccions resulten ben formades.

D'altra banda, si l'argument del verb és realitzat mitjançant el clític partitiu *en*, que no pronominalitza sintagmes nominals definits, la mala formació de les seqüències també és inevitable, independentment de la posició que ocupi el sintagma amb què es relaciona el clític.

(ii) a. *Què te'*l* pagarà, *un cafè*, la Míriam?
b. **Un cafè*, què te'*l* pagaria, la Míriam?
(iii) a. Qui te'*l* pagarà, *un cafè*? La Míriam?
b. *Un cafè*, qui me'*l* pagaria?

El mateix succeeix si l'indefinit es troba en un sintagma que fa una altra funció sintàctica, com a (88c) i pronominalitza amb un altre clític:

(iv) a. *A un concert dels AC/DC*, *hi* vaig sense rumiar-m'ho
b. *Què *hi* aniràs, *a un concert dels AC/DC*, sense rumiar-t'ho?
c. Com *hi* aniries, *a un concert dels AC/DC*? Sense rumiar-t'ho?
d. *A un concert dels AC/DC*, com *hi* aniries?

(91) a. *Què *n*'arribaran, demà? (de turistes)
b. *Què ens *en* portarà, de cafès, en Rafel?
c. *Què ens *en* portarà, en Rafel? (de cafès)

A (91) els sintagmes nominals sense determinant que fan de subjecte (91a) i d'objecte directe (91b,c) no poden ser represos pel clític *en* en la primera part de la interrogativa. Si el sintagma nominal és definit, el pronom de represa és *els,* quan es tracta de l'objecte directe (92b,c) o b no hi cap pronom quan l'argument fa de subjecte (92a). El resultat sempre és gramatical:[12]

(92) a. Què arribaran, demà? (*els turistes*)
b. Què ens *els* portarà, *els cafès*, en Rafel?
c. Què ens *els* portarà, en Rafel? (*els cafès*)

Finalment, cal remarcar que la necessitat que les expressions nominals siguin definides no afecta el constituent escindit. Com mostren els exemples següents, els sintagmes en aquesta posició poden ser definits o no:

(93) a. Què l'ha portat,—*el teu germà*?
b. Què l'ha comprat, el cotxe, *un guiri*?
c. Què els han comprat, aquests terrenys, *inversors alemanys*?

La restricció contra la presència de sintagmes indefinits diferencia clarament les interrogatives confirmatòries amb constituent escindit de la resta d'interrogatives. Les interrogatives totals, introduïdes per *que* (94) o no (95), les parcials (96) i les confirmatòries, totals (97) o construïdes amb un sintagma interrogatiu (98) admeten sense cap problema arguments i adjunts indefinits:

(94) a. Que em pagaries *un cafè*?
b. Que li has regalat *un cotxe* a la Raquel?
c. Que aniràs *a un concert* demà?
(95) a. Em pagaries *un cafè*?

12. Per tant, el subjecte buit d'aquestes interrogatives sempre s'interpretar com a definit:
(i) Qu arribaran Ø, dem? (Ø = elles/la Marta i l'Eva/els turistes/*uns turistes/*turistes)

b. Li has regalat *un cotxe* a la Raquel?
c. Aniràs *a un concert* demà?

(96) a. Quan aniràs *a un concert*?
b. A qui ha regalat *un cotxe*?
c. Qui me'l pagaria, *un cafè*?

(97) a. Oi que em pagaràs *un cafè*?
b. Eh que ha portat *un cotxe nou*?

(98) a. Quan aniràs *a un concert*? Demà?
b. A qui ha regalat *un cotxe*? A la Raquel?
c. Qui et pagarà *un cafè*? La Míriam?

Resumint, les oracions interrogatives confirmatòries amb escissió imposen una forta restricció de definitud sobre les expressions nominals que hi apareixen en el sentit que cal que siguin interpretades com a definides. L'únic constituent que pot ser definit o indefinit indistintament és el sintagma sobre el qual recau la focalització i que tanca l'entonació interrogativa. Aquest comportament s'explica si considerem, com a l'apartat anterior, que la part inicial de l'oració s'ha d'interpretar com a pressuposició (la informació coneguda que computa el parlant) i que només la part final, la del constituent escindit, correspon al focus (la informació que es vol confirmar en aquests enunciats). Les expressions indefinides introdueixen referents nous en el discurs que s'interpreten fàcilment com a focus. Per això, no són adequades en la part inicial, la de la pressuposició, però sí en la final, la del focus.

Des d'aquesta perspectiva, encara ens cal explicar el desviament d'exemples en què hi ha un sintagma nominal definit no dislocat en la part pressuposicional. És a dir, la diferència entre els exemples anteriors de (85) i els de (87), que repetim en un sol parell a continuació:

(99) a. ??Què et pagarà *el cafè*, la Míriam?
b. Què te'*l* pagarà, *el cafè*, la Míriam?

El desviament de (99a) és sorprenent si tenim en compte que les expressions definides tendeixen a ser informació coneguda i, per tant, són plenament compatibles amb la part pressuposicional de la interrogativa. Hi ha, però, una diferència important entre els sintagmes definits que depèn crucialment de la posició i de la configuració

sintàctica en què apareixen. Tot i la tendència a ser informació coneguda, en determinats contextos un sintagma nominal definit pot ser focus i admetre una continuació contrastiva, com a (100a). Però si es troba en una posició dislocada i duplicat per un clític, com a (100b), aquesta interpretació és impossible:

(100) a. La Míriam et pagarà *el cafè*, *no el sopar*
b. *La Míriam te'*l* pagarà, *el cafè*, *no el sopar*

D'acord amb això, la preferència pel segon enunciat de (99) se seguiria del fet que només la configuració amb dislocació de (100b) bloqueja inequívocament la interpretació del sintagma definit com a focus i facilita que s'interpreti com a part de la pressuposició. La configuració sintàctica sense dislocació (100a) no és tan transparent en aquest sentit i per això resulta preferible la versió en què l'objecte directe és identificat de manera no ambigua com a informació coneguda.

La distribució de la informació en les dues parts de l'oració tal com la proposem, explica també la preferència per enunciats breus. En realitat, no hi ha, definitud a banda, cap restricció sintàctica ni semàntica que eviti l'aparició de diversos constituents a la primera part de l'oració (com ho corrobora el fet que s'hi puguin trobar elements dislocats, fins i tot d'un pes considerable: *Què l'has tallada, la carn que va portar ahir la mare, amb el ganivet?*), però en una interrogativa que busca la confirmació d'un element en particular es tendeix a prescindir de les parts de l'oració que es donen per pressuposades i que es poden sobreentendre sense dificultats.

4. Proposta d'anàlisi

Des de Rizzi (1997), han proliferat els estudis que proposen una complexitat, cada vegada més àmplia, del node SC, l'anomenada perifèria esquerra de l'oració. Actualment, aquest domini funcional es divideix en diferents projeccions, que contenen, entre d'altres, els elements interrogatius i els sintagmes tematitzats. L'estructura proposada per aquest autor és, de manera essencial, la següent:

(101) SForça – STòpic – SFocus – SFin

A partir d'aquesta estructura, proposem incorporar la projecció Sintagma Rerefons (*Ground Phrase*) entre Sintagma Força (*Force Phrase*) i Sintagma Tòpic (*Topic Phrase*). El Sintagma Rerefons (vg. Polletto, Munaro i Pollock 2000, i Munaro i Pollock 2006), acull els constituents que integren la informació coneguda a les oracions interrogatives, és a dir, el coneixement compartit que tenen els interlocutors quan es formula una interrogació. En general, aquesta projecció acolliria el Sintagma Flexió un cop el sintagma escindit ja s'ha traslladat a SFocus. L'estructura resultant és la següent:

(102) SForça – SRerefons – STòpic – SFocus – SFin – SFlex

L'anàlisi que plantegem parteix de dues idees fonamentals. D'una banda, com s'ha pogut comprovar en els apartats anteriors, l'element interrogatiu *qu*è més el sintagma flexiu s'interpreten com a informació coneguda, i el sintagma escindit, sobre el qual s'interroga, representa la informació que es vol confirmar. D'acord amb això, proposem que aquest constituent rebi una interpretació focal, la que s'associa als elements *Qu-* de les interrogatives parcials, que provoqui el seu trasllat a SFocus. Pel que fa a la seqüència encapçalada per *què*, que s'interpreta com a informació coneguda, es traslladaria a SRerefons, com a resultat d'un desplaçament del SFlex restant. L'anàlisi d'una interrogativa com *Què anirem, al cine?* seria:

(103) $[_{SRer}\ [_{SFlex}$ què anirem $t_i\ ]_j$ Rer^0 e $[_{SFoc}\ [_{SP}$ al cine$]_i$ Foc^0 É $t_j\ ]\ ]\ ]$

Primer, el SP *al cine*, generat dins del SV, i, per tant, de SFlex, es trasllada a especificador de SFocus, on s'interpreta com a focus de la interrogació. Posteriorment, el SFlex es trasllada a la projecció SRerefons, on s'interpreta com la part d'informació compartida de la interrogativa.

D'altra banda, com reflecteix la representació de (103), no postulem que l'interrogatiu *qu*è de les interrogatives escindides es traslladi a cap projecció per comprovar els seus trets *Qu-*, com succeeix a les oracions interrogatives parcials. Això no vol dir que no existeixi cap mena de connexió entre aquest element i el sintagma interpretat com a focus de la interrogació. Ben al contrari, considerarem que hi ha una vinculació molt estreta entre la partícula interrogativa i el sintagma desplaçat a Focus. La mala formació de (104b,c) demostra que tots dos elements són necessaris:

(104) a. *Qu*è vindràs, *en tren*?
b. **Qu*è vindràs?
c. *Vindràs, *en tren*?

El caràcter obligatori i la imbricació entre els dos elements es pot explicar si considerem que originalment tots dos formen part del mateix constituent sintàctic complex.[13] La idea de què partim s'inspira en l'anàlisi de les configuracions de doblament entre DP i pronom clític de Torrego (1992). Aquesta autora considera que el SD i el clític pertanyen a una mateixa projecció, que anomena BigDP:

(105)

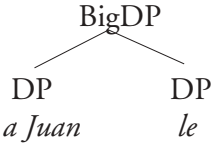

En aquesta mateixa línia, proposem que en les oracions interrogatives escindides hi ha una estructura complexa que anomenarem SXGros i que conté la partícula *qu*è i el sintagma que apareixerà escindit a la dreta de l'oració. Ho podem representar gràficament així (SX cobreix les diverses especificacions categorials possibles SD, SP, SC, etc.):

(106)

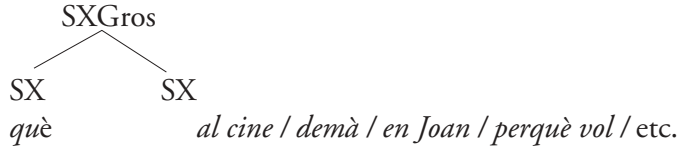

En les oracions interrogatives que analitzem, el SXGros s'escindeix en dues parts: la part que conté el sintagma amb el contingut lèxic (*al cine, demà, en Joan*, etc.) es traslladarà a l'especificador de SFocus, on comprovarà els trets que permeten que s'interpreti sintàcticament i semànticament com el constituent sobre el qual recau la

13. Camacho (2002) dóna la possibilitat que l'element *Qu-* i el sintagma amb el qual s'associa formin part d'una clàusula reduïda, però ell mateix suggereix que aquesta hipòtesi comporta el problema d'haver d'assumir l'existència de clàusules reduïdes nominals que no es troben en cap altra configuraci sintàctica de l'espanyol.

interrogació; i la part que consta només de la partícula interrogativa *qu*è es traslladarà a una posició dins del sintagma verbal o bé cliticitzarà.[14]

La configuració sintàctica complexa que proposem no està gaire allunyada d'una idea que es remunta a Katz i Postal (1964) i que reapareix en diversos treballs posteriors (Kayne 2005 entre d'altres). Segons aquests autors, els elements interrogatius com *qui*, *què*, *on*, etc. s'han d'analitzar com a *Qu-*+ [persona, cosa, lloc, etc.]. Des d'aquest punt de vista, les oracions interrogatives que ens ocupen contenen una representació escindida de les característiques morfològiques i semàntiques inherents als elements interrogatius: l'element *Qu-*, realitzat com a *què*, a l'inici de la interrogativa, i el sintagma que indica el lloc, el temps, la persona, etc., al final. Ens trobem, doncs, amb un element *Qu-* marcat morfològicament com a tal, però no semànticament, i amb un sintagma, l'escindit a la dreta, que és la materialització d'una de les restriccions semàntiques possibles sobre les quals opera la interrogació. La unió de tots dos elements fa que en una interrogativa escindida una seqüència discontínua com (107a) s'interpreti com l'interrogatiu de (107b) en qualsevol interrogativa parcial:

(107) a. [què] ... [al cine]
b. [on]

Com hem apuntat en els paràgrafs anteriors, hi ha la possibilitat de considerar que l'element *Qu-* d'aquest tipus d'interrogatives es comporta com un clític. El fet que aquest element sigui buit de contingut semàntic, juntament amb la impossibilitat de separar-lo del verb (o del complex format pel verb i els auxiliars i clítics pertinents) o de combinar-lo amb altres peces lèxiques, sembla donar suport a aquesta hipòtesi. El contrast entre (108) i (109) mostra que la partícula *què*/*qué* de les interrogatives escindides ha de ser adjacent al verb (o al SV), a diferència d'altres sintagmes interrogatius que, en determinats contextos i amb els canvis d'entonació adequats, admeten quedar-ne separats per certs parentètics:

(108) a. Quan, *segons tu*, ho hauríem de fer?
b. ¿Dónde, *según Pedro*, iremos?

14. Tot i la rellevància d'aquest punt per a la nostra anàlisi, no discutirem aquí quina és la posició a la qual es trasllada l'element *Qu-*. Podem assumir, com Kayne (1990), que es tracta d'una adjunció a SFlex, o bé, com proposen altres autors (vg. Munaro i Pollock 2006), que existeix una projecció específica per acollir aquest element.

(109) a. *Què, *segons tu*, ho hauríem de fer, demà?
b. *Qué, *según Pedro*, iremos, al cine?

La incompatibilitat amb la negació també es pot interpretar com un cas d'intervenció d'un element entre aquesta partícula i el verb:

(110) a. Per què *no* ho has fet?
b. *Què *no* ho has fet, perquè no has volgut?

A més, en les oracions escindides, la partícula interrogativa, en català, no pot ser precedida per cap preposició i, en espanyol, no pot combinar-se amb un nom. En canvi, sí que és possible en les interrogatives parcials:

(111) a. *Qu*è ho has fet, amb les mans?
b. **Amb qu*è ho has fet, (amb) les mans?
c. *Amb qu*è ho has fet? (Amb les mans?)
(112) a. ¿*Qu*é comprarás, novelas policíacas?
b. *¿*Qué novelas* comprarás, policíacas?
c. ¿*Qué novelas* comprarás? (¿Policíacas?)

Les seqüències complexes *amb qu*è i *qué novelas* de les interrogatives parcials suggereixen que l'interrogatiu és una projecció sintagmàtica (el terme de la preposició) o bé hi està inclòs (el sintagma determinant que fa d'objecte directe).[15] La impossibilitat de tenir les mateixes construccions en les escindides es pot interpretar com a indici que en aquests casos *qué/què* no té caràcter sintagmàtic i és un nucli que sintàcticament es recolza en altres elements. Proposem que, com a tal clític, l'element *Qu-* s'adjunta a una posició de l'àrea del sintagma flexió. Aquesta seria la manera com aquest element podria comprovar en última instància els seus trets morfològics *Qu-* a l'especificador de SForça. A (113) reproduïm esquemàticament la derivació completa que proposem per a les interrogatives amb constituent escindit (ometem les projeccions intermèdies i el trasllat del verb al nucli Flex):

15. En espanyol la partícula *qué* pot acompanyar adverbis i adjectius en construccions exclamatives, on també encapçala un sintagma (i.e. un constituent que es desplaça sintàcticament com a projecció màxima):
(i) a. ¡*Qué bien* (que) lo haces!
b. ¡*Qué alto* (que) es!

(113) Què anirem, al cine?

a. $[_{SFlex}$ Flex^0 $[_{SV}$ anirem $[_{SXGros}$ [què] [al cine]]]]

b. $[_{SFlex}$ què$_i$ $[_{SFlex}$ Flex^0 $[_{SV}$ anirem $[_{SXGros}$ t$_i$ [al cine]]]]]

c. $[_{SFoc}$ [al cine]$_j$ Foc^0 $[_{SFlex}$ qu$_i$ $[_{SFLEX}$ [anirem $[_{SXGros}$ t$_i$ t$_j$]]]]]

d. $[_{SRer}$ $[_{SFlex}$ qu$_i$ $[_{SV}$ anirem $[_{SXGros}$ t$_i$ t$_j$]]]$_k$ Rer^0 $[_{SFoc}$ [al cine]$_j$ Foc^0 t$_k$]]

e. $[_{SFor}$ qu$_l$ For^0 $[_{SRer}$ $[_{SFlex}$ t$_l$ $[_{SV}$ anirem $[_{SXGros}$ t$_i$ t$_j$]]]$_k$ Rer^0 $[_{SFoc}$ [al cine]$_j$ Foc^0 t$_k$]]]

L'element *Qu-* es mou a una posició interna al SFlex, a causa del seu caràcter clític (113b). El sintagma preposicional *al cine*, que expressa el contingut locatiu propi de l'argument intern del verb *anar* es desplaça a l'especificador de SFoc(us), on comprova els trets focals (113c). Aquest trasllat és el responsable de les restriccions de localitat (vg. apartat 3.3) que equiparen les interrogatives amb escissió i les interrogatives parcials (on el sintagma interrogatiu també es trasllada al SFoc des de la seva posició original). A continuació entra en la derivació el SRer(fons), que acull la informació coneguda i provoca que el sintagma flexió restant es traslladi al seu especificador (113d). Finalment, hi ha l'addició del SFor(ça), la projecció funcional superior que defineix les propietats de tota l'oració, i l'atracció de l'element *Qu-*, situat en una posició des de la qual pot moure's a especificador de SFor (113e).

5. CONCLUSIÓ

En aquest treball hem estudiat les propietats gramaticals d'un tipus molt concret d'oracions interrogatives del català i de l'espanyol, les oracions interrogatives escindides, i n'hem donat una anàlisi sintàctica d'acord amb la caracterització recent de la perifèria esquerra de les estructures oracionals. En primer lloc, hem demostrat que les interrogatives amb un constituent escindit presenten propietats sintàctiques, fonològiques i pragmàtiques que les diferencien de les interrogatives totals i parcials (tinguin o no caràcter confirmatori) i que les fan mereixedores d'un tractament específic. A l'apartat 3 hem descrit les característiques eminentment sintàctiques d'aquestes construccions, que es relacionen amb factors diversos com l'ordre de constituents, la negació, la definitud, els requisits de selecció i la realització i interpretació dels elements interrogatius.

L'anàlisi que es proposa a l'apartat 4 cobreix la caracterització gramatical prèvia. Les restriccions de localitat (vg. 3.3), la posició del subjecte respecte al verb (vg. 3.5) i el fet que només hi pugui haver un sintagma escindit (vg. 3.7) són propietats que apropen les interrogatives escindides a les interrogatives parcials i que les separen de les

construccions amb dislocació. Totes tres se segueixen del trasllat a l'especificador de SFocus, que en les escindides afecta el sintagma que apareix al final i en les parcials en el sintagma interrogatiu que encapçala l'oració. Els paral·lelismes entre interrogatives amb escissió i oracions amb un constituent dislocat es redueixen a la presència d'una pausa entre l'oració i el sintagma desplaçat a la dreta (vg. 3.6). Aquesta pausa és l'expressió fonològica de la separació entre els dos tipus d'informació que hi ha en aquestes construccions (vg. 3.8) i que, sintàcticament, s'associen amb la presència del SRerefons i el trasllat de SFlex al seu especificador, i amb el trasllat d'un constituent a SFocus. La rellevància de SRerefons explica també la restricció contra els sintagmes nominals indefinits (vg. 3.9): si el constituent traslladat a aquesta projecció ha de contenir la informació pressuposada, és esperable que les expressions que introdueixen referents nous en el discurs no hi tinguin cabuda.

L'anàlisi proposada a (113) suggereix que, intuïtivament, la principal diferència entre la derivació sintàctica d'una interrogativa parcial i una interrogativa escindida és que en aquesta hi ha un trasllat addicional posterior al desplaçament a SFocus del constituent sobre el qual es focalitza la interrogació. El SRerefons és el responsable d'aquest trasllat, que té unes conseqüències evidents en l'ordre superficial de constituents, i també, en combinació amb les propietats de SForça, del caràcter confirmatiu i interrogatiu de tota l'oració. El fet de donar rellevància a la informació pressuposada i buscar només una confirmació sobre un constituent es materialitza en el trasllat sintàctic i diferencia les interrogatives amb escissió de les parcials i de les totals. La impossibilitat de subordinar una interrogativa escindida a un verb com *preguntar(-se)* (vg. 3.4) se seguiria dels valors de SForça i de SRerefons, categoria que no té el caràcter confirmatori en els altres dos tipus d'interrogatives.

Finalment, l'obligatorietat tant de la partícula *què* com del sintagma escindit a la dreta i la connexió entre tots dos se segueix del constituent complex SXGros. Aquesta projecció conté ambdós elements, satisfà els requisits de selecció del verb o de modificació del predicat, quan es tracta d'un adjunt, i és, pròpiament, el constituent que s'escindeix a la interrogativa. La incompatibilitat amb la negació (vg. 3.1) es pot relacionar amb el caràcter clític (des del punt de vista sintàctic) de l'element interrogatiu *què*. Aquesta partícula es trasllada cap a una posició del domini SFlex, potser la mateixa de la negació preverbal, on queda adjacent al verb.

JOAN MIQUEL CONTRERAS FRANCESC ROCA URGELL
Universitat de Girona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Camacho, J. (2002) «*Wh*-doubling: implications for the syntax of *Wh*-movement», *Linguistic Inquiry* 33.1, pp. 157-164.

Cinque, G. (1990) *Types of A' dependencies*, Cambridge, MA, MIT Press.

Escandell, Mª V. (1999) «Los enunciados interrogativos. Aspectos semánticos y pragmáticos», dins Bosque I.; Demonte V. ed., *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa, pp. 3929-3991.

Espinal, M. T. «La negación», dins Solà, J. dir., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 2727-2797.

Katz, J.; Postal, P. M. (1964) *An integrated theory of linguistics descriptions*, Cambridge, MA, MIT Press.

Kayne, R. (1990) «Romance clitics, verb movement and PRO», *Linguistic Inquiry* 22.4, pp. 647-686.

— (2005) *A short note on* where *vs.* place, ms, New York University.

López-Cortina, J. (2003) «The structure of split interrogatives», dins Kempchinsky, P.; Piñeros, C. E. ed., *Theory, practice and acquisition*, Somerville, MA, Cascadilla Press, pp. 140-155.

Lorenzo, G. (1994) «*Qu*è expletivo en preguntas dislocadas», *Archivum. Revista de la Facultad de Filología* XLIV-XLV, pp. 423-446.

Munaro, N.; Pollock J. Y. (2005) «Qu'est-ce-que *(qu)-est-ce-que*? A case study in comparative Romance interrogative syntax», dins Cinque G.; Kayne R. S. ed., *The Oxford handbook of comparative syntax*, Oxford, Oxford University Press, pp. 542-606.

Poletto, C.; Munaro, N.; Pollock J. Y. (2000) *Eppur si muove! On Comparing French and Bellunese Wh-Movement*, ms. Universitat de Pàdua / Universitat de Picardie en Amiens.

Rigau, G.; Prieto, P. (2005). *A typological approach to Catalan interrogative sentences headed by* que. Report de recerca GGT-05-8. Universitat Autònoma de Barcelona (http://seneca.uab.es/ggt/Reports/GGT-05-8.pdf).

Rizzi, L. (1997) «The fine structure of the left periphery», dins Haegeman, L. ed., *Elements of grammar*, Dordrecht, Kluwer, pp. 281-337.

Torrego, E. (1992) *Case and agreement structure*, ms. University of Massachusetts, Boston.

SÁNCHEZ LÓPEZ, C. «La negación», dins BOSQUE, I. i DEMONTE, V. (eds.) (1999) *Gramática descriptiva de la lengua española*, 3 vols., pp. 2561-2634.
URIAGEREKA, J. (1988) *On government*, tesi doctoral, University of Connecticut.
VALLDUV, E. (1992) *The informational component*, New York, Garland.
— (2002) «L'oració com a unitat informativa», dins SOLÀ, J. dir., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 1221-1279.
VILLALBA, X. (2000) *The syntax of sentence periphery*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

M. VICTÒRIA ESCANDELL VIDAL

ACUSATIU PREPOSICIONAL I DISLOCACIÓ AMB CLÍTIC

1. Introducció

Una de les diferències més conegudes en la sintaxi de les llengües romàniques és aquella que té a veure amb la manera de construir els objectes directes: en espanyol i en romanès, com és sabut, els de persona van introduïts per preposició (*a* en espanyol i *pe* en romanès); en francès o en italià, en canvi, no porten cap preposició. Els exemples d'(1) il·lustren els contrastos rellevants en aquest sentit:

(1) a. He visto *(a) tu hermana (espanyol)
b. J'ai vu (*à) ta soeur (francès)
c. Ho visto (*a) tua sorella (italià)

1. La recerca en la qual es basa aquest article ha estat parcialment subvencionada pel Ministeri d'Educació a través del projecte SPYCE: Semántica procedimental y contenido explícito (HUM2006-06630). En vaig presentar una versió prèvia al III NEREUS International Workshop, celebrat a la Universitat d'Alcalá de Henares (Madrid), el 6 i 7 d'octubre de 2006 (cf. Escandell-Vidal 2007). Agraeixo a l'audiència el debat posterior, que m'ha resultat molt útil. Estic també molt agraïda a V. Acedo, M. Leonetti, G. Rigau, B. Vicente i als avaluadors externs pels seus comentaris i suggeriments minuciosos. Finalment, vull expressar la meva gratitud a Víctor Acedo per l'interès que ha posat en la traducció d'aquest text. Assumeixo, com és lògic, tota la responsabilitat per les idees que he adoptat al final.

El català ocupa una posició intermèdia: es descriu habitualment com a llengua sense acusatiu preposicional, amb l'única excepció d'alguns pronoms:

(2) a. He vist (*a) la teva germana
b. L'he vist *(a) ell
c. Els he vist (a) tots

L'objectiu d'aquest treball és mostrar que l'acusatiu preposicional apareix de manera sistemàtica en una altra estructura sintàctica diferent relacionada amb el complement directe: en els *temes dislocats –tòpics*, altrament dits–, anteposats i posposats, represos mitjançant un pronom objecte àton, és a dir, en la construcció coneguda com a *dislocació amb clític* (DCl; *Clitic Dislocation*).

(3) a. A en Joan, no el coneix
b. No el coneix, a en Joan

La norma escrita exclou l'acusatiu preposicional en tots els casos, sense establir cap diferència entre els constituents dislocats i els objectes directes que ocupen la seva posició canònica en l'oració. Tanmateix, el marcatge preposicional dels tòpics és present en tots els dialectes parlats, tot i que hi hagi diferències importants entre ells quant a l'extensió del fenomen. Per tal d'estudiar les condicions que regeixen l'aparició de la preposició em centraré en dos d'aquests dialectes: l'eivissenc (com a variant representativa dels dialectes balears) i el català central parlat. El meu propòsit és, doncs, examinar un aspecte de la variació intralingüística dins l'àmbit del català, i aportar noves dades a una petita parcel·la de la sintaxi no prou ben coneguda i, en conseqüència, mal compresa. Un examen minuciós de les dades permet oferir nous elements al debat obert sobre l'acusatiu preposicional i mostrar que la presència de la preposició davant els constituents dislocats relacionats amb l'objecte directe no entra en absolut en contradicció amb la regla general segons la qual el complement directe es construeix sense preposició.

El rebuig normatiu indiscriminat de qualsevol cas d'acusatiu preposicional (de vegades, en contra de la tendència natural dels parlants) és el resultat d'una conceptualització incorrecta de les diferents estructures sintàctiques en què la preposició apareix, i és degut originàriament al desig de desnaturalitzar una construcció considerada com a interferència reprovable de l'espanyol. Per això, aquest treball té també una dimensió de comparació interlingüística: per poder determinar si aquest tipus d'acusatius

preposicionals són realment calcs sintàctics de l'espanyol, cal verificar si les condicions d'aparició dels acusatius preposicionals són idèntiques en ambdues llengües. Des d'aquest mateix punt de vista, també resultarà revelador comprovar si altres llengües romàniques presenten construccions amb propietats semblants.

Des d'una perspectiva més general, les dades que presentaré pretenen aportar també algunes proves addicionals a favor de la idea que la condició de tòpic (és a dir, la *topicitat*) representa un paràmetre important com a factor provocador de l'aparició de l'acusatiu preposicional i de la seva extensió, com s'ha proposat per a altres llengües (Laca 1987 i 2006; Leonetti 2004). La presència de la preposició en les estructures de DCl no resulta sorprenent des d'un punt de vista tipològic, ja que el marcatge especial dels objectes directes s'ha relacionat amb la necessitat de diferenciar-los dels subjectes, una de les propietats més característiques dels quals és, com és sabut, la tematicitat; és totalment d'esperar, doncs, que els temes relacionats amb l'objecte siguin els primers que hagin de diferenciar-se dels subjectes. Quant a l'extensió relativa de l'acusatiu preposicional en la DCl en els dialectes del català estudiats, es podrà comprovar que segueix les pautes previsibles d'acord amb les altres dues escales rellevants quant a l'aparició d'acusatius preposicionals: animació i definitud.

El treball està organitzat de la següent manera: en la secció 2 presentaré les dades corresponents al català normatiu; en la 3 s'introduiran les propietats bàsiques de la DCl en català; les seccions 4 i 5 estan dedicades, respectivament, a l'eivissenc i al català central parlat; en la secció 6 es comenten l'aparent caràcter opcional de la preposició en alguns casos i l'extensió de fenòmens anàlegs en altres llengües romàniques, incloent-hi el contrast amb l'espanyol; la secció 7, per acabar, conté les reflexions finals sobre les implicacions generals dels fenòmens descrits.

2. L'acusatiu preposicional en català

L'aparició d'una marca gramatical específica per a caracteritzar certs tipus d'objectes directes no és, ni de bon tros, una propietat exclusiva de les llengües romàniques, sinó un fenomen molt més extens, que es troba en llengües no relacionades tipològicament, i que és conegut com a Marcatge Diferencial d'Objecte (*Differential Object Marking, DOM*), seguint Bossong (1991) i Aissen (2003), entre altres. La motivació funcional que s'acostuma a assenyalar per explicar la presència d'una marca especial davant determinats objectes directes és la necessitat de distingir entre subjecte i objecte: com més semblants siguin les propietats dels sintagmes que exerceixen aquestes funcions, més cal distingir-los; per aquesta raó, en espanyol es marquen amb

preposició els objectes directes de persona que comparteixen amb els subjectes prototípics els trets [+humà], [+animat] i [+definit].[2] Les condicions exactes que regeixen la presència de la preposició segueixen constituint, de totes maneres, una qüestió àmpliament debatuda (Comrie 1989; Brugè i Brugger 1996; Pensado 1995; Torrego 1999; Von Heusinger i Kaiser 2003 i 2007; Leonetti 2004).

El català actual s'alinea amb el francès i l'italià pel que fa a l'absència de preposició amb l'objecte directe (*cf.* (2)a). Les gramàtiques prescriptives són molt clares en aquest respecte:

> En català el complement directe de persona es construeix sense preposició; i ho dic així per a evitar que l'anàlisi de les excepcions a la regla ens faci perdre de vista la mateixa regla. (Badia 1994: 207)

Hi ha, en realitat, uns quants contextos restringits en què l'ocurrència de la preposició no és només possible, sinó obligatòria. Són els següents (Badia 1980, 1994; Moll 1952; Solà 1994: § 9.2):

- Quan l'objecte és un pronom personal fort (independentment que tingui lloc doblament de clític o no):

(4) Jo t'ajudo *(a) tu i tu m'ajudaràs *(a) mi

- Quan el pronom d'objecte apareix en una construcció recíproca:

(5) Ens miràvem l'un *(a) l'altre

La preposició apareix, doncs, amb els pronoms personals, és a dir, precisament quan hi ha més necessitat de diferenciació. De fet, en català modern els pronoms forts no presenten distinció de cas, amb l'única excepció de la primera persona singular, que distingeix el nominatiu (*jo*) de l'oblic (*mi*)).[3]

2. Aquesta mateixa necessitat de distingir entre subjecte i objecte explica que també els objectes inanimats duguin preposició en espanyol quan el subjecte també és inanimat (en unes condicions que farien que la interpretació fos fàcilment reversible), com ara en *La alegría vence *(a) la dificultad* (Gracia Garcia 2006)

3. És força interessant que aquesta excepció no afecti el català balear, en què els pronoms forts no presenten distinció de cas; compareu (5) amb l'eivissenc *Io t'ajud a tu i tu m'ajudas a io.*

A més, la preposició que introdueix l'objecte directe no és obligatòria, però és acceptada (i amb molt preferida, fins i tot) en els següents casos:

- Quan l'objecte és un quantificador universal, com ara *tothom* i *tots*:

(6) a. Hi he saludat (a) tothom
b. Els ha aprovat (a) tots

- Quan l'objecte és el pronom relatiu *el qual*; en aquest cas, la preposició es fon amb el pronom: *a el qual* > *al qual*:

(7) Vaig veure-hi el teu amic, {el/al} qual volien presentar com a candidat

La situació de l'acusatiu preposicional en català normatiu és, doncs, clara: només alguns pronoms forts poden dur la marca especial davant l'objecte directe.[4]

La marca distintiva està, doncs, especialment relacionada amb els objectes que presenten trets que característicament s'associen amb els subjectes. La bibliografia sobre el marcatge diferencial d'objecte en altres llengües ha suggerit diverses escales (definitud, animació, topicitat) per donar compte de la variació tipològica (Aissen 2003; von Heusinger i Kaiser 2003); aquestes escales fan possible explicar la variació interdialectal i intradialectal, i predir altres extensions del fenomen. D'acord amb Aissen (2003), un nombre remarcable de llengües són sensibles a la definitud, i s'assumeix que el marcatge diferencial d'objecte s'estén al llarg de la següent escala:

Escala de Definitud (Aissen 2003: 437)

PRONOM PERSONAL > NOM PROPI > SN DEFINIT > SN ESPECÍFIC > SN NO ESPECÍFIC

El català figura dins el grup de les llengües sensibles a la definitud i l'aparició de la preposició amb l'objecte directe es manifesta només amb pronoms, és a dir, en un dels primers trams de l'escala:

4. Existeixen alguns altres entorns sintàctics que afavoreixen la presència de la preposició amb altres tipus de sintagmes; tots ells tenen en comú que presenten situacions de paral·lelisme sintàctic: *L'advocat va fer riure a tothom menys al jutge*. Pot trobar-se un tractament més detallat en Solà (1990: § 9.2).

Taula 1: Extensió del marcatge diferencial d'objecte al llarg de l'escala de definitud

	Pronom	N propi	SN definit	SN indefinit	
				+Específic	-Específic
Català					
Pitjantjatjara					
Hebreu					
Turc					
Japonès escrit					

Tanmateix, la distribució de l'acusatiu preposicional en català no és tan nítida com podria semblar, i cal fer-hi algunes consideracions. Per començar, en català antic s'atesten acusatius preposicionals en un nombre més gran de contextos. D'acord amb Meier (1947; *apud* Sancho Cremades 1995), l'aparició de la preposició amb noms propis, tot i que no era general, no era pas infreqüent en la llengua antiga, des de l'Edat Mitjana al segle XIX (Moll 1952: 217; Sancho Cremades 1995: 188-190). Els exemples següents mostren casos inequívocs d'aparició de preposicions davant de noms propis:

(8) a. Faeren rey a don Anrich (Jaume I)
b. Ja tenia a Jacob de Cleves a terra per occiure'l (Curial)
c. Així se prove si ames a Jesuchrist (St. Vicent Ferrer)

La mateixa observació s'aplica als escriptors del segle dinou, que podien utilitzar la preposició per introduir objectes definits humans, com es pot deduir de les consideracions de Moll (1952: 217):

> Els escriptors de la Renaixença anteriors a la restauració gramatical depurada, eren poc escrupulosos quant a la supressió de la preposició: *Estimen a la mare* (Verdaguer), *No hi han trobat al vicari* (Vilanova).[5]

Les dades diacròniques suggereixen, doncs, que no és en absolut necessari assumir que cap cas d'acusatiu preposicional en català sigui obligatòriament una transferència

5. A l'hora d'usar textos escrits com a font de dades, tanmateix, s'ha de tenir en compte que algunes característiques fonètiques del català poden complicar les coses. En la major part de varietats, incloent-hi els dialectes de la Catalunya central i les illes Balears, els sons de la *a* i la *e* àtones es neutralitzen en forma de *schwa* [ə]. És ben possible que alguns casos d'acusatius preposicionals siguin només casos d'ortografia errònia, i no pas exemples reals de marcatge diferencial d'objecte; i viceversa, potser alguns exemples de veritable marcatge diferencial d'objecte han estat amagats sota una grafia incorrecta.

de l'espanyol. De fet, molts altres dialectes romànics han desenvolupat diverses classes d'acusatiu preposicional de manera independent, com ara la major part de les varietats del sud d'Itàlia, el sard, i el francès de Brussel·les (*cf.* la secció 6.2 més avall).[6]

Tanmateix, en la fixació del català normatiu actual s'observa una insistent recomanació que els registres elevats evitin la preposició davant l'objecte directe, considerada un calc reprovable de l'espanyol:

> En el català parlat modern és freqüent l'ús de la preposició a per introduir el complement directe de persona; aquest ús és d'influència castellana, poc conegut entre la gent menys il·lustrada i evitat curosament en la llengua literària. (Moll 1952: 217)

A més, el fet que les gramàtiques prescriptives hagin emfasitzat en el passat, i continuïn emfasitzant, la necessitat de defugir *a* davant l'objecte directe sembla que indiqui que els registres parlats veritablement mostren un cert allunyament de l'estàndard acceptat. Com reconeix Solà (1994: 163):

> És possible que hàgim partit, per a la normativa moderna, de la comparança amb el castellà. [...] El cas és que, d'una banda, el parlant d'avui no es comporta pas, ni de lluny, d'acord amb el que prescriu la normativa; i aquest fet no pot deixar de ser preocupant, com en tots els altres casos en què el trobem. I d'altra banda, sembla que els casos «excepcionals» de la normativa s'haurien d'eixamplar poc o molt.

Badia (1994: 209), d'altra banda, assenyala que

> [...] les excepcions (obligades o tolerades) a la norma general («el CD de persona no duu preposició») constitueixen un veritable cap de pont vers una extensió progressiva de la preposició a casos en què la tradició i l'estructura la rebutgen.

En realitat no seria sorprenent trobar aquest 'efecte de cap de pont', és a dir, que apareguessin altres acusatius preposicionals d'acord amb l'escala de definitud, atesa la pressió funcional universal d'estendre el marcatge diferencial d'objecte cap avall: un

6. El cas extrem dins l'àrea el representa la parla de València; en aquesta varietat, l'acusatiu preposicional apareix amb el mateix patró de distribució que té en espanyol contemporani (Sancho Cremades 1995: 199) i és degut amb tota probabilitat a influència de l'espanyol: *No veig {a Cast / als xiquets} des de fa sis anys.* Salvador (2001: 34-35) caracteritza aquesta situació com a l'ampliació d'un ús no estrany en la llengua antiga, semblant a aquella que va anar afectant l'espanyol: allò que va començar sent un recurs expressiu, o un recurs destinat a desfer les ambigüitats interpretatives, tendeix a fer-se habitual en els objectes amb un grau elevat d'animació i acaba consolidant-se com a construcció regular. Aquest cas no serà considerat aquí.

cop un objecte és marcat respecte d'una posició determinada a l'escala, l'absència de la marca en qualsevol de les posicions inferiors tendirà a ser interpretada com a indicadora d'un subjecte. Com més expressions d'objecte són marcades, més forta serà la pressió d'interpretar com a subjectes els SNs sense cap marca (Zeevat i Jäger 2002).

Aquesta predicció, de totes maneres, no es compleix. Pel que fa als objectes directes, i tenint en compte les poques excepcions assenyalades més amunt, els dialectes tendeixen a cenyir-se a la norma estàndard, i no hi ha extensions significatives cap avall dins l'escala, ni en el registre elevat ni en la parla col·loquial espontània. Aquesta situació és particularment verificable en eivissenc, un dialecte en què la gramàtica dels objectes directes és exactament aquella que seria prescrita per la normativa estàndard. Hi ha, nogensmenys, altres construccions en què *sí* que apareixen acusatius preposicionals: seran presentats en les seccions següents; però primer és escaient fer algunes consideracions sobre l'ordre de mots en català.

3. Dislocació amb clític

L'ordre de mots en català constitueix una qüestió molt complexa. D'acord amb Vallduví (2002), hi ha un ordre molt rígid de tipus (S)VOPP en oracions no marcades, acompanyat d'un emplaçament no gens flexible del cim tonal, el qual cau obligatòriament sobre el constituent de l'extrem dret. En aquest respecte, el català és molt diferent de l'anglès o de l'espanyol, i força similar a l'italià. De fet, qualsevol intent de modificar el contorn d'entonació genera una estructura mal formada, com es mostra en els exemples següents:

(9) a. Vaig ficar els ganivets al CALAIX (Vallduví 2002)
b. *Vaig ficar els GANIVETS al calaix
c. *Vaig FICAR els ganivets al calaix

A més, el català marca l'estructura informativa de manera transparent, fet que afavoreix l'existència d'una àmplia gamma de construccions equivalents. Així, quan els parlants volen desaccentuar constituents finals o intermedis (o accentuar constituents no finals), han de recórrer a un patró sintàctic diferent, a saber, la dislocació amb clític. La dislocació amb clític és una estructura en què un constituent apareix com a element dislocat, bé a la perifèria de l'extrem esquerre o a la de l'extrem dret; és coreferencial amb un clític en el nucli de l'oració (vegeu Cinque 1987; Zubizarreta 1998; Villalba 2000; López 2003).

Quan el constituent dislocat apareix posposat, es tracta d'un cas de *dislocació a la dreta amb clític* (DDCl), com en (10):

(10) a. Els vaig ficar al CALAIX, els ganivets
b. Vaig ficar-hi els GANIVETS, al calaix
c. Els hi vaig FICAR, els ganivets, al calaix

Així, la part més important de l'oració encara pot mantenir el seu cim al final, mentre que el material no remàtic és dislocat a una posició perifèrica, vinculat al clític que està inserit en el nucli de l'oració. El constituent dislocat és pronunciat sense cap cim tonal, amb el registre més baix del parlant (Prieto 2002: 11.2.1.4). Normalment s'escriu una coma perquè el constituent dislocat quedi delimitat respecte de la resta de l'oració, però aquesta és només una convenció gràfica i no indica necessàriament que hi hagi cap tipus de pausa.

El constituent dislocat pot aparèixer també anteposat, i aleshores la construcció rep l'etiqueta de *dislocació a l'esquerra amb clític* (DECl), com en (11):

(11) a. Al calaix, vaig ficar hi els GANIVETS
b. Els ganivets, els vaig ficar al CALAIX

En aquest cas, el constituent dislocat és pronunciat amb una entonació ascendent (Prieto 2002: 11.2.1.4); com abans, no cal cap pausa.

Com suggereixen els exemples, no només es poden dislocar amb clític els objectes, sinó també els locatius i els partitius. El clític és obligatori en ambdós casos; altrament, la seqüència seria agramatical, com mostra (12):

(12) a. * Vaig ficar al CALAIX, els ganivets (*cf.* 10a)
b. *Els ganivets, vaig ficar al CALAIX (*cf.* 11b)
c. *(N'hi) vaig ficar DOS, de ganivets, al calaix

Aquesta flexibilitat sintàctica és, doncs, una compensació per la rigidesa tonal. Tant la DECl com la DDCl són mitjans per a tractar el constituent dislocat com a informació donada, temàtica o desfocalitzada. Tanmateix, hi ha una diferència interpretativa entre la DDCl i la DECl: la DDCl presenta l'ordre menys marcat i és merament una manera de mantenir o tornar a introduir un tema ja actiu. La DECl, d'altra banda, és una construcció més marcada, i té un valor contrastiu: indica la tria

d'un element d'un conjunt establert en el context. (Vegeu, per a més detalls, Villalba 2000: capítols 2 i 3; Vallduví 2002: 4.5.3.2; López 2003.)

En aquest punt sorgeix la qüestió de la naturalesa de la relació entre l'acusatiu preposicional i la DCl: els constituents dislocats amb clític, són afectats pel marcatge diferencial d'objecte? Atès que el marcatge diferencial d'objecte pronominal és present en totes les varietats de català en l'ordre de mots no marcat, la primera predicció és que l'acusatiu preposicional s'hauria de manifestar en estructures de DCl també. Aquesta predicció es compleix, de fet, com es mostra en els següents exemples, comuns a totes les varietats:

(13) a. *(A) tu no t'estima
b. *(A) ell no'l conec

Quan es consideren altres tipus de constituents dislocats al llarg de l'escala de definitud (és a dir, noms propis, SNs definits humans, SNs definits no humans, SNs indefinits), l'estàndard escrit segueix exactament la mateixa regla, tant per a l'ordre de mots no marcat com per a les estructures de DCl, de tal manera que la resta de constituents dislocats no van introduïts mai per preposició:

(14) a. En Joan, ella no l'estima
b. La teva germana, no la conec

L'extensió del marcatge diferencial d'objecte en català escrit no és sensible a l'estructura informacional; la topicitat no juga cap paper en la distribució de l'acusatiu preposicional, com mostra la taula següent:

Taula 2: El marcatge diferencial d'objecte en català escrit estàndard

		Definitud			
		Pronoms	Ns propis	SNs definits	SNs indefinits
Topicitat	**-Tòpic** (SVO)				
	+Tòpic (DCl)				

Aquesta situació contrasta d'una manera molt remarcable amb altres dialectes, com es mostrarà en les següents seccions: tant en l'eivissenc com en el català central parlat es registren diferències notables en aquest respecte.

4. L'acusatiu preposicional en la DCl en eivissenc

Els dialectes de les Illes Balears (Eivissa/Formentera, Mallorca i Menorca) formen part de les variants més diferenciades dins del domini català. La població de les illes (particularment, la de les petites) ha estat monolingüe i en la seva major part analfabeta durant segles, amb contactes molt limitats amb l'espanyol fins als anys cinquanta del segle passat. Generalment s'admet que l'aïllament geogràfic no només ha contribuït al manteniment de trets molt arcaics sinó que també ha afavorit el desenvolupament de solucions peculiars i innovadores (Veny 2002).

En aquesta secció presentaré les dades relatives a la construcció dels objectes directes i dels constituents dislocats com a tòpics en eivissenc.[7] Com ha estat esmentat més amunt, l'eivissenc segueix la regla estàndard d'acord amb la qual els objectes directes es construeixen consistentment sense cap preposició, com en (15), amb les excepcions, només, dels pronoms forts, les construccions recíproques, els pronoms relatius i els quantificadors universals, com en (16):

(15) a. No estima {en Joan / na Maria}
b. *No estima {a en Joan / a na Maria}

(16) a. Perquè a mi me varen fer prisioner amb una d'aqueixes guerres (*Arxiu*, E1)[8]
b. Ja no el vaig deixar més i ell tampoc a jo (*Arxiu*, SJn)
c. Si tocaves a una, perdíem [parlen d'una altra companya de joc] (*Arxiu*, E2)
d. Es va calar vora s'al·lota i sa vella va agafar un mantó gros i els va emmantonar a tots dos (*Arxiu*, SJn)

7. Els exemples que utilitzaré procedeixen de diverses fonts. Alguns vénen de l'*Arxiu audiovisual dels dialectes catalans de les illes Balears* (Corbera (dir.) 2003), un corpus d'entrevistes orals; altres han estat extrets de parla espontània; altres s'han recollit de xats i blocs d'Internet; finalment, altres han estat construïts per mi com a parlant d'eivissenc per il·lustrar diferents punts. Quant als exemples construïts per mi, els he contrastat pel que fa tant a la forma com a la interpretació amb una grup representatiu de parlants d'eivissenc (14 persones: 9 dones i 5 homes; rang d'edat: de 20 a 90 anys; amb diferents nivells socioculturals).

8. En els exemples que prenc d'altres fonts, he mantingut la grafia original que presenten aquestes fonts i que, en la majoria dels casos, s'allunya de la norma actual en molts aspectes.

La situació és, però, força diferent quan es té en compte la DCl. Considereu el contrast entre (15), d'una banda, i (17), de l'altra:

(17) a. {A[n] en Joan / A na Maria}, no l'estima
b. No l'estima, {a[n] en Joan / a na Maria}

Els exemples de (17) són casos de DECl i DDCl, i els constituents dislocats van introduïts per la preposició *a*; altrament, l'oració seria, en la interpretació desitjada, agramatical en eivissenc. Així, doncs, els SNs definits humans, que no van encapçalats per cap preposició en oracions d'ordre de mots no marcat (*cf.* (15)), hi van en estructures de DCl (*cf.* (17)).

Val la pena d'observar que en els exemples de dalt la preposició *a* presenta una variant al·lomòrfica [ə], pròpia dels dialectes de les Illes, entre altres: un infix nasal eufònic apareix quan el segment següent no és ni una consonant ni una vocal tònica, per tal de defugir la fusió de dues vocals adjacents àtones (de manera molt semblant a l'article indefinit anglès *a*/*an*, que s'escriu igual):[9]

(18) a. Dóna-ho an es mestre (Badia 1980: 51)
b. Dóna-ho a sa mestra

Només els topònims queden exclosos d'aquesta regla:

(19) a. Va a Eivissa
b. *Va a[n] Eivissa

L'ocurrència d'aquesta variant pot ser trobada en molts escriptors, des de Ramon Llull (*cf.* (20)) a Joan Maragall (cf (21)):

(20) a. [...] e anaxí de les altres natures semblants an aquestes. (*Astronomia*)

9. Atès que es tracta d'una variant no estàndard, no hi ha una manera acceptada d'escriure l'infix nasal. La grafia més raonable seria *an*, que apareix als textos antics –cf. més avall els exemples (20) i (21)–, recomanada per Alcover per als dialectes baleàrics i avui comuna a les Illes. És igualment freqüent, tot i que injustificable, la solució que escriu aquest increment com si fos l'article personal *en/na* (*a n'es mestre*), amb variants que també s'han de rebutjar (*an'es mestre, a'n es mestre*). Es pot trobar també una solució gràfica d'inspiració francesa (*a-n-es mestre*) que és habitual, per raons òbvies, en els dialectes catalans parlats al sud de França. Com he assenyalat, en els exemples d'altres fonts s'ha respectat la forma de l'original, per bé que vagi en contra de la norma escrita actual. En els exemples construïts per mi, en canvi, he acceptat el suggeriment de les editores del volum de prescindir de la grafia no normativa i emprar en el seu lloc la transcripció fonètica.

(21) a. i an aquests homes que haureu arrencat de les portes de la mort, vos els estimareu com a fills.
b. An aquest i an aquell els salvaren i redimiren aquests o aquells no, an ell com a nosaltres, ens convé ésser presos d'una manera o altra i redreçats baldament sia a cops de mall.
c. Si an aquest home l'haguéssiu mort batent-vos com a lleons amb ell al peu d'una barricada o a la porta d'una iglésia, jo no us en podria fer cap càrrec. (*La ciutat del perdó*)

No obstant això, l'ocurrència d'aquest infix nasal és una de les característiques que les gramàtiques prescriptives han rebutjat de manera més fervent (*cf.* Fabra 1918: 112-113) i avui dia queda exclosa de la llengua normativa.

Les gramàtiques prescriptives normalment inclouen exemples del tipus de (17) com a exemples addicionals d'un ús no acceptable de la preposició amb l'objecte directe –de manera que les oracions de (17) i la major part de les oracions que apareixeran en les següents seccions queden excloses de la llengua normativa. Allò que els gramàtics tradicionals no han tingut en compte és que les oracions neutres del tipus SVO i les oracions amb DCl presenten estructures sintàctiques diferents que obeeixen a restriccions gramaticals diferents.

Efectivament, l'interès dels contrastos entre (15) i (17) rau en el fet que en el mateix dialecte i per al mateix parlant la preposició és consistentment absent amb objectes directes però apareix sistemàticament amb constituents dislocats relacionats amb l'objecte. Això és indici que les condicions que regeixen l'ocurrència de la preposició davant objecte directe i en construccions de DCl són independents l'una de l'altra. El constituent dislocat de (17) és sens dubte un acusatiu preposicional i està vinculat, quant a la referència, a l'objecte directe de l'oració; no és, però, l'objecte directe de l'oració, pròpiament, sinó un adjunt, un constituent perifèric (*cf.* la secció 3); l'únic objecte «real» és el clític. Per tant, no hi ha contradicció entre l'absència de preposició amb objectes directes i l'aparició d'una marca especial per als constituents dislocats. El de (17) és, doncs, un cas de marcatge de tòpics acusatius, i no pas un objecte directe preposicional. La prohibició de la preposició en aquests últims casos sembla que emergeixi d'una interpretació incorrecta de la construcció.

L'única excepció entre els gramàtics prescriptivistes és Moll (1975), d'origen balear, que ofereix l'exemple de (22) com a cas en què la preposició hauria de ser acceptada, d'acord, doncs, amb l'ús general dels dialectes balears:

(22) No la cridis, a la senyora (Moll 1975: § 239)

La regla que Moll enuncia és la següent:

> Pot dur la preposició a el complement directe quan és un nom usat després de pausa, com a explicatiu del respectiu pronom personal, expressat abans. (Moll 1975:£ 239)

Les dades confirmen que, efectivament, els temes dislocats formats per sintagmes nominals amb el tret [+humà] duen preposició, mentre que si aquest mateix sintagma apareix com a objecte directe la rebutja:

(23) a. An aquella al·lota no la deixaven parlar amb so que ella volia (*Arxiu*, SJs)
b. Deixaven parlar (*a) s'al·lota amb so que ella volia

D'acord amb la regla, Moll ofereix un altre exemple, on la preposició també introdueix un definit no humà en posició de tòpic:

(24) Colliu-les, a les peres, que ja són madures (Moll 1975: § 239)

La presència de la preposició amb SNs definits no humans (o no animats), com en el cas anterior, resulta estranya a altres variants del català, com es dedueix del següent comentari de Solà (1994: 168-169) sobre l'exemple (24):

> [...] almenys per a la majoria de catalanoparlants ha de resultar no sols inacceptable sinó inconcebible [...] Aquesta mena de complements no animats amb a es troben, certament, en certs documents antics (concretament, al *Gazophylacium* de 1696), però no ens consta que avui siguin vius. Per tant, caldria aclarir d'on surt, en quina realitat es fonamenta, l'exemple de Moll.

Doncs bé, la presència de la preposició en temes dislocats és pròpia de tots els dialectes insulars i està completament estesa en l'àmbit balear en l'actualitat. De fet, la versió sense la preposició en el tema dislocat (especialment si està dislocat a la dreta; *cf.* més avall, § 6.1) resultaria agramatical per a un parlant de Balears. En tot cas, allò realment interessant és que, com s'ha dit anteriorment, el mateix parlant que utilitza la preposició davant el tema dislocat la rebutja sense cap dubte quan el mateix SN és un veritable objecte directe, de manera que els tòpics es marquen sistemàticament amb la preposició, mentre que els objectes directes (remàtics) es construeixen sense marca:

(25) a. Colliu (*[ə]) ses peres, que ja són madures (eivissenc)
b. Colliu-les, *([ə]) ses peres, que ja són madures

Els gramàtics descriptivistes moderns han reconegut l'ocurrència de la preposició amb constituents dislocats, tant amb SNs animats com no animats[10]. Rosselló –una lingüista d'origen balear també– dóna els exemples de (26):

(26) a. Ja ho sé, [ən] això (Rosselló 2002: 13.4.1.3)
b. No la tenc, [ən] aquesta
c. Les he trobades, [ə] ses faltes

No hi ha cap dubte de la vitalitat actual de l'ús de la preposició davant del tema dislocat en Eivissa i Formentera, com atesten els exemples presos de l'*Arxiu*:

(27) a. La vaig heredar jo an aquella escola (*Arxiu*, E3)
b. Jo la vaig llegir an aquesta [comèdia] (*Arxiu*, E3)
c. perquè tenen com un peu que per girar es formatge va molt bé, i ara no el volen fer an aquell peu a ses escudelles, no sé per què, però no, i n'hi ha quantitat d'escudelles però, però planes de baix (*Arxiu*, F)
d. I dins què el posau, an es [formatge]? (*Arxiu*, F)[11]

L'ús de la preposició és comú a la resta de les Illes, com mostren els següents exemples presos dels xats i els blocs d'Internet (en els quals hi ha una clara voluntat conscient de reflectir per escrit la parla espontània), la major part, de Mallorca:

(28) a. No m'ho esperava a n'això (*relatesencatala*)
b. I ara, des de fa uns dies, es fa la ronsera, i acaba venint, però de mala gana, mirant enrera tot el camí... no ho entenc, no sé per on agafar-ho, a n'això ... (*lagatayelbuho*)
c. es turisme passa ara per hores baixes, i an això es comerç ho pateix directament amb una devallada d'ingressos molt important. (*claumallorca*)
d. TONINA: Bé... però; i an això que no ho podríem arreglar...? (*mallorcaweb*)
e. An això ho doni an es ca. Jo no menj porqueries... (*pdl.iec*)
f. No son salvadors ni cavallers amb armadura brillant que venen a protegirnos, creuto a n'aixo, l'unic que volen es guanyar doblers d'una manera rapida (*lavila*)

(29) a. Encara sigui una espècia autòctona la faria fugir jo a n'aquesta! (*mado-llucia*)
b. I jo la sé an aquesta historieta. Mirau: el rei i es seus cavallers se trobaven devers sa serra de Portopí i se veu que patien rusca. (*xcoll*)

10. Sancho Cremades (2002: 1738, n 66) assenyala: "En mallorquí s'empra de manera sistemàtica la preposició *a(n)* davant els objectes directes dislocats a la dreta, siguin animats o inanimats."

11. El caràcter sistemàtic d'aquesta construcció es fa palès en el fet que és emprada espontàniament tant pels entrevistats com per l'entrevistador (eivissenc llicenciat en Filologia Catalana), qui va produir els enunciats *b* i *d*.

c. An aquesta darrera [frase] noltros la diríem així: «Més tírria li tenen an en Mates». Amb sa *n* per mig . És una «n» de suports perquè en haver-hi dues vocals (*forums*)

En Nicolau (2003) es recull la parla de la interacció en l'àmbit escolar a Palma. D'allà procedeixen els següents exemples:

(30) 72. A1: De 7 n'hi llevam 3
73. M: Trobes tu que ho podem dir a n'això?.
74. A1: A no! de 7 (*Nicolau*: 263)

(31) 35. A1: De 8 per arribar a 3
36. M: I ho poden fer a n'això?, de 8 n'hi poden llevar 3, trobes?. Què diu en Joan?.
37. A2: 8 n'hi llevam 3. (*Nicolau*: 288)

Com és previsible, també són permesos els constituents dislocats múltiples; en aquests casos, no hi ha restriccions gramaticals respecte de l'ordre dels constituents tematitzats. Vegeu els següents exemples:

(32) a. Ja ho sabia, jo, [ən] això
b. Tu, [ən] això, ho tens molt complicat / [ən] això, tu, ho tens molt complicat
c. Na Maria, [ən] es meu cotxe, no l'agafarà mai / [ən] es meu cotxe, na Maria, no l'agafarà mai

És important assenyalar que la preposició apareix només amb els temes dislocats, i no es troba mai, en canvi, amb els constituents focals, tant si es tracta de focalització contrastiva (exemples de (33)), com si no (exemples de (34)):

(33) a. (*[ən]) en Joan hem invitat (no en Jordi) (eivissenc)
b. (*A) sa secretària vaig conèixer (no es comptable)
c. (*A) ses peres has de collir (no ses pomes)

(34) a. (*[ən]) això m'han dit
b. (*A) algú trobaràs

Així, doncs —i amb independència de quina sigui l'anàlisi adoptada per a les construccions de focus (com a anteposició d'un constituent o com a desfocalització de la resta)—, només la dislocació amb clític legitima la presència de la preposició.

Els exemples de (22)-(34) mostren un patró regular en eivissenc que és comú a la resta d'Illes Balears: els constituents definits dislocats com a tòpics són sistemàticament marcats amb la preposició, tant si són humans com no, i amb independència de la

circumstància que siguin anteposats o posposats. Els constituents focalitzats queden sistemàticament exclosos d'aquesta possibilitat. Els exemples fan veure també la vitalitat d'aquesta estructura en el balear dels nostres dies, la qual cosa no suposa, de moment, cap interferència significativa amb la manera de construir els objectes directes canònics.

Tot això indica, per tant, que les condicions que regulen l'aparició de la preposició en els objectes directes remàtics i en els temes dislocats són independents les unes de les altres. I atès que la diferència té a veure amb la dislocació dels temes, cal suposar que és precisament la topicitat el factor que legitima i indueix la presència de la preposició.

Tots els exemples anteriors contenen SNs definits. Ara bé, si la interpretació de les dades és correcta, i si per a l'eivissenc efectivament només els temes dislocats legitimen la preposició, seria escaient la pregunta si els tòpics indefinits l'admeten o no. La qüestió és complicada, per raons tant generals com específiques: la raó general la constitueixen les limitacions que acostumen a operar en l'aparició d'indefinits en posició de tòpic; i la raó particular és el desacord entre els parlants sobre l'aparició de la preposició per a introduir indefinits.

Pel que fa a la qüestió general, generalment s'ha assumit que els indefinits no apareixen normalment en posició de tòpic, de manera que la predicció és que no apareixeran en construccions de DCl. És veritat que els indefinits que introdueixen nous referents sense cap tipus d'ancoratge en el discurs anterior sonen estranys com a constituents dislocats:

(35) a. He vist un ca
b. ?? L'he vist, un ca
c. ?? Un ca, l'he vist[12]

Tanmateix, com han demostrat Villalba (2000: capítols 2 i 3) i Vallduví (2002: § 4.5.3.2), això no significa que qualsevol indefinit quedi sistemàticament exclòs de

12. El contingut descriptiu del SN indefinit pot ser tematitzat, però aleshores s'hauria d'utilitzar una estructura diferent en substitució, a saber, la construcció partitiva, amb el clític *en* i un constituent dislocat introduït per la preposició partitiva *de*:

(i) *N' he vist un, de ca*
(ii) *De cans, n'he vist un*

les posicions de tema. Els exemples de (36)-(37), presos de Vallduví (2002), il·lustren les dues maneres en què un indefinit pot superar aquesta dificultat:

(36) a. Un gelat, me'l prendria amb molt de gust
b. Me'l prendria amb molt de gust, un gelat

(37) Vaig caçar dos conills. Un conill el vaig matar a prop de la llodriguera i l'altre...

L'indefinit de (36) és un cas d'indefinit intensional: per tant, no introdueix un referent nou, sinó que forneix merament un contingut descriptiu, i, per tant, pot ser dislocat. La dislocació és possible també amb l'indefinit de (37): encara que introdueix un referent nou, aquest referent nou és seleccionat d'un conjunt prèviament esmentat. Així, els indefinits no referencials i els indefinits ancorats en el discurs no introdueixen referents completament nous i poden aparèixer com a constituents dislocats.

A més, per bé que és veritat que els indefinits que introdueixen nous referents queden exclosos de les construccions dislocades, com més pesant (és a dir, com més informatiu) és l'indefinit, més bé funciona com a constituent dislocat, com mostren els següents contrastos:

(38) a. ?? Un home, no el trobaràs mai
b. Un home així, no el trobaràs mai

(39) a. ?? Fixa't: un home, l'han tornat a agafar per violació
b. Fixa't: un home que havia estat tancat vuit voltes per violació, l'han tornat a agafar avui per es mateix delicte

Per tant, hi ha alguns casos en què els indefinits són acceptables com a tòpics. Ara, tenint presents les limitades condicions que en regeixen l'aparició, ens hauríem de preguntar si els indefinits que poden funcionar com a temes dislocats poden ser introduïts per la preposició.

Els parlants d'eivissenc no es posen d'acord sobre l'aparició de la preposició amb indefinits dislocats. La meitat dels informants consultats per a aquesta recerca tendeixen a rebutjar-la, de manera que només acceptarien les estructures de (36)-(37); l'altra meitat accepta i produeix sense cap problema exemples com ara els de (40)-(41):

(40) a. [ə] un gelat, me'l prendria amb molt de gust
b. Me'l prendria amb molt de gust, [ə] un gelat

(41) Vaig caçar dos conills. [ə] un, el vaig matar a prop de la llodriguera i [ə] s'altre...

Aquest desacord probablement suggereix que els indefinits representen la frontera externa per a l'extensió de l'acusatiu preposicional en la DCl. A la secció 6.1, de totes maneres, es presentarà una explicació diferent d'aquesta asimetria. En tot cas, és interessante observar que, fins i tot per a qui rebutja aquest tipus d'exemples, l'acceptabilitat de (41), amb un indefinit animat, és sempre més gran que l'acceptabilitat de (40), amb un indefinit inanimat.

La situació en eivissenc queda ara completament definida i pot ser resumida com segueix. Per a objectes remàtics, no tòpics, la preposició apareix només amb pronoms, sense extensions significatives a altres categories. En construccions de DCl, d'altra banda, la preposició apareix sistemàticament, la qual cosa suggereix que la topicitat és el factor rellevant que en provoca la aparició. En aquests casos, l'ús de la marca especial sembla sensible a la definitud, per tal com per a un cert nombre de parlants el marcatge preposicional queda exclòs amb indefinits. Aquest fet suggereix que, per a alguns, el marcatge diferencial d'objecte no ha completat la seva extensió descendent per la resta de l'escala. D'altra banda, el fet que per a altres parlants els indefinits puguin ésser acceptables sols si són animats suggereix la idea que l'animació pot acomplir un paper important com a *categoria de transició* (amb el sentit que li donen von Heusinger i Kaiser (2003)) en l'extensió de l'ús de la preposició a tots els indefinits.

La distribució del marcatge diferencial d'objecte en eivissenc i les restriccions que el regeixen poden ser representades en una jerarquia aniuada en la qual interactuen els tres factors rellevants, com mostra la següent taula:

Taula 3: El marcatge diferencial d'objecte en eivissenc

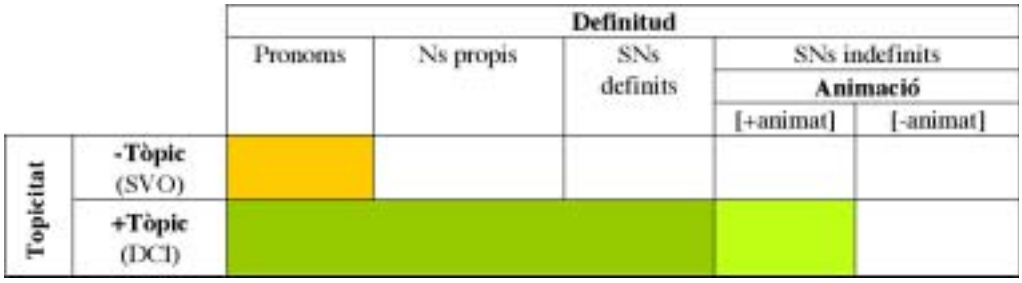

		Definitud				
		Pronoms	Ns propis	SNs definits	SNs indefinits	
					Animació	
					[+animat]	[-animat]
Topicitat	-Tòpic (SVO)					
	+Tòpic (DCl)					

5. L'acusatiu preposicional en els temes dislocats en català central parlat

Com s'ha mostrat a les seccions anteriors, el català balear i l'estandarditzat escrit difereixen respecte de l'extensió de l'ús dels acusatius preposicionals. El català central parlat –corresponent aproximadament a l'àrea de la qual va sorgir la llengua estandarditzada– presenta un comportament que queda entre els altres dos. De fet, malgrat els advertiments dels prescriptivistes, l'aparició de la preposició és perfectament normal en la varietat parlada en les construccions de DCl amb noms propis, com en (42):

(42) a.{A en Joan / a la Maria}, no l'estima
b. A l'Enric fa temps que no el veig (Bel, 2002:1098)

De fet, Bel (2002: 1098) afirma

> Pel que fa als casos de tematització del CD amb entitats animades, en l'ús col·loquial l'aparició de la preposició *a* és generalitzada. Autors com ara Solà (1994 § 9) o Ruaix (1994: 147-148) opinen que l'ús de la *a* s´hauria de fer extensiu a aquests casos

En català parlat el marcatge preposicional dels tòpics s'estén també cap avall als SNs definits dotats del tret [+humà]:

(43) a. (A) la teva tia, l'he vista només un cop
b. Però a Kristeva i als seus seguidors, els preocupaven més las implicacions semiòtiques
c. Si camineu tant, les dones ens deixareu en ridícul, {els/als} homes

L'exemple (43)a ha estat pres de López del Castillo (1999: 47), qui el considera en la seva secció sobre tematització, una operació sintàctica que ell relaciona amb el discurs oral i no formal; no s'hi fa cap comentari, tanmateix, sobre la relació entre la construcció de DCl i l'acusatiu preposicional. Els exemples (43)b-c procedeixen de Solà (1994: cap. 9), que els addueix com a casos de presència de la preposició amb complement directe de persona desplaçat. A més, cal observar que aquesta construcció (fins i tot amb l'infix nasal) no era estranya a la llengua escrita anterior a la regulació normativa, com indiquen els exemples de Joan Maragall citats anteriorment en (21).

La varietat parlada fa veure, doncs, que el marcatge diferencial d'objecte s'estén cap avall al llarg de l'escala de definitud pel cantó dels objectes tòpics. Això confirma, un cop més, la intuïció que la topicitat és el paràmetre rellevant. D'altra banda, el fet que els noms propis i els SNs definits i [+humà] siguin acceptables indica que l'escala d'animació també té un paper com a categoria de transició. Els tres paràmetres rellevants interactuen, doncs, com es mostra a la taula següent:

Taula 4: El marcatge diferencial d'objecte en català central parlat

		Definitud				
		Pronoms	Ns propis	SNs definits		SNs indefinits
				Animació		
				[+humà]	[-humà]	
To pi	**-Tòpic** (SVO)					

6. Qüestions addicionals

En les seccions anteriors s'ha presentat una anàlisi de la distribució del marcatge diferencial d'objecte en algunes varietats del català. Hi ha un conjunt de qüestions relacionades que no m'és possible tractar detalladament aquí, però que, nogensmenys, sembla que valgui la pena esmentar per tal d'obtenir una visió més clara del fenomen. D'una banda, hi ha els casos de variació intradialectal, és a dir, els casos en els quals sembla que la presència de la preposició amb els tòpics no és obligatòria. D'altra banda, i ja dins l'àmbit de la comparació interlingüística, hi ha dos problemes diferents que val la pena considerar: el primer, el de l'extensió, en les llengües romàniques, de la

topicitat com a factor rellevant per a l'aparició de l'acusatiu preposicional; el segon, el de les relacions entre l'acusatiu preposicional català i el de l'espanyol.

6.1. Opcionalitat dels tòpics preposicionals en eivissenc

L'aparició de la preposició amb constituents dislocats amb clític sembla opcional per a l'eivissenc en certs casos. De fet, alguns dels exemples de més amunt podrien haver aparegut també sense la preposició. Considereu les oracions en (44):

(44) a. ([ən]) en Joan, no el coneix
b. ([ə]) sa seua neboda, l'han fet consellera
c. ([ə]) ses claus, no sé on [əlzə] vaig posar
d. ([ən]) això, no m'ho esperava

És interessant que el caràcter opcional de la preposició només afecti la dislocació a l'esquerra amb clític: la preposició sempre és obligatòria en la dislocació a la dreta amb clític. Els exemples sense la preposició serien agramaticals en eivissenc:

(45) a. No el coneix, *([ən]) en Joan,
b. L'han feta consellera, *([ə]) sa seua neboda
c. No sé on [əlzə] vaig posar, *([ə]) ses claus
d. No m'ho esperava, *([ən]) això

Atesa aquesta situació, la pregunta que s'ha de fer és què significa que la preposició sigui opcional: és simplement una qüestió estilística, o hi ha, més aviat, una motivació gramatical? Sembla que les dades vagin a favor de la segona opció. Els parlants consultats refereixen un contrast molt fort entre (46)a and b:

(46) a. Sa roba, ja l'he estesa
b. [ə] sa roba, ja l'he estesa

La DECl ha estat caracteritzada com a posseïdora d'un valor contrastiu, és a dir, com a indicadora de la tria d'un element d'un conjunt establert en el context (Villalba 2000; Vallduví 2002; López 2003). Curiosament, en eivissenc la interpretació de tria és possible amb (46)b –l'exemple amb la preposició–, però no amb (46)a. De fet, cadascuna d'aquestes oracions és bona en un context diferent. Així, per exemple, si a algú se li ha demanat tant estendre la roba com rentar els plats, i aquesta persona només

ha estès la roba, llavors únicament podria usar (46)b, ja que hi ha un conjunt establert en el context (roba/estendre, plats/rentar) del qual es tria sols una opció. (46)b, doncs, podria continuar com en (47):

(47) ..., però [ən] es plats no els he rentat encara

Per tant, quan es requereix la interpretació contrastiva, la preposició hauria d'aparèixer; altrament, l'oració no semblaria natural. En contrari, si no hi ha cap tria, aleshores l'oració sense la preposició és acceptable. Així, doncs, (46)a pot ésser utilitzada com a proferiment d'inici de discurs.

Això suggereix que aquí estan implicades dues construccions diferents: la de la preposició és un cas de DECl real, i està sotmesa a la mateixa condició sintàctica que regeix la DDCl, a saber l'ús obligatori d'alguna forma de marcatge de cas per al constituent dislocat. El constituent dislocat és interpretat com a triat d'un conjunt establert en el context. L'exemple on és absent la preposició, contràriament, sembla un cas de construcció de *tema penjant*.[13] Es tracta d'una estructura en què el tema apareix com a constituent dislocat a l'esquerra, sense cap marca de cas manifest i hi ha un element de represa (un clític, però també un pronom fort o un epítet) al nucli de l'oració. Així, els trets de cas del constituent dislocat i els del clític no són iguals:

(48) Es teu germà, en canvi, a ell sí que li agradava...

La construcció de tema penjant és utilitzada per desviar l'atenció a un nou tema. Aquesta circumstància explicaria, aleshores, per què no s'obté la lectura contrastiva en (46)a.

Si aquesta anàlisi va ben encaminada, el caràcter opcional del marcatge preposicional de tòpics en la DECl en eivissenc resulta només aparent. Els sintagmes nominals no marcats representen casos d'una construcció distinta.

Això pot explicar també alguns dels contrastos en l'acceptabilitat dels acusatius preposicionals amb indefinits. Quan se'ls sotmet a un test sense cap context específic, els parlants prefereixen normalment l'indefinit sense la preposició; tanmateix, quan se'ls presenta un context que introdueix una tria entre alternatives, tendeixen a utilitzar

13. Vegeu entre altres, Cinque (1983) per a una perspectiva general de les diferències entre tema penjant i DECl, i Villalba (2000: cap. 2) per al català.

el tema preposicional. Així, en els exemples dels gelats, quan se'ls demana triar entre cafè i gelat, produeixen naturalment exemples com ara (49):

(49) [ə] un cafè no, però [ə] un geladet sí que me'l prendria

Es fa evident, un altre cop, que quan tenim implicat el valor contrastiu, hi ha una preferència remarcable per la preposició en tots els casos.

És interessant que la mateixa anàlisi es pugui estendre més enllà, a les construccions partitives, que hi estan relacionades. Efectivament, s'ha assumit que la preposició partitiva és opcional per als constituents dislocats en eivissenc: doncs bé, un altre cop, aquesta opcionalitat aparentment afecta només la DECl. Compareu els exemples següents:

(50) a. (De) fruita, n'hi ha molta, enguany (eivissenc)
b. (De) cans, n'he vist només un
(51) a. N'hi ha molta, enguany, *(de) fruita (eivissenc)
b. N'he vist només un, *(de) ca

Sembla plausible assumir, aleshores, que quan apareix la preposició, la construcció és un tipus de DECl; quan no hi és, es tracta d'un tema penjant. Si és així, s'esperaria que només les partitives amb DECl poguessin tenir una interpretació contrastiva. Aquesta predicció es compleix:

(52) De pomes, n'hi ha hagut moltes; de peres, en canvi, poques

Quan s'introdueix un nou tema, hi ha una clara preferència pel SN sense preposició i sense cap interpretació contrastiva:

(53) a. Vent, no en fa massa, avui
b. Cabres salvatges, n'hi ha, encara?

6.2. L'acusatiu preposicional i els tòpics en l'àmbit romànic

Les dades de l'eivissenc mostren que la topicitat és el paràmetre rellevant que regeix la presència de la preposició. L'escenari que emergeix de les consideracions anteriors no és poc comú en l'àrea de les llengües romàniques. La idea que els tópics

són a la base del marcatge diferencial d'objecte es pot trobar en les propostes de Rohlfs (1971), Pensado (1985) i Laca (1987) per a l'acusatiu preposicional. El marcatge dels definits tòpics és, de fet, allò que es troba en espanyol medieval, com mostren els següents exemples (de Laca 2006):

(54) a. Escarniremos las fijas del Campeador (*Cid* 2251)
b. A las sus fijas en braço las prendia (*Cid* 275)

D'altra banda, la relació entre dislocació i marcatge preposicional de tòpic té equivalents en altres llengües. El sard modern, per exemple, ha estat descrit com a llengua amb objectes directes preposicionals. Ara bé, és força interessant que la preposició pot ésser omesa amb complements remàtics, però mai amb constituents temàtics dislocats amb clític. Compareu els exemples següents (de Jones 1995: 44):

(55) a. Appo invitadu (a) su preideru a su matrimoniu
'He convidat el mossèn al casament'
b.'A su'preideru, invitadu l'as a su matrimoniu?
'Al mossèn, l'has convidat al casament?'

Fins i tot en italià, llengua sense objecte directe preposicional, la preposició pot aparèixer amb alguns constituents dislocats. D'acord amb Cardinaletti (2002: 33), en italià col·loquial del centre i del sud un acusatiu dislocat a la dreta i [+humà] pot ésser precedit per la preposició de cas *a*; sense el clític, la seqüència resultaria totalment agramatical, com en el següent exemple:

(56) *(L') abbiamo invitato noi, a Gianni
'L'hem convidat nosaltres, a en Gianni'

Així, en italià col·loquial la correlació entre el clític i la possibilitat de marcar l'element dislocat amb la preposició es torna a donar, amb la mateixa distribució que trobàvem en català central parlat.

Totes aquestes dades donen suport a la idea, doncs, que el marcatge preposicional dels tòpics no és una peculiaritat d'algunes variants iberoromàniques, sinó un desenvolupament més general.

6.3. El marcatge preposicional de tópics: l'eivissenc enfront de l'espanyol

Quant a la comparació amb l'espanyol, el repàs de les dades de l'eivissenc fa evident que les condicions d'ús de l'acusatiu preposicional en aquest dialecte no obeeixen en absolut als criteris que regeixen el marcatge diferencial d'objecte en espanyol actual. És cert que en l'espanyol d'avui les condicions d'ús de la preposició ultrapassen l'àmbit d'una marca de persona o d'animació (Delbecque 1994; Torrego 1999; García García 2007; von Heusinger i Kaiser 2003 i 2007). Aquestes condicions s'amplien encara més si es considera la variació dialectal; com assenyala Company Company (2003), la preposició davant l'objecte directe sembla que perdi avui dia les restriccions semàntiques que la caracteritzaven i, en conseqüència, en alguns dialectes s'atesten usos que resultarien atípics en l'espanyol peninsular:

(57) a. Después de conocer mucho a la vida, ya no me interesa tanto el teatro
b. Los japoneses han invertido todos sus esfuerzos para construer [sic] a la torre más alta del mundo
c. Para que no nos peleemos, puse a la silla en medio (Company 2003:217-218)

En qualsevol cas, el que interessa per al propòsit d'aquest treball és que no hi ha cap d'aquestes noves extensions que tingui relació amb el marcatge preposicional de tòpics que apareix en eivissenc. En espanyol actual, amb independència dels requisits particulars que operen en cada dialecte, no hi ha mai asimetria en el marcatge dels objectes que depengui del fet que els objectes siguin tòpics o apareguin dins el rema oracional; en canvi, això precisament és el fenomen que s'esdevé en eivissenc: allò que legitima la presència de la preposició és la condició de tema dislocat. Així doncs, si bé és cert que la topicitat va ésser possiblement en època medieval el factor provocador de la presència de la preposició en espanyol (*cf.* els exemples de (54)), no hi ha ni en espanyol clàssic ni en cap dels dialectes actuals (*cf.*, per exemple, Morales 1992) cap marca distintiva per als objectes que distingeixi els que funcionen com a tópics, de manera que els acusatius preposicionals en posició de tòpic de l'eivissenc difícilment podrien ésser resultat d'una interferència sintàctica de l'espanyol.

D'una altra banda, l'ús sistemàtic en balear de la preposició amb qualsevol classe de definit no animat representa una construcció que ni té correlat en espanyol (ni actual ni antic), ni es troba tampoc en altres llengües romàniques. Tanmateix, per als parlants insulars la necessitat de la preposició davant els temes dislocats és tan forta

que la transfereixen a l'espanyol, la qual cosa dóna lloc a una estructura absolutament exclosa de la llengua normativa i fins i tot difícil d'interpretar per a qui no està acostumat a aquesta interferència:

(58) a. No lo entiendo, yo, a esto
b. ¿Que no las tenías tú, a las llaves?

La interferència és comparable a aquella que es produeix en la DCl amb partitius, com en (59):

(59) a. ¡No quiero más, yo, de vino!
b. ¡No tengo, yo, de coche!
c. ¡Sabes que tiene de muchas, de aventuras!. (Radatz, en premsa)

7. Conclusió

Totes les varietats de català mostren la mateixa distribució de la preposició amb objectes remàtics: apareix només amb pronom, és a dir, amb la categoria que més característiques té en comú amb els subjectes.

Taula 6: El marcatge diferencial d'objecte en dialectes catalans: objectes remàtics

Objectes Remàtics					
	Pronoms	Ns propis	SNs definits		SNs indefinits
			[+humà]	*[-humà]*	
Català escrit					
Català central parlat					
Balear parlat					

Les dades de les seccions anteriors han mostrat que l'acusatiu preposicional presenta, tanmateix, una distribució més àmplia que no s'assumeix normalment a la bibliografia: es pot trobar la preposició *a* en totes les varietats parlades en construccions de DCl, en la dislocació tant a l'esquerra com a la dreta. Aquest no és un resultat sorprenent, ja que els constituents dislocats comparteixen una característica important amb els subjectes típics, a saber la topicitat i, per tant, són candidats adients perquè s'activi el marcatge diferencial d'objecte. Les diferències entre dialectes concerneixen

el grau de l'extensió del fenomen, no el fenomen per si mateix, com es mostra a la taula següent:

Taula 7: El marcatge diferencial d'objecte en dialectes catalans: tòpics dislocats

Per al català central parlat, el marcatge és necessari quan els tòpics dislocats comparteixen amb els subjectes la definitud i l'animació; el balear ha anat més lluny i ha generalitzat l'acusatiu preposicional a gairebé tots. El factor principal per al marcatge diferencial d'objecte en català és, doncs, la topicitat; els paràmetres d'animació i definitud són categories secundàries, i permeten explicar les pautes bàsiques d'extensió de l'acusatiu preposicional. Les dades i l'anàlisi presentats aquí ofereixen noves proves a favor de la idea que la topicitat és un factor rellevant en l'emergència i el desenvolupament del marcatge diferencial d'objecte.

L'ús de la preposició amb els tòpics no entra en absolut en contradicció amb la regla general segons la qual el complement directe va sense preposició. Es tracta de dues estructures diferents que els parlants construeixen sistemàticament de manera diferent; i si els parlants no les confonen, sembla lògic desitjar que tampoc no les confongui la norma.

Les dades anteriors han ofert també arguments per a donar resposta a algunes de les preguntes plantejades inicialment. Quant a la qüestió si l'acusatiu preposicional del eivissenc és resultat d'una interferència de l'espanyol, sembla clar que, pel que fa als temes dislocats, la resposta ha d'ésser negativa, per raons tant històriques com gramaticals: en principi, no hi ha influència de l'espanyol sobre la llengua de les Balears fins a després dels anys cinquanta del segle passat, de manera que si fos una interferència, hauria d'ésser relativament recent; d'altra banda, les dades mostren que les condicions que regeixen la presència de la preposició davant els temes dislocats en eivissenc són radicalment diferents d'aquelles que afecten l'acusatiu preposicional en espanyol contemporani, de manera que la construcció resultant tampoc no pot

considerar-se com a calc sintàctic dels últims anys. L'eivissenc i l'espanyol tenen patrons de comportament sintàctic molt diferents en aquest respecte, i no resulta adient parlar d'interferència.

D'altra banda, quan es consideren les dades en l'àmbit més ampli de comparació entre llengües, es comprova que la relació entre acusatius preposicionals i topicitat sí que pot rastrejar-se, en canvi, en altres varietats romàniques contemporànies, que presenten asimetries notables en la construcció dels temes dislocats i els objectes directes. Aquest és un argument més a favor de la tesi que el desenvolupament de la marca preposicional dels tòpics és degut a una lògica més profunda, que resulta, a més, diferent d'aquella que regeix avui en espanyol.

La comparació posa també en relleu que els dialectes baleàrics queden singularitzats, almenys en l'àmbit romànic, com als únics que han estès l'acusatiu preposicional als tòpics definits (i, per a alguns parlants, fins i tot als indefinits). La construcció estudiada representa, doncs, un autèntic endemisme sintàctic. Seria oportú preguntar-se, en conseqüència, si aquesta estructura reflecteix la conservació d'un esquema constructiu arcaic (propi de la llengua que van rebre les Balears dels seus conqueridors medievals), o si es tracta d'un desenvolupament autòcton posterior. Per respondre aquesta pregunta seria crucial tenir algunes dades sobre etapes anteriors, però, per desgràcia, és possible que moltes d'aquestes dades s'hagin perdut per sempre, atès que la DCl no és una estructura freqüent en els textos escrits, que són l'única font disponible de períodes antics. Tanmateix, es poden trobar certes proves indirectes: d'una banda, les illes comparteixen la mateixa distribució de l'acusatiu preposicional amb tòpics, fet que suggereix persuasivament que el marcatge de tòpic era present en la llengua que van rebre amb la Reconquesta; i d'altra banda, sí que tenim proves que l'acusatiu preposicional amb SNs no animats era possible en altres dialectes catalans en el segle disset, com mostren els exemples del *Gazophylacium*, esmentat per Solà (1994). A més, el fet que en la resta de construccions de dislocació amb clític (és a dir, les partitives i les locatives) el constituent dislocat també vagi introduït per la preposició corresponent pot haver contribuït a reforçar l'ús de la preposició amb els acusatius. Si aquestes idees són correctes, és possible conjecturar que el marcatge diferencial representa la conservació d'un tret tradicional del català antic que s'ha desenvolupat i s'ha estès després de manera independent dins de les Illes.

Les dades presentades aquí i les explicacions proposades constitueixen un primer apropament a una construcció poc coneguda, que pot tenir repercussions interessants

tant per a la gramàtica de la llengua catalana com per a la teoria del marcatge diferencial d'objecte com a fenomen general. De totes maneres, les qüestions suscitades aquí i, en general, les relacions entre topicitat, definitud i animació són peces d'un problema molt complex, que continua mereixent, sens dubte, anàlisis més profundes i detallades.

M. Victoria Escandell Vidal
UNED

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Aissen, J. (2003) «Differential Object Marking: Iconicity vs. economy», *Natural Language and Linguistic Theory* 21, pp. 435-483.

Badia Margarit, A. (1980) *Gramática catalana*, Madrid, Gredos, 2 vol.

Badia Margarit, A. (1994) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Proa.

Bel, A. (2002) «Les funcions sintàctiques», dins Solà, J., M.-R. Lloret, J. Mascaró i M. Pérez Saldanya, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 1075-1147.

Bossong, G. (1991) «Differential Object Marking in Romance and Beyond», dins Wanner, D. i D. Kibbee, eds., *New Analyses in Romance Linguistics: Selected Papers from the XVIII Linguistic Symposium on Romance Languages, Urbana-Champaign, April 7-9, 1988*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 143-170.

Brugè, L. i G. Brugger (1996) «On the accusative in Spanish», *Probus* 8, pp. 1-51.

Cardinaletti, A. (2002) «Against optional and null clitics. Right dislocation vs. marginalization», *Studia Linguistica* 56-1, pp. 29-57.

Cinque, G. (1983) «'Topic' Constructions in Some European Languages and Connectedness», dins Ehlich, K. i H. van Riemsdijk, eds., *Connectedness in Sentences, Discourse and Text*, Tilburg, KBU. Reimprès dins Anagnostopoulou, E., H. van Riemsdijk i F. Zwarts, eds., *Materials on Left Dislocation*, Amsterdam, John Benjamins, 1997, pp. 93-118.

Company Company, C. (2003) «Transitivity and grammaticalization of object. The diachronic struggle of direct and indirect object in Spanish», dins Fiorentino,

G., ed., *Romance Objects. Transitivity in Romance Languages*, Berlín, Mouton De Gruyter, pp. 217-260.

COMRIE, B. (1989 [2a ed.]) *Language Universals and Linguistic Typology*, Chicago, University of Chicago Press.

CORBERA, J. (dir.) (2003) *Arxiu audiovisual dels dialects catalans de les Illes Balears*, Palma, Càtedra Alcover-Moll-Villangómez/ Estudi General Lul·lià.

DELBECQUE, N. (1994) «Hacia una aclaración cognitiva del acusativo preposicional», *Procesamiento del Lenguaje Natural* 14-1, pp. 33-45.

ESCANDELL-VIDAL, V. (2007) «Topics from Ibiza: DOM and Cl-D», dins KAISER, G. i M. LEONETTI, eds., *Definiteness, Specificity and Animacy in Ibero-Romance Languages*, Arbeitspapiere 122, Fachbereich Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, pp. 23-43.

FABRA, P. (1918 [Facs. 7a ed. 1933]) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

GARCÍA GARCÍA, M. (2007) «Differential object marking with inanimate direct objects», dins KAISER, G. i M. LEONETTI, eds., *Definiteness, Specificity and Animacy in Ibero-Romance Languages*, Arbeitspapiere 122, Fachbereich Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, pp. 63-84.

VON HEUSINGER, K. i G. KAISER (2003) «The evolution of differential object marking in Spanish», dins VON HEUSINGER, K., A. KAISER i E. STARK, eds., *Proceedings of the Workshop "Specificity and the Evolution/Emergence of Nominal Determinations Systems in Romance"*, Arbeitspapiere 119, Fachbereich Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, pp.33-69.

VON HEUSINGER, K. i G. KAISER (2007) «Differential object marking in Spanish. Diachronic development in triggering conditions», dins KAISER, G. i M. LEONETTI, eds., *Definiteness, Specificity and Animacy in Ibero-Romance Languages*, Arbeitspapiere 122, Fachbereich Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, pp. 85-110.

JONES M. A. (1995) «The prepositional accusative in Sardinian: its distribution and syntactic repercussions», dins SMITH, J. C. i MAIDEN M., eds., *Linguistic Theory and the Romance Languages*, John Benjamins, Amsterdam / Philadelphia, pp. 37-75.

Laca, B. (1987) «Sobre el uso del acusativo preposicional en español», dins Pensado, C., ed., *El complemento directo preposicional*, Madrid, Visor, pp. 6-91.

Laca, B. (2006) «El objeto directo», dins Company, C., ed., *Sintaxis histórica del español*, vol. I, Mèxic, Fondo de Cultura.

Leonetti, M. (2003) «Specificity and Differential Object Marking: the case of Spanish *a*», dins von Heusinger, K. i G. A. Kaiser, eds., *Proceedings of the Workshop "Semantic and Syntactic Aspects of Specificity in Romance Languages"*, Arbeitspapiere 113, Fachbereich Sprachwissenschaft, Universität Konstnaz, pp. 67-101.

Leonetti, M. (2004) «Specificity and Differential Object Marking in Spanish», *Catalan Journal of Linguistics* 3, pp. 75-114.

López, L. (2003) «Steps for a well-adjusted dislocation», *Studia Linguistica* 57-3, pp. 193-231.

López del Castillo, L. (1999) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Edicions 62.

Moll, F. de B. (1991 [1a ed.1952]) *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València.

Moll, F. de B. (1975) *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears*, Palma, Ed. Moll.

Morales, A. (1992) «Acerca de la topicalidad de objeto en algunos dialectos del español», *Revista de Filología Española* 72, pp. 671-685.

Pensado, C. (1985) «La creación del objeto directo preposicional y la flexión de los pronombres personales en las lenguas románicas», *Revue Roumaine de Linguistique* 30-2, pp.123-158.

Prieto, P. (2002) «Entonació», dins Solà, J., M.-R. Lloret, J. Mascaró i M. Pérez Saldanya, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 393-462.

Radatz, H-I. (en premsa) «Castellorquín –el castellano hablado por los mallorquines», *Das Spanische in der katalanischesprachigen Regionen*. http://user.uni-frankfurt.de/~hradatz/Radatz_castellorqu%EDn.pdf

Rohlfs, G. (1971) «Autour de l'accusatif prépositionnel dans les langues romanes», *Revue de Linguistique Romane* 35, pp.312-334.

Rosselló, J. (2002) «El SV, I: Verb i arguments verbals», dins Solà, J., M.-R. Lloret, J. Mascaró i M. Pérez Saldanya, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.

Salvador, V. (2001) *Els arxius del discurs: Episodis valencians d'història social de la llengua y la literatura*, València, Universitat de València.

Sancho Cremades, P. (1995) *La categoria preposicional*, València, Universitat de València.

Sancho Cremades, P. (2002) «La preposició i el sintagma preposicional», dins Solà, J., M.-R. Lloret, J. Mascaró i M. Pérez Saldanya, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 1698-1796.

Solà. J. (1990) *Lingüística i normativa*, Barcelona, Empùries.

Solà. J. (1994 [2a ed.]) *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona, Empúries.

Torrego, E. (1999) «El complemento directo preposicional», dins Bosque, I. i V. Demonte, eds., *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, vol. II, Madrid, Espasa, pp. 1779-1805.

Vallduví, E. (2002) «L'oració com a unitat informativa», dins Solà, J., M.-R. Lloret, J. Mascaró i M. Pérez Saldanya, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 1221-1279.

Veny, J. (2002) *Els parlars catalans. Síntesi de dialectologia catalana*, Palma, Ed. Moll.

Villalba, X. (2000) *The Syntax of Sentence Periphery* (tesi doctoral), Universitat Autònoma de Barcelona.

Zeevat, H. i G. Jäger (2002): «A reinterpretation of syntactic alignment», dins de Jongh, D., M. Nielsenova i H. Zeevat, eds., *Proceedings of the Fourth International Tbilisi Symposium on Language, Logic and Computation*, Amsterdam, ILLC.

Zubizarreta, M.L. (1998) *Prosody, Focus, and Word Order*, Cambridge (Massachusetts), MIT Press.

FONTS DE LES DADES
(Adreces web vàlides l'1 de desembre de 2006)

Arxiu: Corbera, J. (dir.) (2003) *Arxiu audiovisual dels dialects catalans de les Illes Balears*, Palma, Càtedra Alcover-Moll-Villangómez/ Estudi General Lul·lià. Les

abreviacions utilitzades corresponen a les següents entrevistes: E1: Eivissa 1; E2: Eivissa 2; E3: Eivissa 3; F. Formentera; SJn: Sant Joan de Labritja; SJs: Sant Josep de Sa Talaia.

Astronomia: Ramon Llull, www.bib.ub.es/www7/llull/astronomia.htm

claumallorca: www.claumallorca.com/econpriv.shtm

forums:www.x-lives.com/forum/ viewtopic.php?p=26284&sid=631a3569d64bfddeddde01d59e9d8f5f

La ciutat del perdó: Joan Maragall (1909), www.gaudiallgaudi.com/AL004%20Maragall%20g%20texts%206.htm i www.xtec.es/~jrovira6/restau21/maragall.htm

lagatayelbuho: www.telefonica.net/web2/lagatayelbuho/ILLES/relats-secret.htm

lavila: www.lavila.org/debat/guestbook/eleccions/guestbook.html

mado-llucia: mado-llucia.balearweb.net/blog/816/page/4

relatesencatalà:
www.relatsencatala.com/rec/Controller?rp_action=view_relat&rp_relat_id=69571

mallorcaweb: www.mallorcaweb.com/magteatre/muntatges4/valmesundit.html

Nicolau: P. Nicolau Mayol (2003) *L'activitat educativa i la parla a classe: elements per a l'anàlisi de la pràctica educativa* (tesi doctoral), Palma, UIB, www.tdx.cesca.es/TESIS_UIB/AVAILABLE/TDX-0308105-104620//tpnm1de1.pdf

pdl.iec:pdl.iec.es/entrada/consulta_per_localitzacio.asp?txtSearch=%E7a&lbCriteria=consulta_per_lema.asp&...

xcoll: personales.mundivia.es/xcoll/fotos/Obres/Mad%F2%20Pereta/Prego%20Palma.htm

ÁNGEL J. GALLEGO

DEFECTIVITAT MORFOLÒGICA I VARIACIÓ SINTÀCTICA*

1. Introducció

Una de les propietats més intrigants de les llengües naturals és la de poder desplaçar un objecte sintàctic (una frase o sintagma) a una posició diferent del lloc on rep la seva interpretació com a argument o adjunt d'un predicat. L'exemple d'(1) il·lustra aquest fenomen:

(1) LA MARIA ha vist en Joan (i no pas l'Anna)!

A (1) el sintagma determinant (SD) *la Maria* apareix (desplaçat) al principi de l'oració, tot i que, interpretativament, l'associem a la posició (postverbal) d'objecte del

* La realització d'aquest treball s'ha beneficiat d'uns ajuts del Ministerio de Educación y Ciencia-FEDER (HUM2006-13295-02-01) i la Generalitat de Catalunya (2005SGR-00753). Vull expressar el meu agraïment a José M. Brucart, M. Lluïsa Hernanz, Gemma Rigau, Juan Uriagereka i Esther Torrego per comentaris i suggeriments sobre les qüestions que es discuteixen en aquest article.

Vull dedicar aquest treball a Sergi Quintana, el meu professor de llengua catalana a BUP i COU, i el màxim responsable que jo m'interessés per la sintaxi.

verb *veure*. Per tant, hem d'adonar-nos que l'oració de (2) rep una lectura semblant a la d'(1), però sense que hi hagi desplaçament.

(2) En Joan ha vist LA MARIA (i no pas l'Anna)!

A la bibliografia especialitzada, hi podem trobar més d'un mecanisme per reflectir la relació a llarga distància entre les dues posicions (la derivada i la de base) que ocupa el SD *la Maria* a (1) (e.g., percolació de trets, traces, índexs, etc.), i normalment són notacionalment equivalents. En aquest treball suposaré que el canvi d'ordre de paraules que ens interessa és el resultat d'una *transformació de moviment*, d'acord amb les propostes del marc teòric de la gramàtica generativa.

Típicament (almenys des dels anys seixanta i setanta; *cf.* Jackendoff 1969, Culicover 1970 i Chomsky 1977), processos com aquest (i molts d'altres que tenen a veure amb l'ordre de paraules en un sentit lax) han estat considerats *moviments estilístics* i és potser per això que no han rebut una atenció sistemàtica per part de la lingüística formal, i han estat objecte de disciplines molt diverses, com la literatura, la pragmàtica, la retòrica o l'anàlisi del discurs. Recentment, la situació ha canviat: estructures com les d'(1) han esdevingut focus d'una investigació molt meticulosa per part de l'anomenat Projecte Cartogràfic (*cf.* Belletti 2004, Cinque 1999 i Rizzi 1997), l'objectiu del qual és determinar les propietats configuracionals del marge preverbal de l'oració, que ells denominen *perifèria esquerra*.

L'objectiu d'aquest article és estudiar un tipus de desplaçament que, malgrat ésser similar al d'(1), és molt freqüent en castellà, però impossible en català. El contrast entre les dades de (3) i de (4) és eloqüent en aquest sentit: la traducció «paraula per paraula» de les oracions en castellà dóna lloc a construccions agramaticals en català:[1]

(3)
a. ¡En bonito lío me he metido!
b. ¡Buena la has hecho!
c. ¡Pues pronto empieza tu hijo!

(4)
a. *En bonic embolic t'has ficat!
b. *Bona l'has fet(a)!
c. *Doncs aviat comença el teu fill!

1. Com és usual, indico el grau de gramaticalitat amb asterics i signes d'interrogació (*, ?? i ?).

Els contrastos de (3) i (4) són clars i demanen una explicació en termes de variació microparamètrica (*cf.* Chomsky 1981 i Kayne 2000). Dit amb altres paraules: hi ha d'haver algun factor identificable que permeti que el castellà tingui (per posar-ho en els termes cartogràfics de Rizzi 1997) una perifèria esquerra molt activa, amb més capacitat de desplaçament que el català.

Vull emfasitzar el fet que aquests exemples no són focalitzacions estàndard. De fet, el lector pot comprovar fàcilment que cap no té la naturalesa contrastiva (és a dir, de correcció) que té el focus (*cf.* Irurtzun 2007 entre altres autors). Normalment, aquesta propietat es detecta per la possibilitat d'afegir una alternativa a l'element focalitzat (*carn*, a (5)).

(5) PASTA vull menjar... i no pas carn!

Pel que sé, dades com les de (3) van ser descobertes per Esther Torrego als anys vuitanta (*cf.* Torrego 1980) i no van rebre una anàlisi precisa fins a la tesi de Juan Uriagereka (*cf.* Uriagereka 1988). En treballs posteriors, Uriagereka (1995) relaciona aquest tipus de focalització –que jo anomenaré *feble*– a una projecció sintàctica particular (vegeu l'apartat 2), la qual manifesta un ampli espectre de variació paramètrica que aquest autor relaciona amb la morfologia. En concret, les dades que considerava Torrego (1980) són idèntiques a la de (6), que, de nou, jo trobo agramaticals en català.

(6) Mi abuela dice que mucha chorrada hace el Gobierno.

(7) *La meva àvia diu que moltes burrades fa el Govern.

En aquest article miraré de relacionar les dades que acabem de veure amb les hipòtesis d'Uriagereka (1988; 1995) per tal de proporcionar una explicació fonamentada dels fets: concretament, defensaré la idea que una morfologia verbal rica potencia el moviment verbal, la qual cosa, alhora, estimula el moviment sintagmàtic cap a la perifèria esquerra.

El treball es divideix de la manera següent: el segon apartat presenta l'estructura oracional que assumiré al llarg del treball i discuteix el sistema de sonda-meta d'assignació de cas de Chomsky (2000; 2001); al tercer apartat em concentro en el moviment verbal, defensant que la seva activitat és regulada per motius morfològics; l'apartat quatre explora la projecció SF d'Uriagereka (1988; 1995), que és clau per a

la investigació de les diferències paramètriques que presenten les llengües romàniques; l'apartat cinc relaciona les restriccions d'ordre de paraules del català (*cf.* Ordóñez en aquest número) amb la seva pobresa perifèrica; finalment, l'apartat sis conté les conclusions.

2. Cas i concordança: la noció de defectivitat-Φ

En aquesta secció presento els supòsits teòrics que utilitzaré d'ara endavant quant a estructura oracional i operacions sintàctiques. En primer lloc, assumiré que l'oració presenta tres projeccions funcionals bàsiques, que, seguint Chomsky (1995), són C (complementador), T (temps) i v* (verb lleuger).

(8) $[_{SC}$ C $[_{ST}$ T $[_{Sv^*}$ Subjecte v* $[_{SV}$ V Objecte]]]]]

En treballs recents, Chomsky (2000; 2001) estableix una asimetria important entre les categories funcionals de (8). En particular, C i v* passen a tenir un estatus privilegiat, ja que són nuclis de *fase* –la contrapartida natural, dins el marc teòric minimista, de les *barreres* (*cf.* Chomsky 1986) o els *cicles* (*cf.* Chomsky 1973). Per motius d'espai no m'és possible explicar quines conseqüències té la noció de *fase* per a l'arquitectura del sistema, però sí que parlaré de les conseqüències que té per a la Teoria del cas.

Deixant de banda formulacions anteriors, Chomsky (2000; 2001) redefineix l'assignació de cas mitjançant una operació abstracta que hereta les propietats bàsiques de la *recció* (*cf.* Chomsky 1981; 1986) i que ell denomina *acord*.[2] L'acord necessita dos elements que estableixin una relació de comprovació de trets; en circumstàncies normals –argüeix Chomsky (2000; 2001)– són C i v*, que vénen del lèxic amb trets nominals de [persona] i [nombre] (per abreujar, *trets*-Φ) sense valorar,[3] la qual cosa fa que actuïn com a *sonda* que busca una *meta*: és a dir, un element local que li pugui valorar els trets. Chomsky (2000; 2001) defensa que els SDs arguments són la meta de C i v*. Per veure com funciona la relació d'acord, considerem una oració com la de (9):

2. Seguint indicacions de Carme Picallo i Esther Torrego tradueixo els termes *Agree* i *Match* (cf. Chomsky 2000; 2001) com a *acord* i *aparellament*.

3. D'ençà de Chomsky (2004; 2005), els trets-Φ són generats a C i v*, des d'on es descarreguen a T i V a través d'un procés d'herència. A diferència de Chomsky (2004; 2005), sostindré que els trets-Φ són presents tant a C i v* com a T i V, i reinterpreten el mecanisme d'herència com un procés de compartició de trets (cf. Frampton i Gutmann 2000 i Pesetsky i Torrego 2004, entre d'altres).

(9) En Joan va avisar-nos.

Tal com el concep Chomsky (2000; 2001), el procés d'assignació de cas té tres estadis: un, els trets-ϕ de sonda i meta s'aparellen (*cf.* 10a); dos, els trets de la meta valoren els de la sonda (*cf.* 10b);[4] i tres, la sonda assigna cas estructural a la meta (10c).[5]

(10)
a. $[_{SC}\ C_{[\phi]}\ [_{ST}\ T_{[\phi]}\ [_{Sv^*}$ En Joan$_{[3.SG]}$ $v^*_{[\phi]}\ [_{SV}$ avisar$_{[\phi]}$ nos$_{[1.PL]}$]]]]ϕ
b. $[_{SC}\ C_{[3.SG]}\ [_{ST}\ T_{[3.SG]}\ [_{Sv^*}$ En Joan$_{[3.SG]}$ $v^*_{[1.PL]}\ [_{SV}$ avisar$_{[1.PL]}$ nos$_{[1.PL]}$]]]]ϕ
c. $[_{SC}\ C_{[3.SG]}\ [_{ST}\ T_{[3.SG]}\ [_{Sv^*}$ En Joan$_{\mathbf{NOM}[3.SG]}$ $v^*_{[1.PL]}\ [_{SV}$ avisar$_{[1.PL]}$ nos$_{\mathbf{ACUS}[1.PL]}$]]]]ϕ

Hi ha dos aspectes de (10) que s'han de discutir amb més profunditat. En primer lloc, és important de fer notar que el cas no juga un paper específic dins el procés d'acord, ja que s'assigna després que C i v* hagin valorat els seus trets-ϕ, com una mena de «reflex» de la concordança.

El segon punt de (10) que vull destacar és especialment interessant per als propòsits d'aquest treball i té a veure amb la relació entre *desplaçament* i *comprovació de trets*. En gramàtica generativa el moviment sintàctic s'ha concebut de manera general com un mecanisme d'«últim recurs» amb una motivació morfològica (*cf.* Chomsky 1986; 1993; 1995). El principi d'(11) és suficient per formalitzar aquesta hipòtesi de treball:

(11) El moviment sintàctic està motivat morfològicament (i.e., comprovació de trets)

A Chomsky (2000), se substitueix (11) per l'operació d'acord, en què la comprovació de trets només implica un intercanvi de valors a distància, sense que el moviment en sigui part. A nivell conceptual, el canvi té sentit si, tal com suggereix Chomsky (2000:126), la «comprovació de trets hauria d'implicar trets, res més».

4. A (10) represento els feixos de trets nominals no valorats fent servir la lletra grega ϕ. Quan els trets nominals hagin estat valorats (per mitjà del procés d'acord) o vinguin valorats del lèxic (en el cas d'un SD) separaré els atributs [persona] i [nombre], tot indicant-ne (si escau) el valor.

5. El verb *avisar* apareix a (10) inserit al nucli V (verb lèxic), i no a v* (verb lleuger). Seguiré fent-ho així a partir d'ara, però el lector ha de tenir present que ho faig per motius expositius: dintre de la fase Sv*, V es mou cap a v* per qüestions morfofonològiques, un procés que deixo sense indicar.

La bibliografia recent ha aportat arguments empírics de pes a favor de l'operació d'acord com l'acabo de definir (*cf.* Boeckx 2006 i referències que es citen en aquest treball), sobretot quan es tracta dels sistemes de cas i concordança (els sistemes-A). Ara bé, què passa amb els sistemes-A', que són els que ens interessen aquí? Desenvolupant la lògica d'(11), Rizzi (1997; 2004; 2006) ha defensat que les topicalitzacions, focalitzacions, i operacions similars (totes relacionades amb una semàntica discursiva) estan motivades per la comprovació de trets semàntics en una configuració d'especificador-nucli. Des d'un punt de vista cartogràfic, llavors, els moviments dels sintagmes *quin llibre* o *la Maria* a (12) són un «últim recurs» per comprovar de manera local els trets [Qu] i [Topic]:[6]

(12)
a. $[_{SC}$ Quin llibre$_{j\ [Qu]}$ $C_{[Qu]}$ ha llegit $[_{ST}$ en Joan$_i$ T $[_{Sv^*}$ t_i v* $[_{SV}$ V t_j]]]]]?
b. $[_{SC}$ La Maria$_{i\ [Topic]}$ $C_{[Topic]}$ $[_{ST}$ T la$_i$ va veure $[_{Sv^*}$ en Joan v* $[_{SV}$ V t_i]]]]]

Chomsky sempre ha manifestat el seu escepticisme sobre la caracterització de (12). El problema no és pas nou: ja a Chomsky (1995; 2000) es fa palesa la dificultat per motivar el moviment dels sintagmes interrogatius (del moviment-Qu). És relativament senzill adonar-se, a més a més, que els moviments cap a la perifèria esquerra no encaixen amb el sistema de sonda-meta: en quin sentit són els trets [Qu], [Topic], o [Focus] no interpretables? Es tracta d'informacions purament semàntiques, interpretables per definició. Però hi ha més problemes: mentre que els sistemes-A donen lloc a *efectes d'intervenció sintàctica*, els sistemes-A' no sempre en presenten (*cf.* Rizzi 1990; 2004). Vegem-ne casos concrets. A Gallego (2007) discuteixo la dada de (13) com a cas d'intervenció sintàctica de tipus A, argumentant que l'objecte *los libros* bloqueja l'assignació de cas nominatiu al subjecte *Juan*; sent més precís, dic que la sonda-ϕ llançada des del complex C-T s'aparella amb l'objecte *los libros* abans de poder-ho fer amb la que hauria de ser la seva meta, *Juan*:[7]

6. A (12) associo els trets [Qu] i [Topic] al nucli C, a diferència de Rizzi (1997; 2004; 2006), que proposa l'existència de projeccions semàntiques autònomes: STopic, SFocus, SForça, etc. Aquesta modificació, en qualsevol cas, no afecta l'aspecte més rellevant de la proposta de Rizzi (1997; 2004; 2006): la comprovació de trets requereix moviment cap a un especificador.

7. Basant-se en treballs com Rizzi (1990), Chomsky (2000) denomina aquest fenomen *Efecte d'Intervenció Defectiva*. Tècnicament, l'objecte *los libros* es desplaça a una posició d'especificador extern de v*, on rep cas acusatiu: aquest tret de funció sintàctica s'esborra després de l'operació de moviment, però els trets-

(13) *[$_{SC}$ C$_{[\phi]}$ [$_{ST}$ Estaba T$_{[\phi]}$ [$_{Sv^*}$ los libros$_{ACUS[3.PL]i}$ [$_{v^*}$ Juan$_{[3.SG]}$ v* [$_{SV}$ leyendo t$_i$]]]]]

Quant als efectes d'intervenció als sistemes-A', són més febles (o gairebé inexistents), com demostra la possibilitat de topicalitzar els arguments de (14) sense cap restricció:

(14)
a. [$_{SC}$ La Maria$_i$, [$_{SC}$ els llibres$_j$, [$_{SC}$ a en Joan$_z$ C [$_{ST}$ pro$_i$ T no els$_j$ hi$_z$ va donar pas]]]]
b. [$_{SC}$ Els llibres$_j$, [$_{SC}$ la Maria$_i$, [$_{SC}$ a en Joan$_z$ C [$_{ST}$ pro$_i$ T no els$_j$ hi$_z$ va donar pas]]]]
c. [$_{SC}$ A en Joan$_z$, [$_{SC}$ els llibres$_j$, [$_{SC}$ la Maria$_i$ C [$_{ST}$ pro$_i$ T no els$_j$ hi$_z$ va donar pas]]]]

Per aquests motius (entre d'altres), Chomsky (2004; 2005) proposa que la semàntica discursiva (la que té a veure amb nocions com *focus*, *pressuposició*, *especificitat*, etc.) se segueixi no de la comprovació de trets, sinó del tipus d'operació que genera la configuració concreta. De fet, Chomsky (2004; 2005) generalitza aquesta línia de pensament sostenint que els dos tipus de semàntica que manifesten les llengües naturals (temàtica i discursiva) és conseqüència del tipus de fusió que genera la configuració concreta: la *fusió externa* donaria lloc a la semàntica lligada a les relacions predicat-argument (*cf.* Hale & Keyser 2002) mentre que la *fusió interna* (o moviment) s'encarregaria de la semàntica discursiva (cf. Rizzi 1997).

En aquest treball acceptaré la perspectiva de Chomsky (2005) sense discussió: els moviments cap a la perifèria no estan motivats morfològicament, les interpretacions que en resulten atès que són un efecte configuracional. Tot i que trobo aquest plantejament, en essència, correcte, més endavant el modificaré lleugerament, argumentant que la morfologia nominal (els trets-ϕ) del verb no motiva, però sí que fa que els moviments cap al SC siguin més actius.

Vull tancar aquesta secció parlant d'una noció crucial per al sistema de sondameta de Chomsky (2000; 2001): la *defectivitat*. En considerar els sistemes de cas i concordança, Chomsky (2001) observa que hi ha dues varietats de categories funcionals: les defectives i les no defectives. Descriptivament parlant, un element lèxic és defectiu si li manca un (o més) tret(s), generalment el de [persona]. Als seus escrits, Chomsky (2000; 2001) restringeix la defectivitat a dues categories: T i v*. T és defectiu (T$_{def}$) en

ϕ continuen visibles, ja que, sent interpretables, no poden esborrar-se. Com el lector pot comprovar, l'anàlisi que estic argumentant defensa que dos especificadors d'un mateix nucli no són «equidistants» (cf. Chomsky 2000; 2001).

casos d'assignació excepcional de cas i elevació (on el subjecte d'una oració subordinada rep cas acusatiu o nominatiu des de la principal):

(15) John wants Mary to believe he is a good guy. *Assignació excepcional de cas*
John vol Mary a creure ell és un bon noi
'En John vol que la Mary pensi que és un bon noi'

(16) John seems to Mary to be a good guy. *Elevació*
John sembla a Mary a ser un bon noi
'A la Mary li sembla que en John és un bon noi'

Pel que fa a v*, és defectiu (o sigui, *v* per a Chomsky 2001) a les estructures inacusatives, on l'argument que comença la derivació a la posició d'objecte rep cas nominatiu per part del complex C-T.[8] Considerem la derivació de l'oració de (17) per veure com és el procés d'assignació de cas en una estructura inacusativa:

(17) Ha arribat la Maria.

En un primer estadi derivacional, la sonda-ϕ de *v*, que és defectiva (recordeu-ho: només té un tret de [nombre], segons Chomsky), s'aparella amb l'objecte *la Maria*: els trets de *v* reben un valor, però *la Maria* no pot rebre cas, a causa de la defectivitat de *v*. Segons Chomsky (2000; 2001), l'objecte *la Maria* continua «actiu».

(18)
a. $[_{Sv}\ v_{[nombre]}\ [_{SV}$ ha arribat$_{[nombre]}$ la Maria$_{[3.SG]}$]]
b. $[_{Sv}\ v_{[SG]}\ [_{SV}$ ha arribat$_{[nombre]}$ la Maria$_{[3.SG]}$]]

Quan s'activa la següent fase, el complex C-T escaneja el seu domini de cerca, aparellant els seus trets-ϕ amb els de *la Maria*. Els trets de C-T reben un valor, però aquesta vegada sí que poden assignar cas (nominatiu) a distància.

(19)
a. $[_{SC}\ C_{[\phi]}\ [_{ST}\ T_{[\phi]}\ [_{Sv}\ v_{[SG]}\ [_{SV}$ ha arribat$_{[SG]}$ la Maria$_{[3.SG]}$]]]]
b. $[_{SC}\ C_{[3.SG]}\ [_{ST}\ T_{[3.SG]}\ [_{Sv}\ v_{[SG]}\ [_{SV}$ ha arribat$_{[SG]}$ la Maria$_{\mathbf{NOM}[3.SG]}$]]]]

8. Hi ha més casos de configuració defectiva, com les estructures participials (e.g., *Detinguts els sospitosos* o *Agafades les entrades*), on el nucli Prt (una varietat de *v*) no pot assignar cas perquè, com els adjectius, està mancat del tret de [persona]. Cf. Carstens (2001) i Chomsky (2001).

L'inventari de categories funcionals és, doncs, el següent:

(20)

Categoria funcional	***Assigna cas estructural***
T_{comp}	✓ (Nominatiu)
T_{def}	✗
v_{comp}	✓(Acusatiu)
v_{def}	✗

D'acord amb les idees de Chomky (2004; 2005) i seguint suggeriments de Jordi Fortuny i Esther Torrego a Gallego (2007) proposo que (20) sigui substituït per (21), on la novetat principal és la presència d'una contrapartida defectiva de C. Seguint l'ús de diacrítics de Chomsky (2001), indico que una categoria funcional és j-completa amb un asterisc.[9]

(21)

Categoria Funcional	***Assigna cas estructural***
C*	✓ (Nominatiu)
C	✗
v*	✓ (Acusatiu)
V	✗

Podem deixar la discussió en aquest punt. L'objectiu d'aquest apartat era introduir el mecanisme de sonda-meta, que Chomsky (2000; 2001) aplica a l'assignació de cas estructural. També he discutit (amb deteniment) què entén Chomsky (2000; 2001) per *categoria defectiva*; tal com hem vist, aquesta noció està circumscrita als trets-ϕ, o, més precisament, a la seva absència. Als apartats següents centraré l'atenció al moviment verbal i discutiré si és plausible fer cap altra interpretació de la defectivitat, una que ens permeti d'explicar per què algunes llengües poden explotar més la seva perifèria esquerra que d'altres.

9. No faré servir la distinció C*-C en aquest treball, suposant, per tant, que només hi ha una varietat de C.

3. Moviment verbal: causes i conseqüències

Com deia a la introducció, el castellà i el català presenten un comportament divergent pel que fa l'ús d'un tipus de focalització que jo he anomenat *feble*. Les seqüències de (22) en són un exemple:

(22)
a. ¡Mucha tontería dice el Gobierno!
b. *Moltes ximpleries diu el Govern!

En aquest apartat miraré de defensar la hipòtesi que la asimetria de (22) és un efecte secundari del moviment verbal –o sigui, que la possibilitat de tenir una perifèria esquerra activa, capaç de generar (22a), és conseqüència de tenir un moviment verbal actiu. Hi ha una evidència que dóna suport a aquesta darrera afirmació: el contrast de (23), on el verb *tenir* es mou molt amunt (presumiblement fins a C), prova que (22) no és un fet aïllat i que el moviment verbal del català també és, per dir-ho així, més feble que el del castellà.

(23)
a. Tuviera Juan más dinero y se compraba un coche.
b. *Tingués en Joan més diners i es comprava un cotxe.

Els judicis de gramaticalitat tornen a ser clars: (23b) és impossible en català.

Abans de discutir els detalls que relacionen el moviment sintagmàtic cap a la perifèria esquerra amb el moviment verbal, cal explicar quins són els mecanismes i la motivació d'aquest últim. Els problemes que això suposa, però, no són gens trivials: per una banda, el moviment de nuclis ha estat considerat recentment com un procés que té lloc després de la computació sintàctica, al component fonològic (i els arguments, en aquest sentit, són certament interessants; *cf.* Boeckx i Stjepanović 1999 i Chomsky 2001), i per l'altra, també hem de tenir en compte que no hi ha gaires anàlisis del moviment verbal formulades dins el sistema de sonda-meta del minimisme –jo no en conec cap.

Modificant idees de Lasnik (1999; 2003) i Solà (1996), vull proposar que el moviment de v* a T (i a C) és un cas d'*acord múltiple*, en el sentit de Hiraiwa (2005). M'explico: la idea és que C, T i v* comparteixen un tret que permet un aparellament

múltiple. Els casos normals d'acord presenten una sonda i una meta (diguem-ne escenari simple), però Hiraiwa (2005) ha demostrat que hi ha moltes situacions on necessitem un patró més complex, on hi ha dues (o més) metes i una única sonda (escenari múltiple). Els escenaris estan esquematitzats a (24), on la lletra *T* vol dir *tret* i el número que l'acompanya n'indica un valor a l'atzar.

(24) Acord
a. Simple: $\text{Sonda}_{[T]} \rightarrow \text{Meta}_{[T:1]}$
b. Múltiple: $\text{Sonda}_{[T]} \rightarrow \text{Meta}_{1[T:4]} \rightarrow \text{Meta}_{2[T:4]}$

A Uriagereka i Gallego (en preparació) defensem que els processos de lligam il·lustren un subtipus d'acord múltiple. Així, per exemple, la dependència anafòrica de (25) sorgeix de l'aparellament entre els trets-j del complex C-T, el subjecte *Juan*, i l'anàfora *se*.[10]

(25) $[_{SC}\ C_{[\phi]}\ [_{ST}\ T_{[\phi]}\ [_{Sv^*}\ \text{Juan}_{[3.SG]}\ \text{se}_{[3]i}\text{-v}^*\ [_{SV}\ \text{peina}\ t_i\ ]\ ]]]$

Tornem, però, al moviment verbal. Quin és el tret que pot aparellar simultàniament C, T i v*? Donades les restriccions del sistema que estic assumint aquí (el de Chomsky 2000; 2001; 2004; 2005), no pot tractar-se dels trets-ϕ, ja que els complexos C-T i v*-V tenen trets nominals que no sempre són idèntics: els de C-T s'aparellen amb els del subjecte, mentre que els de v*-V ho fan amb els de l'objecte. Aparentment, doncs, no hi ha gaire marge de maniobra.

Per tal d'evitar aquest problema, a Gallego (2007) sostinc que C, T i v* tenen, a més de trets-ϕ i de cas, un tret de temps (en el sentit més obvi de la paraula: un tret que fa d'àncora díctica). Com la resta, aquest tret de temps té tres valors formals (i.e., [passat], [present] i [futur]), i és interpretable a T, però no a C ni a v*. De fet, al meu sistema el nucli que motiva el moviment verbal és sempre C, que fa de sonda en virtut del seu tret no valorat de temps. En el cas d'una oració com (26), l'anàlisi seria la de (27), on deixo de banda aspectes irrellevants:[11]

10. Seguint Burzio (1991), a Uriagereka i Gallego (en preparació) analitzem les anàfores com a elements D defectius, que només tenen un tret de [persona].

11. Notem que, al sistema de Chomsky (2000; 2001; 2004; 2005), l'aparellament múltiple de C, T i v* és possible sense violar la *Condició d'Impenetrabilitat de Fase* (CIF), l'únic principi que regula la ciclicitat del sistema actualment:

(26) La Maria m'avisarà.

(27)
a. [$_{SC}$ C[ϕ][temps] [$_{ST}$ T[ϕ] [futur] [$_{Sv*}$ La Maria[3.SG] v*[ϕ][temps] [$_{SV}$ avisarà[ϕ] em[1.SG]]]]]
b. [$_{SC}$ C[3.SG][futur] [$_{ST}$ T[3.SG][futur] [$_{Sv*}$ La Maria[3.SG] v*[1.SG][futur] [$_{SV}$ avisarà[1.SG] em[1.SG]]]]]

Fins ara només he parlat d'acord múltiple, però no de moviment verbal. Com he dit abans, l'acord no implica desplaçament al sistema de Chomsky (ni de v* a T, ni de T a C). Assumint aquesta idea, defensaré que el moviment verbal (com qualsevol altre moviment) no té cap motivació morfològica: la comprovació de trets (aquí, acord) sempre té lloc a distància i, opcionalment, pot anar acompanyada de moviment. També he comentat abans que Chomsky (2004; 2005) associa el moviment sintagmàtic (la fusió interna) a la semàntica de tall discursiu (e. g., tòpic-focus, pressuposició, especificitat, etc.). Quina contribució interpretativa fa el moviment verbal? Trobo plausible que el moviment del verb tingui efectes no només sobre la interpretació temporal de l'oració, sinó també sobre el marcatge clausal –l'especificació del tipus d'oració (e. g., completiva, interrogativa, relativa, exhortativa, etc.). A la bibliografia sobre el tema, és ben sabut que el verb es mou a C en contextos de modalitat marcada, i dóna lloc a un procés d'inversió obligatòria entre verb i subjecte:[12]

(28)
a. [$_{SC}$ Qui$_i$ C ha avisat$_j$ [$_{ST}$ la Maria$_z$ T [$_{Sv*}$ t$_z$ t$_j$ t$_i$]]]?
b. [$_{SC}$ PASTA$_i$ C vol$_j$ [$_{ST}$ en Joan$_z$ T [$_{Sv*}$ t$_z$ t$_j$ t$_i$]]]!
c. En Joan va preguntar [$_{SC}$ quins llibres$_i$ C necessita$_j$ [$_{ST}$ la Maria$_z$ T [$_{Sv*}$ t$_z$ t$_j$ t$_i$]]]

Aquesta és no només una idea interessant, sinó necessària si volem defensar que el moviment verbal té lloc a la sintaxi. Recordem que el principal argument de

---

(i) *Condició d'Impenetrabilitat de Fase*
El domini de N [nucli d'una fase] no és accessible a les operacions de SZ (la propera fase); només N i la seva aresta ho són. [apud Chomsky 2001:14]

Com que la CIF només obliga a transferir el *domini* d'una fase (en el cas del Sv*, el SV), C pot llençar una sonda que s'aparelli amb T i v* de manera simultània.

12. L'anàlisi de les dades de (28) com un cas de moviment del verb a C és polèmica. La majoria dels autors defensen que el verb mai no passa de T (cf. Fortuny 2007, Gallego 2007, Ordóñez 1997 i Uriagereka 1999 per discussió). Amb Pesetsky i Torrego (2001; 2004), estic assumint el contrari.

Chomsky (2001) per negar la naturalesa sintàctica del moviment de nuclis (deixant a part la *incorporació*/*conflació*, en el sentit de Baker 1988 i Hale i Keyser 2002) és que, a diferència del moviment de sintagmes, no té cap efecte interpretatiu. Amb això, el que Chomsky (2001) vol dir és que el verb sempre s'interpreta de la mateixa manera, independentment de la seva posició. Hi estic d'acord, però l'observació de Chomsky (2001) no té present dues coses: en primer lloc, que un verb no és un SD (i, per tant, se'n pot esperar una altra semàntica), i, en segon lloc, no mira de treure profit del fet que el moviment de nuclis és, formalment, una operació diferent del moviment sintagmàtic. Si la hipòtesi de Chomsky (2004) és correcta, podem esperar que el moviment de nuclis (la fusió interna de nuclis) sigui responsable d'una semàntica que no és ni argumental, ni discursiva. En definitiva, podem conjecturar les correspondències de (29):

(29)
a. Fusió Externa: estructura argumental (*cf.* Hale i Keyser 2002)
b. Fusió Interna: cadenes operador-variable/semàntica discursiva (*cf.* Rizzi 2006)
c. Fusió Interna de nuclis: tipus d'oració i temps (*cf.* Cheng 1991 i Koster 2003)

Hi ha cap altra manifestació de moviment de T a C? Pesetsky i Torrego (2001; 2004) han sostingut (al meu parer, convincentment) que allò que anomenem *conjunció* i *preposició* són la manera com T sona quan es mou a C (o a D). Hem de notar, en aquest sentit, que l'elecció entre una conjunció i una preposició a l'hora d'introduir una oració ve determinada per la temporalitat del verb: si el verb apareix flexionat, T es materialitza com a conjunció; si el verb apareix en forma no personal (e. g., infinitiu), com a preposició. Aquesta correlació no és pas arbitrària i de fet dóna suport a la hipòtesi que C, T i v* comparteixen un tret de temps.

(30)
a. La professora va proposar [$_{SC}$ C *que*$_i$ [$_{ST}$ T$_{[+finit]i}$ arribéssim d'hora]]
b. La professora va proposar [$_{SC}$ C *d(e)*$_i$ [$_{ST}$ T$_{[-finit]i}$ arribar d'hora]]

Aquest apartat ha estat dedicat al moviment verbal. He començat avançant quina és la meva hipòtesi per tal de donar compte de les diferències microparamètriques entre el castellà i el català (el moviment sintagmàtic cap a la perifèria esquerra depèn del moviment verbal), però abans de poder-la desenvolupar he hagut de donar uns mínims detalls sobre el funcionament de la dependència entre els nuclis C, T i v*. He

defensat que el moviment verbal és sintàctic (*contra* Chomsky 2001) i que té lloc després que C, T i v* hagin establert una dependència múltiple amb efectes interpretatius en termes de tipologia oracional i temporalitat.

4. Reinterpretant el SF d'Uriagereka (1995)

Havent establert un vincle entre moviment sintagmàtic i moviment verbal, la qüestió que se'ns planteja ara és la de trobar una explicació coherent de la capacitat «esmorteïda» de desplaçament del català, comparada amb la del castellà. Seguint la línia de treballs pioners del marc de *Recció i Lligam* (*cf.* Chomsky 1981; 1986) com Rizzi (1982) o Taraldsen (1980), relacionaré aquest fet amb la riquesa morfològica del paradigma verbal. Per començar, suposaré que (31) descriu els fets adequadament.

(31) La (capacitat de) fusió interna és parasitària de la riquesa morfològica

És important de destacar que a (31) interpreto la riquesa d'una manera *naïve*: un paradigma verbal és ric si té una manifestació explícita dels trets morfològics (com gairebé totes les llengües romàniques) i és pobre si els trets morfològics no tenen un reflex fonètic (el cas de l'anglès, per exemple). Així doncs, s'han de diferenciar molt clarament les nocions de *defectivitat* i *pobresa :* el primer terme pertany al sistema de Chomsky (2000; 2001) i té a veure amb la possibilitat que a una peça lèxica li faltin trets; el segon és una noció molt més general, que només es fixa en si un tret com, per exemple, [nombre] té manifestació fonètica (e.g., *nosaltres cant-**em***) o no (e.g., *we sing-**Ø***).

Les idees que vull defensar aquí troben el seu antecedent més proper a Uriagereka (1988; 1995) i Raposo i Uriagereka (2005), on es proposa l'existència d'una projecció que està inserida entre SC i ST i que s'anomena SF (F com a mnemònic de *further*, és a dir, *una altra*).

(32)

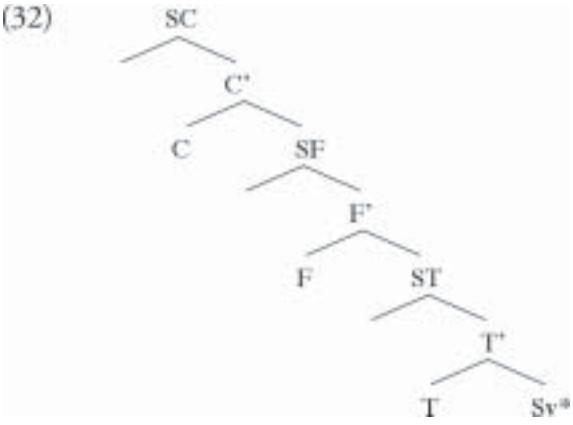

Per a Uriagereka (1988; 1995), F és un nucli funcional que fa d'interfície entre la sintaxi i la pragmàtica, codificant informacions que tenen a veure amb la noció de *punt de vista* (i.e., el que fins ara hem estat anomenant *semàntica discursiva*). A més a més, F juga un paper clau a la variació paramètrica de les llengües romàniques: aquest nucli, de fet, té diferents manifestacions, passant de llengües com el portuguès europeu, on hi ha una perifèria esquerra molt activa (amb enclisi, infinitius flexionats, partícules focals, etc.) i F funciona gairebé com un clític (*cf.* Raposo 2000), fins a llengües com el francès, on l'activitat perifèrica és virtualment inexistent i el paper d'F és mínim. Podem representar aquest grau de variació amb l'esquema de (33), extret de Raposo i Uriagereka (2005):

(33)

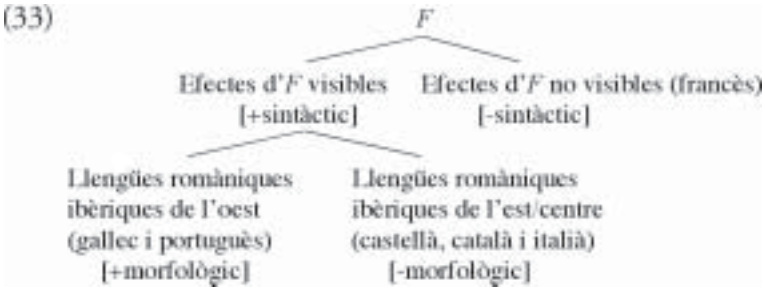

Si ens fixem, posem per cas, en el gallec, el que veiem és que el verb es mou molt alt, probablement fins a C, com es defensa a Uriagereka (1988:361), d'on trec l'exemple següent:

(34) Ouvimo-lo.
vam sentir-allò

Comparem (34) amb (35), una dada del català:

(35) Ho sentim.

Tal com es desprèn d'aquest parell mínim, sembla que el verb en gallec pugi tan alt que "s'empassi" el clític: si suposem que els clítics pengen d'F, llavors el verb ha de moure's des de T fins a F a llengües com el gallec o el portuguès europeu, mentre que en castellà o català, el verb no passa de T (excepte en contextos de modalitat marcada):

(36)

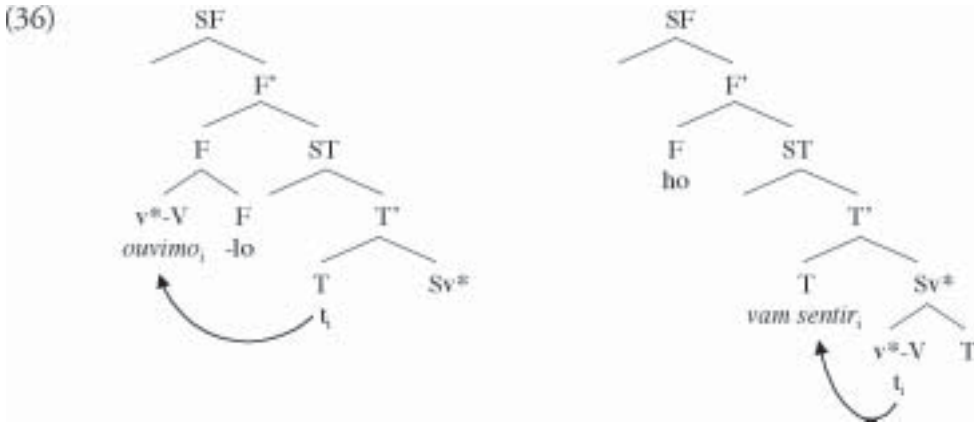

És important de fer notar que hi ha determinats entorns sintàctics que, al nivell rellevant, es comporten com ho fa el francès en general, ja que gairebé no manifesten activitat perifèrica. Em refereixo a les clàusules encapçalades per formes verbals no flexionades. En aquests casos, Uriagereka (1995) suggereix que o bé F no s'hi projecta, a l'esquelet oracional, o bé que ho fa amb una especificació mínima, i és inert a efectes sintàctics (vegeu 33 una altra vegada). Les dades de (37) i (38) demostren que els infinitius i els gerundis, com hem dit, no tenen una perifèria esquerra activa, ni en castellà ni en català.

(37)
a. María dice que [$_{SC}$ CERVEZA$_i$ C [$_{ST}$ ha bebido t$_i$ (...y no sidra)]]
b. *María quiere [$_{SC}$ CERVEZA$_i$ C [$_{ST}$ beber t$_i$ (...y no sidra)]]

(38)
a. Vaig veure [$_{SC}$ C que [$_{ST}$ la Maria$_i$, [$_{ST}$ els llibres$_j$ [$_{ST}$ t$_i$ els llegia t$_j$]]]]
b. *Vaig veure [$_{SC}$ C [$_{ST}$ la Maria$_i$ [$_{ST}$ els llibres$_j$ [$_{ST}$ t$_i$ llegint-los t$_j$]]]]

Fenòmens com aquests han estat tractats recorrent a un procés de *truncament* (cf. Rizzi 1994) pel qual l'absència de determinades projeccions és responsable de l'absència d'unes altres –en cert sentit, defensar que no hi ha SF a (37b) i (38b) és acceptar tàcitament que hi ha hagut una mena de truncament.[13] En termes descriptius, una proposta d'aquest tipus és adequada, però, tal com veig les coses, deixa sense explicar quin factor motiva el truncament. L'altra opció (i.e., suposar que no hi ha pas truncament, sinó una F pobra, com fa Uriagereka 1995) resulta més consistent amb els fets i ens proporciona una explicació plausible (potser errònia, però plausible) de les dades de (37) i (38).

Tornem ara a l'objectiu d'aquest treball. La idea que vull defensar és que la defectivitat del català a l'hora de presentar focalització feble i un moviment verbal actiu és una conseqüència de la pobresa del seu paradigma verbal (d'indicatiu). A diferència del castellà, el català no fa servir les formes del pretèrit perfet (e.g., *cantà*), ni les del pretèrit anterior (e.g., *hagué cantat*); actualment, aquests temps són substituïts per versions perifràstiques: *va cantar* i *va haver cantat*. Aquesta proposta és arriscada, perquè, si és correcta, se n'hauria de concloure que la riquesa morfològica té un pes en termes paradigmàtics (d'alguna manera –no sé com–, el contínuum C-T-v* és sensible al conjunt del paradigma d'indicatiu). No és gaire difícil, però, demostrar que aquesta idea té sentit. La dada que necessitem la trobem al castellà: considerem les asimetries de (39) i (40), on hi ha un cas de focalització feble i un altre d'adverbi orientat al parlant:

(39)
a. Juan dijo [$_{SC}$ C que [$_{ST}$ muchas cosas$_i$ [$_{ST}$ *pro* había visto t$_i$]]]
b.*Juan quería [$_{SC}$ C que [$_{ST}$ muchas cosas$_i$ [$_{ST}$ *pro* viera t$_i$]]]

13. Rizzi (1994) formula la seva proposta dins el domini de l'adquisició. Cf. Bianqui (1999), Haegeman (2002), Grohmann i Etxepare (2003) i les referències que es citen en aquests treballs per a una aplicació inspirada en la noció de *truncament* a les gramàtiques adultes.

(40)
a. Juan dice [$_{SC}$ C que, francamente, María le llamó]
b. *Juan quiere [$_{SC}$ C que, francamente, María le llame]

Dades com aquestes són discutides per Torrego i Uriagereka (1992), on es demostra que el grau de connectivitat en contextos d'hipotaxi depèn del mode del verb subordinat. En concret, Torrego i Uriagereka (1992) observen que les oracions en subjuntiu tenen menys independència sintàctica i, com a conseqüència d'això, menys capacitat de desplaçament cap al SC. Això té sentit (i és consistent amb la meva hipòtesi sobre el català) si ens adonem que el mode subjuntiu del castellà només utilitza quatre temps, a diferència de l'indicatiu, que n'utilitza deu (incloent-hi condicional i condicional compost): el present (e.g., *cante*), el pretèrit perfet (e.g., *haya cantado*), el pretèrit imperfet (e.g., *cantara* o *cantase*) i el pretèrit plusquamperfet (e.g., *hubiera* o *hubiese cantado*).

En resum, el que vull argumentar aquí és que un paradigma verbal feble (amb poca varietat de formes temporals) fa que el moviment del verb sigui també feble, la qual cosa provoca que la perifèria esquerra presenti efectes propis d'allò que s'ha anomenat *truncament*. Si aquesta connexió és correcta, la meva proposta prediu, entre altres coses, que un verb no flexionat (un infinitiu, per exemple) no pot pujar més enllà de T:[14] els exemples de (41) i (42) demostren que, efectivament, C és ocupat per una preposició en contextos amb infinitiu:

(41)
a. [$_{SC}$ C *Después de* [$_{ST}$ hablar el presidente]], todos aplaudieron.
b. [$_{SC}$ C *A* + (e)l [$_{ST}$ salir el sol]], se pusieron en camino.
c. [$_{SC}$ C *Con* [$_{ST}$ ser Juan rico]], vive miserablemente.
d. [$_{SC}$ C *De* [$_{ST}$ seguir así las cosas]] nos arruinaremos.

[apud Hernanz 1994:370-371]

(42)
a. [$_{SC}$ C *En* [$_{ST}$ estudiar a París durant dos anys]], en Pere va aprendre el francès.
b. [$_{SC}$ C *A* + (e)l [$_{ST}$ parlar-te'n]], vas envermellir.

[apud Rigau 1993:233-235]

14. Amb Solà (1996), assumeixo que les formes no personals (infinitius, gerundis i participis) tenen una mínima flexió aspectual.

Hi ha casos on C sembla buit, com els de (43), on és plausible defensar que C conté una preposició fonèticament nul·la (representada amb el símbol «$Ø_P$»), tal com han defensat diversos autors:[15]

(43)
a. [$_{SC}$ C $Ø_P$ [$_{ST}$ Trucant-li]], no aconseguiràs res.
b. [$_{SC}$ C $Ø_P$ [$_{ST}$ Treballant dur]], sortiràs endavant.

Que la posició de C està ocupada en el cas dels gerundis ho demostra el fet que, si hi apareix una altra preposició, els exemples són agramaticals.

(44
) *[$_{SC}$ C *De* [$_{ST}$ cantando la Caballé]] el teatro se llenará.
[apud Hernanz 1994:371]

De fet, com vaig fer notar a Gallego (2004), sembla que el gerundi és el resultat de combinar un infinitiu i una preposició:

(45)
a. Al final acabaron [$_{SC}$ C *por* [$_{ST}$ quererle]]
b. Al final acabaron [$_{SC}$ C $Ø_P$ [$_{ST}$ queriéndole]]

Podem aturar-nos aquí. L'objectiu d'aquest apartat era presentar una proposta que donés compte de les asimetries entre el castellà i el català que vam veure a l'inici de l'article. Basant-me en els treballs d'Uriagereka (1988; 1995) i la naturalesa de la seva projecció SF, he defensat que la riquesa morfològica del verb (en un sentit literal) fa que els moviments (tant del verb com d'altres objectes sintàctics) siguin més actius. La predicció d'aquesta proposta és clara: si un verb no és morfològicament ric (e.g., formes no flexionades i alguns paradigmes del català i castellà), la seva perifèria esquerra presentarà restriccions de moviment. Tècnicament, he utilitzat la projecció F d'Uriagereka (1988; 1995) perquè em permetia introduir de manera clara la variació paramètrica de les llengües romàniques quant a l'activitat perifèrica, però vull deixar clar que la mateixa anàlisi pot plantejar-se en termes diferents –amb C o T (o fins i tot una altra projecció funcional) fent-se càrrec del rol de l'F d'Uriagereka (1988; 1995).

15. *Cf.* Masullo (2005) i Mateu (2002) per a la idea que els gerundis contenen una preposició.

5. Canvi d'objecte i la perifèria del Sv*

Aquesta secció se centra en unes dades que donen suport a la proposta que acabo de presentar. Concretament, demostraré que el paràmetre afectat per la riquesa morfològica del paradigma verbal no es limita a la perifèria esquerra en el sentit de Rizzi (1997; 2004; 2006), sinó també a allò que Belletti (2004) anomena *zona baixa de ST* (o, alternativament, *perifèria de Sv**). La pregunta, així doncs, és senzilla: què tenen en comú SC i Sv*? Al segon apartat he comentat (de passada) que SC i Sv* es corresponen amb dominis cíclics de computació que Chomsky (2000; 2001; 2004; 2005) anomena *fases*. Un tret important d'aquestes projeccions –ja l'hem vist– és que els elements que es mouen als seus especificadors reben una interpretació semàntica discursiva. Això és obvi en el cas del SC, que és el lloc d'aterratge de tòpics i focus, però no ho és pas tant quan parlem del Sv*. Belleti (2004), no obstant, demostra que el Sv* manifesta unes propietats configuracionals similars a les del SC, i posa èmfasi en els subjectes postverbals de les llengües romàniques, els quals, segons ella, es mouen a una projecció focal que hi ha entre Sv* i ST.

(46) $[_{SC}$ C $[_{ST}$ T cantarà$_v$ $[_{SFoc}$ la Maria$_i$ Foc $[_{Sv*}$ t$_i$ v* [t$_v$]]]]]

Com és sabut, hi ha dues estructures amb subjectes postverbals: VOS i VSO. Concentrem-nos primer en l'ordre VOS, el qual ha rebut dues anàlisis a la bibliografia: d'una banda, Belletti (2004) argüeix que es deriva mitjançant la topicalització del SV i la focalització del subjecte al SFoc de (46), i, de l'altra, Ordóñez (1998) proposa una anàlisi on hi ha un *Canvi d'Objecte* (*Object Shift*; *cf.* Bobaljik i Jonas 1996). Ignorant alguns detalls de la proposta de Belleti (2004), les dues opcions són més o menys com indico a (47) i (48):

A Gallego (2007) defenso que l'anàlisi d'Ordóñez (1998) de les estructures VOS és la correcta per a llengües com el castellà, el gallec i el portuguès europeu, però no per a l'italià i, molt probablement, tampoc per al català. Aquestes darreres llengües farien ús de l'estratègia de topicalització de Belletti (2004). Com demostren les dades de (49) i (50), els efectes de lligam són diferents en castellà i català, fet que suggereix, necessàriament, una sintaxi diferent.

(49)
a. Recogió cada coche$_i$ su$_i$ propietario.
b. ??Va recollir cada cotxe$_i$ el seu$_i$ propietari.

(50)
a. No regañó a ningún niño$_i$ su$_i$ madre.
b. ??No va renyar cap nen$_i$ la seva$_i$ mare.

En un context de discussió diferent del nostre, Bobaljik i Jonas (1996) observen que si una llengua L pot recórrer a l'estratègia de Canvi d'Objecte, L legitima una tercera posició de subjecte. Al seu article, Bobajik i Jonas (1996) parlen de l'islandès, on el patró de Canvi d'Objecte és molt més exòtic que el del castellà:

(51) [$_{SC}$ C [$_{ST}$ Jólasveinarnir$_i$ T$_S$ borðuðu$_v$ [$_{Sv*}$ búðinginn$_j$ [ekki v* [t$_v$ t$_j$]]]]
els-trolls-del-Nadal van-menjar el-pudding no
'Els trolls del Nadal no van menjar-se el pudding'
[apud Bobaljik i Jonas 1996:195]

D'acord amb Bobaljik i Jonas (1996), a Gallego (2007) proposo que el castellà –essencialment com l'islandès– legitima una tercera posició de subjecte pel fet de

generar l'ordre VOS mitjançant el Canvi d'Objecte. En altres paraules: el castellà té Canvi d'Objecte, la qual cosa fa que el castellà tingui una tercera posició de subjecte. Aquesta observació, que pot semblar tangencial, no ho és, ja que es tracta d'una posició que, com discuteix Ordóñez (2005; en aquest número), té el castellà, però no el català. Podem veure la asimetria de què estic parlant a (52):

(52)
a. Hoy comprará (Juan) comida (Juan).
b. Avui comprarà (*? En Joan) menjar (en Joan).

[apud Ordóñez 2005:4-8]

La generalització dels fets és, doncs, la següent:

(53) Si una llengua L genera VOS mitjançant Canvi d'Objecte, L legitima VSO

Quina és la posició del subjecte a l'estructura VSO? Les opcions són limitades, sobretot tenint en compte que, dins el minimisme, només hi ha dues posicions per als subjectes: la primera correspon amb l'especificador de T (que és ocupat pels subjectes preverbals) i la segona és l'especificador del verb lleuger v* (*cf.* Chomsky 1995). Com pot veure's, però, no tenim prou espai estructural per a una tercera posició de subjecte –precisament, la de les estructures VSO.

Ordóñez (2005) identifica aquesta tercera posició com l'especificador de T, assumint que hi ha una projecció de concordança de subjecte on es mouen els subjectes preverbals (*cf.* Chomsky 1993). Aquest autor tracta les dades de (52) suposant que, en castellà, ST té –fent servir la terminologia de Chomsky– un tret EPP que permet la creació d'una posició d'especificador. Des d'un punt de vista minimista, aquesta idea té dos problemes: un, ha d'acceptar l'existència de projeccions de concordança (*contra* Chomsky 1995), i dos, necessita invocar la noció (tan problemàtica com poc explicativa; *cf.* Boeckx 2006) de *tret EPP*.

És possible reformular la proposta d'Ordóñez (2005) dient que, novament, la morfologia verbal fa possible la creació d'especificadors addicionals. La bateria d'exemples de (54) torna a ser una evidència a favor de la hipòtesi que hi ha una correlació entre la riquesa morfològica i la possibilitat que un especificador pugui allotjar un objecte sintàctic: l'indefinit *alguien*, tot i que per assumpció teòrica es mou per tots els especificadors fent salts petits (*cf.* Boeckx 2006), només pot aturar-se a

determinats especificadors –crucialment, aquells que estan associats a un nucli amb morfologia rica.

(54)
a. [$_{SC}$ C [$_{ST}$ T parece [$_{SAux}$ haber [$_{SPrt}$ sido [$_{Sv}$ arrestado *alguien*]]]]]
b. ??[$_{SC}$ C [$_{ST}$ T parece [$_{SAux}$ haber [$_{SPrt}$ sido [$_{Sv}$ *alguien*$_{i}$ arrestado t$_{i}$]]]]]
c. *[$_{SC}$ C [$_{ST}$ T parece [$_{SAux}$ haber [$_{SPrt}$ *alguien*$_{i}$ sido [$_{Sv}$ t$_{i}$ arrestado t$_{i}$]]]]]
b. *[$_{SC}$ C [$_{ST}$ T parece [$_{SAux}$ *alguien*$_{i}$ haber [$_{SPrt}$ t$_{i}$ sido [$_{Sv}$ t arrestado t$_{i}$]]]]]
b. [$_{SC}$ C [$_{ST}$ *alguien*$_{i}$ T parece [$_{SAux}$ t$_{i}$ haber [$_{SPrt}$ t$_{i}$ sido [$_{Sv}$ t$_{i}$ arrestado t$_{i}$]]]]]

N'hi ha més. És molt probable que la riquesa morfològica sigui responsable del fet que les llengües romàniques puguin evitar els efectes d'illa-Qu. Considerem els exemples de (55), agafats de Rizzi (1990). En aquest parell mínim veiem que l'italià, però no l'anglès, pot extreure el sintagma *che studente* d'una illa-Qu:

(55)
a. *[$_{SC}$ Which student$_{i}$ C do you wonder [$_{SC}$ how$_{j}$ C t$_{i}$ could solve the problem t$_{j}$]]?
quin estudiant AUX tu et preguntes com va poder solucionar el problema
'Quin estudiant et preguntes com va poder solucionar el problema?'
b. [$_{SC}$ Che studente$_{i}$ C non sai [$_{SC}$ come$_{j}$ C potrà t$_{i}$ risolvere il problema t$_{j}$]]
[from Rizzi 1990:73]

Una manera d'abordar aquesta asimetria és suposar que el sintagma interrogatiu *che studente* pot utilitzar una posició d'especificador extra del SC subordinat. Crucialment, aquesta posició la tindrien llengües com l'italià (i el castellà i el català, naturalment), però no podria ser habilitada per part de llengües amb morfologia pobra, com l'anglès.

Empíricament, és difícil demostrar que les llengües romàniques poden crear especificadors extra, ja que, per exemple, no tenen moviment-Qu múltiple (*cf.* Boeckx i Grohmann 2003). Uriagereka (2004), no obstant això, prova que el castellà sí que manifesta aquest tipus de moviment en alguns casos. L'exemple (56) n'és un: com podem comprovar, el contrast que s'hi il·lustra mostra que els especificadors múltiples són marginalment possibles en castellà, almenys quan es tracta del moviment-Qu d'arguments.

(56)
a. ?No sé [$_{SC}$ quién$_{i}$ [$_{C'}$ a quién$_{z}$ C ha enviado$_{v}$ [$_{ST}$ t$_{i}$ t$_{v}$ una carta t$_{z}$]]]
b. *No sé [$_{SC}$ por qué$_{i}$ [$_{C'}$ cómo$_{z}$ C han derrotado$_{v}$ [$_{ST}$ *pro* t$_{v}$ al Barcelona t$_{i}$ t$_{z}$]]]

En conclusió, la hipòtesi que he presentat a l'apartat anterior, la qual es pren seriosament el paper que juga la morfologia explícita a efectes computacionals, ha estat confirmada. Si el que he discutit en aquesta secció és correcte, que el castellà sigui morfològicament més ric que el català no és trivial: la morfologia verbal és responsable no només que el castellà tingui una perifèria esquerra més activa, amb focalitzacions febles com les que han estudiat Esther Torrego i Juan Uriagereka, sinó també que pugui tenir oracions amb l'ordre VSO, impossibles en català.

6. Conclusions

L'objectiu d'aquest article era presentar una asimetria sintàctica de tipus microparamètric que afecta el castellà i el català, i que permet al primer de manifestar un patró sintàctic que he anomenat *focalització feble*. A (57) tenim uns quants exemples d'aquesta varietat de focus –com veiem a (58), sistemàticament rebutjats pel català.

(57)
a. Poco dinero es ese, creo yo.
b. En tus manos está.
c. ¡Para mí querría yo esos problemas!
d. ¡Pues por algo será!

(58)
a. *Pocs diners són aquests, trobo jo.
b. *A les teves mans és.
c. *Per a mi voldria jo aquests problemes!
d. *Doncs per alguna cosa deu ser!

Descriptivament, podem dir que totes les seqüències de (57)-(58) tenen un matís focal/afectiu (en el sentit d'Hernanz 2001; 2003), que tot i anar lligat a un moviment cap al SC (la *perifèria esquerra* de Rizzi 1997; 2004; 2006) no és exactament contrastiu (*cf.* Irurtzun 2007 per a discussió sobre la naturalesa contrastiva del focus). Aquest tipus d'estructura és freqüent en llengües romàniques occidentals com el castellà (i també el gallec i el portuguès europeu, segons Uriagereka 1988; 1995), però no en català, francès o italià. Seguint idees que es remunten a treballs del marc teòric de *Recció i Lligam*, he defensat que aquest fet se segueix de la morfologia: si una llengua

L té més morfologia explícita, L té una sintaxi més activa, la qual cosa es tradueix en més llibertat d'ordre de paraules, la capacitat d'ignorar illes, mecanismes alternatius d'assignació de cas, etc. Podem formular aquesta idea com he fet a (31), que repeteixo a (59):

(59) La (capacitat de) fusió interna és parasitària de la riquesa morfològica

La meva hipòtesi es beneficia de l'absència, en català, del pretèrit perfet (e. g., *cantà*) i el pretèrit anterior (e. g., *hagué cantat*), actualment substituïts per formes perifràstiques (e. g., *va cantar* i *va haver cantat*). Segons he defensat, aquest fet fa que el verb del català no pugui moure's tan alt com ho fa en castellà i que l'activitat perifèrica se'n vegi afectada.

No és immediatament obvi que aquestes dades puguin explicar-se –posem per cas– pel fet que al català li manqui una determinada projecció que té el castellà o bé argumentant que el català experimenta un procés de *truncament parcial*: encara que fos correcte, això no seria res més que una reformulació dels fets amb altres paraules, no una explicació.

És destacable que les diferències microparamètriques entre el castellà i el català no s'aturen a les dades de (57)-(58): com hem vist, (59) també ens permet de buscar una resposta coherent al fet que el castellà, a diferència del català, pot generar l'ordre VSO.

(60)
a. Avisó Juan a María.
b. *Va avisar en Joan la Maria.

Estic d'acord amb Ordóñez (2005; en aquest número) en què, per tal de generar exemples com (60), el castellà fa ús d'una posició d'especificador addicional. A diferència d'aquest autor, però, aquesta posició no està relacionada amb el tret EPP de Chomsky, sinó amb la riquesa morfològica: el castellà no només té un paradigma verbal més ric que el català (vegeu apartat 4), també té mecanismes d'assignació de cas alternatius (vegeu 61; *cf.* Torrego 1998) i certes varietats dialectals experimenten el fenomen de *duplicació de clític* (*clitic doubling*, vegeu 62; cf. Torrego 1998):

(61)
a. He visto *a* María
b. He vist la Maria.

(62)
a. *Lo* vi a Juan.
b. He vist en Joan.

Aquestes diferències reapareixen al domini nominal, on el castellà pot generar seqüències del tipus determinant-adjectiu-nom amb més facilitat que el català. Les peces encaixen si, tal com defensa Bosque (2001), aquest tipus de construcció és el resultat de desplaçar l'adjectiu des de la seva posició de base a l'especificador d'una projecció funcional amb propietats perifèriques.

(63)
a. Un interesante libro.
b. Una bonita película.

(64)
a. *Un interessant llibre.
b. *Una maca pel·lícula.

Hem de deixar-ho aquí. En aquest treball hem vist que la morfologia pot estudiar-se des de dues perspectives: la primera concep aquesta informació d'una manera abstracta, relacionant-la amb els sistemes de cas/concordança i la computació cíclica (aquesta és la perspectiva dels darrers treballs de Chomsky); la segona té a veure amb la riquesa morfològica –és a dir, amb el fet que les marques flexives tinguin més o menys manifestació explícita. Chomsky ha defensat (*cf.* Chomsky 2006) que el segon tipus de morfologia no té cap rellevància sintàctica, sent un mer reflex del component fonològic. Encara que puc estar d'acord amb aquesta idea en una interpretació ampla, penso que el que hem vist en aquestes pàgines ens obliga a acceptar la tesi que la riquesa morfològica pot tenir un paper important a la sintaxi. Un dels avantatges d'aquesta tesi (potser el més interessant) és que ens permet de tractar fenòmens de variació paramètrica d'una manera realista i explicativa: aquest és, sens dubte, un dels objectius del lingüista que vol caracteritzar tant els principis generals del llenguatge natural (els universals lingüístics) com el seu grau de variació (els paràmetres).

ÁNGEL J. GALLEGO
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BAKER, M. C. (1988) *Incorporation: A Theory of Grammatical Function Changing*, Chicago, University of Chicago Press.

BELLETTI, A. (2004) «Aspects of the Low IP Area», dins RIZZI, L. ed., *The Structure of CP and IP. The Cartography of Syntactic Structures (vol. 2)*, Oxford (New York), Oxford University Press, pp. 16-51.

BIANCHI, V. (1999) *Consequences of Antisymmetry: Headed Relative Clauses*, Berlin, Mouton de Gruyter.

BOBALJIK, J. D.; JONAS, D. (1996) «Subject Positions and the Roles of TP», *Linguistic Inquiry* 27, pp. 195-236.

BOECKX, C.(2006) «Case and Agreement: The Syntax of A-Dependencies», manuscrit inèdit, Harvard University.

BOECKX, C.; GROHMANN, K. (2003) *Multiple Wh-Fronting*, Amsterdam, John Benjamins.

BOECKX, C.; STJEPANOVIC, S. (2001) «Head-ing toward PF», *Linguistic Inquiry* 32, pp. 345-355.

BOSQUE, I. (2001) «Adjective position and the interpretation of indefinites», dins GUTIÉRREZ-REXACH, J.; SILVA-VILLAR, L. eds., *Current Issues in Spanish Syntax and Semantics*, Berlin, Mouton de Gruyter, pp. 17-63.

BRUCART, J. M. (1993) «Sobre la estructura de SComp en español», dins VIANA, A. ed., *Sintaxi. Teoria i perspectives*, Lleida, Pagès, pp. 59-102.

BURZIO, L. (1991) «The morphological basis of anaphora», *Linguistics* 27, pp. 81-105.

CARSTENS, V. (2001) «Multiple Agreement and Case Deletion: Against ϕ-(In)Completeness», *Syntax* 4, pp. 147-163.

CHENG, L. (1991) *On the typology of wh-questions*, tesi doctoral inèdita, Massachusetts Institute of Technology.

CHOMSKY, N. (1977) *Essays on form and interpretation*, New York, Elsevier North-Holland.

— (1981) *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris Publications.

— (1986) *Barriers*, Cambridge (Mass.), MIT Press.

— (1993) «A Minimalist Program for Linguistic Theory», dins HALE, K.; KEYSER, S. eds., *The View from Building 20: Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger*, Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 1-52.

— (1995) «Categories and Transformations», dins Chomsky, N., *The Minimalist Program*, Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 219-394.
— (2000) «Minimalist Inquiries: The Framework», dins Martin, R. *et al*. eds., *Step by Step. Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 89-155.
— (2001) «Derivation by Phase», dins Kenstowicz, M. ed., *Ken Hale: A Life in Language*, Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 1-52.
— (2004) «Beyond Explanatory Adequacy», dins Belletti, A. ed., *Structures and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures (vol. 3)*, Oxford (New York), Oxford University Press, pp. 104-131.
— (2005) «On Phases», manuscrit inèdit, MIT.
—(2006) «Turing's Thesis», xerrada presentada a *Interphases*, University of Cyprus, Nicòsia, Xipre.
Cinque, G. (1999) *Adverbs and Functional Heads. A Cross-Linguistic Perspective*, Oxford (New York), Oxford University Press.
Culicover, P. (1970) *Syntactic and semantic investigation*, tesi doctoral inèdita, MIT.
Fortuny, J. (2007) *The Emergence of Order in Syntax*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.
Frampton, J.; Gutmann, S. (2000) «Agreement is Feature Sharing», manuscrit inèdit, Northeastern University.
Gallego, Á. J. (2004) *On Hypotactic and Paratactic Dependencies*, tesi de màster, UAB.
— (2007) *Phase Theory and Parametric Variation*, tesi doctoral inèdita, UAB.
Grohmann, K.; Etxepare, R. (2003) «Root infinitives: A comparative view», *Probus* 15, pp. 201-236.
Haegeman, L. (2002) «Anchoring to speaker, adverbial clauses and the structure of CP}, manuscrit inèdit, Université Charles de Gaulle-Lille III.
Hale, K.; Keyser, S. J. (1993) «On the argument structure and the lexical expression of syntactic relations}, dins Hale, K.; Keyser, S. eds., *The View from Building 20,* Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 53–109.
Hale, K.; Keyser, S. J. (1998) «The basic elements of argument structure», dins *MIT Working papers in linguistics 32: Papers from the Upenn/ MIT Roundtable on Argument Structure,* Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 73-118.
Hale, K.; Keyser, S. J. (2002) *Prolegomenon to a Theory of Argument Structure*, Cambridge (Mass.), MIT Press.

HERNANZ, M. L. (1994) «Concordancia, rección y aspecto: las construcciones absolutas en español», dins ALONSO, A. *et al*. eds., *II Encuentro de Lingüistas y Filólogos de España y Méjico*, Salamanca, Universidad de Salamanca, pp. 367-402.

— (1999) «El infinitivo», dins BOSQUE, I.; DEMONTE, V. eds., *Gramática descriptiva de la lengua española*, pp. 2197-2357.

— (2001) «¡En bonito lío me he metido!: Notas sobre la afectividad en español», *Moenia* 7, pp. 93-109.

— (2003) «From polarity to modality: the case of *bien*», manuscrit inèdit, Universitat Autònoma de Barcelona.

HIRAIWA, K. (2005) *Dimensions of Symmetry in Syntax: Agreement and Clausal Architecture*, tesi doctoral inèdita, Massachusetts Institute of Technology.

IRURTZUN, A. (2007) *The Grammar of Focus at the Interfaces*, tesi doctoral inèdita, Universitat del País Basc.

JACKENDOFF, R. (1969) *Some rules of semantic interpretation in English*, tesi doctoral inèdita, MIT.

KAYNE, R. (2000) *Paramenters and Universals*, Oxford (New York), Oxford University Press.

KOSTER, J. (2003) «All languages are tense second», manuscrit inèdit, University of Groningen.

LASNIK, H. (1999) *Minimalist Analysis*, Oxford, Blackwell.

— (2003) *Minimalist investigations in linguistic theory*, London, Routledge.

MASULLO, P. J. (2005) «The syntax-lexical semantics interface: prepositionalizing motion verbs in Spanish», treball presentat al Seminari del Grup de Gramàtica Teòrica, Universitat Autònoma de Barcelona, 7 d'abril de 2005.

MATEU, J. (2002) *Argument Structure: Relational construal at the syntax-semantics interface*, tesi doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona.

ORDÓÑEZ, F. (1997) *Word Order and Clause Structure in Spanish and Other Romance Languages*, tesi doctoral inèdita, CUNY New York.

— (1998) «Post-verbal asymmetries in Spanish», *Natural Language and Linguistic Theory* 16, pp. 313-346.

— (2005) «Two Specs for postverbal subjects: Evidence from Spanish and Catalan», manuscrit inèdit, SUNY Stony Brook.

Pesetsky, D.; Torrego, E. (2001) «T-to-C Movement: Causes and Consequences», dins Kenstowicz, M. ed., *Ken Hale: A Life in Language*, Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 355-426.

Pesetsky, D.; Torrego, E. (2004) «Tense, Case, and the Nature of Syntactic Categories», dins Guéron, J., Lecarme, J. eds., *The Syntax of Time*, Cambridge (Mass.), MIT Press, pp. 495-537.

Picallo, M. C. (1998) «On the EPP and Null Expletive Subjects», *Probus* 10, pp. 219-241.

Raposo, E. (1987) «Case Theory and Infl-to-Comp: The Inflected Infinitive in European Portuguese», *Linguistic inquiry* 18, pp. 85-109.

— (2000) «Clitic position and verb movement in European», dins Costa, J. ed., *Portuguese syntax: new comparative studies*. New York, Oxford University Press, pp. 266-297.

Raposo, E.; Uriagereka, J. (2005) «Clitic Placement in Western Iberian: A Minimalist View», dins Cinque, G.; Kayne, R. eds., *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*, Oxford (New York), Oxford University Press, pp. 639-697.

Rigau, G. (1993) «La legitimació de les construccions temporals d'infinitiu», dins Viana, A. ed., *Sintaxi. Teoria i Perspectives*, Lleida, Pagès, pp. 231-252

Rizzi, L. (1982) *Issues in Italian Syntax*, Dordrecht, Foris.

— (1990) *Relativized Minimality*, Cambridge (Mass.), MIT Press.

— (1994) «Early null subjects and root null subjects», dins Hoekstra, T.; Schwartz, B. eds., *Language Acquisition Studies in Generative Grammar*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 151–176.

— (1997) «The Fine Structure of The Left Periphery», dins Haegeman, L. ed., *Elements of Grammar. Handbook in Generative Syntax*, Dordrecht, Kluwer, pp. 281-337.

— (2004) «Locality and Left Periphery», in Belletti, A. ed., *Structures and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures (vol. 3)*, Oxford (New York), Oxford University Press, pp. 223-251.

— (2006) «On the Form of Chains: Criterial Positions and ECP Effects», dins Cheng, L.; Corver, N. eds., *Wh-Movement: Moving on*, Cambridge, MIT Press, 97-133.

SOLÀ, J. (1996) «Morphology and Word Order in Germanic Languages», dins EPSTEIN, S. *et al.* eds., *Minimal Ideas*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 217-251.

TARALDSEN, K. T. (1980) *On the nominative island condition, vacuous application and the that-trace filter*, Bloomington (Ind), Indiana University Linguistics club.

TORREGO, E. (1980) «Fronting in Spanish», manuscrit inèdit, U.Mass. Boston.

— (1995) «On the nature of clitic doubling», dins CAMPOS H.; KEMPCHINSKY, P. eds., *Evolution and revolution in linguistic theory*, Washington DC, Georgetown University Press, pp. 399-418.

— (1998) *The Dependencies of Objects*, Cambridge (Mass.), MIT Press.

TORREGO, E. URIAGEREKA, J. (1992) «Indicative Dependents», manuscrit inèdit, U.Mass Boston/University of Maryland.

URIAGEREKA, J. (1988) *On Government*, tesi doctoral inèdita, University of Connecticut.

— (1995) «An F Position in Western Romance», dins KISS, K. ed., *Discourse configurational languages*, Oxford (New York), Oxford University Press, pp. 153-175.

— (1999) «Minimal Restrictions on Basque Movement», *Natural Language and Linguistic Theory* 17, pp. 403–444.

— (2004) «Spell-out Consequences», manuscrit inèdit, University of Maryland.

URIAGEREKA, J.; GALLEGO, Á. J. (en preparació) «(Multiple) Agree as Local (Binding and) Obviation», manuscrit inèdit, UAB/UMD.

FRANCISCO ORDÓÑEZ

OBSERVACIONS SOBRE LA POSICIÓ DELS SUBJECTES POSTVERBALS EN CATALÀ I CASTELLÀ

1. Les diferències

El castellà i el català permeten els subjectes en posició postverbal en diferents contextos discursius (preguntes, exclamacions, declaratives, infinitius). En aquest article no analitzarem els principis de legitimació discursiva d'aquests subjectes postverbals (Vallduví 2002, Zubizarreta 1998); simplement notem que hi ha una clara diferència entre el català i el castellà quan les condicions discursives són les adequades per legitimar els subjectes postverbals en ambdues llengües. El castellà, igual que altres llengües romàniques com el portuguès (Ambar 1992, Costa 2000) i el romanès (Motapanyane 1995), permet els subjectes en diferents posicions respecte a la resta de complements del verb. Així, els subjectes poden ser davant o darrere dels objectes, siguin preposicionals o no, com a (1) i (2); poden aparèixer darrere o davant d'adjectius

Caplletra 42 (Primavera 2007), pp. 251-272

predicacionals que encapçalen una clàusula reduïda com a (3); i finalment els subjectes poden quedar davant o darrere de l'infinitiu amb verbs modals a (4):

(1) a. Hoy comprará Juan comida. (VSO)
b. Hoy comprará comida Juan. (VOS)
(2) a. Hoy hablará Juan de Barcelona.
b. Hoy hablará de Barcelona Juan.
(3) a. En Irak resultaron varias personas heridas.
b. En Irak resultaron heridas varias personas
(4) a. Por fin puede Juan dormir.
b. Por fin puede dormir Juan.

D'acord amb el que s'ha dit als estudis fets fins ara (Solà 1992, Rosselló 2002, Vallduví 2002), la situació en català és molt diferent. Els subjectes només poden aparèixer darrere dels complements:

(5) a. *Avui comprarà en Joan menjar.
b. Avui comprarà menjar en Joan.
(6) a. *Ahir van resultar molts soldats ferits.
b. Ahir van resultar ferits molts soldats.
(7) a.*Finalment pot en Joan dormir.
b. Finalment pot dormir en Joan.

Aquesta diferència de comportament planteja algunes preguntes:

a) Quina és la posició dels subjectes en ambdues llengües?
b) Com es pot interpretar la variació paramètrica en termes de les teories actuals sobre l'ordre de mots?

Els estudis previs fets per Alexiadou i Anagnostopoulou (2001) i Ordóñez (1998) van suposar que els subjectes que precedeixen els complements i predicats en castellà (1a, 2a, 3a i 4a) són en una posició *in situ* d'especificador del SV. El subjecte queda en una posició temàtica superior als complements:

(8) [[$_{SV}$ Subj [SV SN/SP/SAdj]]]

Tanmateix, hi ha una altra possibilitat d'anàlisi que volem prendre en consideració en aquest estudi. El fet que el subjecte sigui davant dels complements no és raó suficient per dir que els subjectes siguin *in situ*. Es pot ben suposar que els subjectes són en una posició més alta que els complements, una posició funcional més alta que aquí anomenaré SSubj (Sintagma Subjecte). Aquesta posició més alta sempre seria davant dels complements:

(9) [SSubj Subj$_i$ [$_{SV}$ t$_i$ [SN/SP/SAdj]]

Totes dues anàlisis poden explicar l'ordre VSO. La qüestió fonamental és veure com poden resoldre els ordres alternatius VSO-VOS, VSAdj-VAdjS, VSInf-VinfS (1-4). La hipòtesi dels subjectes *in situ* ha de postular que els complements i predicats es poden moure, opcionalment en castellà, però obligatòriament en català, per sobre de la posició d'especificador del SV per obtenir els ordres VOS, VAdjS, VinfS:

(10) [V [SN/SP/SAdj]$_i$ [$_{SV}$ Subj t$_i$]

Per no haver d'arribar a aquesta conclusió tan poc satisfactòria des del punt de vista teòric i paramètric, podríem postular que en català cap predicat o complement no es mou a l'ordre VOS. Simplement es podria suposar que no hi ha subjectes *in situ* en català i que tots els subjectes s'han adjuntat a la dreta de manera postverbal.

(11) [$_{SV}$ t$_i$ [SN/SP/SAdj]] Subj $_i$

Hi ha dos problemes independents en aquesta última hipòtesi paramètrica: *a*) suposar que els subjectes postverbals són *in situ* en castellà, però no en català, i *b*) que en català hi ha moviment obligatori de subjectes cap a la dreta. Em concentraré en la qüestió *a*) i deixaré la discussió *b*) de banda. Si establim *a*), les úniques raons per suposar *b*) serien del tipus teòric que fan servir les adjuncions a la dreta. Com s'ha mostrat recentment hi ha raons per eliminar el mecanisme d'adjunció a la dreta a la Gramàtica Universal (Kayne 1994).

L'alternativa que proposem a (9) pot donar compte dels ordres alternatius si pensem que hi ha dues posicions d'especificadors de subjectes diferents en posició postverbal. Hi ha un SSubj més alt on van a parar tots els subjectes en l'ordre V S SX (SX=SN,SP,SAdj) en castellà. Hi ha una posició més baixa de focus (Belletti 2004) on es donen tots els ordres V SX S. Els complements i predicats SX es mouen per sobre d'aquesta posició final de focus, com ja ha estat proposat per Jayaseelan (2000) i Zubizarreta (1998).[1] Els ordres alternatius depenen de quina posició d'especificador es fa servir per als subjectes. Si es fa servir el SSubj obtenim l'ordre V S SX. Si fem servir la posició de focus obtenim V SX S:

(12) [SSubj SX [SFocus]

Com demostrarem en la pròxima secció, aquesta alternativa és superior, ja que hi ha raons clares per pensar que els subjectes no són mai *in situ*. Aquesta hipòtesi també mostra una nova manera de veure les diferències entre català i castellà: el català no presenta la posició més alta d'especificador del SSubj, mentre que el castellà sí. Aquesta diferència és similar a la feta en llengües germàniques sobre la possibilitat de legitimar les construccions d'expletius transitius (CET). Per exemple, en aquestes construccions en islandès (13), el subjecte pot aparèixer postverbal davant de l'objecte. En canvi, en llengües com l'anglès no hi ha la possibilitat de posar el subjecte davant de l'objecte (14).

(13) _a_ hafa margir jólasveinar bor_a_ bu_ing. (islandès)
Expletiu han molts trols menjat púding
¨Molts trols han menjat púding¨.

(14) *There has someone eaten an apple. (anglès)
Expletiu ha algú menjat una poma
¨Algú ha menjat una poma¨.

1. Per a Zubizarreta (1998) aquests moviments estan motivats per la prosòdia. Per a Jayaseelan (2000) en malaialam aquest és un moviment de legitimació dels complements al seu ordre. canònic.

Segons Bobaljik i Jonas (1996) la possibilitat d'obtenir CET a l'islandès es deu al fet que hi ha un especificador per als subjectes per sobre del SV al qual no poden accedir els subjectes de l'anglès. Aquesta posició l'anomenen STemps:

(15) Expletiu Verb [$_{ST}$ Subjectes [$_{SV}$ XP Complements islandès

Si deixem de banda altres paràmetres que distingeixen les llengües germàniques i romàniques, com ara la posició del participi de passat respecte al subjecte o els expletius tàcits, veiem que la diferència paramètrica és, si més no, paral·lela. La proposta que presentem en aquest article és de suposar que la Gramàtica Universal permet dues posicions d'especificador de subjecte per sobre del SV i que la més alta del SSubj és la responsable que els subjectes quedin davant dels complements. A continuació donaré proves que mostren clarament que els subjectes no poden ser *in situ* al SV en l'ordre V S XP del castellà (tampoc en islandès). Aquesta és la posició més alta que no permet el català.

2. Moviment de quantificadors d'objecte

Una observació important que confirma que el subjectes no han de ser *in situ* a l'especificador de SV en l'ordre VSO en castellà ens la dóna el comportament dels subjectes respecte als quantificadors d'objecte. Kayne (1975) observa que en francès els objectes quantificats no emfàtics *tous* i *rien* es desplacen cap a l'esquerra del participi de passat, contràriament als objectes no quantificats.

(16) Jean a [tout] mangé [*tout].
Jean ha tot menjat [*tot]
'En Joan s'ho ha menjat tot.'

Ni el català ni el castellà admeten l'ordre de (16) amb els quantificadors d'objecte, com es veu a (17).

(17) a. Juan se lo había (*todo) comido todo.
b. Joan s'ho havia (*tot) menjat tot

Rizzi (1996) apunta que aquest fet no mostra necessàriament que els objectes quantificats no s'hagin desplaçat cap a l'esquerra en català o castellà, sinó que pot ser que només mostri que els participis passats es desplacen encara més a l'esquerra que els objectes quantificats. És a dir, el moviment de quantificadors queda emmascarat pel moviment dels participis passats. Rizzi (1996) dóna proves d'aquest moviment del quantificador quan també hi ha un adverbi de manera com *bé/bien, claro* i *mal*. Generalment és pressuposat que aquests adverbis de manera es localitzen a l'esquerra del SV. Així doncs, la predicció és que els quantificadors han d'aparèixer a l'esquerra de l'adverbi de manera. Per controlar que aquests quantificadors no siguin emfàtics, Rizzi insereix un subjecte postverbal al final de l'oració. Com es veu als següents exemples del castellà, l'objecte quantificat queda sempre a l'esquerra de l'adverbi de manera:[2]

(18) a. Desde el principio (lo) comprendió todo bien ÉL.
b. ?? Desde el principio (lo) comprendió bien todo ÉL

Els contrastos mostren que el quantificador no focalitzat *todo* o *tot* s'ha hagut de moure per sobre del marcador de marge del SV *bien* o *bé*.

(19) V todo$_i$ [bien [$_{SV}$ ÉL t$_i$]]

La prova següent és veure si el subjecte pot aparèixer encara més a l'esquerra que la posició del quantificador que s'ha mogut. Si comencem pels quantificadors flotants de subjectes, observem que aquests apareixen obligatòriament per sobre de la posició del quantificador d'objecte, com es pot comprovar als contrastos de (20) i (21):

(20) a. Las estudiantes lo hacen todas todo bien.
b.*Las estudiantes lo hacen todo todas bien.
(21) a.Mis compañeros lo hacen ambos todo bien.
b.*Mis compañeros lo hacen todo ambos bien.

2. Aquests exemples s'han de llegir amb focalització del subjecte al final. El que importa és que el quantificador no quedi focalitzat, ja que el moviment de quantificadors a l'esquerra només té lloc quan NO estan marcats amb èmfasi.

No només el quantificadors flotants han d'aparèixer per sobre del quantificador d'objecte, sinó que també qualsevol subjecte en castellà ha d'aparèixer per sobre del SV, com a (22):

(22) a. Ayer lo hizo/encontró él todo bien.
b.*?Ayer lo hizo/encontró todo él bien.

La conclusió a la qual s'arriba és que hem de suposar que els subjectes no són *in situ*, sinó que es mouen a una posició més cap a l'esquerra que la posició de l'adverbi de manera i que el quantificador d'objecte, com proposem a l'anàlisi de (23), on el subjecte és per sobre de la posició final del quantificador desplaçat *todo*:

(23) ... [S Subj Juan$_i$ todo [bien [$_{SV}$ t$_i$ t]]]]

Com que aquesta posició de subjecte només és permesa en castellà, fem la predicció certa que aquestes oracions són agramaticals en català:

(24) a.*Ahir ho van fer ells tot bé.
b.*Ahir ho va fer ell tot bé.

Aquesta anàlisi també prediu que hi pot haver posicions més baixes on els quantificadors flotants de subjecte quedin legitimats. Això mateix es pot veure a (25):

(25) Entonces trataban mis vecinos cuidadosamente ambos a su hija.

L'estructura és la següent:

(26) [ST Trataban [SSubj mis vecinos [cuidadosamente [Sv ambos [SV a su hija]]]]]

3. LA DISTRIBUCIÓ DELS PRONOMS AMB L'AUXILIAR *HAVER/HABER* MÉS EL PARTICIPI DE PASSAT

Rizzi (1996) i Ordóñez (2000) noten que generalment, en les oracions declaratives conjugades de les llengües romàniques, el subjecte no pot ser inserit entre l'auxiliar *haver/haber* i el participi de passat:

(27) *Ayer no nos lo había tu hermana dicho.
(28) *Ahir no ens ho havia la teva germana dit.

Respecte a aquest fet les llengües romàniques són diferents de llengües germàniques com l'islandès, ja que l'islandès permet, en les CET, els subjectes entre l'auxiliar *haver* i el participi de passat:

(29)	_a_	hafa	jólasveinar	bor_a_	bú_ing.
	Expl	han molts	trols de Nadal	menjat	púding.

Aquestes diferències han de ser atribuïdes al fet que en castellà i en català, contràriament a l'islandès, els participis de passat es mouen més a l'esquerra que la posició de subjecte. També hem notat que la posició de subjectes SSubj del castellà ha de quedar per sota de la posició final dels participis passats. Això no ens ha de sorprendre gens si pensem que aquesta diferència també l'havíem notada entre l'italià i el castellà *versus* el francès quant a la posició del quantificador d'objecte *tout*. El quantificador es mou igualment en totes aquestes llengües, però la diferència és a la posició final del participi de passat. Als següents esquemes representem les diferències entre castellà i islandès:

(30) [Auxiliar *Haber* [Participi Passat [SSubj subjecte]]] (castellà)
[Auxiliar *Have* [SSubj subjecte [Participi Passat]]] (islandès)

Tanmateix, no tots els tipus de subjectes es comporten d'aquesta manera en castellà. Sánchez López (1993) observa que el subjecte pronominal *usted* és permès entre l'auxiliar conjugat i el participi de passat. Altres pronoms també poden aparèixer en aquesta posició:

(31) Había usted dicho que lo lograría. (Sánchez López 1993: 281)
(32) Ya les había yo dicho a éstos que...

El comportament especial d'aquests subjectes pronominals és molt semblant al comportament dels pronoms d'objecte de les llengües escandinaves. A les llengües escandinaves els pronoms d'objecte apareixen en posicions més altes que el substantius no pronominals. Aquest procés s'ha anomenat *object shift*. Per exemple, en suec només els pronoms poden aparèixer a l'esquerra de la negació (Holmberg i Platzack 1995):

(33) Johan läste *boken / den [inte t] (suec)
Johan llegí *el llibre/pronom no
'Johan no va llegir el llibre.'

Això també es veu en anglès respecte a les partícules verbals (34). Els pronoms, contràriament als SNs no pronominals, han de quedar per sobre de la partícula:

(34) a. John threw it over
b.*John threw over it

Així, és natural estendre aquest tipus d'anàlisi per a (31) i (32) i suposar que hi ha hagut moviment del pronom més cap a l'esquerra que la posició final del participi de passat i que la posició del SSubj. Així, els pronoms farien un *subject shift* des del SSubj:

(35) [Auxiliar *Haber* [Subjectes pronominals [Participi passat [SSubj]]]]

Els pronoms que poden aparèixer entre l'auxiliar *haber* conjugat i el participi de passat poden ser considerats pronoms *febles* en el sentit tècnic usat per Cardinaletti i Starke (1999). El fet que no puguin aparèixer coordinats i que tampoc poden ser modificats és una prova que ho són.[3]

(36) a. *Había usted y él dicho que lo lograría.
b.* Había sólo usted dicho que lo lograría.

3. El terme *pronom feble* usat per Cardinaletti i Starke no es refereix al que anomenem normalment com a clítics. Tenen propietats comunes als clítics, ja que no poden ser modificats ni coordinats, però, contràriament als clítics, poden tenir més estructura, com es pot comprovar pel fet que poden ser bimorfemàtic, com és el cas de *usted*.

Fins ara hem analitzat el castellà. La nostra proposta és consistent amb el fet que el català no té aquesta posició de SSubj i, per tant, com es comprova a (37), els pronoms no poden aparèixer entre l'auxiliar i el participi:

(37) *Havia vostè dit que ho aconseguiria.

4. ADVERBIS DE MANERA

Un altre argument a favor d'una posició més alta en castellà que en català ve de la distribució de subjectes respecte a objectes sense article i adverbis de manera. Els adverbis de manera poden intervenir entre l'objecte sense determinant i el verb, com es veu als següents exemples del castellà:

(38) a) No sabía que pintases bien cuadros.
b) Allí dibujabas cuidadosamente paisajes.

Com hem vist abans, suposarem que *bien, mal* sempre queden a l'esquerra del SV (Cinque 2000 i Costa 1997):

(39) [verbÉÉ..[[*bien/mal*ÉÉ.[SVÉÉ Complement]]]]

Els objectes sense determinant poden precedir aquests adverbis. Podem pensar que l'objecte es mou a l'esquerra d'aquest adverbi *bien:*

(40) a. Allí pinta cuadros bien.
b. Allí dibujaba paisajes cuidadosamente.

En aquestes configuracions, els subjectes poden anar davant dels objectes sense article. Com a conseqüència, hem de suposar que els subjectes estan per sobre de la posició del objectes sense determinant i de la posició originària dels adverbis:[4]

4. Per a una anàlisi similar per a l'anglès, vegeu Johnson (1991).

(41) Allí pintaban los niños cuadros bien.[5]
(42) Allí dibujaba Marisa paisajes cuidadosamente.

Hi ha un contrast entre aquests exemples i exemples en els quals el subjecte i l'objecte sense determinant van darrere de l'adverbi de manera:

(43) *?Allí pintaban bien los niños cuadros.
(44) *?Allí dibujaba cuidadosamente Marisa paisajes.

Segons la hipòtesi que en castellà els subjectes sempre estan més alts quan apareixen davant de l'objecte, la agramaticalitat de (43) i (44) es deu al fet que el subjecte no pot quedar-se a l'especificador de SV quan precedeix un objecte SN sense article:

(45) *[verbÉÉ.[[Adverbi de ManeraÉÉ.[SV SubjecteÉÉ]]] Nom sense determinant]]]]

El català (i l'italià, d'acord amb Rizzi 1996) contrasta amb el castellà. Els subjectes no poden anar mai davant d'adverbis de manera com *bé, malament*. Això es deu al fet que els subjectes, ni en català ni en italià, no poden quedar per sobre de la posició més alta dels adverbis que ja queden a l'esquerra del SV:

(46) *A l'escola no pinta ell bé.
*A l'escola no pinta en Joan quadres bé.

Aquest contrastos entre el castellà i el català respecte a l'ordre dels subjectes i els adverbis de manera és molt significatiu, no només perquè prova que en castellà hi ha una posició més alta per als subjectes, sinó perquè descarta clarament l'opció de suposar que els adverbis es poden adjuntar lliurement a la dreta. Si els adverbis es poguessin adjuntar a la dreta del subjecte, no queda clar per què no ho poden fer en català, als exemples de (46).

5. Per a alguns parlants, és necessari tenir un focus ben marcat a *bien*.

Similarment, els adverbis deadjectivals també mostren que els subjectes en castellà són al SSubj. Aquests adverbis tenen una distribució molt restringida, com van estudiar Bartra i Suñer (1997) .

(47) La mafia no juega limpio a las cartas.
Silvina trabaja duro en esta cuestión.

Així , no pot aparèixer cap complement entre el verb i l'adverbi, com van mostrar Bosque (1989) i Suñer (1994):

(48) a.*?Pedro no juega a las cartas limpio. (Suñer 1994)
b.*?Silvina no habla de la cuestión claro. (Bosque 1989)

Aquests contrastos poden significar que la posició final dels complements no pot estar més a l'esquerra de la posició d'especificador dels adverbis deadjectivals. Això es veu si contrastem aquests adverbis amb altres adverbis de manera com els següents:

(49) a) Pedro no juega a las cartas bien.
b) Silvina no habla de la cuestión bien.

L'anàlisi de la diferent posició d'adverbis queda com es veu a (50):

(50) [verbÉ[[Adverbi deadjectival [Complement [Adverbi de manera]]]]]

És interessant notar que els subjectes en castellà apareixen per sobre d'aquesta posició d'adverbi deadjectival. Compareu els exemples (51) i (52) amb els de (48):

(51) No creo que aquí juegue la mafia limpio a las cartas.[6]
(52) No creo que trabaje Silvina duro en esta cuestión.

6. Exemple adoptat de Suñer (1994).

Una altra prova que els subjectes són alts ens la dóna la posició del subjecte respecte als adverbis focalitzats. Per a alguns parlants del castellà, no existeix la restricció sobre la possibilitat de poder inserir un complement davant de l'adverbi deadjectival, sempre que aquest adverbi quedi clarament focalitzat:

(53) No creo que hable de esta cuestión CLARO

Com esperaríem, el subjecte ha d'estar per sobre del complement i l'adverbi focalitzat, al final. El subjecte no pot aparèixer mai entre el complement i l'adverbi final focalitzat:

(54) No creo que hable (Juan) de esta cuestión (*Juan) CLARO.

Tot això mostra novament que el subjecte ha de ser alt en castellà i que mai pot ser en una posició *in situ* en contextos amb un adverbi i un complement. En català no hi ha accés al SSubj i, per tant, ni els subjectes poden aparèixer per sobre dels adverbis de manera, ni per sobre de complements, ni per sobre dels adverbis deadjectivals:

(55) a. *Aquí juga la màfia brut.
b. *No crec que parli en Joan clar d'aquesta qüestió
c. * No crec que parli en Joan d'aquesta qüestió CLAR.
d. *No crec que parli vostè d'aquesta qüestió CLAR.

En conclusió, el que s'ha vist fins ara és que al català li manca una posició de subjecte, la que apareix davant de complement i predicats, i que hem anomenat SSubj. D'aquesta manera tenim una explicació uniforme de per què el castellà i el català tenen un comportament molt diferent respecte als quantificadors d'objecte, adverbis de manera, inserció de pronoms i adverbis deadjectivals: els subjectes del castellà poden accedir a aquesta posició, però els subjectes del català no poden.

5. El Sintagma Subjecte, infinitius i verbs de reestructuració

Finalment, com s'ha vist al principi d'aquest article, els subjectes poden aparèixer en diferents posicions amb els infinitius. Com es veu als següents exemples,

el català i el castellà són diferents, ja que la posició Spec SubjP queda legitimada en castellà:

(56) a) Antes de comprar Luis las manzanas
b) *Abans de comprar en Lluís les pomes

A més a més, el castellà permet moltes posicions intermèdies. Així, el subjecte pot aparèixer entre el modal i l'infinitiu i també entre l'infinitiu i l'objecte d'aquest infinitiu:

(57) a. Hoy no quieren (los estudiantes) leer (los estudiantes) las novelas.

Aquest comportament també es repeteix amb infinitius amb predicats. Així, el subjecte pot aparèixer entre l'infinitiu i el predicat o entre el modal i l'infinitiu:

(58) Hoy no debería (María) estar (María) cansada.

Com és d'esperar, cap dels exemples donats abans pel castellà és bo per al català. El català només permet una posició final de subjecte:

(59) a) Avui no deuen (*els estudiants) llegir (*els estudiants) les novel·les (els estudiants).
b). Avui no pot (*en Joan) estar (*en Joan) cansat (en Joan).

Ja que l'especificador del SSubj queda per sota del nucli on acaba el verb al STemps, podem apuntar fàcilment l'ordre en què el subjecte apareix entre el modal conjugat i el verb en infinitiu en castellà:

(60) [$_{ST}$ Verb [SSubj SubjecteÉÉ.[InfinitiuÉÉ..]]]

Tanmateix, és sorprenent que els subjectes en castellà puguin aparèixer entre l'infinitiu i l'objecte de l'infinitiu o el predicat de l'infinitiu. El fet que el català no ho admeti sembla indicar que la posició que legitima aquestes possibilitats intermèdies és el SSubj.

La possibilitat que el SSubj quedi legitimat en aquestes estructures està íntimament lligada al fet que aquestes són estructures de reestructuració. Com es pot veure als exemples següents, cap subjecte d'una oració principal no pot aparèixer entre el complement i el verb subordinat, ja que tenim clarament dues clàusules:

(61) *No sabe que compré usted las manzanas.
(62) *No nos permitió que comprásemos usted las manzanas.

Tampoc cap verb de control d'objecte no permet aquesta possibilitat, com es veu a (63):[7]

(63) a. Ayer me aconsejaron pedir (*ellos) los documentos.
b. Ayer me obligó a hacer (*tu padre) la cama.

Així, podem concloure que els verbs que tenen efectes de reestructuració en el sentit de Rizzi (1982) permeten que els subjectes d'oracions principals puguin quedar entre l'infinitiu i el complement d'aquest infinitiu. Però també hem de veure si aquest efecte només és permès amb els verbs de control de subjecte. Hi ha una construcció estudiada per Torrego (1996) on els subjectes poden aparèixer subordinats sota un verb de control de subjecte:

(64) No sabemos si firmar nosotros la carta. (Torrego 1996)

Aquest exemple de Torrego és molt semblant als següents exemples de Piera (1988) i Belletti (2005). L'única diferència és que el subjecte subordinat queda doblat pel subjecte de l'oració principal:

7. Per a alguns parlants, *permitir* i *ordenar* poden tenir efectes de reestructuració, ja que permeten l'elevació de clítics, tal com van notar Suñer (1980) i Luján (1978):
(i) Me la permitió tocar.

No és sorprenent que els parlants que permeten l'elevació de clític en alguns casos també permetin els subjectes:
(ii)Me permitió tocar Juan *la Traviata*.

Segons Cinque (2004) i Kayne (1989), aquests efectes de reestructuració es donen perquè en realitat aquests són exemples de causatius subjacents.

(65) Julia quería telefonear ella. (Piera 1988)
(66) Gianni pensa di parlare lui di questo problema. (Belletti 2005)

Segons aquests autors, PRO queda doblat per aquest subjecte a l'oració subordinada de control de subjecte. En principi, podríem suposar que això és el que passa amb els exemples del castellà que hem vist a (64) i (65):

(67) É[Si PRO_i firmar [$nosotros_i$]É] la carta.

Tanmateix, el subjecte que permet doblar PRO presenta moltes restriccions: només pot ser un element pronominal o un SN discordant amb el verb de la principal. La resta de sintagmes nominals no poden aparèixer en aquestes estructures, com es veu a (70):

(68) No sabemos si PRO_i ir [$los\ linguistas_i$] al cine.
(69) No saben si PRO ir todos al cine.
(70) a. *?No sabe si contestar Juan las cartas. (Torrego 1996)
b. *Pensa di [PRO parlare Gianni di questo problema]. (Belletti 2005)
c. *Aquí pensa de parlar en Joan d'aquest problema

Els verbs causatius i els verbs de percepció ens aporten proves addicionals que a les estructures V INF SUBJ COMPL no hi ha doblatge de PRO. Aquesta estructura es presenta sense cap problema i, com ha quedat clarament establert, ni els causatius ni els verbs de percepció subordinats tenen PRO. En aquests dos tipus de construcció hi ha reestructuració, d'acord amb Guasti (1997) i Hernanz (1999):

(71) Ayer nos hizo leer Juan el libro.
(72) Ayer oyó cantar Pedro *La Traviata*.

En conclusió, no és possible presumir que el doblatge de PRO sigui responsable de l'aparició de subjectes en aquestes construccions. El fet que en català no siguin possibles significa que per esbrinar les possibles distribucions de la posició del SSubj ens haurem de fixar només en el castellà. El que proposarem en aquest article és que

l'infinitiu es pot moure per sobre del SubjP en contextos de reestructuració. L'estructura és la següent:

(73) ... >Modal> SInf> Subjectes> Complements

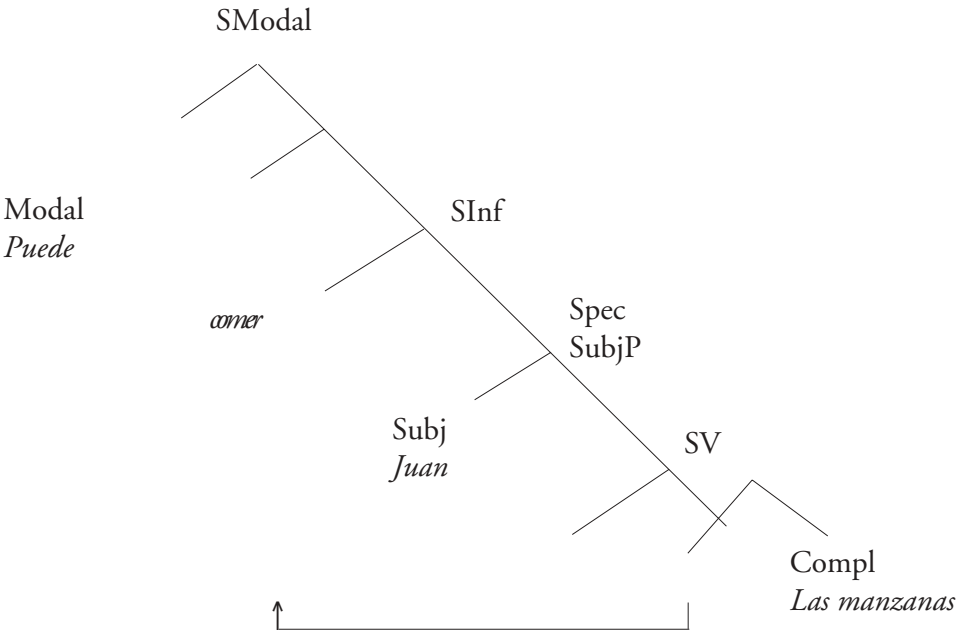

Aquest moviment és molt similar al que s'obté amb estructures amb auxiliars i participis de passat, on el participi de passat es mou obligatòriament per sobre del SSubj (74). Ja hem notat abans que les diferències entre el castellà i l'islandès es deuen al fet que els participis es mouen obligatòriament en castellà, però no en islandès:

(74) Auxiliar
> Vpp> Subj > Complement

Els modals, auxiliars, causatius i verbs de percepció permeten tots aquest moviment per sobre del SSubj. Aquest moviment és similar al moviment d'infinitius

proposat per Koopman i Szabolszi (2000) per a l'hongarès i l'holandès, i Hinterhölzl (2000) per a l'alemany. En tots els casos hi ha el moviment d'infinitius a una posició més alta per formar un predicat complex.[8]

La posició alta dels subjectes també queda demostrada per la seva distribució respecte a subjectes amb assignació excepcional de cas (AEC) d'oracions causatives, verbs de percepció i clàusules reduïdes. En castellà els verbs causatius (75a), verbs de percepció (75b) i clàusules reduïdes (75c) permeten que els subjectes AEC quedin davant de l'infinitiu o la clàusula reduïda:

(75) a. Ayer ella le hizo [a Juan tocar el piano].
b. Ayer ellavio [a Juan bailar un merengue].
c. Ellos no consideran [a los niños muy inteligentes].

Els subjectes AEC han de quedar obligatòriament per sota de la posició de SSubj, com es veu als següents contrastos:

(76) a) Ayer le hizo ella a Juan [tocar el piano].
b) *Ayer le hizo a Juan ella [tocar el piano].
(77) a) Ayer vio María a Juan [bailar un merengue].
b) *Ayer vio a Juan María [bailar un merengue].
(78) a) Consideran los profesores a los niños [muy inteligentes].
b) *Consideran a los niños los profesores [muy inteligentes].

La conclusió és que els subjectes AEC de verbs causatius, verbs de percepció i clàusules reduïdes, contràriament als infinitius (71-72), no es poden moure a una projecció més alta que la posició del subjecte al SSubj. Aquesta, per tant, és una altra raó per pensar que el SubjP ocupa una posició alta a l'estructura.

Com que el català no permet els subjectes a l'especificador del SSubj, no hi ha cap possibilitat que els subjectes apareguin en estructures amb verbs causatius (79), verbs de percepció (80) i subjectes de clàusules reduïdes (81):

8. L'única diferència és que el castellà no té ordres inversos, com és el cas de les llengües germàniques o l'hongarès.

(79) *Ahir li va fer tocar el professor el piano.
(80) *Ahir la va veure ballar en Joan un merengue.
(81) * Consideren intel·ligents els professors els nois de l'escola.

Finalment, la falta de SSubj explica la agramaticalitat de (82a) que és permesa en castellà (82b):

(82) a.*Aquí no semblen [$_{\text{Espec SSubj}}$ els estudiants [feliços]]
b. Aquí no parecen [$_{\text{Espec SSubj}}$ los estudiantes [felices]]

6. Conclusió

Hem vist que la legitimació del SSubj en castellà és molt similar a la legitimació de subjectes en construccions d'expletius transitius en islandès. Així, la variació paramètrica que hi ha entre el castellà i el català té un paral·lel a les llengües germàniques. Hi ha una posició de subjectes alta (SSubj) que no pot ser ocupada pels subjectes en català i que explicaria per què no apareixen davant de complements, quantificadors d'objectes, i adverbis de manera, i per què els pronoms no ocupen una posició especial entre l'auxiliar i el participi de passat. En català el subjecte queda al final del predicat i dels complements, posició que també presenta el castellà, i que és una posició de focus, com ha proposat Belletti (2000) per a l'italià. Deixo per a estudis futurs arribar a entendre la sintaxi d'aquesta última posició de subjecte del català i el castellà.

Finalment, aquest treball és un exemple de la necessitat d'estudis microparamètrics per arribar a un coneixement de la cartografia de la clàusula. Si aquest estudi és correcte, hem de proposar que hi ha diferents posicions de subjecte postverbal, i no només una posició *in situ* com s'havia pressuposat fins ara.

Francisco Ordóñez
SUNY, Stony Brook

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alexiadou, A; Anagnostopoulou, E. (2001) «The Subject-in-situ generalization and the role of case in driving Computations», *Linguistic Inquiry* 32, p. 193-231.

— (1998) «Parameterizing AGR: word Order, V-Movement and EPP-Checking», *Natural Language & Linguistic Theory* 16, p. 491-539.

Ambar, M (1992) *Para uma sintaxe da inversão sujeito-verbo em português*, Doctoral Dissertation, University of Lisbon.

Bartra, A.; Suñer, A. (1997) ÇInert Agreement Projection and the Syntax of Bare AdjectivesÈ, *Probus,* p. 1-31

Belletti, A. (2000) «Inversion as Focalization», dins Hulk, A.; Pollock, J.-Y. (eds.) *Subject inversion in Romance and the theory of Universal Grammar*, Oxford, Oxford University Press, p. 60-91.

— (2004) «Aspects of the low IP area», dins Rizzi, L. (ed.) *The structure of CP and IP*, Oxford, Oxford University Press

— (2005) «Extended Doubling and the VP Periphery», *Probus* 17.

Bobaljik, J.; Jonas, D (1996) «Subject positions and the roles of TP», *Linguistic Inquiry,* p. 195-236.

Bosque, I. (1989) *Las categorías gramaticales. Relaciones y diferencias*, Madrid, Síntesis.

Cardinaletti, A. (2001) «A second thought on emarginazione & distressing vs right dislocation», dins Cinque. G.; Salvi, G. (eds.) *Current Studies in Italian Syntax: Essays offered to Lorenzo Renzi*, Amsterdam, North Holland, p. 117-135.

— (2004) «Towards a cartography of subject positions», dins Rizzi L. (eds.) *The Structure of CP and IP*, Oxford, Oxford University Press, p. 115-160.

— and Starke M. (1999) «The typology of structural deficiency: a case study of the three classes of pronouns», dins Riemsdijk H. (ed.) *Clitics in the languages of Europe*, Berlin, Mouton de Gruyter, p. 145-233

Cinque, G. (1995) «On leftward movement of *tutto* in Italian», dins Cinque G. (ed.) *Italian Syntax and Universal Grammar*, Cambridge, Cambridge University Press.

— (1999) *Adverbs and functional heads*, Oxford, Oxford University Press.

— (2004) «Restructuring and functional structure», dins Belletti A. (ed.) *Structures and beyond*, Oxford, Oxford University Press, p. 132-192.

COSTA, J. (1997) «On the Behavior of Adverbs in Sentence-Final Context», *The linguistic review*, p. 43-68

— 2004) *Subject Positions and Interfaces*, Berlin, Mouton de Gruyter.

GUASTI M. T. (1997) «Romance Causatives», dins HAEGEMAN, L (ed.) *The New Comparative Syntax*, New York, Longman, p. 124-144

HERNANZ, M. L. (1999) «El inifinitivo», dins BOSQUE I.; DEMONTE V. (eds.) *Gramática descriptiva de la lengua española*, Madrid, Espasa, pp. 2197-2357.

HINTERHÖLZL R. (2000) «Licensing Movement and Stranding in West Germanic OV languages», dins Svenonious, P. (ed.) *The derivation of VO and OV*, Amsterdam, Benjamins, pp. 293-327.

HOLMBERG. A.; PLATZACK C. (1995)
The Role of Inflection in Scandinavian Syntax, Oxford, Oxford University Press.

JAYASEELAN, K.A. (2001) «IP-Internal Topic and Focus Phrases», *Studia Linguistica* 55, pp. 39-75.

JOHNSON, K (1991) «Object Positions», *Natural Language & Linguistic Theory* 9, p. 577-636.

KAYNE, R. (1975) *French Syntax: the transformational cycle*, Cambridge, MIT Press.

— (1994) *The Antisymmetry of syntax*, Cambridge, MA, MIT Press.

— (2000) *Parameters and universals*, Oxford, Oxford University Press.

—; POLLOCK J.-Y. (2001) «New Thoughts on Stylistic Inversion», dins HULK, A.; POLLOCK J.-Y. (eds.) *Subject inversion in Romance and the theory of Universal Grammar*, Oxford, Oxford University Press, pp. 107-162

KISS, K. (1998) «Identificational Focus versus Information focus», *Language* 74, pp. 245-273.

KOOPMAN, H.; SZABOLSCI, A. (2000) *Verbal Complexes*, Cambridge, MIT Press.

LUJÁN, M. (1978) «Clitic promotion and mood in Spanish verbal complements», *Linguistics* 18, pp. 381-484.

NICOLIS, M. (2001) «L-Tous, restructuring, and quantifier climbing», *Rivista di Grammatica Generativa* 26, p. 63-84

ORDÓÑEZ, F. (1998) «Post-verbal asymmetries in Spanish», *Natural Language and Linguistic Theory* 16, pp. 313-346.

— (2000) *The Clausal Structure of Spanish: A Comparative Study*, Outstanding Dissertations in Linguistics, New York, Garland.

Picallo, C. (1990) «Modal verbs in Catalan», *Natural Language and Linguistic Theory* 8, p. 285-312.
Piera, C. (1988) «Sobre la estructura del las cláusulas de infinitivo», Demonte V.; Lagunilla, M.F. (eds.) *Sintaxis de las lenguas romances*, Madrid, El arquero, p. 148-163.
Rizzi, L (1982) *Issues in Italian syntax*, Dordrechet, Foris.
Rizzi, L. (1996) «Residual Verb Second and the Wh-Criterion». dins Belletti, A.; Rizzi L, (eds.), *Parameters and Functional heads: Essays in Comparative Syntax*, Oxford, Oxford University Press, p. 63-90
Rosselló, J. (2000) «El SV i arguments verbals», dins Solà, J. (ed.) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, p. 1853-1949
Sánchez López, C. (1993) ÇUna anomalía del sistema pronominal españolÈ, *Dicenda. Cuadernos de Filología Hispánica* 11, p. 259-284.
Solà, J. (1992) *Agreement and Subjects,* Ph. D Universitat Autònoma de Barcelona.
Suñer, M. (1994) ÇV-Movement and the licensing of argumental Wh-Phrases in SpanishÈ, *Natural Language and Linguistic Theory* 12, p. 335-372.
— 1980) »Clitic promotion in Spanish revisited», dins Newssel (ed.) *Contemporary studies in Romance Languages*, Bloomington, Indiana University Linguistics Club, p. 300-330.
Torrego, E. (1996) «On Quantifier Float in Control Clauses», *Linguistic Inquiry* 27, p. 111-126
— (1998) ÇNominative Subjects and Pro-Drop INFLÈ,
Syntax p. 206-219
Vallduví, E. (2002) «L'oració com a Unitat Informativa», dins Solà J. (eds.) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, p. 1221-1279.
Wumbrandt, S. (2001) *Infinitives: Restructuring and Clause Structure*, Berlin, Mouton de Gruyter.
Zubizarreta, M.L. (1998) *Prosody, Focus and Word Order*, Cambridge, MIT Press
— 2001) «The Constraints on Preverbal Subjects in Romance Interrogatives», dins Hulk A.; Pollock J.-Y. (ed.) *Subject inversion in Romance and the theory of Universal Grammar*, Oxford, Oxford University Press, p. 183-205.

XAVIER VILLALBA

LA DISLOCACIÓ A LA DRETA EN CATALÀ I CASTELLÀ: MICROVARIACIÓ EN LA INTERFÍCIE SINTAXI/PRAGMÀTICA*

1. Introducció

1.1. Rerefons teòric

El paper de la dislocació a la dreta (DD) en l'estructura informativa de l'oració ha despertat sempre una certa controvèrsia. Els primers treballs consideraven que la DD era un simple reparador discursiu (*afterthought* en la terminologia anglesa), que facilitava la identificació d'un referent (Chafe 1976, Geluykens 1987, Geluykens 1994). Aquesta postura, però, aviat va trobar contestació, ja sigui ampliant les possibles funcions de la DD en l'estructuració del discurs més enllà de tasques reparadores

* Vull agrair els comentaris de Lisa Brunetti i Enric Vallduví a la presentació que vaig fer d'aquest treball al Seminari de Lingüística formal de la Universitat Pompeu Fabra. També vull fer constar el suport econòmic rebut per poder dur a terme aquesta recerca a través dels projectes BFF2003-08364-C02-01 (MCyT i FEDER), HUM2006-13295-C02-01/FILO (MEC i FEDER) i 2005SGR 00753 (DURSI) concedits al Centre de Lingüística Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona

(Ashby 1988, Grosz i Ziv 1998, Valiouli 1994), ja sigui categoritzant de manera diferent la DD i els reparadors discursius (Grosz i Ziv 1998, Villalba 2000).

Més enllà de la delimitació exacta del paper de la DD en el discurs, Vallduví (1992) ens va mostrar que una mateixa funció discursiva es podia realitzar mitjançant mecanismes ben diferents. En el cas del català i l'anglès, va mostrar que la funció informativa de *cua* (*tail* en la terminologia anglesa) es realitzava mitjançant la DD en català i mitjançant el desplaçament accentual en anglès. Aquest estudi comparatiu el va dur a terme de forma més sistemàtica Mayol (2002).

En aquest treball, voldria continuar aquesta tasca comparativa, però centrant-me en una perspectiva microparamètrica (Kayne 1996, Kayne 2005). Originàriament, la microvariació pretén caracteritzar els aspectes del sistema computacional del llenguatge i els trets morfosintàctics de les expressions lèxiques que determinen les propietats gramaticals que marquen les semblances i les diferències entre llengües genèticament molt pròximes. Aquests estudis s'han restringit a aspectes sintàctics, amb el pressupòsit que la font de la variació interlingüística es troba en les categories funcionals que articulen els diversos sintagmes. Ara bé, com va mostrar l'estudi comparat del català i l'anglès de Vallduví (1992), les llengües poden diferir no només en els recursos de què disposen, sinó també en l'ús que en fan. En aquest sentit, la comparació entre dues llengües genèticament molt pròximes, com el català i el castellà, pot ser un camp de proves privilegiat per investigar els factors que subjauen a la tria de certes estratègies sintàctiques per vehicular determinades estructures informatives.

1.2. Objectiu i organització del treball

En aquest article s'estudia la dislocació a la dreta, que, tot i ser un recurs sintàctic disponible tant en català com en castellà, no és igualment productiu en una llengua i en una altra. El primer objectiu serà quantificar aquesta apreciació sobre un corpus textual per determinar el grau de productivitat de la construcció i les variables que en regulen l'ús. Sobre aquesta base empírica, s'establirà una tipologia dels recursos alternatius a la DD en castellà i s'avançarà que hi ha una correlació entre el menor ús de la DD en castellà i el grau de disponibilitat de les operacions de reordenament i de desaccentuació.

L'estructura del treball és la següent. A la secció 2 s'exposa la metodologia emprada per a l'obtenció de les dades i les variables que es van analitzar. A la secció 3 es

descriuen els resultats de l'estudi i a la 4 els analitzo. Finalment, a la secció 5 es presenten les principals conclusions de l'estudi i s'apunten algunes línies de recerca futura.

2. Metodologia

2.1. Anàlisi d'un corpus textual

Per fer la comparació entre català i castellà hem partit d'un text teatral català, *Terra baixa*, d'Àngel Guimerà (Dins *Teatre*. MOLC 26, Barcelona: Ed. 62 i "la Caixa". 1998; 23a edició), que reflectia de manera prou representativa el registre col·loquial oral. El text comptava, de manera crucial, amb una traducció al castellà: *Tierra baja: drama en tres actos y en prosa* de José Echegaray (versió digital de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes).

La identificació de les ocurrències de DD s'ha basat en la presència d'un element perifèric sovint separat per una coma i repès per un pronom feble, llevat dels casos de subjecte, en què s'ha considerat crucial la presència d'una coma com a indici del canvi entonatiu associat a la DD. Evidentment, aquest mètode d'identificació presenta alguns dubtes, especialment en el cas dels subjectes, que no tenen clític de represa, i dels datius, que admeten la duplicació pronominal. No obstant això, el nombre de casos estudiats –232 en el text català– és prou gran per considerar que els possibles casos de mala classificació no afecten de manera significativa les generalitzacions i conclusions del treball.

2.2. Variables d'estudi

Les variables estudiades en el treball són quatre: la categoria gramatical, la funció gramatical, la funció discursiva i la distància entre l'antecedent i el dislocat. Les comentem en els paràgrafs següents.

2.2.1. Categoria gramatical

Pel que fa a la categoria gramatical, s'han establert set classes, que exemplifiquem tot seguit:[1]

1. Per poder aplicar l'ANOVA i la correlació lineal a aquesta variable, es va fer la següent assignació numèrica convencional: sintagma determinant = 100; DEM = 200, pronom = 300, sintagma nominal = 400, sintagma complementador = 500, sintagma preposicional = 600 i sintagma adjectival = 700.

· sintagma determinant (SD):

(1. ANTÒNIA *(cridant)*: Marta! Marta!
PEPA *(cridant)*: Som les Perdigones. Surt!
XEIXA: No sortirà pas, la Marta. [...] p.164

· demostratiu (DEM):

(2. XEIXA *garbellant blat*. *Després* PEPA *i* ANTÒNIA.
XEIXA: Tant se me'n dóna que quedi net o brut, aquest blat. p.163

· pronom (PRO):

(3. PEPA: Xeixa, doncs que es casa?...
XEIXA: Pepa!
PEPA: Què hi ha?
XEIXA: Doncs que us caseu o no us caseu, vosaltres? p.164

· sintagma nominal (SN):

(4. XEIXA: Com que ja l'heu passat, lo floret de la joventut... Que l'Antònia deu anar pels quaranta. *(A la Pepa.)* I tu, minyona, si fa no fa!...
PEPA: És que no ens n'amaguem cap, nosaltres, d'any! p.164

· sintagma complementador (SC):

(5. NURI: L'hi ha fet anar l'hereu Sebastià. Com que ell és l'amo de tu, i de mi, i de l'ermità, i de la Marta, mira't, ell fa els casaments, i mira't, se casen, i... mira't... és l'amo. Plega'm aquest punt, corre. *(No li fan cas.)*
ANTÒNIA *(al Xeixa)*: I aquest que no ho volia que ho sapiguéssim! p. 166

· sintagma preposicional (SP):

(6. NURI: L'ermità? L'ermità se n'havia anat a buscar el pastor; un pastor que és de molt lluny, de molt lluny, per casar-lo aquest vespre amb la Marta.
PEPA *(alçant-se)*: Ja m'ho temia jo.
ANTÒNIA: Aquest vespre?
XEIXA *(tornant al garbell. A part)*: Té, elles ho han sapigut!
ANTÒNIA: I qui l'hi ha fet anar, al Tomàs? p. 165-6

· sintagma adjectival (SA):

(7. MARTA: [...] Dolenta d'aquí ben endintre! *(Per son cap.)* Perquè si no ho fos tant, de dolenta, tindria més esperit, jo, i ja fa temps que hauria fugit d'aquesta casa, o m'hauria tirat pel xuclador de la resclosa! p. 169

2.2.2. Funció gramatical

Pel que fa a la funció gramatical, es van establir vuit categories, que s'exemplifiquen a continuació:[2]

· subjecte (S):

(8. PEPA: I doncs, que no ha baixat, aquell pastor? p.169

· complement directe (CD):

(9. ANTÒNIA: I que no baixa?
XEIXA: No l'amoïneu, al Tomàs. p. 169-170

· complement indirecte (CI):

(10. XEIXA *(a part)*: Jo l'hi haig de contar tot, al Tomàs. p. 170

· complement de règim preposicional (CR):

(11. SEBASTIÀ (*dominant-se*): Tens raó, que no hi pensàvem de vestir al bon mosso; al... al letxuguino. (*Tothom riu burlant-se'n.*) p. 176

· atribut (ATR):

(12. MANELIC: Bon mosso. Si vol dir tirar dret amb la fona i botre com els isards cingles avall i cingles amunt, i dur la Marta a coll-i-bé, saltant les passeres de Riublanc quan les neus se fonen, oidà, sí que ho sóc, de bon mosso. p. 176

· complement predicatiu (PRED):

(13. TOMÀS *(a Xeixa)*: Malagraït! Després que et tenen tants anys aquí!...
XEIXA: No m'ho digueu malagraït, Tomàs, que no sabeu amb qui tracteu. p. 181

· complement de lloc (LOC):

(14. SEBASTIÀ: Au, Xeixa, a casament.
XEIXA: No hi vaig jo, a casament. p. 180

· complement del nom (CN):

(15. XEIXA *(no deixant-les dir)*: [...] Cinc de despariats, i que s'estan al saltador... i no n'hi ha de fets. I vaja, que si no es casa la Nuri quan siga més grandeta, se'n perdrà la mena, dels Perdigons. p. 164

2. Per poder aplicar l'ANOVA i la correlació lineal a aquesta variable, es va fer la següent assignació numèrica convencional: subjecte = 10, complement directe = 20, complement indirecte = 30, complement de règim preposicional = 40, atribut = 50, complement predicatiu = 60, complement de lloc (regit) = 70, complement del nom = 80.

2.2.3. Funció discursiva[3]

A l'hora de considerar les funcions discursives que calia tenir en compte, es va optar per una síntesi de les principals propostes (Ashby 1988, Grosz i Ziv 1998, Horlacher i Müller, en premsa, Mayol 2002), deixant, però, de banda la funció reparadora, que, com s'argumenta a (Grosz i Ziv 1998, Villalba 2000), correspon més aviat a una altra construcció (*afterthought*), amb propietats prou diferents.

En primer lloc, es va considerar la funció d'introducció d'un tòpic, com en l'exemple següent:

(16. NURI *(corrent)*: L'ermità, l'ermità!
TOMÀS: Ai, ai! I quina cruixidera als ossos, Xeixa!
PEPA: I doncs, que no ha baixat, aquell pastor? p.169

Com apunten els diversos autors, el tòpic no es pot introduir de manera lliure, sinó que ha d'estar present d'alguna manera en el context conversacional comú o, més exactament, el parlant ha d'assumir que forma part del conjunt de coneixements contextuals de l'oient. Ara bé, atesa la naturalesa cooperativa del diàleg, es pot tractar d'un tòpic nou per a l'oient, però que s'accepta *com si formés part del context*. En aquest cas, es tractaria d'un fenomen d'*acomodació* (Lewis 1975, Stalnaker 2002). Com destaquen Grosz i Ziv (1998) i Mayol (2002), el dislocat a la dreta en aquests casos és obligatori.

Una variant d'aquesta funció és la represa d'un tòpic ja introduït anteriorment, però no actiu en aquest moment:

(17. MARTA: No sé per què tinc de plorar d'aquesta manera! Tants anys que no ploro així!... Si jo em pensava que ja ni en sabia! *(Se va eixugant-se amb pauses.)* Jo havia de dir que no, i sempre que no, al Sebastià; per força no m'hi casarien! Ara ho veig, ara, lo desgraciada que sóc. *(Pausa.)* Si no sóc ningú, jo, ningú; que em van agafar com a una bèstia, i com una bèstia m'han criat; i ara... Mareta meva! *(Pausa.)* Jo no el vui, no, a aquest home! Jo no l'haig de voler al Manelic p. 169

En aquest exemple el referent *Manelic* ja s'ha introduït en el context, com ens ho mostra el fet que aparegui pronominalitzat –*per força no m'*hi *casarien*– i que es reprengui amb un demostratiu, però no es troba actiu –el tòpic és la Marta. La dislocació a la dreta reprèn aquest tòpic i el situa de bell nou en primer pla del discurs.

3. Per poder aplicar l'ANOVA i la correlació lineal a aquesta variable, es va fer la següent assignació numèrica convencional: (re)introducció de tòpic= 10, continuació de tòpic = 20, epitet avaluatiu = 30.

La segona funció discursiva consisteix a continuar de manera explícita un tòpic ja actiu en el discurs:

(18. ANTÒNIA *(cridant)*: Marta! Marta!
PEPA *(cridant)*: Som les Perdigones. Surt!
XEIXA: No sortirà pas, la Marta. [...] p.164

El tòpic *Marta* ja es troba actiu i la seva aparició com a dislocat a la dreta és, doncs, innecessària per situar-lo en el primer pla del discurs. Aquesta funció discursiva és la més difícil de justificar, perquè, com ho demostra l'opcionalitat del dislocat, no queda clara la seva aportació al desenvolupament discursiu. Ara bé, cal esmentar que Grosz i Ziv (1998) i Mayol (2002) mostren que la presència del dislocat va associada a certs matisos expressius, com ara sorpresa o irritació, i que, per tant, la seva presència no seria totalment supèrflua. Per motius d'espai, no entrarem a discutir aquesta qüestió.[4]

L'última funció discursiva és la d'epítet avaluatiu. Es tracta d'un cas de reintroducció o de continuació d'un tòpic ja present en el discurs, però afegint-hi un contingut predicatiu de caràcter valoratiu (vegeu Grosz i Ziv 1998 i Mayol 2002):

(19. JOSEP: Doncs l'ermità, que no pensa mal, va dir a l'amo que coneixia un minyó que és pastor, i que no s'havia mogut mai de la vora dels moltons allà pels camins de les Punxales, i que era un tros de pa. Al sentir-ho l'amo va esclafir a riure, perquè ja el coneixia an aquell beneit de pastor. [...] p.167

(20. TOMÀS (*rient, al Manelic)*: I quin córrer, el bona peça!
MANELIC (*al Tomàs)*: I no per vós, no; per ella, que corria! A on és, a on, la meva galindaina? p. 172

En aquests casos, resulta evident que el dislocat aporta una informació extra que transmet la postura del parlant respecte al referent.

4. Seria interessant poder connectar aquest fenomen amb el concepte d'economia a la interfície de Fox (2000) i Reinhart (2005). Segons aquests autors, les operacions econòmicament costoses en la derivació de relacions d'abast només serien legítimes si produeixen un efecte interpretatiu que no es pot obtenir altrament. Aplicat al cas que ens ocupa, podríem dir que la presència del dislocat –més costosa que no l'omissió– aniria lligada a l'obtenció d'un efecte interpretatiu extra. Deixem la qüestió apuntada.

2.2.4. Distància respecte a l'antecedent

Com a complement de la funció discursiva, es va introduir una variable que codifiqués la 'distància' entre el dislocat i el seu antecedent en el discurs. La tipologia establerta va ser la següent:

· antecedent explícit en el mateix enunciat:

(21. Doncs afigureu's-e si ho és, de rucàs, que amb prou feines ha vist quatre persones en sa vida, i encara mascles, que de dones... potser ni la ferum n'ha sentit, de les dones. p.167-168

· antecedent explícit en l'enunciat anterior:[5]

(22. SEBASTIÀ: Au, Xeixa, a casament.
XEIXA: No hi vaig jo, a casament. p. 180

· antecedent explícit dos o més enunciats abans:

(23. NURI: L'ermità? L'ermità se n'havia anat a buscar el pastor; un pastor que és de molt lluny, de molt lluny, per casar-lo aquest vespre amb la Marta.
PEPA *(alçant-se)*: Ja m'ho temia jo.
ANTÒNIA: Aquest vespre?
XEIXA *(tornant al garbell. A part)*: Té, elles ho han sapigut!
ANTÒNIA: I qui l'hi ha fet anar, al Tomàs [=l'ermità]? p. 165-6

· antecedent no explícit en l'enunciat, però accessible de manera díctica:

(24. MANELIC: Que és ferestega aquesta! Mira't jo! *(Ensenyant-li on seu.)* Allà dalt no en tenim, de cadires, ni ganes! p.183

· sense antecedent:

(25. MARTA: No sé per què tinc de plorar d'aquesta manera! Tants anys que no ploro així!... Si jo em pensava que ja ni en sabia! *(Se va eixugant-se amb pauses.)* Jo havia de dir que no, i sempre que no, al Sebastià; per força no m'hi casarien! Ara ho veig, ara, lo desgraciada que sóc. p. 169

5. Grosz i Ziv (1998) afirmen que aquesta opció no és possible en anglès.

3. Resultats

3.1. Català

El text català conté 232 ocurrències de DD. A continuació comentem la distribució d'aquestes ocurrències respecte a les quatre variables estudiades.

3.1.1. Categoria gramatical

La categoria més freqüent va ser el SD (35,8%), seguida del SC (22,4%) (Taula 1).

Taula 1. Freqüència de la variable *categoria gramatical*

	Freqüència	%
demostratiu	15	6,5
pronom	30	12,9
sintagma adjectival	9	3,9
sintagma complementador	52	22,4
sintagma determinant	83	35,8
sintagma nominal	13	5,6
sintagma preposicional	30	12,9
Total	232	100,0

Com es pot veure, el conjunt de categories nominals (DEM+PRO+SD+SN) va sumar el 60,8% de les ocurrències. Aquest tant per cent s'elevava fins al 83,2% si hi afegíem el SC, que, tot i no correspondre a una categoria específicament nominal, en cobreix les funcions.

3.1.2. Funció gramatical

La funció gramatical més representada va ser la de complement directe, amb més de la meitat dels casos (54,3%), seguida a molta distància per la de subjecte (24,6%). Com s'aprecia a la Taula 2, de la resta de funcions, l'atribut, el complement indirecte, el complement de règim preposicional i el complement de lloc regit mostraven una freqüència molt baixa i el complement del nom i el predicatiu tenien una presència testimonial.

Taula 2. Freqüència de la variable *funció gramatical*

	Freqüència	%
atribut	16	6,9
complement directe	126	54,3
complement indirecte	6	2,6
complement del nom	2	0,9
complement de règim	14	6,0
complement de lloc	9	3,9
complement predicatiu	2	0,9
subjecte	57	24,6
Total	232	100,0

3.1.3. Funció discursiva

La funció discursiva de (re)introducció de tòpic i la de continuació de tòpic van mostrar una freqüència molt semblant: un 48,7% i un 47,4% respectivament. La funció d'epítet avaluatiu, en canvi, va tenir molt poques ocurrències: 9, un 3,9% del total.

3.1.4. Distància respecte a l'antecedent

El cas més freqüent, amb un 39,7% dels casos, va ser la distància d'un enunciat, seguit de la dels casos amb antecedent no explícit (21,1%) i sense antecedent (18,1%) (Taula 3). La distància mitjana va ser de 2.

Taula 3. Freqüència de la variable *distància respecte a l'antecedent*

	Freqüència	%
0	20	8,6
1	92	39,7
2	29	12,5
3	49	21,1
4	42	18,1
Total	232	100,0

3.1.5. Relacions entre variables

Pel que fa a les relacions entre les variables, es va analitzar l'ANOVA per a cada grup respecte als altres tres i es van trobar dependències significatives entre la categoria gramatical i la funció gramatical: F=51,427 i p<0,000 per a CAT-FG i F=17,063 i p<0,000 per a FG-CAT (vegeu Taules 4 i 5).[6]

6. Totes les anàlisis estadístiques es van fer amb el programari SPSS 10.0 . L'ANOVA presenta un interval de confiança del 95% i, per tant, la probabilitat p és significativa per sota de 0,05. F representa el coeficient de variança de les mitjanes intergrups i intragrups. En les taules, s'assenyalen amb negreta els valors significatius.

Taula 4. ANOVA de la variable *categoria gramatical*

		F	p
funció discursiva	Intergrups	5,359	0,000
	Desviació	5,604	0,000
funció gramatical	Intergrups	51,427	0,000
	Desviació	34,410	0,000
distància	Intergrups	8,090	0,000
	Desviació	8,110	0,000

Taula 5 . ANOVA de la variable *funció gramatical*

		F	p
categoria gramatical	Intergrups	17,063	0,000
	Desviació	5,262	0,000
distància	Intergrups	3,216	0,003
	Desviació	3,231	0,005
funció discursiva	Intergrups	1,904	0,070
	Desviació	1,616	0,144

També es van descobrir dependències significatives entre la funció discursiva i la distància respecte a l'antecedent: F=197,916 i p<0,000 per a FD-DIST i F=83,648 i p<0,000 per a DIST-FD (vegeu Taules 6 i 7).

Taula 6. ANOVA de la variable *funció discursiva*

		F	p
funció gramatical	Intergrups	5,102	0,007
	Desviació	6,544	0,011
categoria	Intergrups	3,622	0,028
	Desviació	3,445	0,065
distància	Intergrups	197,916	0,000
	Desviació	43,686	0,000

Taula 7. ANOVA de la variable *distància respecte a l'antecedent*

		F	p
categoria gramatical	Intergrups	2,728	0,030
	Desviació	1,321	0,268
funció discursiva	Intergrups	83,648	0,000
	Desviació	6,029	0,001
funció gramatical	Intergrups	,831	0,507
	Desviació	,136	0,939

Aquesta dependència es va confirmar amb la correlació lineal, que va ser molt alta entre la categoria gramatical i la funció gramatical (0,506) i entre la funció discursiva i la distància (-0,751).

Pel que fa als valors concrets, la (re)introducció de tòpic va mostrar la distància mitjana més gran (3,06), mentre la funció de continuació de tòpic i la d'epítet avaluatiu van donar una distància mitjana d'1 (vegeu Taula 8).

Taula 8. Distribució dels valors de la variable *distància respecte a l'antecedent* segons la funció discursiva

funció discursiva	0	1	2	3	4	mitjana
(re)introducció de tòpic	0	8 (7,07%)	19 (16,81%)	44 (38,93%)	42 (37,16%)	3,06
continuació de tòpic	17 (15,45%)	80 (72,72%)	9 (8,1%)	4 (3,63%)	0	1
epítet avaluatiu	3 (33,3%)	4 (44,4%)	1 (11%)	1 (11%)	0	1

Pel que fa a la distribució de valors entre les variables que no van mostrar dependència, es van poder obtenir algunes generalitzacions. Per exemple, la freqüència dels tres valors de la variable *funció discursiva* segons la categoria va mostrar que les categories més habituals com a (re)introductors de tòpic eren SC (31,85%), SD (29,2%), PRO (18,58%) i SP (13,27%) i a més SD era la més habitual com a continuador de tòpic (38,18%) i gairebé l'única com a epítet avaluatiu amb un 88,89% dels casos (vegeu Taula 9).

Taula 9. Freqüència dels tres valors de la variable *funció discursiva* segons la categoria gramatical

	(re)introducció de tòpic	continuació de tòpic	epítet avaluatiu
demostratiu	5 (4,42%)	10 (9%)	0
pronom	21 (18,58%)	9 (8,1%)	0
sintagma adjectival	0	9 (8,1%)	0
sintagma complementador	36 (31,85%)	16 (14,54%)	0
sintagma determinant	33 (29,2%)	42 (38,18%)	8 (88,89%)
sintagma nominal	3 (2,65%)	10 (9%)	0
sintagma preposicional	15 (13,27%)	14 (12,72%)	1 (11,11%)
Total	*113*	*110*	*9*

Pel que fa a la distribució dels valors de la variable *distància respecte a l'antecedent* segons la categoria gramatical es va apreciar una distància mitjana superior a 2 per al SC i el PRO (2,88 i 2,2, respectivament), mentre que la categoria SA va donar el valor mitjà més baix: 1 (vegeu Taula 10).

Taula 10. Distribució dels valors mitjans de la variable *distància respecte a l'antecedent* segons la categoria gramatical

	mitjana de la distància
demostratiu	1,67
pronom	2,2
sintagma adjectival	1
sintagma complementador	2,88
sintagma determinant	1,67
sintagma nominal	1,23
sintagma preposicional	2

3.2. Castellà

El text castellà conté 10 ocurrències de DD, que resumim a la Taula 11.

Taula 11. Ocurrències de la DD en el text castellà.

	categoria gramatical	funció gramatical	funció discursiva	distància
1	sintagma complementador	complement directe	(re)introducció de tòpic	4
2	sintagma complementador	complement directe	(re)introducció de tòpic	2
3	demostratiu	subjecte	(re)introducció de tòpic	4
4	sintagma determinant	subjecte	epítet avaluatiu	0
5	sintagma determinant	subjecte	(re)introducció de tòpic	4
6	sintagma determinant	complement directe	continuació de tòpic	1
7	sintagma complementador	complement directe	(re)introducció de tòpic	4
8	sintagma determinant	complement directe	(re)introducció de tòpic	1
9	sintagma determinant	subjecte	continuació de tòpic	1
10	sintagma determinant	complement directe	continuació de tòpic	1

Pel que fa a la categoria gramatical, únicament SD i SC van mostrar una presència significativa (60% i 30% respectivament). L'altre 10% va correspondre a DEM.

Pel que fa a la funció gramatical, només hi vam trobar casos de CD (60%) i de S (40%).

La funció discursiva més freqüent va ser la de (re)introducció de tòpic (60%), seguida de la de continuació de tòpic (30%). La funció d'epítet avaluatiu va ser d'un 10%.

Finalment, pel que fa a la distància, tant el valor 1 com el 4 van tenir una freqüència del 40%, mentre que els valors 0 i 2 van tenir una freqüència del 10% i no es va trobar cap cas de distància 3. La mitjana de la distància va ser de 2,2.

4. DISCUSSIÓ

4.1. La productivitat de la dislocació a la dreta

La comparació entre les dades del text català i la seva traducció castellana no deixen cap mena de dubte respecte al caràcter marginal de la dislocació a la dreta en castellà. Independentment del contrast quantitatiu (1 cas en castellà per cada 23,2 en català), la DD en català abasta totes les categories i funcions gramaticals, totes les funcions discursives i totes les distàncies, mentre que en castellà està restringida a categories nominals (SD i DEM) i oracionals (SC), a les funcions de subjecte i complement directe, preferentment a una funció de (re)introducció de tòpic i a distàncies extremes (1 i 4, bàsicament).[7] Això fa que, en general, tots els casos del text castellà corresponguin a situacions en què, com descriu la bibliografia (Grosz i Ziv 1998, Villalba 2000, Mayol 2002), el dislocat a la dreta és obligatori. Considereu alguns exemples del primer acte:

(26. NURI: Doncs una tarda, jo que tenia els indiots a l'ombra dels castanyers, me veig venir pel camí de baix a l'hereu Sebastià i a la Marta, i jo que m'amago, i ells que passen a poc a poc, poc a poc, com si fessin *passeio*, i sento que deia ella plorant: "Ja ho sé, ja que sempre tindré de ser teva".

NURI.- Pues veréis. Una tarde estaba yo con mis pavos a la sombra de los castaños, y veo venir por el camino de abajo al amo Sebastián con la Marta, y voy, Ày que hago?, me escondo detrás de un tronco muy grande. Ellos pasando despacito, y yo escondida. Y allá, Marta, decía casi llorando: «Ya lo sé, ya, que siempre tendré que ser tuya.»

(27. NURI *(corrent)*: L'ermità, l'ermità!
TOMÀS: Ai, ai! I quina cruixidera als ossos, Xeixa!
PEPA: I doncs, que no ha baixat, aquell pastor?
NURI.- *(Entra saltando delante de todos.)* El ermitaño, el ermitaño.

7. La limitació a categories nominals també és un tret típic de la DD en francès (Postal 1991, Larsson 1979) i anglès (Grosz i Ziv 1998).

TOMÁS.- ¡Ay ay! ÁQué cansado vengo, Morrucho!
MORRUCHO.- Pero..., ¿qué es eso, Tomás? ¿No viene, el pastor?

En tots dos casos ens trobem amb la introducció d'un tòpic, cosa que fa el dislocat necessari (com veurem a 4.2.1, una alternativa és la realització del tòpic en posició canònica com si fos informació nova).

El cas següent és diferent:

(28. MARTA: [...] Serà el Sebastià; que no ho vegi que ploro, que em pegaria, el males entranyes!
MARTA.- [...] Como Sebastián me viese estas lágrimas, buena tunda me daba el malas entrañas.

Aquest és l'únic cas d'epítet avaluatiu i la supressió del dislocat, no suposaria una anomalia discursiva, però sí una pèrdua de la valoració expressiva del parlant. Com veurem a 4.2.2, aquesta pèrdua és un tret destacat de la traducció castellana, que elimina vuit dels nou casos d'epítet avaluatiu del text original.

4.2. Estratègies alternatives

En aquesta secció comentem breument les diferents estratègies que posa en pràctica el castellà per transmetre les estructures informatives realitzades mitjançant la DD a l'original català.[8]

4.2.1. Posició canònica

Una primera possibilitat és realitzar el dislocat català en la seva posició canònica, com en els exemples següents (tots els exemples provenen del primer acte):

(29. XEIXA *garbellant blat. Després* PEPA *i* ANTÒNIA.
XEIXA: Tant se me'n dóna que quedi net o brut, aquest blat.
EL MORRUCHO*, cribando trigo; después,* PEPA *y* ANTONIA*; por último,* NURI
MORRUCHO.- Bastante me importa a mí que el trigo quede limpio o que no quede limpio. Para el amo va a ser, conque, ¿qué más da?

(30. TOMÀS *(a Xeixa)*: Malagraït! Després que et tenen tants anys aquí!...
XEIXA: No m'ho digueu malagraït, Tomàs, que no sabeu amb qui tracteu.

8. Queda pendent l'anàlisi quantitativa de les diferents estratègies emprades en la traducció castellana per a cadascun dels 232 casos de DD de l'original. Les generalitzacions d'aquesta secció s'han de considerar, doncs, prospectives.

TOMÁS.- *(A* MORRUCHO.*)* ¡Desagradecido! ¡Después de tantos años como estás comiendo el pan del amo!
MORRUCHO.- No me diga usted desagradecido, que no lo sufro

(31. ANTÒNIA *(al Xeixa)*: I aquest que no ho volia que ho sapiguéssim!
ANTONIA.- *(Al* MORRUCHO.*)* Tú no querías que lo supiéramos. *(El* MORRUCHO *se ríe.)*

Aquesta solució consisteix a tractar la informació codificada pel dislocat a la dreta com si fos informació nova i és, doncs, la solució habitual quan en català la DD (re)introdueix un tòpic en el discurs.[9]

En el text castellà també trobem una variant en què es combina la posició canònica amb un demostratiu:

(32. NÚRIA (*rient fort quan ja els altres no riuen)*: Ai, que em fa riure, el trapacer!
NURI.- ¡Ay, qué gracia tiene este demonio de hombre, y qué bueno es!

(33. SEBASTIÀ: Au, Xeixa, a casament.
XEIXA: No hi vaig jo, a casament.
SEBASTIAN.- ¡Morrucho! ¡Vete a la boda!
MORRUCHO.- ¡No voy a esa boda!

Evidentment, com que ens basem en un corpus escrit, no podem saber del cert si en (alguns d')aquests casos el castellà no opta per la desaccentuació, un recurs que Zubizarreta (1998:157-8) considera funcionalment equivalent a la DD (vegeu 4.3.1).

4.2.2. Omissió

La segona estratègia consisteix simplement a ometre el dislocat, la qual cosa ens deixa bé un pronom acusatiu, bé un subjecte nul, com en l'exemple següent:

(34. PEPA: Venim a fer companyia a la Marta. Sembla mentida! Lo molí tocant a casa, i si nosaltres no vinguéssim... Oi, Xeixa?
XEIXA *(seguint garbellant indiferent)*: Oi.
ANTÒNIA *(cridant)*: Marta! Marta!
PEPA *(cridant)*: Som les Perdigones. Surt!
XEIXA: No sortirà pas, la Marta. Amb això, si veniu a fer les tafaneres ja us en podeu entornar, que no hi ha feina.

9. Mayol (2002) esmenta que aquesta estratègia també és possible en català, encara que menys comuna: el 10,7% dels casos del seu corpus d'estudi.

PEPA.- Venimos a hacer compañía a la Marta, ¿sabes? Mentira parece... El molino... pegadito a nuestra casa, y si nosotras no viniéramos..., ¿verdad?
MORRUCHO.- *(Cribando siempre.)* ¡Verdad!
ANTONIA. -*(Llamando.)* Somos las Perdigonas. Sal, mujer.
MORRUCHO.- Me parece que no sale ___. De modo que, si venís a curiosear... no hay de qué... Ya os podéis marchar.

Aquest és un mecanisme general quan el dislocat és un pronom personal i, per tant, un element altament temàtic i recuperable del context:

(35. NURI: Això! Que n'hem d'apendre de casar-nos, nosaltres.
NURI.- Eso, ¡a la boda! Para que aprendamos cómo hay que hacer para casarse.

(36. PEPA: Xeixa, doncs que es casa?...
XEIXA: Pepa!
PEPA: Què hi ha?
XEIXA: Doncs que us caseu o no us caseu, vosaltres?
PEPA.- Pero contesta, hombre. ¿Se casa o no se casa?
MORRUCHO.- Pues contestad vosotras: ¿os casáis o no os casáis?

(37. PEPA, ANTÒNIA, XEIXA *i* NURI, *que ve fent una samarra de punt de mitja.*
NURI *(de la porta)*: Ja he dut a jóc els indiots, jo. Que vinc?
NURI.- *(Presentándose en la puerta y deteniéndose en ella. Viene haciendo una zamarra que así parece que llaman en Cataluña a los chaquetones de punto.)* Ya he recogido mis pavos. ¿Entro?

Evidentment, l'omissió del dislocat pronominal subjecte o complement directe fa recaure tot el pes referencial en la concordança verbal o en el clític pronominal, respectivament. consegüentment, caldrà que el referent ja s'hagi introduït prèviament en el discurs i, per tant, podem esperar que aquest mecanisme sigui adequat en els casos de reintroducció i continuació de tòpic, però no pas en els d'introducció d'un tòpic nou o en els d'epítet avaluatiu. Això s'aprecia perfectament en l'exemple següent, en què l'original català té un cas de DD amb funció d'epítet avaluatiu:

(38. JOSEP: Doncs l'ermità, que no pensa mal, va dir a l'amo que coneixia un minyó que és pastor, i que no s'havia mogut mai de la vora dels moltons allà pels camins de les Punxales, i que era un tros de pa. Al sentir-ho l'amo va esclafir a riure, perquè ja el coneixia an aquell beneit de pastor.
JOSÉ.- Esperaos, que me atraganto. Pues Tomás, que llaman al ermitaño, y que es un infeliz sin malicia, le dijo al amo que, conocía un chico, que es pastor, que siempre había vivido entre rebaños, allá por el cerro de La Cabreriza, y que es un pedazo de pan. Y como el amo oyó hablar de Manelich, que así se llama el pastor, echose a reír, porque ya le conocía [...]

En l'original català el tòpic *Manelic* s'introdueix ben aviat i per tant ja està activat en el context. Així doncs, la presència del dislocat *an aquell beneit de pastor* es justifica perquè aporta una atribució valorativa. La traducció castellana, però, opta per ometre el dislocat i per eliminar aquesta aportació expressiva, de tal manera que es converteix en un cas típic de tòpic actiu representat per un pronom.

Considereu un altre cas en què l'omissió del dislocat en la traducció provoca una pèrdua de matís expressiu:

(39. TOMÀS (*rient, al Manelic)*: I quin córrer, el bona peça!
MANELIC (*al Tomàs)*: I no per vós, no; per ella, que corria! A on és, a on, la meva galindaina?
TOMÁS.- *(A* MANELICH.*)* ¿Conque has venido corriendo?
MANELICH.- *(A* TOMÁS.*)* ¡Vaya si he venido corriendo! Pero, ¿dónde está?... ¿Dónde está?

Evidentment, des d'un punt de vista traductològic, aquesta solució contribueix a fer desaparèixer de la versió castellana el matís expressiu de la llengua dels personatges.

4.2.3. Dislocació a l'esquerra

Una tercera estratègia consisteix a representar el dislocat a la dreta català com un dislocat a l'esquerra. Com que la dislocació a l'esquerra acostuma a afectar material que forma part del context comú o acomodat com si en formés part (vegeu Vallduví 1992, Villalba 2000:cap. 2), respecta el paper de rerefons del dislocat i sembla una estratègia adequada per cobrir els casos de reintroducció i de continuació de tòpic de l'original català. Considereu, en primer lloc, un cas de reintroducció de tòpic:

(40. NURI: L'hi ha fet anar l'hereu Sebastià. Com que ell és l'amo de tu, i de mi, i de l'ermità, i de la Marta, mira't, ell fa els casaments, i mira't, se casen, i... mira't... és l'amo. Plega'm aquest punt, corre. *(No li fan cas.)*
ANTÒNIA *(al XEIXA)*: I aquest que no ho volia que ho sapiguéssim!
PEPA: Doncs hi anirem, hi anirem al casament, mal que tots se rebentin.
NURI.- Pues el amo, el amo. El amo *de tú y de mí,* y de Tomás y dé la Marta. ¡Los casa porque quiere y porque es el amo! Cógeme este punto. *(Alargando la zamarra.)*
ANTONIA.- *(Al* MORRUCHO.*)* Tú no querías que lo supiéramos. *(El* MORRUCHO *se ríe.)*
PEPA.- Pues ya lo sabemos, y a la boda hemos de ir, ¡aunque revienten todos!

En aquest cas el tòpic *casament* ja ha aparegut de manera explícita en el discurs i forma part, doncs, del context comú des d'un parell de pàgines abans. Se'l reprèn, per tant, de manera típica amb un dislocat a la dreta en català i de manera equivalent per

un dislocat a l'esquerra en castellà. Just al començament de l'escena III hi trobem un exemple idèntic:

(41. PEPA: Marta, Marta! *(Ella se'n va més de pressa.)*
ANTÒNIA: Som nosaltres! *(Ja és fora. En Xeixa se n'ha anat ara cap al porxo.)*
PEPA *(girada cap a la cortina)*: Veuràs, tant és que facis com que no facis, que hi vindrem, al casament. Poca-vergonya!

PEPA.- ¡Marta, Marta!
ANTONIA.- ¡Qué somos nosotras!
PEPA.- ¡Pues no hace caso!
MORRUCHO.- *(Se va hacia el molino.)* Ya os pondría yo las lenguas entre las piedras del molino.
PEPA.- Pues a tu boda iremos, que quieras que no, ¡poca vergüenza! *(Como hablando con Marta, que ya salió.)*

El següent és un cas de continuació de tòpic (*muller/mujer*) amb DD en l'original català i dislocació a l'esquerra en la versió castellana:[10]

(42. MANELIC: [...] Ara a dir lo parenostre pels de casa. Aquell per la muller ja no el puc resar, que ja en tinc ja, de muller.

MANELICH.- Ahora a rezar *(En voz baja.)* el Padrenuestro de mis padres. El Padrenuestro para... mi mujer... no tengo que rezarlo.... porque mujer... mujer... ya la tengo.... ya la tengo... «Padrenuestro...» *(Solloza.)*

Finalment, considereu un cas particularment interessant de continuació de tòpic:

(43. JOSEP: [...] Doncs afigureu's-e si ho és, de rucàs, que amb prou feines ha vist quatre persones en sa vida, i encara mascles, que de dones... potser ni la ferum n'ha sentit, de les dones.

NANDO.- Un bruto, un animal, que en toda su vida no ha visto más que cabras; casi ningún hombre; y mujeres... ni las ha olfateado tan siquiera. Fuera de sus padres..., las cabras.

En ambdues versions el tòpic s'introdueix per primer cop mitjançant un dislocat a l'esquerra (*de dones.../mujeres...*). La diferència s'estableix a l'hora de realitzar la

10. No faig distinció entre els diversos tipus de dislocació a l'esquerra, en concret entre la *dislocació a l'esquerra amb clític –clitic left-dislocation* en la terminologia anglesa– i la *dislocació en suspensió –hanging topic left-dislocation* en la terminologia anglesa– (vegeu Cinque 1977, 1983, 1990 per a l'italià, Dolci 1986 i Escobar 1995 per al castellà i Villalba 2000 per al català), perquè no resulta rellevant en aquest estadi preliminar de la descripció i ens duria més enllà dels límits d'aquest article.

continuació del tòpic. L'original mostra la solució habitual, és a dir un dislocat a la dreta, encara que això ens porta a una distribució informativa poc habitual, atès que hi conviuen un dislocat a l'esquerra i un dislocat a la dreta que fan referència al mateix tòpic. La traducció castellana, en canvi, opta per la solució que ja hem vist: eliminar el dislocat a la dreta.

4.2.4. Una visió de conjunt

El panorama resultant de la comparació entre el català i el castellà és prou complex. Mirem de resumir les diverses correspondències. Em primer lloc, hem vist que l'ús de la dislocació a la dreta, tot i permetre els tres tipus de funció discursiva, és una solució testimonial (10 casos per 232 de l'original català). En segon lloc, és prou habitual el recurs a realitzar el dislocat en la seva posició canònica i, per tant, com si fos informació nova, però aquest ús només és factible amb la funció de (re)introducció de tòpic. En tercer lloc, hem vist que l'omissió del dislocat resultava especialment productiva per continuar un tòpic ja present en el discurs immediat, però que quan s'aplicava a casos d'epítets avaluatius suposava una pèrdua d'informació expressiva. Finalment, hem vist que la dislocació a l'esquerra també podia cobrir les funcions de (re)introducció i de continuació de tòpic, atès el seu caràcter de mecanisme temàtic. A la Taula 12, es fa un resum de les diverses possibilitats.

Taula 12. Resum de les solucions castellanes per a la DD del català.

text castellà	funció discursiva
dislocació a la dreta	(re)introducció de tòpic/continuació de tòpic/epítet avaluatiu
posició canònica	(re)introducció de tòpic
omissió	continuació de tòpic
dislocació a l'esquerra	(re)introducció de tòpic/continuació de tòpic

4.3. Les causes de la variació

La situació que hem descrit a la secció 3 i analitzat a 4.1 i 4.2 ens planteja diverses qüestions fonamentals, a les quals actualment només podem donar una resposta parcial

i/o especulativa. Per començar, cal que ens preguntem si el seguit d'interaccions que hem resumit a 4.2.4 és fruit d'un patró o bé de la variació lliure –o, en termes més generals, si hi ha cap factor que reguli l'ús dels mecanismes sintàctics per assolir determinades funcions discursives. La meva resposta és que sí i per diversos motius. En primer lloc, els avenços de la lingüística del segle XX i començaments del XXI ens ensenyen que l'opcionalitat o la variació estilística són sovint etiquetes que cobreixen fenòmens mal descrits o conceptes d'una validesa molt més restringida i limitada del que un podria esperar. Només cal pensar en el desenvolupament de la semàntica i la pragmàtica oracionals per fer-se'n una idea. En segon lloc, com hem vist de manera prou clara, al meu entendre, hi ha una coherència en les solucions adoptades per una i altra llengua, que rebutja solucions arbitràries –per exemple, l'omissió del dislocat mai és una opció vàlida per adaptar una DD amb funció d'epítet avaluatiu–, alhora que mira d'adaptar els mecanismes específics a les necessitats discursives.

Evidentment, ara cal determinar quin és el factor que regula l'ús dels mecanismes sintàctics per assolir determinades funcions discursives i per què és diferent en català i en castellà. En aquest cas la meva resposta serà necessàriament especulativa, a falta d'un estudi més aprofundit de tots els recursos posats en joc per articular el discurs en una i altra llengua. Em permeto, però, apuntar alguns possibles elements que hi poden tenir un paper destacat.

En primer lloc, sembla a primera vista que el castellà disposa de més recursos per assolir les mateixes funcions discursives que el català. Així doncs, al costat d'un ús generalitzat de la DD en català, el castellà recorre a mecanismes que també té el català, com ara la DD, la dislocació a l'esquerra i l'omissió, però també a mecanismes propis, com ara la desaccentuació i la reordenació local. Considerem aquests dos mecanismes amb una mica de detall.

Ja Vallduví (1992) ens mostrava l'ús sistemàtic que fa l'anglès de la desaccentuació de constituents no focals en els casos en què el català recorre a la DD, tot i disposar del mecanisme de la DD (vegeu també Mayol 2002). Crucialment, Zubizarreta (1998: 2.4) ens mostra que el castellà també pot fer servir la desaccentuació de constituents no focals (44a), al costat de la DD (44b) (el diacrític +F marca els constituents focals i -F els no focals):[11]

11. No obstant això, Zubizarreta remarca que una i altra llengua fan ús de la desaccentuació per obtenir resultats ben diferents. Així doncs, en anglès serveix per fer mètricament invisible un constituent i

(44. A: ¿Qué pasó con el libro? Lo destruyó el perro, ¿verdad?
a. B: No. [$_{-F}$ Destruyó] [$_{+F}$ JUAN], [$_{-F}$ el libro]
b. B: No. Lo destruyó JUAN, el libro.

El contrast entre la desaccentuació i la DD té un correlat sintàctic clar. Zubizarreta (1998: 151ff) observa que la desaccentuació, a més de la falta de pronom de represa, mostra un ordre d'elements rígid, en clar contrast amb la DD (Zubizarreta 1998: cap. 3, exs. 160, 164):

(45. a. Escondió el NIÑO el libro debajo de la cama.
a'. Lo escondió el NIÑO, el libro, debajo de la cama.
b. *Escondió el NIÑO debajo de la cama el libro.
b'. Lo escondió el NIÑO, debajo de la cama, el libro.

A partir d'aquests fets, Zubizarreta conclou que els elements desaccentuats es troben in situ i això impedeix que el focus rebi accent mitjançant la Regla d'Accent Nuclear (*Nuclear Stress Rule*, vegeu Cinque 1993), que assigna l'accent oracional a l'element més incrustat, i hagi de recórrer a una regla marcada d'accentuació. En el cas de la DD, en canvi, els dislocats es mouen per permetre que el focus ocupi la posició final i rebi accent de manera no marcada, una intuïció ja expressada per Laca (1986) i desenvolupada per Vallduví (1992).

La descripció clàssica de l'estructura informativa del català (Vallduví 1992) ens diu que el català no disposa de la desaccentuació i ha de recórrer sistemàticament a la DD. L'estudi que presentem confirma plenament la generalització avançada per Vallduví i ens planteja un panorama en el qual el català no disposa del recurs a la desaccentuació i recorre sistemàticament a la DD.

Acabem de veure que la DD té efectes sobre l'estructura prosòdica, ja que permet que un element amb valor de focus rebi accent de manera no marcada mitjançant la Regla d'Accent Nuclear. No obstant això, Zubizarreta (1998: 3.3) ens adverteix que no hem de concloure que la DD sigui un cas de moviment motivat prosòdicament

---

permetre que un altre constituent marcat com a focus rebi accent mitjançant la Regla d'Accent Nuclear (*Nuclear Stress Rule* en anglès; veg. Cinque 1993). En canvi, Zubizarreta argumenta que en castellà el material desaccentuat és sempre mètricament visible i només permet que un constituent amb focus (estret) rebi l'accent més prominent mitjançant una regla d'accentuació específica (Zubizarreta 1998: 2.1.2). La DD, en canvi, es comporta com la desaccentuació en anglès i permet que un constituent no final rebi accent mitjançant la Regla d'Accent Nuclear.

(movement-p), sinó un cas més de moviment basat en trets. En efecte, la seva caracterització del castellà ens mostra que els moviments-p es restringeixen a casos de reordenament local com els següents (vegeu també Ordóñez 1998 per a una visió diferent de les reordenacions del material postverbal en castellà):

(46. a. Me regaló la botella de vino [$_{F+}$ María]
b. Ana escondió debajo de la cama [$_{F+}$ la muñeca]

Zubizarreta parteix de les estructures V[$_{+F}$S]O i SV[$_{+F}$O]SP respectivament. Ara bé, aquesta configuració produeix un conflicte entre l'assignació d'accent per part de la Regla d'Accent Nuclear –accent prominent a O i SP, respectivament– i el requisit que l'accent més prominent recaigui sobre el focus oracional –S i O, respectivament. La solució al conflicte és desplaçar localment els constituents no focals finals per sobre del focus perquè quedi en posició final i pugui rebre accent prominent mitjançant la Regla d'Accent Nuclear (vegeu-ne els detalls a Zubizarreta 1998: 3.3).

Un cop més, Vallduví (1992) descarta aquesta opció per al català, al qual atribueix un ordre rígid dels complements. L'estudi comparatiu que hem presentat confirma un cop més la seva anàlisi i, de retruc, ens situa el català com una llengua excepcional en comparació amb el castellà, el francès i l'italià.

Òbviament, queda per establir quin és el motiu últim d'aquest comportament únic del català en el context de les llengües romàniques veïnes. Una possible línia de recerca, ja apuntada a Villalba (2000: cap. 5), és la riquesa del sistema pronominal clític. El català i el castellà ocupen clarament els dos extrems pel que fa a la riquesa de pronoms febles i això té una correlació directa amb la productivitat de la DD. Sembla que el castellà, davant d'un mecanisme que no és plenament productiu per motius gramaticals (la DD), hagi triat per una solució d'aplicació més general, com ara la realització en posició canònica o l'omissió.

El cas de l'italià, en principi, hauria de ser idèntic al del català, perquè disposa d'un repertori pronominal igual de ric. Ara bé, l'italià admet moltes més omissions pronominals que no el català, especialment amb complements. Per aquest motiu, no sembla fruit de l'atzar que, com m'apunta Lisa Brunetti, l'italià presenti més casos de DD que no pas el castellà, però que no arribi al grau de productivitat del català.

Finalment, pel que fa al francès, tot i disposar d'un repertori pronominal comparable al del català i l'italià, les descripcions de la DD de què disposem (Ashby 1988, Horbacher i Mueller en premsa, Larsson 1979 i Postal 1991) apunten que no

és un mecanisme tan productiu com en català i que sovint es troba restringit a sintagmes nominals, com passa amb la dislocació a l'esquerra. Això situa el francès més a prop del castellà que no del català, cosa que no ens hauria d'extranyar en termes diacrònics, però que no té una explicació des d'una perspectiva sincrònica.

En resum, sembla que hi ha una correlació entre la productivitat de la DD i la riquesa del sistema pronominal clític, però no podem afirmar que hi hagi una relació causa-efecte. Ens calen estudis comparatius detallats entre les diverses llengües romàniques que ens aportin evidència a favor o en contra d'aquesta línia d'anàlisi.

5. Conclusions

L'estudi descriptiu ens ha portat fins a una conclusió clara: el català i el castellà fan un ús força diferent dels recursos lingüístics de què disposen per obtenir un mateix resultat discursiu. Això s'ha demostrat a bastament amb la dislocació a la dreta a partir d'un corpus escrit representatiu. L'estudi comparatiu apunta que la diferència entre el català i el castellà es troba no pas en la gestió discursiva diferent d'un mateix repertori de recursos, sinó en l'ús d'inventaris diferents: el català recorre de manera gairebé exclusiva a la DD, mentre el castellà alterna l'omissió del dislocat amb la realització en posició canònica, sovint fent servir la desaccentuació o la reordenació local. No obstant això, encara queda per respondre quina és la raó última d'aquesta diferència i quin lloc ocupen els patrons discursius del català i el castellà en el conjunt de les llengües romàniques

Xavier Villalba
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BILIOGRÀFIQUES

ANTINUCCI, F. & CINQUE, G. (1977) «Sull'ordine delle parole in italiano. L'emarginazione», *Studi di Grammatica Italiana* 6, pp. 121-146.

ASBHY, W. (1988) «The syntax, pragmatics, and sociolinguistics of left- and right-dislocation in French», *Lingua* 75, pp. 203-229.

CARDINALETTI, A. (2002) «Against optional and null clitics. Right dislocation vs. marginalization», *Studia Lingüística* 56, pp. 29-57.

CINQUE, G. (1977) «The movement nature of left dislocation», *Linguistic Inquiry* 8, pp. 397-411.

–(1983) «'Topic' constructions in some European languages and 'Connectedness'», dins EHLICH, K. & RIEMSDIJK, H. V. eds., *Connectedness in Sentence, Discourse and Text,* Tilburg, KBU.

– (1990) *Types of A'-dependencies,* Cambridge, Mass., MIT Press.

– (1993) «A null theory of phrase and compound stress», *Linguistic Inquiry* 24, pp. 239-298.

CHAFE, W. L. (1976) «Giveness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics, and point of view», dins LI, C. ed., *Subject and topic,* New York, Academic Press.

DOLCI, R. (1986) «Algunas construcciones con anteposición de constituyentes oracionales en español: su determinación y análisis sintáctico». Tesi doctoral, Università degli Studi di Venezia.

ESCOBAR, M. Á. (1995) «Lefthand satellites in Spanish», Tesi doctoral, Universiteit Utrecht.

FOX, D. (2000) *Economy and semantic interpretation*, Cambridge, Mass., MIT Press.

GELUYKENS, R. (1987) «Tails (Right-dislocations) as a repair mechanism in English conversation», dins NUYTS, J. i SCHUTTER, G. D. eds., *Getting one's word into line,* Dordrecht, Foris.

– (1994) «Right dislocation and self-repair», dins *The pragmatics of discourse anaphora in English: evidence from conversational repair,* Berlin, Mouton de Gruyter.

GROSZ, B. & ZIV, Y. (1998) «Centering, global focus, and right dislocation», dins WALKER, M., JOSHI, A. i PRINCE, E. eds., *Centering in Discourse,* Oxford, Oxford University Press.

HORLACHER, A.-S. & MÜLLER, G. M. (en premsa) «L'implication de la dislocation à droite dans l'organisation interactionnelle», *TRANEL*.

Kayne, R. S. (1996) «Microparametric Syntax. Some Introductory Remarks», dins Black, J. R. & Montapanyane, V. eds., *Microparametric Syntax and Dialectal Variation,* Amsterdam/Filadelfia, John Benjamins.
– (2005) «Some Notes on Comparative Syntax, with Special Reference to English and French» Dins Cinque, G. & Kayne, R. eds., *Handbook of Comparative Syntax,* New York, Oxford University Press.
Laca, B. (1986) «Notes per a un estudi del pleonasme pronominal en català», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes XIII (Miscel·lània Antoni Badia i Margarit, 5),* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Larsson, E. (1979) *La dislocation en français: étude de syntaxe générative*, Lund, CWK Gleerup.
Lewis, D. (1975) «Adverbs of quantification», dins Keenan, E. (Ed.) *Formal semantics of natural language,* Cambridge, Cambridge University Press.
Mayol, L. (2002) «Ho sabíeu, això?» La dislocació a la dreta en català i en anglès», ms. Universitat Pompeu Fabra.
Ordóñez, F. (1998) «Post-verbal asymmetries in Spanish», *Natural Language and Linguistic Theory* 16, pp. 313-346.
Postal, P. (1991) «An apparent French extraction anomaly», ms. IBM Research Center. New York.
Reinhart, T. (2005) *Interface strategies,* Cambridge, Mass., MIT Press.
Stalnaker, R. (2002) «Common ground (Speaker presupposition)», *Linguistics and Philosophy* 25, pp. 701-721.
Valiouli, M. (1994) «Anaphora, agreement, and right dislocations in Greek», *Journal of Semantics* 11, pp. 55-82.
Vallduví, E. (1992) *The Informational Component,* New York, Garland.
– (1994) «Detachment in Catalan and Information Packaging», *Journal of Pragmatics* 22, pp. 573-601.
Villalba, X. (2000) «The Syntax of Sentence Periphery». Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
Zubizarreta, M. L. (1998) *Prosody, Focus, and Word Order*, MIT Press.

Neus Real Mercadal, *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, 507 pp.

La crítica de l'obra de Mercè Rodoreda ha abordat en diverses ocasions la decisió que ella mateix prengué, trenta anys després de la seua publicació, de no incloure en les *Obres Completes* les quatre primeres novel·les. *Sóc una dona honrada?*, *Del que hom no pot fugir*, *Un dia de la vida d'un home* i *Crim*, es van convertir així en novel·les rebutjades per una autora que només va acceptar la reedició d'*Aloma* (1938), això sí, després de sotmetre-la a una revisió completa. L'escriptora, en una etapa de gran creativitat, manifestava a finals dels anys seixanta la seua voluntat de no reescriure obres anteriors, amb l'excepció del text publicat durant la guerra, que no veuria novament la llum fins el 1969. D'aquesta manera, en una carta enviada des de Ginebra el 31.01.67 a Joan Sales, escrivia: «si sabéssiu la mandra que em fa encarar-me amb *Aloma* amb les ganes que tinc de fer coses noves... Bé, l'obligació és l'obligació.» Finalment, entre els anys 2002 i 2006, la Fundació Mercè Rodoreda ha produït una edició crítica de les quatre primeres obres a cura de Roser Porta, que en facilita la lectura en el moment actual.

Amb la voluntat d'entendre els orígens literaris d'una escriptora que assolí la seua maduresa com a narradora durant la postguerra, tot destriant el context social i cultural en què es mogueren, es basteix el llibre *Dona i literatura en els anys trenta: la narrativa de les escriptores catalanes fins a la guerra civil* de Neus Real Mercadal. Un estudi que correspon a la tercera part de la seua tesi doctoral dirigida per Jordi Castellanos i llegida el 2004 a la Universitat Autònoma de Barcelona. En la seua investigació primigènia, Real va abordar el panorama general en què es movien les autores de preguerra com Vernet, Montoriol, Arquimbau, Murià, Lewi i Bertrana. Per la seua banda, l'obra de

Rodoreda tingué un tractament específic, la mostra del qual és la publicació que ara presentem. Aquest estudi es va fer amb l'ajut d'una Beca de Formació d'Investigadors concedida per la Generalitat de Catalunya. L'origen acadèmic de l'estudi que ara es presenta és evident al llarg de la seua lectura. Així, el text es construeix en tot moment amb un caràcter argumentatiu que justifica qualsevol de les afirmacions que s'hi presenten. D'igual manera, podem trobar un estat de la qüestió inicial sobre l'estudi de la narrativa rodorediana de preguerra, tot analitzant i comentant aportacions anteriors sobre l'objecte d'estudi. Potser per això podem entendre la dèria inicial de marcar distàncies amb investigacions precedents sobre l'escriptora i, més concretament, sobre l'etapa literària abordada. Uns estudis que, arran de l'exhaustiva i completa anàlisi de Real, queden endarrerits, un fet habitual en el cas d'autors com Mercè Rodoreda que han tingut un tractament crític tan intens en les últimes dècades.

El treball de Real esdevé, doncs, el punt últim –no podem dir-ne final, ja que la genialitat discursiva de la Rodoreda sempre pot motivar interpretacions distintes o complementàries– de la llarga dedicació que la crítica ha fet sobre l'escriptora. Potser podem retraure a l'estudiosa que, una vegada bandege els estudis precedents per discrepància metodològica o per localització d'errades contextuals, no tinga en compte cap de les aportacions anteriors, tot centrant-se principalment en els treballs dels investigadors pròxims al centre on ella ha portat endavant la seua recerca. Una filiació que queda ben palesa des dels «Mots preliminars» de la publicació: «La meva línia d'anàlisi de la figura i de l'obra de la novel·lista n'és directament deutora, i voldria pensar que presenta una clara continuïtat amb la via interpretativa oberta per la professora de la UAB» (p. 13). La riquesa de les interpretacions literàries s'obté, al nostre parer, a partir de la integració de la multiplicitat de les valoracions sobre el producte analitzat, no excloent, en cap moment, qualsevol de les perspectives d'anàlisi.

Amb tot, *Mercè Rodoreda: l'obra de preguerra*, es construeix com un manual sòlid, amb una voluntat de recerca completa de totes les fonts documentals que van englobar la publicació de les primeres novel·les de Mercè Rodoreda. Un recorregut intens i minuciós per tots i cadascun dels passatges de l'escriptora durant els anys compresos entre la publicació de la primera novel·la *Sóc una dona honrada?* a l'última d'aquest període, *Aloma*. Una tria plenament justificable ja que l'objectiu de l'estudi és, des del principi, l'anàlisi del context social i personal de l'escriptora abans de l'exili. Potser per això la tria del títol del llibre no és del tot representatiu de les cinc novel·les analitzades i d'altres peces literàries, ja que, en fer referència a la preguerra, es deixa

involuntàriament fora les obres, com *Aloma*, publicades durant la guerra. Un matís sense importància perquè, com Real explicita, la inclusió de la novel·la del 1938 és fonamental per observar, des d'una perspectiva historicista, la trajectòria de l'escriptora durant aquells anys: «per comprendre la fita individual i col·lectiva que aquest representava; la particularitat de la producció rodorediana respecte de les seves coetànies, i, finalment, el fet que en aquests anys es van assentar els fonaments essencials de l'obra de qui en la postguerra esdevindria una de les personalitats més rellevants» (p. 15).

L'estructura del volum editat per Publicacions de l'Abadia de Montserrat presenta tres parts clarament diferenciades, tot i la distribució en cinc capítols, a partir de la publicació de les primeres novel·les de Rodoreda. Així, després de la introducció i anàlisi de la crítica, Real aborda la primera obra literària de l'escriptora, *Sóc una dona honrada?*, al costat dels textos periodístics que va escriure entre els anys 1932 i 1933. El segon gran capítol s'emmarca entre el 1933 i 1934, tot coincidint amb la publicació de la segona i tercera novel·la de l'autora, *Del que hom no pot fugir* i *Un dia de la vida d'un home*. L'estudiosa inclou ací l'estudi minuciós de la resta de participacions intel·lectuals de Rodoreda al voltant del setmanari *Clarisme*, arran de la relació d'aquesta amb el director del Liceu Dalmau des del 1931, Delfí Dalmau. Un lligam que va incorporar definitivament l'escriptora al món del periodisme, tant des de les col·laboracions al setmanari com en l'empresa editorial homònima, on localitzem el volum *Polèmica* –en el qual trobem diverses converses entre tots Dalmau, Rodoreda, Carles Varela i José Ortega y Gasset. La localització dels textos escrits per l'escriptora barcelonina en la premsa d'aleshores és completa; així, fins i tot, Real aborda, d'una manera encertada, les col·laboracions anònimes i les signades amb pseudònims tan suggerents com Hari-Hara, Just d'Esvern o Justus Cabotus. Finalment, el tercer bloc esdevé l'estudi del període 1934-1936, els dos anys en els quals es presenta la seua quarta novel·la, *Crim*, a més de diversos relats breus. Real incorpora també, tot i la no coincidència cronològica del capítol, la referència a *Aloma*, publicada dos anys més tard. D'igual manera, hi ha un estudi força interessant dels contes que publicà entre 1934-1936 on s'agraeixen alguns paral·lels apuntats entre els relats breus i les novel·les d'aquest període.

La voluntat d'encasellar les novel·les en un corrent estilístic concret, al temps que s'aborda els textos com a producte d'un alt grau d'experimentació i de manca de concreció en base a la realitat formativa de l'escriptora, obliga Neus Real a concretar

els seus elements constitutius enmig «dels tres grans corrents que, sovint amb espais d'interesecció, van coexistir en el període de preguerra a Catalunya» (p. 194). L'estudiosa es refereix als models que van superar definitivament l'herència modernista en la narrativa catalana: el psicologisme i els elements desmitificadors de procedència avantguardista. Amb tot, l'objectiu excessivament sistematitzador provoca afirmacions poc aclaridores com la referida a *Del que hom no pot fugir*: «havia begut directament de les fonts modernistes per filtrar-ne les aigües des del model del psicologisme, sobretot en les seves formes tradicionals però amb l'intent d'incorporar-ne algunes innovacions» (p. 195). Una mica més endavant, Real afirmarà que la novel·la «desprèn perfums de l'obra de Joaquim Ruyra i Víctor Català» (p. 213). Una manca de concreció que podria haver abordat, sens dubte, les influències concretes del model ruralista en aquesta novel·la, un fet que ja ha estat incipientment abordat per altres investigadors.

El llibre acaba amb un capítol que sintetitza el treball compromés de Rodoreda durant els anys de la guerra, com també l'obtenció del primer Crexells i la recepció d'*Aloma*. Unes últimes pàgines serveixen al lector per a entendre el pas de l'escriptora de la preguerra a la postguerra, una mena de conclusió que no acaba d'abordar una de les expectatives que l'estudi d'aquestes primeres obres de Rodoreda pot tenir, la possible prefiguració d'estructures i d'eines estilístiques de les narracions posteriors. Una anàlisi comparativa que encara resta per fer, una perspectiva d'anàlisi que de segur aportarà noves llums al coneixement de la construcció narrativa de Mercè Rodoreda. No obstant això, Real introdueix, de manera esparsa durant la investigació, algunes referències a obres posteriors que poden obrir la llum a futures recerques.

Pel que fa a la redacció de l'estudi, cal insistir en la minuciositat referencial de les fonts consultades. És d'agrair que, quan no les troba, la investigadora ho indica, conscient de l'existència encara d'aspectes per aclarir en l'obra de Rodoreda. El text ve bastit per nombroses notes a peu de pàgina i referències internes del text on s'amplia la localització dels exemples i de la vastíssima bibliografia consultada, tot i evitar intencionadament l'ús dels estudis crítics bandejats des de l'inici a causa de la seua distinta perspectiva metodològica. D'igual manera, l'autora incorpora quadres sistematitzadors que faciliten la comprensió dels elements d'anàlisi, encara que en alguns casos, com en el tractament percentual de les aparicions de les dues veus narratives de *Sóc una dona honrada?* (p. 34), no observem després cap conclusió concreta sobre els índexs apuntats. Un text magníficament treballat però que presenta una manca de precisió i de concisió en la redacció d'alguns paràgrafs, la qual cosa

provoca repeticions de continguts innecessàries. Així, la gran quantitat d'informacions complementàries, a partir de l'aparat crític, com també la reproduccions excessivament llargues de fragments dels textos analitzats en el cos del text, ralentitzen la lectura per al públic no especialitzat. En tot cas, el llibre es presenta per a un públic específic que, tot i conéixer el conjunt de l'obra rodorediana, està interessat a completar la seua informació sobre els orígens literaris de l'autora.

Potser un dels elements que manquen en l'estudi és l'anàlisi lingüística d'una autora que està construint la pròpia veu narrativa, un estil més pròxim a l'oralitat com el que mostrarà en les narracions de postguerra pot tenir arrels interessants en aquests textos. La mateixa revisió d'*Aloma* per part de la mateixa autora trenta anys més tard és una bona mostra de la consciència de l'escriptora. Malgrat tot, la investigadora aborda la importància dels jocs lingüístics i de les ironies que configuren bona part de les paròdies que crea sobretot en *Un dia de la vida d'un home* i *Crim*. És obvi que l'observació dels elements lingüístics pot aportar un enriquiment notable a l'anàlisi de textos literaris i, en aquesta ocasió, podria ajudar a concebre amb major profunditat la construcció del primigeni discurs rodoredià.

Un dels elements més ressaltables de l'anàlisi de Real és la incorporació de la recepció dels textos en el seu context, un punt que sens dubte no havia estat tingut en compte en treballs anteriors sobre l'autora i que augmenta el coneixement que tenim dels seus inicis literaris. Així, coneixem que «la major difusió d'*Un dia de la vida d'un home* respecte de les dues novel·les anteriors [...] va revertir en noves tribunes d'activitat literària per a Rodoreda, la carrera de la qual va prendre, així, un impuls definitiu.» (p. 299). D'igual manera, cal destacar la consideració dels relats rodoredians «com a ficcions amb entitat pròpia i suficient, narrativa i contextual» (p. 23), una individuació que es concreta en un tractament especial dels elements literaris i culturals per a cadascuna de les obres analitzades. Una sistematització coherent amb la metodologia historicista aplicada durant tot el treball de Real. En aquest sentit, és ben suggerent la concreció de les primeres novel·les rodoredianes a partir de dos fronts creatius: el conreu de la novel·la psicològica (*Del que hom no pot fugir*) i la caricatura genèrica, a través de la paròdia de la primera (*Un dia de la vida d'un home*) o de la novel·la de detectius (*Crim*). Per tal d'incloure en aquest esquema la primera història de Rodoreda, *Sóc una dona honrada?*, Real conclou que tots aquests fronts hi són «inicialment continguts» (p. 28), una afirmació que s'intenta justificar en el capítol segon del llibre, amb afirmacions tan matisables com: «*Sóc una dona honrada?* És la reescriptura des de

la inscripció en la novel·la psicològica, en voga a tot Europa en els anys trenta, però intentant evitar caure en el sentimentalisme per la via de la paròdia» (p. 47). Més adequada sembla la consideració d'*Un dia de la vida d'un home* i de *Crim* en el marc de la caricatura del gènere a què es refereixen, una bona mostra de la voluntat d'experimentació de la jove escriptora d'aleshores. Al seu torn, *Aloma* queda fora de la consideració bifrontal anterior que Real explicita, en tant que esdevé la culminació del model estilístic assajat en els textos anteriors.

D'igual manera, hem de destacar els paral·lels biogràfics de l'escriptora amb diversos passatges dels primers escrits que l'estudi ens aporta. Estudiar les primeres obres d'un autor o d'una autora significa, en un bon nombre de casos, trobar l'obra imperfecta que anirà perfeccionant-se amb el temps amb l'ajut de l'experiència vital i literària (o a l'inrevés). En el cas de Mercè Rodoreda, el fet que rebutjàs aquestes novel·les dóna compte del sentiment d'imperfecció que en tenia i també, possiblement, la crítica més pròxima. Aquestes obres poden mostrar-nos el camí que va seguir en el seu aprenentatge creatiu: a partir de les novel·les més personals i menys elaborades, podem conéixer múltiples qüestions sobre l'autora i la seua narrativa. D'aquesta manera, serà més senzill, com apunten nombrosos exemples de l'estudi de Neus Real, localitzar aspectes relacionables amb la mateixa trajectòria de l'escriptora. Així, per exemple, la investigadora afirma que «la coincidència entre el sexe de Rodoreda –l'autora de la narració i de l'endreça, del llibre– i el del personatge principal no és pas gratuïta» (p. 59), en relació a la novel·la del 1932. Una intuïció que, ben administrada, dóna rèdits en la investigació d'alguns aspectes poc clars en els inicis literaris rodoredians. Neus Real l'administra bé, no en té por, i així aconsegueix diverses conclusions de gran lucidesa que podem localitzar al llarg de tot el treball, com és el cas de l'afirmació següent: «Mercè Rodoreda va recórrer a un discurs deutor de l'experiència de les avantguardes, en especial amb relació a la naturalesa onírica de les imatges» (p. 233). Tot i que, en algun cas, la intuïció la porte a afirmacions una mica categòriques: «la novel·la de Rodoreda [*Un dia de la vida d'un home*] és la paròdia directa de *Vint-i-quatre hores de la vida d'una dona* [de Stefan Zweig].» (p. 240), tot partint d'una afirmació de Domènec Guansé, qui afirmava el 1935 que el text rodoredià era «una mena de paròdia d'aquelles famoses *Vint-i-quatre hores de la vida d'una dona*».

Cal ressaltar igualment el rastreig per les influències de Mercè Rodoreda en la construcció dels seus primers textos, des de les lectures que va fer en els seus inicis

literaris, a la relació amb d'altres escriptors coetanis. Uns punts bàsics per acabar d'entendre l'evolució estilística de l'autora al llarg de la dècada dels trenta. Aquesta és, sens dubte, una de les aportacions més destacades de la investigació de Neus Real, a més de fer un inventari exhaustiu de totes les publicacions literàries i periodístiques de l'escriptora. D'aquesta manera, gràcies a aquest treball, el lector pot obtenir una visió força completa de la completa producció escrita de Rodoreda durant els anys trenta, com també de la situació contextual en què es va realitzar. Una anàlisi completa que supera, sense cap dubte, els treballs anteriorment publicats sobre aquesta matèria. Un excel·lent punt i seguit en les investigacions sobre l'obra de Mercè Rodoreda.

Carles Cortés
Universitat d'Alacant

Pere Rosselló Bover, *La narrativa i la prosa a Mallorca a l'inici del segle XX*, Palma de Mallorca-Barcelona 2006, Universitat de les Illes Balears/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 319 p.

L'estudi, per part de Pere Rosselló, de la narrativa i de la prosa a Mallorca en el període que va des de finals del segle XIX fins als anys trenta del segle XX es remunta més de vint anys enrere, quan la redacció de la seua tesi doctoral, dedicada a Salvador Galmés i Sanxo, el va portar a endinsar-se en el marc dins el qual calia situar el seu principal objecte d'estudi. La prosa mallorquina de l'època apareixia en aquells moments com una realitat més aviat pobra i d'escàs interès, gairebé inexistent, sobretot comparada amb la importància de l'aportació poètica coetània. Els treballs de Pere Rosselló han contribuït de manera decisiva a matisar aquesta visió fins a canviar-la en profunditat en determinats aspectes, omplint els buits del desconeixement amb informació i anàlisis rigoroses. Com ell mateix assenyala, el principal objectiu del conjunt de treballs ara aplegat en volum és «desmuntar un dels tòpics més fressats sobre la literatura catalana a Mallorca durant els inicis del segle XX , segons el qual fins a l'aparició de Llorenç Villalonga no hi va haver novel·la a la nostra illa» perquè, si bé és cert que el gènere no es va consolidar fins els anys setanta, «els assaigs de creació d'una narrativa catalana a Mallorca es produeixen ja molt poc després de la Renaixença» (p. 7). Des dels anys vuitanta, doncs, Rosselló ha dedicat una atenció constant a l'estudi

dels narradors i prosistes mallorquins del període i ara recull una part d'aquest treballs en forma de llibre. La recopilació en volum, a més de l'avantatge de reunir treballs dispersos i alguns d'ells de difícil consulta, permet fer una lectura global del tema, de manera que el sentit de les informacions parcials es multiplica i s'intensifica en posar-se de costat unes amb les altres. Certament, l'objectiu perseguit per l'autor de demostrar l'existència i la importància dels gèneres en prosa a la Mallorca del període podia haver escapat a l'atenció d'una lectura poc atenta o parcial dels estudis publicats de forma aïllada, però esdevé incontestable quan es contempla a través de la maniobra explicativa en què es converteix el llibre que ara comentem. A més, l'aplec dels materials en volum ha estat aprofitat per a revisar-los, quan l'autor ho ha considerat convenient, o per a fer-ne una nova versió amb la fusió d'articles i textos diversos precedents, com ocorre amb els capítols dedicats a Miquel dels Sants Oliver, narrador, i a Salvador Galmés.

El llibre s'estructura en tres parts: la primera, «La narrativa, entre el ruralisme i l'Escola Mallorquina», amb dos capítols de caràcter panoràmic; la segona, «Narradors i novel·listes», amb cinc capítols dedicats als autors més significatius de la narrativa mallorquina de l'època estudiada: Antoni M. Alcover, Miquel dels Sants Oliver, Coloma Rosselló, Joan Rosselló de Son Forteza i Salvador Galmés; i la tercera, «Quatre assagistes», amb els capítols centrats en l'aportació al gènere de Miquel dels Sants Oliver, Gabriel Alomar, Josep Sureda Blanes i Joaquim Verdaguer.

Els dos capítols inicials, de caràcter introductori i general són fonamentals per a dotar de cohesió el conjunt del llibre. El primer, «La narrativa rural a Mallorca al començament del segle XX », fa un repàs de l'evolució de la narrativa mallorquina al llarg de les tres primeres dècades del segle XX per a analitzar-ne la repercussió de les dues grans tendències artístiques amb què la historiografia catalana caracteritza el període: modernisme i noucentisme. El segon, «L'Escola Mallorquina i la prosa literària», analitza la producció posterior al modernisme, amb una atenció preferent a aquella que participa de l'ideari de l'Escola Mallorquina, és a dir, la que respon a les característiques estètiques del noucentisme. Contra una idea molt estesa, Rosselló defensa la conveniència d'adoptar un concepte d'Escola Mallorquina que va més enllà de la poesia, centrat en l'objectiu de redreçament continuador de la Renaixença, de manera que els prosistes que en comparteixen l'ideari se n'han de considerar membres de ple dret.

La visió general que ens ofereixen aquests dos primers capítols dibuixa les particularitats que presenta la narrativa mallorquina dins el conjunt de la literatura

catalana, d'entre les quals destaquen el domini del ruralisme, fins i tot en l'etapa d'influència noucentista, a causa de les característiques pròpies de la societat illenca, i la pervivència del costumisme.

El bloc central del llibre, els cinc capítols dedicats als narradors, complementa la part introductòria i general amb l'estudi en profunditat de les figures més destacades de la narrativa del període. Els capítols corresponents a Miquel dels Sants Oliver i a Salvador Galmés ens presenten, en versió sintètica, un estudi de caràcter global i d'enorme interès de la producció narrativa dels autors respectius. El fet que Pere Rosselló siga especialista en ambdós escriptors, als quals ha consagrat un bon grapat de treballs de rellevància indiscutible, li permet reduir a l'essencial, en una trentena de pàgines en cada cas, el recorregut descriptiu i analític per l'obra dels autors.

En el cas d'Antoni M. Alcover, la intenció principal de l'estudi és la reivindicativa: reparar l'oblit habitual de la seua faceta d'escriptor, sepultada per la monumentalitat de l'obra filològica. A més de les *Contarelles* i dels vint-i-quatre toms de rondalles, mossèn Alcover és autor d'una novel·la, *N'Arnau*, ben original dins la tradició costumista en què s'insereix i que, segons l'anàlisi de Pere Rosselló, encetava un camí per a la novel·la mallorquina que, per desgràcia, no va tenir continuadors.

També el capítol de Joan Rosselló de Son Forteza se centra preferentment en una de les obres de l'autor, en aquest cas, l'aplec *Tardanies,* per a reconstruir la caracterització estètica i socioliterària del seu autor.

Per últim, la recuperació de Coloma Rosselló, una figura menor dins les lletres mallorquines, obeeix a la necessitat de l'historiador de la literatura de fixar totes les dades del passat que ajuden a entendre l'evolució literària general i l'impacte i assimilació dels corrents estètics.

La part final del llibre aporta quatre estudis monogràfics sobre alguns dels escriptors més rellevants del gènere assagístic. Els dedicats a Miquel del Sants Oliver i Gabriel Alomar deuen l'acotació de la matèria d'estudi a l'objectiu de la seua publicació original: el primer, encapçalar el volum I, de les *Hojas del sábado. De Mallorca*, i el segon, el volum de les *Obres Completes* de l'autor que aplega els articles inicials. En ambdós casos, però, l'abast del treball ultrapassa el pretext immediat i ens ofereix un estudi en profunditat, complet i argumentat de l'activitat periodística de Miquel dels Sants Oliver en la seua etapa barcelonina, els darrers quinze anys de la seua vida, i de l'etapa de formació, dels dels anys d'estudiants fins a la fita emblemàtica d'*El futurisme*, de Gabriel Alomar. Igualment, el capítol sobre Joaquim Verdaguer va molt

més enllà de *La vida humorística* anunciada pel títol, per a oferir-nos un retrat biogràfic, psicològic, ideològic i estètic que recupera una figura tan insòlita com oblidada de la cultura mallorquina. L'estudi dedicat a Josep Sureda, per últim, posa l'èmfasi en les qualitats de la prosa assagística d'un autor que ha rebut menor atenció crítica de la que mereix la seua obra.

No hi ha cap capítol a l'obra que ressenyem que hom puga qualificar d'accessori o secundari; els treballs posteriors sobre els temes estudiats hauran de tenir ben presents les aportacions de Pere Rosselló per les dades descobertes o per l'exactitud de les anàlisis.

En definitiva, el llibre de Pere Rosselló es caracteritza per una erudició que, ben lluny de resultar ornamental, serveix per a reunir les dades necessàries per a reconstruir i explicar trajectòries, evolucions i processos, per uns mètodes d'anàlisi rigorosos i adequats a l'objecte d'estudi i per una exposició clara, ben estructurada, amb un estil tan senzill com elegant.

Carme Gregori Soldevila
Universitat de València

Brauli Montoya Abat:, *Història de la llengua catalana en un territori de frontera: Petrer (Vinalopó Mitjà)*, Universitat d'Alacant / Departament de Filologia Catalana / Centre d'Estudis Locals del Vinalopó / Ajuntament de Petrer, Alacant / Petrer, 2006, 130 pp.

En aquest llibre el professor Brauli Montoya, catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat d'Alacant, fa un estudi aprofundit de la història de la llengua catalana en un territori de frontera lingüística, com és el cas de Petrer. La recerca de Brauli Montoya, de fet, és extrapolable a altres situacions semblants en el conjunt del domini lingüístic català, i pot servir de model perquè en altres poblacions es duguen a terme investigacions semblants.

L'estudi de Montoya és una síntesi modèlica de diferents metodologies lingüístiques, i del rendiment conjunt que poden donar per conéixer amb detall la història d'una comunitat lingüística. És sabut que la història de la llengua és una disciplina mixta, que comprén un enfocament extern o social, l'anomenada història

social o externa de la llengua, i un vessant intern, la lingüística històrica o gramàtica històrica, que estudia les formes lingüístiques en la seua evolució. El treball de Montoya combina aquests dos enfocaments, ubicant i relacionant a la perfecció les dades històriques sobre l'estat intern de la llengua en la zona estudiada amb el seu context sociolingüístic. Així mateix, l'autor no oblida la relació estreta de la història de la llengua amb disciplines connexes, com la dialectologia, la sociolingüística, la història de la literatura i l'onomàstica, a més de la història general i cultural. Només d'aquesta manera, com fa el professor Montoya, es pot analitzar de forma detallada la història d'una comunitat lingüística, en les seues formes, els seus usos i les seues actituds lingüístiques.

En el primer capítol («Antecedents») fa una presentació geogràfica de la població, i presenta breument les poques dades conegudes sobre la situació lingüística de Petrer abans de l'arribada dels primers pobladors cristians al segle XIII.

En el segon capítol («La primera població cristiana, 1265-1609») s'ocupa del període històric comprés entre la conquista de Petrer per Jaume I, el dia 19 de novembre de 1265, i el moment de l'expulsió dels àrabs de les nostres terres, l'any 1609. Durant aquests segles, com ocorregué també en altes comarques valencianes, la població, i la llengua, majoritària de Petrer continuà essent l'àrab, a pesar que el poder polític correspondrà als cristians, i el català, sense mesclar-se amb l'àrab, tot i el seu caràcter minoritari demogràficament, fou la llengua de la minoria dirigent, i, per tant, també la llengua institucional.

Montoya estudia amb detall la situació sociolingüística del català en aquell període, on les dues comunitats lingüístiques, catalana i àrab, estaven ben separades lingüísticament, i, per tant, l'absència de bilingüísme social i el predomini polític de la minoria cristiana expliquen la no absorció de la comunitat minoritària per la majoritària demogràficament. Montoya comprova la situació del català durant aquells segles, bastant semblant a tota la comarca, a través de l'estudi de processos judicials de Novelda, on, a través dels testimonis «descobrim quines eren les habilitats lingüístiques de les dues comunitats idiomàtiques en què es repartien els valencians d'aleshores» (p. 20). En aquest capítol l'autor repassa també les famílies que ostentaren el senyoriu de Petrer al llarg dels segles XIII, XIV, XV i XVI, els Loaysa, els Corella i els Coloma, i aporta dades ben interessants sobre la naturalesa de la seua llengua. Tot això acompanyat de la transcripció d'alguns documents administratius d'aquest període redactats en català relatius a aquestes famílies.

El tercer capítol duu com a títol «La plenitud del català (1611-1787)». Tracta, efectivament, del moment posterior a l'expulsió dels àrabs, majoritaris a la comarca fins aquell moment. Aquesta població fou substituïda per una immigració procedent sobretot de la Foia de Castalla, la qual és l'antecessora directa de l'actual població de Petrer. El segle XVII, fins l'abolició del règim foral a principis del Set-cents, fou, com diu Brauli Montoya, l'època de major esplendor de la llengua catalana a Petrer, ja que aquesta fou la llengua habitual de comunicació i la llengua de les institucions. Aquesta situació, que Montoya qualifica d'«esplendor» i de «plenitud» lingüística del català, la qual, de fet, es va viure també a altres comarques valencianes que anteriorment havien estat poblades en gran part per àrabs, contrasta amb l'atribució, poc afortunada, de «Decadència» que tradicionalment hom ha atribuït globalment, i sense cap discriminació cronològica, als segles compresos entre l'Edat Mitjana i la Renaixença, ja avançat el segle XIX.

Montoya es pregunta si es va produir algun canvi dialectal entre el català parlat per la població petrerina anterior a l'expulsió dels àrabs i la varietat dels nous pobladors. La inexistència de textos redactats pels petrerins cristians amb anterioritat a 1609 dificulta la resposta, però, tenint en compte el contrast entre la jurisdicció territorial a la qual pertanyia Petrer (la Governació d'Oriola) i la jurisdicció de la majoria dels nous pobladors (la Governació de València), l'autor conjectura que devien tractar-se de varietats dialectals diferents, i que «la nova població va acabar absorbint dialectalment l'antiga cristiana» (p. 28).

En aquest capítol s'estudien els usos i les formes lingüístiques, així com les actituds dels petrerins cap a la seua llengua durant aquest període. L'autor s'ocupa també de la situació lingüística d'Elda, on l'allau d'immigrants castellans va situar el català en situació minoritària i acabà substituint-lo pel castellà, trencant-se, d'aquesta manera, en un procés que culminaria «probablement cap als anys vint del Setcents» (29), la comunitat de llengua entre Petrer i Elda. Montoya estudia els usos i actituds lingüístiques dels petrerins del segle XVII, entre ells i també en relació amb els elders, així com les formes lingüístiques que utilitzaven, a partir de processos judicials i del *Llibre del mostassaf* de Petrer, prestant una atenció especial als fragments que recullen les declaracions orals. El lector podrà comprovar com era aquesta varietat lingüística a partir dels textos que es transcriuen en el llibre. Segons Brauli Montoya, s'observa en aquests textos una castellanització creixent tant en les formes lingüístiques com en els

usos dels habitants de Petrer, quan es dirigeixen als elders i quan s'adrecen als seus conveïns de més alt estatus social.

El professor Montoya, així mateix, estudia en aquest capitol la situació de la llengua catalana a Petrer en diferents àmbits d'ús durant el segle XVII: La situació a l'ensenyament, on el català continuà essent la llengua habitual durant bona part del segle següent, fins que fou prohibida l'any 1787; igualment, repassa la situació del català en l'administració, en la justícia i en l'àmbit eclesiàstic. Pel que fa a l'ensenyament, cita un *Llibre de Consells* de l'any 1626, on es comprova la preocupació dels regidors municipals de Petrer pel tema educatiu, i on es concreten els emoluments que cadascú ha de pagar al mestre d'escola segons els diferents nivells dels escolars. En aquest text es troba una referència als *franserls* (sic), que, efectivament, es tracta del *Llibre dels bons amonestaments* de fra Anselm Turmeda, utilitzat, com molt bé diu l'autor, «per a ensenyar a llegir» fins al segle XIX (p. 43). Confirmen la popularitat d'aquest ús les mencions a aquest llibre que hem pogut trobar en altres textos valencians dels segles XVII, XVIII i XIX. Per últim, en aquest capítol, a partir d'un procés judicial de 1719, Brauli Montoya es refereix als catalanismes que es poden observar en el castellà dels elders i dels petrerins de principis del segle XVIII, els quals delaten un castellà amb «un català subjacent innegable» (p. 51). Es tracta d'un camp poc estudiat, el de la interferència del català sobre el castellà parlat històricament pels valencians, al qual vam fer referència en una altra ocasió respecte a la situació dels segles XVIII i XIX (*Caplletra*, 20, ps. 207-236), i que convindria continuar aprofundint, tant en segles anteriors com en relació a les diferents àrees del nostre domini lingüístic.

En el capítol quart («Una llengua exclusivament col·loquial») Montoya es refereix als usos públics del català després dels Decrets de Nova Planta. El català continuava essent la llengua popular de la major part de la població de Petrer, però quedava limitada a un ús exclusivament col·loquial. L'autor repassa les situacions en les quals el català era «una llengua pública» (p. 57) pels carrers de Petrer, «factor que portava els seus parlants a atribuir-li –inconscientment– un alt grau d'utilitat»: les crides i pregons, els comediants, els xiquets jugant pels carrers... Després fa un repàs «de les característiques del parlar petrerí a través de l'aportació dels lingüistes que s'hi han interessat» (p. 61). Igualment, des del punt de vista de la variació lingüística, distingeix diferències en la classe de llengua usada entre la població de Petrer.

El capítol cinqué («Literatura») fa un repàs històric als usos literaris en català dels petrerins o de persones vinculades d'alguna manera amb la localitat.

El capítol següent versa sobre l'onomàstica. En l'apartat de l'antroponímia fa un seguiment històric dels cognoms, dels noms de pila i dels sobrenoms de la població. En la toponímia estudia l'etimologia del nom del poble, *Petrer*, fent referència a les diferents teories que s'hi han referit, i després la toponímia menor, tant del nucli urbà com del conjunt del terme municipal. En tots dos casos adopta una perspectiva històrica, tractant de reconstruir la toponímia popular genuïna, en alguns casos oblidada o substituïda, en gran part a causa del gran creixement recent de la població amb la immigració.

En definitiva, el llibre de Brauli Montoya permet entendre la situació actual de la llengua en un poble valencià situat en un territori de frontera, i ho fa de l'única manera possible amb què podem comprendre el present, és a dir, mitjançant la recerca diacrònica. El llibre, doncs, fa un repàs a la història lingüística de Petrer, des dels seus orígens fins al moment actual, i ens dóna les claus per entendre l'evolució lingüística de la població i la situació hodierna, on una immigració massiva de castellans ha deixat en franca minoria la població autòctona. L'obra, escrita en un llenguatge clar i entenedor, inclou també diverses fotografies, il·lustracions i mapes, ben útils, així com el plànol de l'àrea urbana més antiga de Petrer, on l'autor ubica els topònims populars tradicionals.

Joaquim Martí Mestre
Universitat de València

Josep Massot i Muntaner, *Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie*, Biblioteca Serra d'Or, 363, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2006, 338 pp.

La sèrie *Escriptors i erudits contemporanis* de Josep Massot i Muntaner, iniciada com a tal el 1996 –tot i que compta amb precedents com *Els mallorquins i la llengua autòctona* que remeten a la dècada dels anys 70– i integrada a hores d'ara per sis volums, s'ha convertit en una eina utilíssima per al coneixement detallat i rigorós dels protagonistes de la història i la literatura catalanes dels segles XIX i XX. El darrer dels volums, el sisé, ha vist la llum a finals de 2006 i reuneix vint-i-un estudis de diversa índole i procedència (conferències, presentacions, intervencions en taules redones, pròlegs, ressenyes... fins i tot un qüestionari) que acrediten la intensa i variada

dedicació cívica i cultural que, amb gran vocació de servei, porta a terme Josep Massot. I també la seua immensa capacitat de treball, ja que si tenim en compte que l'any 2000 publicà *De la guerra i de l'exili. Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)* i *Antoni M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural*, i que les quatre anteriors sèries d'*Escriptors i erudits contemporanis* –segona, tercera, quarta i cinquena– aparegueren en 2001, 2003, 2004 i 2005, respectivament, s'ha de concloure que el ritme d'investigació i de redacció de l'autor és trepidant, direccions de *Serra d'Or* i Publicacions de l'Abadia de Montserrat i d'altres dedicacions al marge.

Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie està dedicat «A la memòria d'Eduard Ripoll, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», de la qual l'autor és membre, i recull estudis sobre personatges i obres que dialoguen i es complementen amb d'altres de publicats a volums anteriors. És a dir, que aprofundeixen en les línies d'investigació que, de dècades, Josep Massot té iniciades. Cosa que acredita que concep la tasca investigadora com «una *work in progress* que no s'acaba mai i que presenta constantment nous caires i nous desafiaments», tal com afirmava al pròleg de la tercera sèrie, i que confereix al conjunt de la seua producció un gran sentit unitari. És el cas dels dos primers treballs, que justifiquen per si sols l'edició del volum: «Marià Aguiló, mentor i amic de Jacint Verdaguer» i «Jacint Verdaguer i Mallorca», que enllacen amb estudis com ara «Els viatges folklòrics de Marià Aguiló» i «Jacint Verdaguer i la poesia popular» (tercera sèrie), i «Marià Aguiló i la descoberta de la poesia popular» (quarta).

«Marià Aguiló, mentor i amic de Jacint Verdaguer» és la conferència de clausura del VI Col·loqui Internacional sobre Verdaguer que tingué lloc a Folgueroles en novembre de 2005, i analitza amb tot tipus de detalls les relacions humanes i intel·lectuals que des de molt aviat es produïren entre aquests dos patriarques de la Renaixença catalana; tots dos amb gran predicament a València, per cert. A més d'una enorme precisió, el pare Massot demostra una gran erudició, en citar-hi trobades tan poc conegudes com la que tingué lloc el 4 de maig de 1885 a Sant Miquel del Fai (en què hi eren presents dos valencians: Llorente i Querol) i en desxifrar signatures que ningú no havia sigut capaç de llegir abans, com ara quan identifica que darrere les inicials «F. M. A.», responsables del davantal que encapçala les poesies «*Patria, Fides, Amor* d'en Wenceslau Querol de Valencia, *Jesús als pecadors* de Mossèn Jascinto Verdaguer de la plana de Vich y *Avant* d'en Gabriel Maura de Mallorca» (*La Renaxensa* el 15 de juny de 1872), s'amaga «Fuster, Marian Aguiló».

D'altra banda, «Jacint Verdaguer i Mallorca» té l'origen en la conferència inaugural de les I Jornades d'Intercanvi Cultural, organitzades per la Societat Verdaguer i la Societat Catalana de Llengua i Literatura, que tingueren lloc a Mallorca el darrer cap de setmana d'abril de 2006, que hi aplegaren una trentena de catalans, mallorquins i valencians, i a les quals vaig tindre la sort i el plaer d'assistir. L'autor repassa i examina les estades de Verdaguer a l'«illa daurada», i els nombrosos contactes que el poeta de Folgueroles mantingué amb els escriptors insulars; i singularment amb l'arxiduc Lluís Salvador, que l'acollí i el protegí en les hores de major dificultat. El rigor i l'exhaustivitat amb què el pare Massot aborda tots i cadascun dels temes que tracta –i particularment aquest, que, atesa la seua condició de mallorquí i verdaguerià, degué motivar-lo d'una manera especial– són un model i un esperó per a tots els qui, diletantment, ens dediquem a l'escorcoll i l'anàlisi de l'edifici cultural que construïren els nostres avantpassats.

El tercer dels treballs aplegats a aquesta sisena sèrie, «El *Montserrat* de Jacint Verdaguer» –«Introducció divulgativa publicada dins Jacint Verdaguer, *Poesia*, I, a cura de Joaquim Molas i Isidor Cònsul (Barcelona, Proa, 2005)»–, evidencia, juntament amb els dos ja esmentats i els d'anteriors volums, el compromís del pare Massot amb l'obra, la memòria i el llegat verdaguerians; compromís que vehicula, sobretot, a través de la Societat Verdaguer, ja que és un dels seus membres més actius i diligents.

Pel que fa a la resta d'escrits, cal destacar els que analitzen les biografies de dos erudits vinculats a algunes de les institucions més importants de la nostra cultura: Antoni Rubió i Lluch, primer president de l'Institut d'Estudis Catalans, i el seu fill Jordi Rubió i Balaguer, primer director de la Biblioteca de Catalunya, que hi és qualificat de «mític». És a dir, de dos representants d'una de les nissagues intel·lectuals més imponents de tots els temps i cultures. En aquest sentit, cobren una importància cabdal els treballs «Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica», que fou llegit davant el Ple de l'Institut d'Estudis Catalans en octubre de 2005, i «Antoni Rubió i Lluch vist pel seu fill Jordi», conferència pronunciada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en desembre del mateix any, i elaborada a partir de la necrològica inèdita que Jordi Rubió redactà a la primera postguerra sobre el seu pare i mestre. Segons Massot, «l'interès d'aquesta extensa i esplèndida necrologia, escrita amb unció i amb delicadesa filials, (...) m'han mogut a donar-ne avui una completa notícia, que en conté

pràcticament el text sencer, lleugerament resumit en alguns casos però sense deixar-ne res d'essencial».

D'altra banda, un dels estudis més excel·lents del volum és el destinat a resseguir la història de «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya» –iniciada el 1921 sota el paraigua de l'Orfeó Català i interrompuda per la guerra civil– i el seu mecenes-impulsor Rafael Patxot i Jubert, un treball que enllaça directament amb dos dels estudis publicats a la quarta sèrie: «Rafael Patxot i Jubert i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya» i «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques». De fet, Josep Massot és un gran coneixedor de l'Obra del Cançoner. A banda de treballar d'ençà que tenia setze anys en assumptes relacionats amb el cançoner popular, cosa que converteix aquest tema en la seua primera dedicació erudita, el 1991 tingué «la gran sort» de rebre l'immens fons de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que fou cedit sense condicions a l'Abadia de Montserrat pels descendents del senyor Patxot. Un material que, des d'aleshores, el pare Massot no ha deixat de classificar, estudiar i editar. Ara n'explica els orígens, «els primers passos», els concursos, les donacions i les missions de recerca que es portaren a terme per tal de fer realitat aquell ambiciós projecte. I també l'ensorrada que suposà l'alçament militar de 1936 i la sort que patí el material durant la postguerra, «esquarterat» entre Suïssa (país d'exili de Patxot) i Barcelona. Fins novembre de 1986, en què la família del promotor, «conscient del tresor que custodiava» i seguint les instruccions del patriarca, mort el 1964 a Ginebra, decidí reunificar l'arxiu de l'Obra del Cançoner a Catalunya. Cosa que s'esdevingué en 1991.

Així mateix, resulten igualment suggestius i il·lustradors els texts que Josep Massot dedica a explicar: el projecte d'edició de la Bíblia catalana medieval que entre 1908 i 1914 desenvoluparen l'Institut d'Estudis Catalans i l'erudit llenguadocià Raymond Foulché-Delbosc, i que finalment resultà fracassat; els articles destinats a recordar la vida i l'obra d'homenots com ara Frederic Clascar, «sacerdot i *homme de lettres*», i Gabriel Fuster i Forteza, «historiador de Manacor», tots dos poc coneguts dels valencians; les extenses i eloqüents ressenyes a l'*Epistolari Joan Coromines & Josep Maria de Casacuberta*, publicat en 2005 per la Fundació Pere Coromines, i a les *Lletres de resistència (1939-1981)* de Manuel Sanchis Guarner, que aquell mateix any edità Santi Cortés; i d'altres escrits de record i memòria adreçats a persones i entitats de gran significació cultural i nacional –com ara Llorenç Villalonga, Rafael Ferrer Massanet, Montserrat Martí i Bas i Jordi Castellanos– en què sempre sobresurt una característica: l'agraïment de l'autor respecte a la persona homenatjada.

En la part final, el volum ofereix escrits de reflexió al voltant de dos llibres que parlen de les més petites de les nostres illes: *Els colors de Formentera* (2005), original d'Esperança Marí i Bernat Joan, i il·lustrat amb fotografies de Santiago Barberán; i *Els morts. Les víctimes de la Guerra Civil a Eivissa i Formentera 1936-1945*, un treball d'investigació històrica enllestit en 2006 per José Miguel L. Romero. Els quatre capítols amb què es clou aquesta sisena sèrie d'*Escriptors i erudits contemporanis* tenen, com bé apunta l'autor, «un to més personal», ja que estan dedicats a: la commemoració dels «Cinc-cents anys de Publicacions de l'Abadia de Montserrat», «l'entitat editorial en exercici més antiga del món»; l'exposició «El Cançoner popular català (1841-1936)», comissariada per Josep Massot i inaugurada en novembre de 2005 al Museu d'Història de Catalunya; l'exposició «Serra d'Or. 1959-2005. Una visió de la societat catalana», dedicada a repassar la vida i l'evolució de la revista des del seus orígens; i les respostes a un qüestionari de Gabriel Carrió elaborat amb motiu de la reedició del llibre *Guerra civil i repressió a Mallorca*, i que fou parcialment publicat al *Diari de Balears* en febrer de 2006.

El tret que caracteritza i homogeneïtza els treballs de Josep Massot aplegats tant en aquest volum com en els anteriors és que estan dedicats a escriptors i erudits contemporanis que, com ell mateix, han donat i continuen donant el bo i millor del seu esforç envers el coneixement de la història i l'eixamplament de la cultura. En conseqüència, sempre parlen de biografies, de projectes, de sentiments i de relacions humanes: deambulen, com indica el títol de l'entrevista que en 1969 Baltasar Porcel realitzà a Jordi Rubió, «entre l'erudició i la vida». I és això, juntament amb l'hàbil precisió analítica i expositiva de l'autor, el que els fa atractius, apassionants i eficaços. Tant de bo puguem gaudir, ben aviat, de la setena sèrie.

Rafael Roca
Universitat de València

Dantisme en Manuel de Montoliu
Dantism in Manuel de Montoliu

Francesco Ardolino

In the year 1903 Manuel de Montoliu published the first Catalan version, in prose and poetry, of *La Vida Nova*, which meant an important stage within the history of pre-Raphaelitism and modernism in Catalonia. In this article the first Dantesque influences in the poetic production of the translator will be detected, the stage of preparation and of presentation of the text will be analysed and, finally, the article will study the progression that the exegesis of Dante's work determines in Montoliu's thought. This global vision will leave a redimensionated image of the critic which concerns the originality of his positions, and it will be demonstrated that the interpretations on the figure of Beatrice will lead him into focusing his interest in the most doctrinal aspects of the *Divine comedy*.

Keywords: contemporary Literature, Dante and Dantism, reception of Italian literature, literary criticism, Manuel de Montoliu.

Les anotacions marginals al De amore *català*
The marginal notes in *De Amore* medieval Catalan translation

Rosanna Cantavella

A new, philological edition of the marginal notes in Andreas Capellanus' *De Amore*'s medieval Catalan translation, uniquely preserved in Real Biblioteca de Madrid's manuscript II-3096 (I), accompanied by transcriptions of the sentence or paragraph which each note refers to. These notes are thematically classified in four groups and described so as to outline their medieval annotator's main interests.

Keywords
Medieval Catalan literature, History of culture: Lower Middle Ages, History of ideas: the Medieval idea of human love, History of education: erotodidactism.

La traducció catalana de Les amors de París e Viana
The Catalan translation of *Les amors de París e Viana*

Antoni Ferrando

The text of the three Catalan editions of *Història de les amors de París i Viana*, published in Barcelona and Girona in the last decade of the fifteenth century, shows a linguistic orientation towards Castilian and Italian onomastics. It has led to postulate two hypotheses on its textual dependence: a Castilian origin and an Italian origin. A revision of the text as translation and adaptation for the printing allows to ascertain the confluence of two linguistic layers: one, of the first half of the fifteenth century, which explains the persistence of archaic features and the Italian onomastics, and another, contemporary with the edition, which accounts for the Castilian orientation of the text as a modernising option within the sociolinguistic context of the reign of Ferdinand the Catholic (1479- 1516).

Keywords
Fifteenth century Catalan, Castilian and Italian literature, History of culture, Onomastics, *Paris e Viana*.

Aportació a l'estudi de la conjunció concessiva jatsia
Contribution to the study of the concessive conjunction *jatsia*

Xavier Rofes Moliner

Concessive connectors are the focal point of grammaticalization processes, based on several types of lexical sources. In Catalan, *jatsia* (that) is the result of a grammaticalization process based on an aspectual temporary adverb (or phase adverb), which is comparable to the process that produced encara que. The case of encara que has already been studied specifically by Pérez Saldanya & Salvador (1995), while Klesper (1930), Badia (1982) and Cuenca & Massip (2005) have focused on *jatsia* (that). The interest of the study of these processes is increased in the case of

jatsia (that) by the polymorphism it shows and by the displacement it has experimented in its use, since it has gone from being of general use in the expression of concessivity to be practically out of use. This is especially due to the fact that this displacement is not restrictive to Catalan but common to other Romance languages,

and because it can correlate directly with the generalization of encara que and the appearance of the causal ja que (or later ja...ja... in its distributive use). And also, because of the incidence that it had in the precepts of the period and in contemporary normative coding.

Keywords
ancient Catalan, syntax, complex sentence, subordination, concessive sentence, concessive conjunctive locution, concessive conjunction, concessive connector, grammaticalization, aspectual temporary adverb, regulations.

Evolució de la sintaxi dels contextos de polaritat negativa en castellà i en català
The evolution of the syntax of negative polar contexts in Spanish and Catalan
Bruno Camus Bergareche

In this paper we would like to compare the evolution of the syntax of polar contexts in Catalan and Spanish. By doing so, it would be possible to explain the greater syntactic disponibility of Catalan quantifiers and the important constraints for the same class of words in Spanish.

After presenting in the first section the main theoretical questions about polarity in natural languages, we will describe in the second section the syntax of corresponding contexts in Middle Ages for both languages. Then, in the third section we will attend to the evolution towards current situation in order to understand the nature of modern differences between Catalan and Spanish on this area of their syntax.

Keywords: Diachrony, Syntax, Negative Polarity, Catalan, Spanish.

Un tipus especial d'oracions interrogatives: Les interrogatives escindides
An special type of interrogative sentences: The split interrogatives
J. M. Contreras i F. Roca

This paper deals with the properties of interrogative sentences with a split constituent (or split interrogatives) in Catalan and Spanish. We compare split interrogatives with Wh-questions, yes/no questions, different kinds of confirmatory

questions and clitic left dislocation constructions. Split interrogatives show a very clear-cut syntactic and phonological distinction between those constituents to be interpreted as shared or old information (theme) and the constituent which receives the focus of the sentence. Following recent theoretical work on the left periphery of the sentence, we propose that the Ground Phrase projection (placed below ForceP) is especially relevant in split interrogatives and that this relevance yields a derivation with two syntactic movements to the higher functional projections. Such analysis accounts for the surface constituent order found in split interrogatives, the semantic interpretation of each part of the sentence, and the syntactic structure of Wh-constituents, and it covers also several constraints on locality, syntactic distribution, definiteness, and negation that characterize split interrogatives.

Keywords: sentence left periphery; interrogative sentences; split constituents; Wh-elements

Acusatiu preposicional i dislocació amb clític
Prepositional accusative and clitic dislocation

M. Victoria Escandell Vidal

Catalan is usually described as a language without prepositional accusative, with the only exception of some pronouns. The aim of this paper is to present some data showing that in most spoken varieties prepositional accusatives are indeed licensed in a specific construction, namely when appearing as topics in Clitic-Dislocation. Interestingly enough, the preposition is systematically excluded with rhematic, non-topical, objects. Dialects differ with respect to the conditions governing the use of the preposition with topics: whereas in written Catalan the preposition appears with pronouns only, spoken Central Catalan extends its use to proper names and human definites as well, and Ibizan shows the wider extension of the phenomenon, with prepositional marking for almost all kinds of topics (pronouns, proper names, human and non-human definites, and even inanimate indefinites). This shows that for Catalan the crucial factor for the occurrence of prepositional accusatives is topicality –not definiteness or animacy, as in Spanish.

Keywords: Prepositional accusative, clitic dislocation, topicality

Defectivitat morfològica i variació sintàctica
Morphological defectivity and syntactic variation

Ángel J. Gallego

This paper discusses a case of parametric variation between Catalan and Spanish that concerns the fronting possibilities within the CP domain (the so-called ÇLeft PeripheryÈ). In particular, attention is paid to Catalan's weak left peripheral activity, which prevents it from generating sentences that involve a Çmild focalizationÈ pattern very common in Spanish (e.g., *Mucha tontería dice el Gobierno* vs. **Molta ximpleria diu el Govern*), first noted by Torrego (1980) and further explored by Uriagereka (1988). Interestingly, the same behavior is observed in the v*P domain, which accounts for the fact that VSO sentences (generated through movement of the subject to a specifier position, as Ordóñez 2005; this volume contends) are barred in Catalan, but not in Spanish. It is argued that the relevant micro-parameter has to do with Çmorphological defectivityÈ, not in the sense of Chomsky (2000; 2001) (where such notion is related to the absence of abstract _-features), but in a more morpho-phonological one whereby defectivity follows from having a poorer (explicit) manifestation of features: morphological defectivity of a verbal paradigm weakens both verb movement and peripheral fronting.

Keywords: defectivity, discourse semantics, mild focus, left periphery, morphological richness, phase, specifier, verb movement, word order

Observacions sobre la posició dels subjectes postverbals en català i castellà
Remarks on the different positions of postverbal subjects in Catalan and Spanish

Francisco Ordóñez

This is a comparative study of the different positions of postverbal subjects in two closely related languages that nevertheless show clear differences in this respect. The comparative study will allow us to reject the idea that postverbal subjects in Romance languages are in a unique in situ position Spec VP as has been proposed recently (Motapayane1995, Ordóñez 1998, Costa 2000, Alexiadou i Anagnostopoulou 2001, Cardinaletti 2001). On the contrary, this study will show clearly that there is a need for two positions for postverbal subjects in order to understand the parametric differences between Catalan and Spanish. The general hypothesis will be that the

subjects can access a higher Spec of what I will call SubjP, but not Catalan. This will account for the different distribution of subjects respects to adverbs, quantifiers, and restructuring contexts. This paper clearly shows that a finer and richer functional structure above VP and below the final landing site of subjects is needed to account for the differences between Catalan and Spanish. Therefore, this paper is another contribution to the cartographic studies initiated by Rizzi (1997).

Keywords: postverbal subject, cartography, manner adverbs, weak pronouns, quantifiers, restructuring.

La dislocació a la dreta en català i castellà: microvariació en la interfície sintaxi/pragmàtica

The right-dislocation in Catalan and Spanish: microvariation in the interface syntax/pragmatics

Xavier Villalba

This article investigates the use of right-dislocation in Catalan and Spanish. We have measured the productivity of right-dislocation in a corpus of an original Catalan text and its Spanish translation regarding four variables: category, grammatical function, discourse function, and distance with respect to the antecedent. The analysis shows that right-dislocation is a marginal phenomenon in Spanish, not only from a quantitative (10 occurrences vs. 232 occurrences in the Catalan text), but from a qualitative point of view: right-dislocation in Catalan affects all the categories, grammatical functions, discourse functions, and distances with respect to the antecedent, whereas in Spanish it is restricted to nominals (SD and DEM) and sentences (SC), to subject and object functions, mainly to a the (re)introduction of a topic in the discourse, and to extreme distances (1 and 4). So then, in order to fulfill the tasks covered by right-dislocation in Catalan, Spanish must resort to other mechanisms — the placement of the dislocate in situ, its omission, or left-dislocation—, which suggests that the difference between these languages has to do with the different discourse management of the same collection of syntactic resources.

Keywords: right-dislocation, microvariation, syntax, pragmatics

TABLE OF CONTENTS

Francesco Ardolino
Dantism in Manuel de Montoliu 9

Rosanna Cantavella
The marginal notes in De Amore *medieval Catalan translation* 37

Antoni Ferrando
The Catalan translation of Les amors de París e Viana 59

Xavier Rofes Moliner
Contribution to the study of the concessive conjunction jatsia 75

Bruno Camus Bergareche
The evolution of the syntax of negative polar contexts in Spanish and Catalan 119

J. M. Contreras i F. Roca
An special type of interrogative sentences: The split interrogatives 145

M. Victòria Escandell Vidal
Prepositional accusative and clitic dislocation 185

Ángel J. Gallego
Morphological defectivity and syntactic variation 219

Francisco Ordóñez
Remarks on the different positions of postverbal subjects in Catalan and Spanish 251

Xavier Villalba
The right-dislocation in Catalan and Spanish: microvariation in the interface syntax/pragmatics 273

Reviews 303

Abstracts 321

Table of contents 327